

Nr 100.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till religionsfrihetslag m. m.; given Stockholms slott den 23 februari 1951.

Under åberopande av bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed

A) till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlägga härvid fogade

1. förslag till ändrad lydelse av 4 och 28 §§ regeringsformen; samt
2. förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen,

B) föreslå riksdagen att antaga härvid fogade

1. förslag till religionsfrihetslag;
2. förslag till lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken;
3. förslag till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen;
4. förslag till förordning om ändrad lydelse av 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469);
5. förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse;
6. förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm;
7. förslag till lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner;
8. förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253); samt
9. förslag till lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning, ävensom

C) inhämta riksdagens yttrande över härvid fogade

1. förslag till kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet; samt

2. förslag till kungörelse om upphävande i vissa delar av de mosaiska församlingarnas, av Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar.

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås att 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning, den s. k. dissenterlagen, skall upphävas och ersättas med en religionsfrihetslag, som innehåller allmänna principstadganden rörande den religiösa friheten samt närmare regler för medlemskapet i svenska kyrkan.

Såsom en grundläggande regel för inträde i svenska kyrkan föreslås att barn skola följa sina föräldrar och således inträda i kyrkan vid födelsen, om föräldrarna tillhöra kyrkan. Då endast den ene av föräldrarna tillhör kyrkan, anses barnet ha inträtt däri vid födelsen, om föräldrarna icke inom viss kortare tid anmäla att barnet icke skall tillhöra kyrkan. Barnets fortsatta tillhörighet till kyrkan utgör en vårdnadsfråga; i allmänhet ankommer det alltså på föräldrarna att gemensamt bestämma om ändringar av barnets ställning till kyrkan.

Om någon icke längre vill tillhöra svenska kyrkan, kan han enligt förslaget utträda genom en personlig anmälan hos vederbörande pastorsämbete.

Vidare föreslås vissa ändringar i regeringsformen i syfte att ytterligare vidga möjligheterna att utan hinder av konfession inneha och utöva allmän tjänst. Den som icke tillhör svenska kyrkan skall, liksom hittills, vara hindrad att handlägga vissa frågor rörande kyrkan; i fråga om statsrådets ledamöter gäller detta hinder dock endast den som är föredragande. För riksdagens yttrande framlägges förslag till kungörelse, enligt vilken sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendom, skall anses behörig, om han tillhör svenska kyrkan eller viss närmare angiven frikyrklig församling eller sammanslutning eller avgiver en skriftlig förklaring att han icke omfattar en mot evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning.

Ändringar i giftermålsbalken föreslås i syfte att vidga Kungl. Maj:ts befogenhet att medgiva religiösa samfund rätt att genom sina präster eller predikanter förrätta vigsel med civilrättslig verkan.

I jordfästningslagen föreslås sådan ändring att någon särskild framställning icke skall behöva göras för att begraving skall få ske utan jordfästning i svenska kyrkans ordning. I stället upptages i lagen ett stadgande, som har till syfte att sörja för att den avlidnes önskan i fråga om jordfästning blir respekterad.

Kloster, som nu äro ovillkorligen förbjudna, skola få inrättas, om Kungl. Maj:t lämnar tillstånd.

Den tvångsanslutning till mosaisk församling som nu gäller skall upphöra. I samband därmed häves helt den statliga regleringen av de mosaiska församlingarna.

Frågan om kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna, vilken fråga behandlades vid 1950 års riksdag, upptages icke till förnyad prövning. Icke heller behandlas i denna proposition frågan om skyldighet för den som ej tillhör svenska kyrkan att betala kyrkoskatt; frågan härom kommer att upptagas av chefen för finansdepartementet i annat sammanhang.

A. Grundlagsändringar.

1) F ö r s l a g

till

ändrad lydelse av 4 och 28 §§ regeringsformen.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

§ 4.

Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver; inhänte dock, i de fall, här nedanföre stadgas, underrättelse och råd av ett statsråd, vartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare *av den rena evangeliska läran*. Ej må de, som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver; inhänte dock, i de fall, här nedanföre stadgas, underrättelse och råd av ett statsråd, vartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare. Ej må de, som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

§ 28.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra svenske medborgare till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska lärarebetjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, även-

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra svenske medborgare till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska lärarebetjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, även-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

som till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män och kvinnor av utmärkt förtjänst, *de där den rena evangeliska läran bekänna*. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utlänningar av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarna. Till konsul må ock utlänning nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må be- kännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Kvinna må — — — — —

Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

som till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män och kvinnor av utmärkt förtjänst. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utlänningar av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarna. Till konsul må ock utlänning nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. *Till prästerlig be- fattning inom svenska kyrkan må ej annan utnämnas än den som bekänner kyrkans lära. Medför annan be- fattning skyldighet att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap, skall Konungen taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning, som där- av påkallas. Befattningshavare, som ej tillhör svenska kyrkan, må icke handlägga mål eller ärende, som an- går kyrkans religionsvård eller reli- gionsundervisning, utövning av präst- ämbetet, befordring eller ämbetsan- svar inom kyrkan. I fråga om stats- rådets ledamöter skall dock sådant hinder icke gälla för annan än före- draganden.*

— — 87 § 2 mom. stadgar.

Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

2) **Förslag**

till

ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

7 KAP.

Om tryckfrihetsbrott.

4 §.

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat — — — eller trosbekännelse;

11. skymfande av sådant som av kyrkan eller *erkänt* trossamfund hålles heligt; 11. skymfande av sådant som av *svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt* trossamfund hålles heligt;

12. förfarande, som — — — missfirmlig gärning.

B. Övriga lagförslag.

1) Förslag

till

Religionsfrihetslag.

Härigenom förordnas som följer.

Om religionsfrihet.

1 §.

Till följd av den i regeringsformen förutsatta rätten för envar att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse, står det var och en fritt att för religiös gemenskap deltaga i sammankomst och sammansluta sig med andra.

För offentlig gudstjänst gälle ej andra hinder än sådana som i allmänhet äro stadgade för sammankomst, till vilken allmänheten har tillträde.

2 §.

Ej må någon vara skyldig tillhöra trossamfund. Åtagande i strid mot denna bestämmelse vare utan verkan.

Med trossamfund förstås, förutom svenska kyrkan, sammanslutning för religiös verksamhet, vari ingår att anordna gudstjänst.

3 §.

Kloster må inrättas endast med Konungens tillstånd och på de villkor Konungen föreskriver.

Ej må någon upptagas i kloster, förr än han fyllt tjuguet år.

Åsidosättes vid klosterverksamhet lag eller författning eller villkor som Konungen föreskrivit eller drives klostret uppenbart i strid mot vad som var förutsatt, då tillståndet gavs, äger Konungen återkalla tillståndet.

Om medlemskap i svenska kyrkan.

4 §.

Endast svensk medborgare eller här i riket bosatt utlänning må vara medlem av svenska kyrkan.

5 §.

Barn i äktenskap inträder vid födelsen i svenska kyrkan, om båda föräldrarna tillhöra kyrkan.

Vad nu sagts skall även gälla, då endast den ene av föräldrarna tillhör kyrkan; dock skall barnet i sådant fall icke anses hava inträtt i kyrkan, om föräldrarna eller, då vårdnaden ej tillkommer dem gemensamt, den som har vårdnaden inom sex veckor från barnets födelse till pastor i den församling, där barnet skall kyrkobokföras, anmäler att barnet icke skall tillhöra kyrkan. Hava föräldrarna före äktenskapets ingående eller eljest före barnets födelse skriftligen med vittnen överenskommit att barnet icke skall tillhöra kyrkan, må en av dem, utan hinder av att även den andre har del i vårdnaden, göra sådan anmälan.

6 §.

Barn utom äktenskap inträder vid födelsen i svenska kyrkan, om modern tillhör kyrkan.

Erhåller barn, som icke enligt första stycket inträtt i kyrkan, innan det fyllt tolv år äktenskaplig börd genom att föräldrarna ingå äktenskap med varandra och tillhör en av föräldrarna kyrkan, inträder barnet i kyrkan vid föräldrarnas giftermål; dock skall barnet icke anses hava inträtt i kyrkan, om föräldrarna eller, då vårdnaden ej tillkommer dem gemensamt, den som har vårdnaden inom sex veckor från äktenskapets ingående till pastor i den församling, där barnet är kyrkobokförd, anmäler att barnet icke skall tillhöra kyrkan.

7 §.

Den som förvärvar svenskt medborgarskap och ej tillhör svenska kyrkan skall, utan särskild ansökan, anses upptagen i kyrkan, om han är evangelisk-luthersk trosbekännare; dock skall vad nu sagts ej gälla, om han hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd, anmält att han icke vill inträda i kyrkan.

8 §.

Vill någon, i annat fall än nu sagts, vinna inträde i svenska kyrkan, göra ansökan hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Visar sökanden att han är döpt i svenska kyrkans ordning, skall han upptagas i kyrkan. Detsamma skall ock gälla, om sökanden erhållit den undervisning i kyrkans lära, som med hänsyn till hans ålder och övriga omständigheter bör fordras, och inför pastor avgiver muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl.

9 §.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde personligen hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

10 §.

För den som står under annans vårdnad och ej fyllt aderton år göres ansökan eller anmälan som avses i 7, 8 eller 9 § av vårdnadshavaren. Ansökan

eller anmälan för barn som fyllt tolv år må göras endast om barnet själv samtyckt därtill. Då ansökan om inträde i svenska kyrkan för den som står under annans vårdnad göres av vårdnadshavaren, skall vad i 8 § andra stycket stadgas om muntlig försäkran icke äga tillämpning.

Särskilda bestämmelser.

11 §.

I fråga om den som icke är och ej heller skall vara kyrkobokförd i riket må ansökan eller anmälan som avses i denna lag göras hos pastor i församling inom riket där han vistas.

Konungen äger uppdraga åt svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman i främmande stat att handlägga fråga, som enligt denna lag ankommer på pastor. Ej må sådant uppdrag meddelas annan än den som tillhör svenska kyrkan.

12 §.

Över pastors beslut eller åtgärd enligt denna lag må klagan föras. Om sådan klagan skall, ändå att beslutet eller åtgärden icke angår kyrkobokföring, vad om klagan i fråga rörande kyrkobokföring är stadgat äga motsvarande tillämpning.

13 §.

Med pastor avses i denna lag den som ansvarar för kyrkobokföringen i församling av svenska kyrkan eller del av sådan församling, som utgör särskilt kyrkobokföringsdistrikt.

Har någon uppdrag att i kyrkobokföringsärenden biträda pastor, skall uppdraget avse även ärenden enligt denna lag; dock må ej annan än präst mottaga försäkran som avses i 8 § andra stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

Den som vid lagens ikraftträdande tillhör svenska kyrkan skall även därefter anses tillhöra kyrkan, så länge han fyller de fordringar för tillhörighet till kyrkan, som äro angivna i 4 §, och ej i föreskriven ordning anmält sitt utträde.

Hava i fall som avses i 5 § andra stycket föräldrarna träffat överenskommelse med den innebörd som där angives och har överenskommelsen, innan denna lag trätt i kraft, blivit skriftligen upprättad och före äktenskapets ingående uppvisad för vigselförrättaren, skall vad i lagrummet sägs om sådan överenskommelse äga tillämpning, även om denna icke skett med vittnen.

Vad i lag eller författning är stadgat om främmande trossamfund och främmande trosbekännare skall, efter denna lags ikraftträdande, avse annat trossamfund än svenska kyrkan och medlemmar i sådant samfund.

Genom denna lag upphävas:

1. förordningen den 30 juni 1838 (nr 28 s. 1) angående mosaiske trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket;

2. förordningen den 11 december 1868 (nr 76 s. 1) angående särskilda sammankomster för andaktsövning;

3. förordningen den 16 november 1869 (nr 60 s. 1) angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran;

4. 1 och 4 §§ förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 1) angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar; samt

5. förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 3) angående främmande trosbekännare och deras religionsövning; dock skall fortfarande gälla vad i 18 § av förordningen¹ är stadgat om ansvar för fel eller försummelse av främmande församlings föreståndare eller präst i avseende på honom åliggande anteckningar i kyrkobok angående borgerliga förhållanden eller meddelande av ämbetsbevis därom.

¹ Senaste lydelse se SFS 1898: 69 s. 1.

2) Förslag

till

Lag

om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 4 kap. 2, 3, 8 och 9 §§ samt 14 kap. 1 § giftermålsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

4 kap.

2 §.

Kyrklig vigsel må äga rum:
inom svenska kyrkan, om *båda de trolovade äro medlemmar av kyrkan eller den ene är medlem därav och den andre tillhör annat kristet trossamfund*; och

inom *främmande* trossamfund, om Konungen *förklarar dess prästerskap äga att förrätta vigsel samt antingen båda de trolovade äro medlemmar av samfundet eller, där samfundet är kristet, den ene är medlem därav och den andre av annat kristet trossamfund.*

Konungen äger — — — — — svenska kyrkan.

Kyrklig vigsel må äga rum:
inom svenska kyrkan, om *de trolovade eller en av dem tillhör kyrkan*; och

inom *annat* trossamfund, om Konungen *medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet och de trolovade eller en av dem tillhör samfundet.*

3 §.

Till vigsel — — — — — är medlem.

Inom *främmande* trossamfund förrättas vigsel av *därtill behörig präst inom samfundet.*

Inom *annat* trossamfund förrättas vigsel av *den som är behörig därtill enligt Konungens förordnande.*

8 §.

Vigsel förrättas — — — — — vittnens närvaro.

Vid vigseln — — — — — äkta makar.

I övrigt lände till efterrättelse, vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrif-

I övrigt lände till efterrättelse, vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrif-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

terna i kyrkohandboken, vid vigsel inom *främmande* trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel de bestämmelser, som varda av Konungen meddelade.

Präst, som förrättat vigsel give makarna ofördröjligen bevis därom. Vad vid borgerlig vigsel förekommit skall upptagas i särskilt protokoll enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

terna i kyrkohandboken, vid vigsel inom *annat* trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel de bestämmelser, som varda av Konungen meddelade.

Den som förrättat *kyrklig* vigsel give makarna ofördröjligen bevis därom. Vad vid borgerlig vigsel förekommit skall upptagas i särskilt protokoll enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

9 §.

Vigsel vare utan verkan, om den ej förrättats av *präst*, som äger behörighet att viga, *eller av borgerlig vigsselförrättare*, eller om därvid ej så tillgått, som i 8 § andra stycket är föreskrivet; men ej skall vigsel anses ogill, på den grund att eljest icke så förfarits, som i 8 § är sagt, eller vigsselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig lysning ej föregått.

Vigsel vare utan verkan, om den ej förrättats av *någon*, som äger behörighet att viga, eller om därvid ej så tillgått, som i 8 § andra stycket är föreskrivet; men ej skall vigsel anses ogill, på den grund att eljest icke så förfarits, som i 8 § är sagt, eller vigsselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig lysning ej föregått.

14 kap.

1 §.

Föreligger fall, som avses i 11 kap. 2 § första stycket, eller uppstår eljest söndring mellan makar, eller uppkommer dem emellan tvist om underhållsskyldigheten eller angående fråga, som avses i 8 kap. 6 eller 7 §, äge make påkalla medling av präst i *svensk församling*, där makarna eller endera är kyrkobokförd, eller av *präst inom sådan församling av främmande trosbekännare*, som har rätt till offentlig religionsövning, och som makarna eller endera tillhör, eller av någon, som häradsöv-

Föreligger fall, som avses i 11 kap. 2 § första stycket, eller uppstår eljest söndring mellan makar, eller uppkommer dem emellan tvist om underhållsskyldigheten eller angående fråga, som avses i 8 kap. 6 eller 7 §, äge make påkalla medling av präst i församling *av svenska kyrkan*, där makarna eller endera är kyrkobokförd, eller av *behörig vigsselförrättare inom annat trossamfund*, som makarna eller endera tillhör, eller av någon, som häradsövningen i den ort eller rättens ordförande i den

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

dingen i den ort eller rättens ordförande i den stad, där makarna eller endera har sitt hemvist, på begäran utsett att företaga medlingen, eller ock av den, som enligt vad i 2 § sägs, i den kommun, där makarna eller endera har sitt hemvist, utsetts att vara medlare i tvister mellan makar.

stad, där makarna eller endera har sitt hemvist, på begäran utsett att företaga medlingen, eller ock av den, som enligt vad i 2 § sägs, i den kommun, där makarna eller endera har sitt hemvist, utsetts att vara medlare i tvister mellan makar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

3) **Förslag**
till
Lag

om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 11 kap. 8 § strafflagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

8 §.

Den som offentligen skymfar sådant som av kyrkan eller *erkänt* trossamfund hålles heligt, dömes för brott mot trosfrid till böter eller fängelse.

Den som offentligen skymfar sådant som av *svenska* kyrkan eller *annat, här i riket verksamt* trossamfund hålles heligt, dömes för brott mot trosfrid till böter eller fängelse.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

¹ Senaste lydelse se SFS 1948: 448.

4) Förslag
 till
Förordning
 om ändrad lydelse av 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469).

Härigenom förordnas, att 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

10 §.

1 mom. I varje församling skola föras följande kyrkoböcker, nämligen

1. *församlingsbok* med tillhörande särskilda förteckningar över utländska undersåtar och *främmande trosbekännare* samt över blinda, dövstumma, sinnessjuka och sinnesslöa;
2. *församlingsliggare*;
3. *bok över obefintliga*;
4. *inflyttningsbok* med tillhörande minnesanteckningar rörande personer, beträffande vilka pastor beslutat att de icke skola kyrkobokföras i församlingen;
5. *födelse- och dopbok*;
6. *konfirmationsbok*;
7. *lysnings- och vigselbok*; samt
8. *död- och begravningsbok*.

1 mom. I varje församling skola föras följande kyrkoböcker, nämligen

1. *församlingsbok* med tillhörande särskilda förteckningar över utländska undersåtar och *personer som icke tillhöra svenska kyrkan* samt över blinda, dövstumma, sinnessjuka och sinnesslöa;
2. *församlingsliggare*;
3. *bok över obefintliga*;
4. *inflyttningsbok* med tillhörande minnesanteckningar rörande personer, beträffande vilka pastor beslutat att de icke skola kyrkobokföras i församlingen;
5. *födelse- och dopbok*;
6. *konfirmationsbok*;
7. *lysnings- och vigselbok*; samt
8. *död- och begravningsbok*.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1952.

Förteckning över främmande trosbekännare, vilken upplagts före förordningens ikraftträdande, skall därefter anses såsom förteckning över personer som icke tillhöra svenska kyrkan.

5) **Förslag**

till

L a g

**om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259)
om församlingsstyrelse.**

Härigenom förordnas, att 9 § lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

9 §.

Rättighet att deltaga i kyrkostäm-
mas överläggningar och beslut till-
kommer på landet *den som äger ut-
öva rösträtt å kommunalstämma och
i stad den som äger utöva rösträtt å
allmän rådstuga.*

Rättighet att deltaga i kyrkostäm-
mas överläggningar och beslut till-
kommer *envar inom församlingen
mantalsskriven person, som är med-
lem av svenska kyrkan och äger ut-
öva rösträtt å kommunalstämma
eller, i stad, å allmän rådstuga.*

*Sådan rättighet tillkommer dock
icke:*

*a) främmande religionsbekännare;
eller*

*b) den som anmält sig till utträ-
de ur svenska kyrkan.*

Den som — — — — — annan församling.

I ärende — — — — — eller fastighet.

Att den — — — — — andra stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

6) Förslag
till
Lag

om ändrad lydelse av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm.

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse i Stockholm skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

6 §.

Rösträtt vid val av kyrkofullmäktige tillkommer envar, som är *mantalsskriven inom församlingen* och äger utöva rösträtt vid val av stadsfullmäktige. Varje röstberättigad äger en röst.

Rösträtt vid val av kyrkofullmäktige tillkommer envar *inom församlingen mantalsskriven person*, som är *medlem av svenska kyrkan* och äger utöva rösträtt vid val av stadsfullmäktige. Varje röstberättigad äger en röst.

Sådan rättighet tillkommer dock icke:

a) främmande religionsbekännare; eller

b) den som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan.

Den som — — — — — annan församling.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

7) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner.

Härigenom förordnas, att 13 § lagen den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

13 §.

Folkskolestyrelsen må ej handlägga ärende, såvida icke flera än hälften av ledamöterna äro tillstädes. Dock äger styrelsen att åt särskilda inom densamma utsedda nämnder överlämna att enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av styrelsen, med dess rätt och befoget besluta i följande ärenden, nämligen:

- a) beviljande av tjänstledighet åt och förordnande av vikarie för lärare;
- b) tillämpning på enskilda fall av bestämmelser, antagna av styrelsen;
- c) åtgärder enligt gällande folkskolestadga mot vanartade skolbarn samt tredskande föräldrar och målsmän; ävensom
- d) mindre ärenden av ekonomisk natur.

Särskild nämnd skall bestå av minst fyra personer. För giltighet av nämnds beslut fordras, att minst tre av ledamöterna deltagit i beslutet och varit ense om detsamma. Av sådan nämnd vidtagen åtgärd skall anmälas för folkskolestyrelsen vid dess nästa sammanträde.

I överläggning och beslut om ärenden, som rör kristendomsundervisningen, må icke deltaga främmande religionsbekännare eller den som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan.

Vid sammanträde med folkskolestyrelsen eller med nämnd, som ovan sägs, äger kyrkoherden i det pastorat, till vilket kommunen hör, eller, där kommunen tillhör mer än ett pastorat, den bland kyrkoherdarna i pastoraten, som domkapitlet bestämmer, ändå att han icke är ledamot av folkskolestyrelsen, att yttra sig och framställa förslag men ej att deltaga i beslutet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

8) F ö r s l a g
till
L a g

om ändrad lydelse av 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253).

Härigenom förordnas, att 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

8 §.

I röstlängden — — — — — och landstingsmän.

Envar sådan — — — — — löpande kalenderår.

<p>Där en vid kommunala beslut och val, som i första stycket sägs, röstberättigad person saknar rösträtt å kyrkostämma och vid val av kyrkofullmäktige på den grund, att han <i>är främmande religionsbekännare eller anmält sig till utträde ur svenska kyrkan eller tillhör icke territoriell församling</i>, skall om förhållandet göras anteckning i längden.</p>	<p>Där en vid kommunala beslut och val, som i första stycket sägs, röstberättigad person saknar rösträtt å kyrkostämma och vid val av kyrkofullmäktige på den grund, att han <i>icke är medlem av svenska kyrkan eller att han tillhör icke territoriell församling</i>, skall om förhållandet göras anteckning i längden.</p>
---	--

Närmare föreskrifter — — — — — av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

¹ Senaste lydelse se SFS 1945: 250.

9) F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.

Härigenom förordnas, att 4, 5 och 6 §§ lagen den 25 maj 1894 angående jordfästning skola upphöra att gälla samt att 1, 2, 3, 7, 8 och 9 §§ samma lag¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

1 §.

När dödsfall timar inom svenska kyrkan, skall *detsamma* vid den högmässogudstjänst, som näst efter skedd anmälan om dödsfallet inträffar i den församling, där den avlidne var kyrkoskriven, genom kyrkoherdens försorg tillkännagivas *med tacksägelse* i den ordning kyrkohandboken föreskriver. *Sådant tillkännagivande må dock ej ske i de fall, som här nedan i 5 och 6 §§ omförmälas.*

När medlem av svenska kyrkan *avlidit*, skall *dödsfallet* vid den högmässogudstjänst, som näst efter skedd anmälan om dödsfallet inträffar i den församling, där den avlidne var kyrkoskriven, genom kyrkoherdens försorg tillkännagivas i den ordning kyrkohandboken föreskriver.

2 §.

Den avlidne skall utom i fall, varom i 8 § 1 mom. förmäles, jordfästas på sätt i denna lag sägs av präst i svenska kyrkan. Endast sådan förrättning (jordfästning i svenska kyrkans ordning) avses i denna lag med jordfästning.

Har den avlidne efter fyllda aderton år på sätt om testamente är stadgat förordnat, att han skall jordfästas i svenska kyrkans ordning eller att sådan jordfästning icke skall förrättas, lände det till efterrättelse. I annat fall ankommer det på den avlidnes närmaste anhöriga eller den som eljest ombesörjer begravningen att, med iakttagande av vad den avlidne kan antagas hava önskat, bestämma om den avlidne skall jordfästas i svenska kyrkans ordning.

¹ Senaste lydelse av 6 § se SFS 1908:151 och av 2, 3, 8 och 9 §§ se SFS 1926:462.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

3 §.

Jordfästningen skall verkställas inom sex veckor efter dödsfallet, där icke giltiga orsaker till längre uppskov äro för handen. Den skall äga rum i den församling, där dödsfallet timat; dock må den kunna förrättas i annan församling, om vederbörande det åstunda.

Jordfästning verkställs å församlingens kyrkogård eller annan begravningsplats eller ock å rum, som församlingen för jordfästning anvisat. I kyrka må sådan jordfästning, varom i 5 och 6 §§ sägs, icke äga rum.

Huruvida den, som avlidit i fängelse, å sjukhus eller å annat därmed jämförligt ställe, må därstädes kunna jordfästas, ankommer på Konungens prövning.

4 §.

Jordfästning i vanlig ordning eller så kallad högtidlig jordfästning må ej förvägras utom i de fall, vilka i 5 och 6 §§ omförmälas.

5 §.

I särskild, mindre högtidlig ordning skola dödfödda barn jordfästas.

6 §

I stillhet skall jordfästas den, som blivit avrättad eller ljugit döden under förövande av grovt brott.

7 §.

De särskilda formulär, efter vilka ovan omförmälda olika slag av jordfästning skola förrättas, bestämmas i kyrkohandboken.

Vid jordfästning i vanlig ordning må de i svenska kyrkan övliga ceremonier med klockringning, proces-

Jordfästningen skall äga rum i den församling, där dödsfallet timat; dock må den kunna förrättas i annan församling, om vederbörande det åstunda. Den verkställs å församlingens kyrkogård eller annan begravningsplats eller ock i kyrka eller annat rum, som församlingen för jordfästning anvisat.

Hur jordfästning i svenska kyrkans ordning skall förrättas bestämmas i kyrkohandboken.

Vid sådan jordfästning må övliga ceremonier med klockringning, procession, sorgmusik och sång brukas,

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

sion, sorgmusik och sång brukas, ävensom *griftetal* hållas av präst, ävensom *liktal* hållas av präst, som som därom anlitas och därtill finnes villig.

Ej må vid jordfästning, varom i 5 § sägs, klockringning äga rum.

Vid jordfästning i stillhet böra endast närvara den dödes anhöriga, om sådana finnas och inställa sig, samt de personer, vilka äro oundgängliga för den dödes jordande. Ej må vid sådan jordfästning förekomma klockringning, sorgmusik, sång eller liktal.

8 §.

1 mom. Har den avlidne efter uppnådd ålder av aderton år skriftligen förordnat om begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning, lände det till efter rättelse.

Är sådant förordnande ej givet, skall den avlidne ändock begravas utan jordfästning i svenska kyrkans ordning, där det begäres av den avlidnes närmaste anhöriga eller av dem, som eljest stodo den avlidne nära; dock icke om den avlidne efter uppnådd ålder av aderton år skriftligen förordnat om jordfästning i svenska kyrkans ordning.

Framställning att begravning må äga rum utan jordfästning i svenska kyrkans ordning göres hos präst, som för kyrkoböckerna i den församling, vilken är rätt inskrivningsort för dödsfallet.

2 mom. Vid begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning skall klockringning, om det begäres, äga rum i vanlig ordning; men ej må vid sådan begravning kyrka upp-

Då jordfästningen förrättas i annan ordning än svenska kyrkans eller begravningen sker utan jordfästning, skall klockringning, om det begäres, äga rum i vanlig ordning; och må vid

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

lätas, med mindre särskilda skäl därtill äro.

sådan begravning kyrka kunna upplätas, om särskilda skäl därtill äro.

9 §.

1 mom. Den avlidne må, såvida ej annat föränledes av stadgandet i 2 mom. av denna paragraf, icke begravas annorstädes än å kyrkogård eller annan plats, som blivit för sådant ändamål behörigen invigd. Vid begravningen må intet förekomma, som strider mot förrättningens helgd och allvarliga innebörd.

1 mom. Den avlidne må, såvida ej annat föränledes av stadgandet i 2 mom. av denna paragraf, icke begravas annorstädes än å kyrkogård eller annan plats, som blivit för sådant ändamål behörigen invigd. Vid begravningen må intet förekomma, som strider mot förrättningens helgd oth allvarliga innebörd.

Vad i första stycket sägs gälle även avlidnen som icke var medlem av svenska kyrkan; ej må rätt till lägerstad å kyrkogård eller annan allmän begravningsplats vara beroende av att den avlidne tillhört kyrkan.

2 mom. På Konungens prövning ankommer huruvida och under vilka villkor enskild begravningsplats må anläggas.

3 mom. Kyrkogårdar och andra begravningsplatser skola städse hållas i ordnat och värdigt skick.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

Genom lagen upphäves 3 § förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 1) angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar.

C. Kungörelseförslag, varöfver riksdagens yttrande begäres.

1) **Förslag**

till

Kungörelse

med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet.

Härigenom förordnas:

Sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att i allmän skola undervisa i kristendomskunskap, skall anses hava en sådan åskådning som fordras för att erhålla tjänsten, om han är medlem av svenska kyrkan eller av församling eller sammanslutning, som tillhör evangeliska fosterlandsstiftelsen, frälsningsarmén, metodistkyrkan, missionssällskapet bibeltrogna vänner, missionssällskapet helgelseförbundet, svenska alliansmissionen, svenska baptistsamfundet, svenska missionsförbundet eller Örebro missionsförening, eller av annan, därmed jämförlig evangelisk församling eller sammanslutning, eller om han avger en skriftlig förklaring att han icke omfattar en mot evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning.

Denna kungörelse träder i kraft dagen efter den, då kungörelsen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

2) Förslag

till

Kungörelse

om upphävande i vissa delar av de mosaiska församlingarnas, av
Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar.

Härigenom förordnas:

Den av Kungl. Maj:t den 30 juni 1838 fastställda ordningen rörande vad mosaiska trosbekännare hava att hädanefter iakttaga i avseende på utövningen av deras religion och bestyret inom deras församling m. m. ävensom de församlingsordningar, som Kungl. Maj:t därefter fastställt för särskilda mosaiska församlingar, skola upphöra att gälla, såvitt de avse skyldighet att tillhöra mosaisk församling, förpliktelse för annan än medlem att betala avgift till sådan församling, utmätning för utskylder eller böter och besvär över församlingsstämmas eller församlingsfullmäktiges beslut. Övriga delar av 1838 års ordning, såvitt denna alltjämt kan anses tillämplig, och av de särskilda församlingsordningarna skola gälla till dess församlingarna själva antaga nya bestämmelser. Den som vid utgången av år 1951 är medlem av mosaisk församling skall anses tillhöra denna, intill dess han utträtt ur församlingen eller hans medlemskap annorledes upphört.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1952; dock skola äldre bestämmelser alltjämt äga tillämpning i fråga om utskylder eller avgifter till mosaisk församling, vilka dessförinnan påförts någon och senast under år 1952 förfalla till betalning.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 januari 1951.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, *förslag till religionsfrihetslag m. m.* Föredraganden anför följande.

Religionsfrihetens princip är sedan lång tid tillbaka allmänt erkänd i vårt land. Lagstiftningen har dock på flera punkter ett innehåll, som icke står i god överensstämmelse med denna princip. Bestämmelserna i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning ha även i andra hänseenden ansetts bristfälliga och föråldrade. Det är därför ett gammalt önskemål att få till stånd en revision av religionsfrihetslagstiftningen och de lagregler i övrigt som äga samband med denna.

Redan år 1909 hemställde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t att frågan om utträde ur svenska kyrkan måtte utredas och förslag i ämnet framläggas för riksdagen. En år 1918 tillsatt utredning, 1918 års religionsfrihetskommitté, vilken fick i uppdrag att utreda denna fråga, behandlade i ett betänkande frågan om s. k. borgerlig begravning (SOU 1923: 23) och i denna del genomfördes sedermera lagändringar, men i huvudfrågan om utträde ur kyrkan ledde utredningen icke till något förslag. En för fortsatt behandling av detta spörsmål tillsatt ny utredning, 1925 års religionsfrihetskunniga, framlade år 1927 ett betänkande med förslag angående vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan jämte därmed sammanhängande frågor (SOU 1927: 13). I betänkandet behandlades, förutom frågorna om rätt till utträde ur svenska kyrkan och inträde däri, bl. a. spörsmålen om barns ställning i konfessionellt hänseende, om skyldighet att delta i skolornas religionsundervisning, om trosbekännelse såsom villkor för tillträde till ämbeten och tjänster samt om skattskyldighet för kyrkliga ändamål. Betänkandet har icke föranlett någon lagstiftningsåtgärd.

Vid 1929 års kyrkomöte yrkades i en motion (nr 1), den s. k. biskopsmotionen, att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående vissa i motionen närmare angivna, med frågan om vidgad rätt till

uttråde ur svenska kyrkan sammanhängande kyrkoorganisatoriska frågor. I anledning av denna motion anhöll kyrkomötet i skrivelse (nr 30), att Kungl. Maj:t ville i samband med behandling av 1927 års betänkande låta med beaktande av vissa i skrivelsen nämnda synpunkter verkställa en allsidig utredning angående de i motionen berörda frågorna.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 juni 1935 hemställde frikyrkliga samarbetskommittén — vilken då bestod av representanter för Svenska baptist-samfundet, Metodistkyrkan och Svenska missionsförbundet — att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning såväl av frågan om de inom svenska kyrkans ram existerande fria trossamfundens rättsliga ställning som av behövligheten av en ny, förbättrad lagstiftning rörande s. k. främmande trosbekännare.

I anledning av motioner vid 1938 års riksdag hemställde riksdagen i skrivelser till Kungl. Maj:t (nr 300 och 323) dels att utredning av frågorna om de fria religiösa samfundens rättsliga ställning och om en revision av dissenterlagstiftningen måtte verkställas och dels att åtgärder måtte vidtagas för att möjliggöra för svenska medborgare av judisk börd att kunna utträda ur mosaisk församling utan att inträda i svenska kyrkan.

På hemställan av dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, bemyndigade Kungl. Maj:t den 15 oktober 1943 departementschefen att tillkalla sakkunniga för att inom justitiedepartementet verkställa en utredning rörande ny dissenterlagstiftning och därmed sammanhängande spørsmål. Med stöd av bemyndigandet tillkallades den 29 oktober 1943 såsom sakkunniga dåvarande t. f. presidenten friherre H. J. Nordenskjöld, tillika ordförande, samt biskopen numera ärkebiskopen Yngve Bri-lioth, ledamoten av riksdagens andra kammare rektorn Gustav Mosesson, sekreteraren Gunnar Sundqvist och professorn Gunnar Westin. Sedan Bri-lioth och Sundqvist entledigats från uppdraget, ha såsom sakkunniga i deras ställe tillkallats, den 21 mars 1944 biskopen Gustaf Ljunggren och den 27 februari 1946 ledamoten av riksdagens andra kammare fattigvårds-konsulenten Verner Hedlund. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 4 maj 1945 tillkallades vidare den 5 i samma månad ledamoten av riksdagens första kammare A. J. Bärg att såsom sakkunnig delta i utredningsarbetet, såvitt detsamma berörde frågor av skatterättslig natur, och samtidigt förordnades kammarrättsrådet Nils Bodin att tjänstgöra såsom sekreterare vid utredningsarbetet i denna del. Sedan Bärg avlidit, tillkallade departementschefen den 11 december 1947 Bodin att, med bibehållande av nyssnämnda sekreterareförordnande, vara sakkunnig beträffande de skatterättsliga frågorna. Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades, den 29 oktober 1943 stiftssekreteraren Enar Sahlin och den 16 september 1944, sedan Sahlin avlidit, assessorn i kammarrätten Telemak Eliæson.

De sakkunniga antogo benämningen *dissenterlagskommittén*.

Kommittén, som under vissa delar av sitt arbete biträtts av experter samt överlagt med religiösa organisationer, har den 21 maj 1949 avlämnat betänkande med förslag till religionsfrihetslag jämte tillhörande motiv och

bilagor (SOU 1949: 20). Förslaget är i huvudsak enhälligt; endast i fråga om upphävande av det nu gällande förbudet mot ordnar och kloster har en avvikande mening uttalats av friherre Nordenskjöld.

Infordrade yttranden över dissenterlagskommitténs förslag ha avgivits av Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, kammarkollegiet, kammarrätten, statskontoret, statistiska centralbyrån, skolöverstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro och Norrbottens län, samtliga domkapitel, kanslern för rikets universitet, 1946 års skolkommision, 1949 års folkbokföringssakkunniga (såvitt angår kyrkobokföring) och 1949 års uppborðs-sakkunniga (såvitt angår skattefrågor).

Skolöverstyrelsen har jämväl överlämnat yttranden av rektorn vid högre allmänna läroverket i Linköping, högre allmänna läroverken i Motala, Skövde, Falun, Karlskrona och Eslöv, Hvitfeldtska högre allmänna läroverket i Göteborg, högre allmänna läroverket i Skellefteå, högre allmänna läroverket för gossar å Norrmalm, Stockholm, högre allmänna läroverket för flickor å Södermalm, Stockholm, och högre allmänna läroverket i Bromma, samrealskolan och kommunala gymnasiet i Bollnäs, samrealskolorna i Trollhättan och Herrljunga, samrealskolan och kommunala gymnasiet i Katrineholm, samrealskolan i Malmköping, samrealskolan och kommunala gymnasiet i Borlänge, samrealskolorna i Mönsterås och Strömsnäsbruk, realskolan för gossar i Malmö, samrealskolan och kommunala gymnasiet i Ängelholm, samrealskolorna i Hörby, Astorp och Örkelljunga, samrealskolan och kommunala gymnasiet i Karlskoga, ämneskonferensen i kristendomskunskap vid samrealskolan i Molkom, rektorn vid samrealskolan i Munkfors, samrealskolorna i Piteå, Arvidsjaur och Åsele, samrealskolan och kommunala gymnasiet i Solna, Katarina realskola, Stockholm, samt rektorn vid S:t Görans samrealskola och norra kommunala mellanskolan i Stockholm, Djursholms samskola och Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk, kommunala mellanskolan och samrealskolan i Gnesta, kommunala mellanskolan i Hultsfred samt kommunala mellanskolan och samrealskolan i Nordmaling, kommunala flickskolorna i Gävle och Härnösand, ämneskonferensen i kristendom vid kommunala flickskolan i Karlstad, kommunala flickskolorna i Linköping, Norrköping och Bromma, Vasastadens kommunala flickskola, Stockholm, kommunala flickskolorna i Uppsala och Växjö, folkskoleseminariet för kvinnliga elever, Stockholm, folkskoleseminariet i Lund, rektorn vid folkskoleseminariet i Karlstad, folkskoleseminariet i Umeå, småskoleseminarierna i Växjö och Landskrona, folkskoleinspektörerna i Nordsmålands östra, Sydsmålands mellersta, Nordskånes östra, Hallands södra, Skaraborgs norra, Dalarnas östra och Hälsinglands norra inspektionsområden, Stockholms folkskoledirektion och Göteborgs allmänna folkskolestyrelse, kristendoms lärarnas förening, svenska seminarieläraryöreningen samt centralstyrelsen för flick- och samskolelärarnas riksförbund.

Överståthållarämbetet har bifogat yttranden av uppborðsverket och mantalsdirektören i Stockholm, länsstyrelsen i Malmöhus län yttrande av kyrko-

fullmäktige i Malmö, domkapitlet i Linköping yttranden av kontraktprosten, kyrkoherden i Säby pastorat J. S. Johansson, kyrkoherden i Ekeby med flera församlingars pastorat Harry Alm och komministern i Skönbergs församling Bo Sture Wiking, domkapitlet i Lund yttrande av Lunds stifts prostkonvent, Stockholms domkapitel yttrande av kyrkobokföringsinspektören i Stockholms stift samt kanslern för rikets universitet yttranden av större akademiska konsistorierna vid universiteten i Uppsala och Lund ävensom de teologiska och juridiska fakulteterna vid universiteten.

Vidare ha efter remiss yttranden inkommit från Allmänna svenska prästföreningen, Sveriges yngre prästers förbund, Sveriges folkskolläraryförbund, Sveriges folkskollärarynneförbund och Sveriges småskollärarynneförbund, Läroverkslärarynners riksförbund, Svenska landskommunernas förbund, Sveriges häradsrättshärförening, föreningen Sveriges stadsfogdar, föreningen Sveriges kronokamrerare, Taxeringsnämndsordförandenas riksförbund, den apostoliske vikarien och det apostoliske vikariatsrådet i Sverige, Metodistkyrkan i Sverige, Franska reformerta församlingen i Stockholm, Anglikanska församlingen i Stockholm, Grekisk-katolska ortodoxa församlingen i Stockholm, Christian Science trossamfund i Stockholm, Vännernas samfund i Sverige, de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Frikyrkliga samarbetskommittén, Svenska missionsförbundet, Örebro missionsförening, missionssällskapet Helgelseförbundet, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, missionssällskapet Bibeltrogna vänner, Evangeliska brödrärförasamlingen samt Vaktornets bibel- och traktatsällskap.

Svenska stadsförbundet och Svenska landstingsförbundet, som erhållit tillfälle att yttra sig, ha förklarar sig avstå därifrån. Förstnämnda förbund har emellertid överlämnat ett inom förbundsbyrån utarbetat förslag till yttrande i ämnet.

Katolsk-apostoliska församlingen i Stockholm, Nya kyrkans församling i Stockholm, Nya kyrkans svenska församling i Stockholm, Nya kyrkans bekännares församling i Stockholm, Svenska baptistsamfundet, Fribaptistsamfundet, Svenska frälsningsarmén, Frälsningsarmén, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Smyrnoförsamlingen i Jönköping, Södermalms fria församling, Östermalms fria församling, Svenska alliansmissionen och Jesu Kristi kyrka av de sista dagarnas heliga, vilka erhållit tillfälle att yttra sig, ha icke begagnat sig därav.

Yttranden över förslaget ha slutligen inkommit från riksarkivet, högre allmänna läroverket i Kalmar, Svenska pastoratens riksförbund och kamrarrådet Tom Wohlin, som sedan år 1936 varit sakkunnig i ecklesiastikdepartementet med uppgift att biträda vid beredning av ärenden av kyrkligt-ekonomisk natur.

Vid riksarkivets yttrande äro fogade yttranden av landsarkivarierna i Uppsala, Vadstena, Lund, Göteborg och Härnösand, länsarkivarierna i Visby och Östersund samt stadsarkivarien i Stockholm.

Jag anhåller att nu få upptaga frågan om revision av religionsfrihetslagstiftningen, dock med undantag av de till ämnet hörande skattefrågorna,

vilka komma att i annat sammanhang behandlas av chefen för finansdepartementet.

Inledning.

Religionsfriheten har först efter hand under de två senaste århundradena framträtt såsom en principiell grundval för lagstiftningen. Tidigare gällande rättsregler byggde på en skyldighet för envar att bekänna sig till den religiösa lära som var den enda i landet tillåtna. Kyrkoreformationen innebar icke i detta hänseende någon ändring utan endast att nu, i stället för den katolska kyrkans lära, den evangelisk-lutherska läran blev den enda tillåtna.

I 1686 års kyrkolag stadgades sålunda att inom riket och underlydande länder alla skulle bekänna sig, endast och allena, till den kristliga lära och tro som är grundad i bibeln och författad i bekännelseskrifterna. Avfall från den rätta religionen och utspridande av villfarelse skulle straffas med landsförvisning och förlust av arvsrätt inom riket. Undantag gjordes dock för främmande sändebud och enskilda utlänningar, som voro av annan religion; dessa ägde utöva sin religion i sina hus men voro förbjudna att hålla någon gudstjänst för andra eller eljest utsprida sin religion, och för utomstående var det förbjudet att besöka deras gudstjänster. Bestämmelserna om straff för avfall och utspridande av villfarelse inflöto även i missgärningsbalken i 1734 års lag. Förpliktelsen för Konungen att skydda den evangelisk-lutherska läran och att ej bruka någon av annan religion till något ämbete kom till uttryck i konungaförsäkringar och regeringsformer under 1600- och 1700-talen samt upptogs även i prästerskapets privilegier år 1723. Lagbestämmelser riktades icke endast mot de inflytelser som kunde komma från andra länder, där en avvikande religiös uppfattning rådde, utan även mot inländska rörelser av frikyrklig natur. Enligt 1726 års konventikelplakat var det sålunda förbjudet att anordna och delta i enskilda sammankomster för andakt eller gudstjänst; enskild husandakt var dock tillåten.

Utvecklingen mot en vidgad religionsfrihet började under förra hälften av 1700-talet genom att anhängare av den engelska reformerta kyrkan erhöilo rätt till fri religionsövning. Genom en kungörelse år 1781, det s. k. toleransediktet, vilket föranletts av ett av ständerna vid 1779 års riksdag fattat beslut, fingo främmande trosbekännare rätt att bilda egna församlingar, bygga kyrkor och hålla egna religionslärare. Denna rättighet avsåg dock endast personer som flyttat in till riket och deras avkomlingar. Det var alltjämt förbjudet för landets lutherska undersåtar att besöka den främmande gudstjänsten, och avfall skulle liksom tidigare medföra straff enligt missgärningsbalkens bestämmelser. För mosaiska trosbekännare, på vilka 1781 års författning icke var tillämplig, utfärdades ett särskilt handelsreglemente år 1782; detta byggde dock i huvudsak på samma grundsatser och medgav sålunda utövning av den mosaiska religionen på de platser där judar fingo bosätta sig.

I 16 § 1809 års regeringsform stadgades: »Konungen bör — — — ingens

samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer.» Den grundsats, som sålunda kom till uttryck i regeringsformen, ledde emellertid icke till någon omedelbar ändring i den äldre religionslagstiftningen. Det dröjde till år 1858 innan konventikelplakatet upphävdes och först år 1860 avskaffades straffet för avfall från den rena evangeliska läran. Alltjämt gälla vissa särskilda bestämmelser angående sammankomster för andaktsövningar enligt en förordning den 11 december 1868, och för utspridande av villfarande lära är ansvar i vissa avseenden föreskrivet genom förordningen den 16 november 1869 angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangelisk-lutherska läran.

Genom 1860 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning blev det möjligt att övergå från svenska kyrkan till främmande religionssamfund. Ingen skulle dock anses skild från kyrkan förr än han upptagits i annat inom riket tillåtet samfund. Sådant samfund fick icke mottaga någon såsom medlem, förr än denne i föreskriven ordning anmält sig till utträde ur kyrkan. Främmande trosbekännare fingo endast med Konungens tillstånd bilda församling och allenast ett sålunda tillåtet trossamfund ägde rätt till fri religionsövning. Förordningen gällde endast för kristna trosbekännare av annan lära än den rena evangeliska. För mosaiska trosbekännare gällde, och gäller med vissa ändringar alltjämt, en år 1838 tillkommen förordning, vilken ersatt 1782 års reglemente.

Den år 1860 utfärdade förordningen ersattes av förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning, vilken i allt väsentligt ännu gäller. De bestämmelser på hithörande område som ansågos vara av kyrkolags natur och därför skulle antagas i den ordning som gäller för sådan lag samlades i en särskild förordning angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar, vilken utfärdades samma dag. De år 1873 antagna bestämmelserna skilja sig från 1860 års förordning bl. a. däri att Kungl. Maj:ts tillstånd nu icke längre skulle vara ett nödvändigt villkor för bildande av församling av främmande trosbekännare. Om de personer som bildade församlingen önskade att den skulle erkännas av staten, kunde de emellertid göra ansökan härom hos Kungl. Maj:t; en sålunda erkänd församling var tillförsäkrad rätt till offentlig religionsövning. Medlem av svenska kyrkan, som omfattat främmande kristen lära och därför ville utträda ur kyrkan, ägde möjlighet därtill. Han skulle vid sin anmälan om utträde uppgiva det trossamfund, till vilket han ville övergå. Därmed avsågs icke med nödvändighet ett erkänt trossamfund. Den utträdande ansågs skild från kyrkan, då han gjort föreskriven anmälan; sålunda upprätthölls icke längre kravet på att han dessutom inträtt i annat trossamfund. Ej heller bibehöll förordningen bestämmelsen om att sådant trossamfund icke fick mottaga någon som medlem, förr än denne anmält sitt utträde ur svenska kyrkan.

De bestämmelser som sålunda gällt sedan år 1873 ha lett till att endast

en mindre del av de religiösa samfund som finnas inom landet sökt erkännande av sina församlingar. Erkända församlingar, som bildats enligt 1873 års förordning eller tidigare bestämmelser, äro följande: Franska reformerta församlingen i Stockholm, anglikanska församlingar i Stockholm och Göteborg, romersk-katolska församlingar i Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Norrköping och Gävle, Grekisk-katolska ortodoxa församlingen i Stockholm, katolsk-apostoliska församlingar i Stockholm och Norrköping, ett stort antal församlingar av Metodistkyrkan, Nya kyrkans svenska församlingar i Stockholm och Göteborg, Nya kyrkans församling i Stockholm, Nya kyrkans samfund i Jönköping, Nya kyrkans bekännares församling i Stockholm, församlingar i Stockholm, Göteborg, Malmö och Örebro av Christian science samt Vännernas samfund i Sverige (Stockholm). Därtill komma de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Kalmar, Karlskrona, Karlstad, Oskarshamn, Växjö och Sundsvall.

Vid sidan om dessa erkända församlingar finnes även ett stort antal frikyrkliga församlingar, vilka anordna egen gudstjänst men icke begärt erkännande enligt 1873 års förordning, såsom församlingar tillhörande Svenska missionsförbundet, Svenska baptistsamfundet och Frälsningsarmén samt församlingar inom pingströrelsen.

Utvecklingen efter år 1873 har även medfört att åtskilliga personer, som tillhöra svenska kyrkan, anslutit sig till någon frikyrkorörelse utan att därför utgå ur kyrkan. Även erkända församlingar av främmande trosbekännare kunna i vissa fall bland sina medlemmar räkna personer, som alltjämt tillhöra svenska kyrkan. Sålunda äro ungefär två tredjedelar av Metodistkyrkans 11 500 medlemmar samtidigt medlemmar av svenska kyrkan.

Enligt den religionsstatistik som upprättades vid 1930 års folkräkning uppgick hela antalet personer, som enligt församlingsböckerna tillhörde svenska kyrkan, till 6 124 366, medan antalet ej tillhörande densamma utgjorde 17 825 eller 0,3 % av hela folkmängden. De personer som vid denna folkräkning uppgivit sig ha annan religionsutövning än svenska kyrkans eller vara konfessionslösa utgjorde 257 482 eller 4,2 % av hela folkmängden. Av dessa tillhörde ungefär 24 500 erkända församlingar av främmande trosbekännare och ungefär 212 000 andra religiösa samfund, medan ungefär 21 000 uppgivit sig vara konfessionslösa. Det kan anmärkas att uppgifterna till statistiken voro ofullständiga rörande barn under 15 år, varför de frikyrkliga torde ha varit något flera än nu angivna siffror utvisa.

Kommittén har i sitt betänkande anknutit till 1927 års utredning i samma ämne, ytterligare utrett och diskuterat de frågeställningar som voro framlagda i detta betänkande samt därutöver upptagit även vissa andra frågor. I huvudsak föreslår kommittén att 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning skall ersättas med en religionsfrihetslag. I det av kommittén utarbetade förslaget till sådan lag upptagas, förutom vissa allmänna bestämmelser, regler om utträde ur svenska kyrkan, om barns samfundstillhörighet, om skolundervisningen i kristen-

dom m. m., om inskränkningar i rätten att innehava vissa tjänster, om särskilda trossamfund och trossammanslutningar och om kloster. Bestämmelser om inträde i svenska kyrkan har kommittén upptagit i ett särskilt lagförslag, avsett att antagas i den ordning som gäller för kyrkolag. Vidare föreslår kommittén vissa ändringar i regeringsformen samt åtskilliga författningsändringar i övrigt, vilka beröra undervisning, vigsel, jordfästning, folkbokföring och beskattning samt lydelsen av domareden.

Jag övergår nu till att redogöra för det huvudsakliga innehållet i kommitténs förslag och de yttranden som avgivits däröver. Såsom huvudfrågor i förslaget framstå de avsnitt som behandla medlemskapet i svenska kyrkan och andra religiösa samfunds rättsliga ställning. Därför skall jag först upptaga dessa huvudfrågor och i samband därmed redovisa även min inställning till förslaget i stort sett. Övriga delar av förslaget äro icke av samma grundläggande betydelse som dessa huvudfrågor; de beröra mera avgränsade spörsmål. De skola därför behandlas var för sig under särskilda rubriker. Slutligen torde jag i ett sammanhang få redogöra för de lagförslag som jag, efter detta allmänna ställningstagande till skilda delar av förslaget, funnit mig böra förorda.

Medlemskapet i svenska kyrkan och andra religiösa samfunds rättsliga ställning.

Kommittén.

Frågan om medlemskapet i svenska kyrkan har av kommittén upptagits ur de synpunkter som kunna anläggas på rätten till utträde ur kyrkan, reglerna för inträde i denna samt barns samfundstillhörighet.

Nu gällande bestämmelser i 1873 års förordning om rätt till utträde ur svenska kyrkan innebära att möjlighet därtill föreligger endast för den som omfattat främmande kristen lära och fördenskull vill utträda ur kyrkan. Bestämmelserna innehålla vidare att den som vill utträda skall giva sin avsikt till känna för kyrkoherden i den församling han tillhör och uppgiva det trossamfund, till vilket han vill övergå. Om han vidhåller sin avsikt, skall han, sedan minst två månader förflutit, göra ytterligare en anmälan vid personlig inställelse hos kyrkoherden.

Föreskriften att den utträdande skall uppgiva det trossamfund, till vilket han vill övergå, har i rättspraxis ansetts uppfylld, även då annat samfund än sådant som vunnit erkännande enligt 1873 års förordning uppgivits. Å andra sidan har utträde vägrats, då den som önskade utträda icke uppgivit något trossamfund, till vilket han ville övergå. (SOU 1927: 13 s. 50—51.) Utträde för övergång till mosaisk församling har icke ansetts tillåtet.

Kommitténs förslag innebär att de hinder för ett fritt utträde ur kyrkan som föreligga enligt gällande bestämmelser skola borttagas och att således rätten till utträde icke längre skall vara beroende av en önskan att inträda i annat trossamfund. I motiveringen anför kommittén härom bl. a. att det

redan nu förekommer att svenska medborgare icke tillhöra något trossamfund. Anledning härtill kan vara att den uppgivna avsikten att efter utträdet ur kyrkan inträda i annat samfund icke fullföljts eller att barn, vars föräldrar icke tillhöra svenska kyrkan, ej erhållit medlemskap i något trossamfund. En lagändring av den föreslagna innebörden skulle därför, enligt kommitténs mening, innebära att lagen anknyter till de faktiska förhållandena på det religiösa området. Kommittén erinrar om de farhågor som stundom uttalats för att ändrade lagbestämmelser skulle kunna leda till ett mera allmänt utträde ur kyrkan och därigenom få betydelse för kyrkans ställning. Mot denna invändning anför kommittén att, även om ett så stort antal av kyrkans medlemmar skulle önska skilja sig från denna att kyrkan skulle förvandlas till ett minoritetssamfund, anledning likväl saknas att med tvång hindra dem att följa vad deras religiösa uppfattning bjuder.

Vidare framhåller kommittén att det icke låter sig bedömas, i vilken utsträckning rätten till fritt utträde kommer att brukas. Detta är nämligen beroende av en rad okända faktorer. Av betydelse för frågans bedömande är bl. a. att kommittéförslaget även innefattar ändrade bestämmelser om rätten att inneha offentlig tjänst och om lindring i skattskyldigheten till den kyrkliga kommunen. En jämförelse med förhållandena i Finland och Norge, i vilka länder fritt utträde ur den evangelisk-lutherska kyrkan är medgivet, ger dock, enligt kommitténs mening, icke anledning till förmodan att kyrkans ställning skulle komma att väsentligt rubbas. Kommittén meddelar vissa statistiska uppgifter, vilka utvisa att rätten till fritt utträde ur de finska och norska evangelisk-lutherska kyrkorna begagnats i mycket ringa omfattning (bet. s 9—10).

För närvarande finnas icke några lagbestämmelser som reglera frågan om inträde i svenska kyrkan. Vid kyrkobokföringen redovisas främmande trosbekännare särskilt; alla andra kyrkobokförda betraktas såsom tillhörande kyrkan.

Kommittén framhåller att med dess förslag om oinskränkt rätt till utträde ur svenska kyrkan väl vinnes att icke någon behöver *kvarstå* såsom medlem mot sin egen önskan, men att religionsfriheten därmed icke är tillräckligt tillgodosedd, om ej samtidigt bestämmelser givas, som hindra att någon, utlänning eller annan, *upptages* som medlem i svenska kyrkan utan egen önskan. Denna omständighet jämte behovet av klara bestämmelser om huru den, som uttrycker en önskan att tillhöra svenska kyrkan, skall kunna vinna medlemskap däri, har föranlett kommittén att avgiva förslag till lag om inträde i svenska kyrkan. I motiven till denna lag ingår kommittén på frågan, huruvida icke dop i svenska kyrkans ordning borde grundläggas som medlemskap i kyrkan. Kommittén erinrar om att de flesta kristna samfund betrakta dopet såsom ett villkor för inträde och anse att den som icke är döpt ej kan vara medlem av en kristen församling. Svenska kyrkan räknar emellertid både döpta och odöpta som sina medlemmar. Det är visserligen ett kyrkligt önskemål, att kyrkans medlemmar skola vara döpta, och genom sin förkunnelse och själavård söker kyrkan framhålla dopets bety-

delse, men ingen upphör att räknas som kyrkomedlem, därför att han icke mottager dopet. Enligt 1930 års folkräkning utgjorde antalet odöpta personer tillhörande kyrkan 2,05 % av hela antalet kyrkomedlemmar.

På grund av angivna förhållanden finner kommittén mest följdriktigt att icke i lagstiftningen upptaga dopet ens såsom en alternativ möjlighet för inträde i kyrkan. Kommittén förutsätter emellertid att även utan föreskrift därom den som kommer att söka inträde i svenska kyrkan och ej förut är döpt i allmänhet skall låta döpa sig i samband med inträdet.

De av kommittén föreslagna bestämmelserna innehålla att svensk medborgare eller här i riket bosatt utlänning kan vinna inträde i kyrkan genom ansökan hos pastor i den församling där han är kyrkobokförd. Han skall därvid avgiva en muntlig försäkran att hans ansökan är grundad på ett allvarligt uppsåt. En förutsättning för bifall till ansökningen är även att pastor finner sökanden äga nödig insikt i kyrkans lära.

De av kommittén föreslagna bestämmelserna om barns samfundstillhörighet avse icke endast medlemskapet i svenska kyrkan utan syfta till att avgöra även barns tillhörighet till andra trossamfund. Såsom jag i det följande skall närmare angiva bygger kommitténs förslag på en indelning av de religiösa samfunden i två typer, nämligen särskilda trossamfund och trossammanslutningar. Bestämmelserna om barns samfundstillhörighet avse enligt kommittéförslaget endast den förra av dessa typer, under det att barns tillhörighet till ett religiöst samfund av den senare typen icke regleras. Kommittén har härigenom sökt anknyta till de regler som för närvarande finnas om uppfostran av barn i viss troslära, vilka endast avse svenska kyrkan och främmande trossamfund.

Bestämmelser om den troslära, i vilken barn skola uppfostras, äro meddelade i 6 § 1873 års förordning. Stadgandet innebär att föräldrarnas samfundstillhörighet skall vara avgörande. Äro föräldrarna till barn i äktenskap vid barnets födelse medlemmar av samma främmande trossamfund, må barnet uppfostras i dess lära. Tillhöra de skilda främmande trossamfund, äga de bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Om den ene tillhör sådant samfund och den andre svenska kyrkan, gäller som regel att barnet skall uppfostras i den evangelisk-lutherska läran. Ha makarna före äktenskapets ingående träffat skriftligt avtal om sina barns uppfostran i den evangelisk-lutherska läran eller främmande troslära, som en av dem bekänner, samt uppvisat avtalet för vigselförrätaren, skall avtalet gälla. Stadgandet innehåller även regler för sådana fall då föräldrarna övergå från ett trossamfund till ett annat eller då endast en av föräldrarna har vårdnaden om barnet ävensom vissa bestämmelser om barn utom äktenskap och om adoptivbarn.

Kommittén föreslår att bestämmelserna rörande barns religiösa förhållanden icke skola avse barnens uppfostran i viss troslära utan direkt taga sikte på deras samfundstillhörighet. Härvid skall barn under 15 år i princip följa föräldrarna. Barn i äktenskap skall sålunda, om föräldrarna äro medlemmar av samma trossamfund, i regel tillhöra detta, och om föräld-

rarna äro medlemmar av olika trossamfund, i regel tillhöra något av dessa. I det sistnämnda fallet har kommittén låtit faderns samfundstillhörighet vara avgörande för barnets, såvida föräldrarna icke bestämma att barnet skall tillhöra samma samfund som modern.

Från huvudregeln att föräldrarnas samfundstillhörighet skall vara avgörande för barnets föreslår kommittén vissa undantag. Sålunda finner kommittén ej skäl att upphäva nu gällande rättighet för föräldrar, som tillhöra annat trossamfund än svenska kyrkan, att bestämma att barnet skall tillhöra denna kyrka.

Beträffande det fall att icke någon av föräldrarna är medlem av ett trossamfund framhåller kommittén att man eventuellt i analogi med huvudregeln skulle kunna föreskriva att ej heller barnet skall tillhöra något trossamfund. Kommittén föreslår emellertid att barnet i sådant fall skall tillhöra svenska kyrkan, såvida föräldrarna icke förordna att ej heller barnet skall tillhöra något samfund. Som skäl härför anför kommittén att, även om föräldrar som stå utanför varje religiös samfundsgemenskap näpeliggen kunna åläggas att giva sina barn uppfostran i en viss troslära, samhället dock har intresse av att barnen icke undandragas religiös undervisning och fostran. Detta finner kommittén tala för att barnen icke böra automatiskt bliva konfessionslösa utan räknas som medlemmar av den kyrka, med vilken staten är förbunden. Kommittén menar även att det här icke enbart är fråga om ett samhällsintresse, enär det för barnen själva kan innebära ett religiöst och moraliskt stöd att tillhöra ett trossamfund.

I enlighet med vad sålunda anförts föreslår kommittén vidare att, när en av föräldrarna icke tillhör något trossamfund och den andre är medlem av svenska kyrkan, barnet skall tillhöra kyrkan. Är den andre medlem av särskilt trossamfund skall enligt kommitténs förslag barnet tillhöra detta samfund, med rätt likväl för föräldrarna att besluta att barnet skall tillhöra svenska kyrkan. I dessa fall har kommittén icke funnit skäl medgiva att barnet skall kunna sakna samfundstillhörighet.

Ifall vårdnaden om ett barn tillkommer endast den ene av föräldrarna, skall enligt kommitténs förslag vårdnadshavaren i överensstämmelse med vad nu gäller ha bestämmanderätt beträffande barnets samfundstillhörighet. Sådant rätt skall däremot icke tillkomma annan särskilt förordnad vårdnadshavare.

Enligt kommitténs uppfattning är det ej erforderligt att avtal om barns samfundstillhörighet, för att bli bindande, skall träffas före äktenskapets ingående. Överenskommelse skall kunna träffas såväl före som efter äktenskapets ingående genom en skriftlig bevitnad handling, vilken skall uppvisas för präst som för kyrkoböckerna i församling, där barnet skall vara kyrkobokfört. Sådant överenskommelse skall kunna avse även barn som icke är fött. Beslut om barns samfundstillhörighet skall kunna upphävas eller ändras endast av den eller dem som fattat beslutet.

Beträffande barn utom äktenskap innehåller förslaget vissa motsvarande regler. Sådant barn skall sålunda i regel följa modern i fråga om samfunds-

tillhörighet, dock med rätt för henne att, om barnet enligt denna regel ej skulle tillhöra svenska kyrkan, besluta att barnet skall vara medlem av kyrkan. Om modern icke tillhör något trossamfund, är regeln att barnet skall tillhöra kyrkan, och det fordras särskilt beslut av modern, därest hon skulle önska att barnet ej skall tillhöra något trossamfund. I fråga om adoptivbarn upptar förslaget regler som innebära att barnet betraktas som adoptantens, men det föreligger en möjlighet att i samband med adoptionen bestämma att barnet skall kvarstanna inom trossamfund som det tillhör.

Vad härefter angår frågan om de religiösa samfundens rättsliga ställning behandlas i 1873 års förordning endast de rättigheter som tillkomma bekännare av annan kristen troslära än den evangelisk-lutherska. Dessa kunna, om de vilja bilda särskild församling och önska att densamma erkännes av staten, göra ansökan därom hos Kungl. Maj:t, därvid de skola uppgiva sin trosbekännelse och församlingsordning. Bifalles ansökningen, äger församlingen rätt till offentlig religionsövning. Vidare stadgas att församling som har sådan rätt — därmed avses även församling som bildats enligt äldre författningar — för att få utöva den skall utse en föreståndare och göra anmälan därom till länsstyrelsen. Föreståndaren skall ha tillsyn över att församlingens offentliga gudstjänst överensstämmer med dess uppgivna trosbekännelse och församlingsordning samt att allmän lag därvid ej överträdes. Avgår föreståndaren från sin befattning, skall församlingen ofördröjligen utse ny föreståndare och göra anmälan därom. Om rättigheten till offentlig religionsövning av församlingen missbrukas, kan denna rättighet efter Kungl. Maj:ts förordnande upphöra. Detsamma gäller om föreståndare icke utses. Föreståndaren kan dömas till ansvar, om han icke fullgör sina åligganden enligt förordningen. Något erkännande kan enligt förordningen icke komma i fråga, om församlingens trosbekännelse icke är kristen. För mosaiska trosbekännare gälla dock särskilda bestämmelser, vilka jag skall närmare behandla i det följande.

För medlemmar av svenska kyrkan gäller förordningen den 11 december 1868 angående särskilda sammankomster för andaktsövning. Bestämmelserna i förordningen uppställa icke något principiellt hinder mot att kyrkans medlemmar sammankomma till gemensamma andaktsövningar utan vederbörande prästerskaps omedelbara ledning, men sådana sammankomster ställas under en viss kontroll av prästerskapet, kyrkorådet och den offentliga myndigheten i orten, och förbud kan av kyrkorådet meddelas för enskild person att vid dylika sammankomster inom församlingen uppträda såsom lärare med andliga föredrag.

Ehuru sålunda gällande bestämmelser innehålla vissa inskränkningar i förenings- och mötesfriheten på det religiösa området, torde i praktiken dessa undantag numera vara utan betydelse. Några praktiska hinder uppställas icke längre mot bildandet av trossamfund eller församlingar eller mot anordnandet av offentlig gudstjänst. Någon skillnad göres härvid ej

mellan medlemmar av svenska kyrkan och dem som stå utanför kyrkan. Enligt vad kommittén upplyser har kyrkoråds befogenhet att med stöd av 1868 års förordning meddela förbud mot andliga föredrag sedan åtskillig tid ej tillämpats.

Kommittén anför att det bör vara i lagen otvetydigt angivet att envar äger sammansluta sig och sammankomma med andra för religiös gemenskap och verksamhet och att denna rättighet bör vara utan annan begränsning än den som är nödvändig för upprätthållande av lag och allmän ordning. I dessa avseenden böra förhållandena vara lika för dem som icke tillhöra svenska kyrkan och för kyrkans medlemmar. Beträffande förenings- och mötesfriheten bör alltså, enligt kommitténs mening, skillnaden mellan sammanslutningar av kyrkans medlemmar och sammanslutningar av personer som icke tillhöra kyrkan undanröjas.

Dock framhåller kommittén att i andra sammanhang, t. ex. i fråga om kyrkobokföring och beskattning, denna skillnad alltjämt måste upprätthållas. Härvid finner kommittén det icke vara lämpligt att för de religiösa sammanslutningar, vilkas medlemmar icke tillhöra kyrkan, använda beteckningen främmande trossamfund. Kommittén föreslår att sådan sammanslutning i stället kallas *särskilt trossamfund* och att sammanslutning av personer, som tillhöra kyrkan, benämnes *trossammanslutning*.

Kommittén anför vidare att vissa rättsregler måste fastställas beträffande såväl trossamfund som trossammanslutningar, särskilt som dessa enligt förslaget skulle kunna erhålla vissa uppgifter av offentligrättslig natur och åtnjuta vissa förmåner i beskattningshänseende. De rättsliga frågorna äro emellertid av likartad beskaffenhet för båda slagen av sammanslutningar. Kommittén har upprättat förslag till bestämmelser om innehållet i ett särskilt trossamfunds samfundsordning eller en trossammanslutnings stadgar, om skyldigheten att föra medlemsförteckning, om särskilt trossamfunds och trossammanslutnings namn, om utträde ur särskilt trossamfund, om medlems skyldighet att gälda avgift till särskilt trossamfund eller trossammanslutning samt om rätten för särskilt trossamfund eller trossammanslutning att besitta fast egendom. Rörande dessa bestämmelser anför kommittén att det icke skall fordras erkännande av de särskilda trossamfunden för att dessa skola ha rätt till offentlig religionsövning. För samtliga religiösa sammanslutningar skall blott gälla att, om samfundsordningen resp. stadgarna utvisa väsentliga brister eller sammanslutningarna eljest ej ställa sig till efterrättelse religionsfrihetslagens föreskrifter angående deras organisation, de icke kunna betraktas såsom trossamfund resp. trossammanslutningar. Med hänsyn till den frihet som bör tillkomma sammanslutningarna har kommittén icke upptagit några bestämmelser om tillsyn över sammanslutningarnas verksamhet och ej heller stadgat straff för befattningshavare inom sammanslutningen, om denne handlar i strid mot religionsfrihetslagens stadganden.

Enligt kommitténs förslag skall medlemskap i särskilt trossamfund antecknas i kyrkoböckerna och anteckningarna härom skola grundas på årliga

uppgifter från trossamfundet. Det skall ankomma på Kungl. Maj:t att bedöma, vilka sammanslutningar som skola betraktas såsom särskilda trossamfund och således ha sådan uppgiftsskyldighet. Några bestämmelser om hur denna prövning skall komma till stånd upptagas icke i förslaget. Enligt ett uttalande i motiven förutsätter kommittén att som regel trossamfundet skola göra framställning till Kungl. Maj:t och förete de handlingar som kunna vara av betydelse för frågans avgörande.

Den skillnad kommittén gör mellan trossamfund och trossammanslutning framträder även däri att icke någon skall med laga verkan kunna tillhöra mer än ett trossamfund, medan någon motsvarande regel icke uppställs i fråga om trossammanslutning. Kommittén anför att, såsom en följd av denna regel, medlemmar i särskilt trossamfund, vilka samtidigt tillhöra svenska kyrkan, i kyrkobokföringen skola redovisas endast såsom medlemmar i kyrkan. Rörande medlemskap i trossammanslutning skola enligt förslaget några anteckningar icke upptagas i kyrkobokföringen.

Yttrandena.

I nära nog samtliga de yttranden, i vilka huvudfrågorna i kommitténs förslag berörts, har uttalats den uppfattningen att det föreligger behov av ny lagstiftning. *Domkapitlet i Växjö* framhåller att ett fullständigare genomförande av den i 16 § regeringsformen uttryckta religionsfrihetsprincipen alltmer kommit att framstå som ett önskemål såväl ur kyrklig som ur allmänt borgerlig synpunkt. *Domkapitlet i Linköping* uttalar sin anslutning till kommitténs strävan att med hänsyn till de rådande faktiska förhållandena på det religiösa området söka åstadkomma en lagstiftning, som syftar till att ge uttryck åt samvets- och religionsfrihetens principer. *Domkapitlet i Uppsala* betonar att en sådan lagstiftning ej längre bör ställas på framtiden. *Frikyrkliga samarbetskommittén*, som representerar Metodistkyrkan, Svenska missionsförbundet, Svenska baptistsamfundet, Örebro missionsförening, Fri baptistsamfundet, missionssällskapet Helgelseförbundet och Svenska frälsningsarmén, uttalar tillfredsställelse över att de frikyrkligas gamla önskemål om lagstiftning å berörda område hörsammats.

Av de remissinstanser, som gjort kommitténs förslag till föremål för något helhetsomdöme, ha de flesta ansett sig i stort sett kunna godtaga huvudprinciperna i förslaget. Många ha därvid betecknat detta som en godtagbar kompromiss. *Länsstyrelsen i Stockholms län* menar att det är ofrånkomligt att ett förslag som det förevarande får en prägel av kompromiss, så länge man vid reformarbetet å området har att utgå från ett i princip oförändrat förhållande mellan stat och kyrka. Enligt länsstyrelsens uppfattning ha de avvägningar, som kommittén i skilda hänseenden haft att företaga mellan olika synpunkter och intressen, verkställts på ett i det stora hela godtagbart sätt. *Länsstyrelsen i Örebro län* uttalar som sin mening att religionsfrihetskravet tillgodosetts så långt det är rimligt och möjligt med ett bibehållande av den svenska kyrkans nuvarande ställning till staten. *Domkapitlet i Uppsala* anser att om förslaget kan sägas, att det strävar efter att

nå en praktisk lösning, som tager hänsyn såväl till den faktiskt föreliggande kyrkligt-religiösa situationen i vårt land som till vad ur svenska kyrkans synpunkt må kunna vara godtagbart. Domkapitlet tillägger att förslaget har sin förtjänst i denna typ av lösning, men att däri också ligger dess svaghet. Ehuru domkapitlet på olika punkter, både av mera principiell och av mera konkret natur, påyrkar ändringar i förslaget, finner domkapitlet sig kunna förordna att förslaget efter omarbetning lägges till grund för lagstiftning i ämnet. Samtliga *övriga domkapitel* ha avgivit uttalanden av samma innebörd. *Frikyrkliga samarbetskommittén* hävdar att religionsfriheten ej kan på ett tillfredsställande sätt tillgodoses, så länge icke en klar skillnad göres mellan stat och kyrka, men med utgångspunkt från det nuvarande läget ansluter sig samarbetskommittén i stort sett till huvudprinciperna i förslaget och anser detta ägnat att efter omarbetning läggas till grund för lagstiftning.

Statskontoret uttalar den uppfattningen att ett fullständigt realiserande av religionsfriheten måste förutsätta ett vida radikalare grepp. En statskyrka, vari man vinner medlemskap genom födelsen, lär illa rimma med ett vidsträckt och okomplicerat religionsfrihetsbegrepp. Ett realiserande av bestämmelserna i 16 § regeringsformen synes ytterst kräva att kyrkan såsom av staten privilegierad institution upphör. Statskontoret framhåller att åtgärder av sådan innebörd måste kräva ett mycket omfattande och ingående förberedelsearbete samt yttrar vidare att under dessa omständigheter ett begränsat reformprogram av den allmänna innebörd, som kommittén föreslagit, förtjänar att tagas under övervägande såsom ett provisorium.

En ledamot av Uppsala domkapitel finner förslaget vara så oklart och inkonsekvent att det icke bör läggas till grund för lagstiftning och förordar att religionsfrihetsfrågan göres till föremål för förnyad omprövning. Även *missionssällskapet Bibeltrogna vänner* avstyrker förslagets genomförande och uttalar att vårt lands ställning till religionen icke i något hänseende bör ändras genom ny lagstiftning.

Principiella invändningar mot kommittéförslaget ha gjorts av *kammarkollegiet*, som därvid upptagit frågan om den svenska kyrkans rättsliga natur. Kollegiet anför att det icke kan anses obestridligt att kyrkan, såsom kommittén förutsatt, är ett trossamfund. Härom anför kollegiet vidare:

De finnas också alltjämt, vilka trots den i gällande lagstiftning om kyrkan använda terminologien hålla före, att »svenska kyrkan» icke är något annat än den gren av statsverksamheten, som sammanfattningsvis kan kallas för det svenska kyrkoväsendet. Enligt denna uppfattning är den svenske medborgarens samhörighet med kyrkan lika litet som exempelvis hans samhörighet med landets skolväsende (»svenska skolan») grundad på något medlemskap i ett samfund. I såväl ena som andra fallet skulle fråga då ej kunna vara om »utträdesrätt» utan om medborgerliga rättigheter och skyldigheter, varmed följer att medborgaren kan påfordra, att statsverksamheten på dessa områden organiseras på ett ändamålsenligt sätt.

Kollegiet framhåller att det icke finnes några författningsbestämmelser som visa, vari ett medlemskap i svenska kyrkan skulle bestå, hur det upp-

kommer och hur det är närmare reglerat. Det enda i detta hänseende obestriddliga anser kollegiet vara, att enligt 1946 års folkbokföringsförordning envar i riket bosatt skall kyrkobokföras och att därigenom medlemskap vinnes i en territoriell församling, d. v. s. en med borgerlig kommun jämställd kyrklig kommun. Genom kyrkobokföring i denna kommun bli enligt kollegiets uppfattning alla och således även s. k. främmande trosbekännare, som enligt 1873 års förordning »utträtt ur svenska kyrkan», medlemmar av kommunen. Då även dissenters sålunda skulle bli medlemmar av kommunen, synes det kollegiet icke kunna göras gällande, att med medlemskap i kommunen obligatoriskt skulle följa även medlemskap i ett trossamfund, benämnt svenska kyrkan.

Kollegiet åberopar en särskild, av kammarrådet Schalling upprättad pro-memoria, vari denne efter en utredning av frågan om kyrkans rättsliga karaktär yttrar att, även om svenska kyrkan numera icke i avseende å sitt medlemsbestånd är identisk med den svenska staten, den fortfarande administrativt utgör en statsinstitution; att denna statsinstitution beträffande själavård och i lärohänseende åtnjuter viss autonomi ändrar ej detta om-döme.

Härefter anför kollegiet att ett lagfästade av de principer, som kommittén med utgångspunkt från att svenska kyrkan vore ett självständigt rättssubjekt lagt till grund för sitt lagförslag, skulle leda till ett raserande av mycket i den ordning, som gäller för det svenska kyrkoväsendet. Kollegiet avstyrker en sådan lagstiftning. Däremot anser kollegiet det böra tagas under övervägande, huruvida icke nu gällande författningar i de ämnen, som varit föremål för kommitténs behandling, böra så ändras att de bättre än vad som är fallet komma att sammanstämman med sagda ordning. Kollegiet anför härutinnan att det bör utredas om icke ändringarna enklast skulle kunna åstadkommas genom upphävande av 1873 års förordning, ändring av skattskyldigheten till den kyrkliga kommunen, borttagande ur lagar och författningar av sådana uttryck som »medlem av svenska kyrkan», »utträde ur svenska kyrkan» och »skattskyldighet till svenska kyrkan» samt utfärdande, därest så anses erforderligt, av föreskrifter dels om samfundensordningar för mosaiska m. fl. trosbekännare, dels om rätt för andra än de kyrkliga kommunernas präster att förrätta kyrklig vigsel, dels ock om de villkor, som böra uppställas för inrättande av kloster i landet. Vidare borde övervägas om anledning kunde vara att meddela ändrade bestämmelser om behörighetsvillkor för innehav av vissa befattningar i statens tjänst.

Kommitténs förslag att utträde ur svenska kyrkan skall vara fritt tillstyrkes av flertalet remissinstanser, som yttrat sig därom. Sålunda ansluta sig alla *domkapitlen* till förslaget. *Domkapitlet i Linköping* framhåller att rätten till fritt utträde är ett gammalt kyrkligt önskemål och erinrar om 1929 års biskopsmotion.

Den jämförelse med förhållandena i Finland och Norge, som kommittén gjort i fråga om den fria utträdesrättens antagliga följd för kyrkan, fin-

ner *domkapitlet i Härnösand* icke kunna tillmätas någon större betydelse, eftersom de historiska förutsättningarna delvis äro annorlunda i Sverige.

Teologiska fakulteten i Uppsala uttalar att, när det genom stadgande om rätt till utträde ur svenska kyrkan erkännes att tillhörigheten till kyrkan har en reell innebörd, därav synes följa att kyrkan bör äga rätt att från sig skilja medlemmar, vilka stå i uppenbart motsatsförhållande till kyrkan. *Juridiska fakulteten i Uppsala* anför att det knappast vore rimligt om svenska kyrkan, i motsats till andra trossamfund, skulle vara skyldig att som medlemmar räkna mot kyrkan i tro, ord och gärningar fientliga personer. Religionsfrihetens princip kunde icke utvecklas därhän, att någon hade rättsanspråk på att erhålla inträde i eller kvarstå i kyrkan.

Behovet av bestämmelser om inträde i svenska kyrkan har i yttrandena i allmänhet icke ifrågasatts. *Domkapitlet i Växjö* anser behovet vara uppenbart och *teologiska fakulteten i Uppsala* hävdar att frågan om dylika bestämmelser icke kan uppskjutas.

Vad kommittén i sak föreslagit har i stort sett vunnit remissinstansernas gillande. *Domkapitlet i Göteborg* har emellertid avvikande mening. Domkapitlet anser förslaget helt otillfredsställande och erinrar om att 1948 års kyrkomöte avvisat en motion om liknande lagstiftning under hänvisning till de svårigheter, som uppreste sig häremot och som icke kunde bemästras, förrän förhållandena genom det fria utträdet någorlunda klarnat. Frågan behöver enligt domkapitlets åsikt närmare utredas och lagförslaget bringas i överensstämmelse med svenska kyrkans bekännelse. Domkapitlet ifrågasätter om tiden ännu är mogen för en sådan lagstiftning och om icke under en övergångsperiod frågan kunde regleras enligt de regler, som nu tillämpas i fråga om dissenters, vilka önska övergå till svenska kyrkan.

Länsstyrelsen i Malmöhus län delar kommitténs uppfattning, att dopet icke bör grundlägga medlemskap i kyrkan i rättsligt hänseende. *Domkapitlet i Uppsala* intar däremot en annan ståndpunkt och anför att det ur kristen synpunkt måste betraktas såsom otillfredsställande, att vuxna personer skulle vinna inträde i kyrkan utan att förut ha mottagit dop. Med hänsyn till nuvarande förhållanden, och då det enligt domkapitlets mening icke kan vara tanke på att ur svenska kyrkan utesluta odöpta personer, som redan äro medlemmar däri, finner sig domkapitlet emellertid kunna acceptera kommitténs förslag om att inträde må vinnas utan dop. Domkapitlet anser det dock synnerligen önskvärt att i lagtexten på något sätt dopet uttryckligen måtte omnämnas såsom det för tillhörighet till svenska kyrkan normala villkoret. I samma riktning uttala sig *domkapitlen i Linköping, Strängnäs, Västerås, Växjö, Lund, Härnösand, Luleå, Visby och Stockholm*.

Juridiska fakulteten i Uppsala gör gällande att kommitténs förslag icke överensstämmer med svenska kyrkans lära, enär enligt Augsburgiska bekännelsen (art. IX) medlemskap i kyrkan grundlägges genom dop. *Evangeliska fosterlandsstiftelsen* erinrar om att enligt kommittéförslaget allvarligt uppsåt och insikt i svenska kyrkans lära erfordras för inträde i kyrkan

samt framhåller att denna lära hävdar dopets nödvändighet. På grund härav uttalar Evangeliska fosterlandsstiftelsen att dop bör vara en ovillkorlig förutsättning för inträde. *Sveriges yngre prästers förbund* hyser samma uppfattning. Förbundet anför att en ny lagstiftning, som medger fritt utträde ur kyrkan, icke bör vara bunden av det förhållandet att kyrkan på grund av gällande tvångsanslutning för närvarande räknar med odöpta medlemmar.

De föreslagna reglerna om barns samfundstillhörighet ha lämnats utan erinran i åtskilliga yttranden. Anmärkningar ha dock riktats mot att bestämmelser angående barns tillhörighet till andra trossamfund än svenska kyrkan upptagits i förslaget. Sådana bestämmelser avstyrkas av *Svea hovrätt, statskontoret, domkapitlet i Visby och juridiska fakulteten i Uppsala*, därvid domkapitlet yttrar att det bör ankomma på varje särskilt trossamfund att bestämma om tillhörigheten till samfundet och fakulteten framhåller att föreskrifter om tillhörighet till trossamfund kunna givas, allenast om trossamfundet erhålla offentligrättslig korporationskaraktär och såsom villkor därför uppställas att de skola iakttaga i lag angivna bestämmelser om samfundstillhörighet.

Den för kommittéförslaget grundläggande principen, att föräldrarnas samfundstillhörighet skall vara avgörande för barnens, har i allmänhet godtagits i yttrandena. *Västerås domkapitel* anför dock att enligt kyrkans ordning och bekännelse barndopet är den akt, varigenom en människa normalt vinner inträde i kyrkan. Ett liknande uttalande göres av *Göteborgs domkapitel*.

Beträffande den närmare regleringen av barnens samfundstillhörighet anmärker *Svea hovrätt* att regleringen är invecklad och under vissa omständigheter kan leda till egendomliga resultat. Hovrätten anser den föreslagna bestämmelsen att barn i blandat äktenskap skall tillhöra faderns trossamfund innebära en återgång till ett äldre betraktelsesätt, som särskilt med hänsyn till de i föräldrabalken införda nya reglerna om föräldrars samförmyndarskap ter sig omotiverat. Enligt hovrättens mening böra barn i sådana äktenskap tillhöra svenska kyrkan om ej annat beslutas.

Även *länsstyrelsen i Jönköpings län* och *juridiska fakulteten i Lund* framhålla att den av kommittén föreslagna bestämmelsen strider mot den princip om full jämställdhet mellan makar, som gäller efter föräldrabalkens ikraftträdande. *Fakulteten* ifrågasätter om icke, när i blandade äktenskap makarna ej gemensamt besluta om sina barns samfundstillhörighet, frågan därom borde lämnas öppen och det ankomma på barnen att vid mogen ålder själva fatta ståndpunkt. Därest det likväl anses önskvärt att varje barn hänföres till visst samfund, böra dessa barn tillhöra svenska kyrkan. *Mosaiska församlingarna* framhålla att i blandade äktenskap makarna kunna vilja uppskjuta avgörandet av barnets samfundstillhörighet, till dess barnet fått en egen uppfattning därom.

En ledamot av skolöverstyrelsen uttalar att minderåriga i religionsfrågor ofta torde stå närmare modern än fadern. Enligt ledamotens mening kunde

ifrågasättas om icke beträffande blandade äktenskap avtal före vigseln om barnens religiösa ställning borde vara obligatoriskt.

Mot förslaget att föräldrar som tillhöra annat trossamfund än svenska kyrkan skola kunna bestämma att deras barn skall tillhöra denna har *domkapitlet i Växjö* gjort invändning. Domkapitlet anser att det vore riktigtare att här behålla nu gällande regel om föräldrars rätt att bestämma om barns uppfostran i svenska kyrkans lära. *Domkapitlet i Göteborg* och *Sveriges yngre prästers förbund* ge uttryck åt samma uppfattning.

Beträffande förslaget att barn till föräldrar som äro konfessionslösa i regel skall tillhöra svenska kyrkan ha olika meningar uttalats. *Svea hovrätt* tillstyrker förslaget under framhållande av att barn icke bör sättas i särställning till andra barn utan föräldrarnas uttryckliga vilja. *Domkapitlet i Härnösand*, som även tillstyrker förslaget, betonar att detta överensstämmer med folkkyrkotanken.

Å andra sidan anser *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* att det vore mest konsekvent att stadga att barn till föräldrar, som icke tillhöra trossamfund, i regel ej heller skall tillhöra sådant samfund. *Domkapitlet i Linköping* finner kommitténs förslag icke stå i överensstämmelse med religionsfrihetens grundsatser. För svenska kyrkan verkade förslaget ej tilltalande. Ingen garanti finnes för att kyrkan finge tillfälle att träda i förbindelse med barn till konfessionslösa föräldrar. *Domkapitlet i Göteborg* framhåller att förslaget är ägnat att befordra ett fiktivt medlemskap i kyrkan.

Sveriges yngre prästers förbund finner den föreslagna bestämmelsen att konfessionslösa föräldrar må kunna besluta att deras barn icke skall tillhöra svenska kyrkan icke överensstämma med verklig religionsfrihet. Det syntes vara ett otillbörligt ingrepp i barnets rätt, om barnet, sedan det blivit döpt, undandroges den religiösa fostran och vård, som kyrkan beredde alla sina medlemmar.

Hovrätten för Västra Sverige ifrågasätter om ej Kungl. Maj:t borde ha befogenhet att på framställning av endera av föräldrarna eller särskild vårdnadshavare bestämma om barns samfundstillhörighet.

Allmänna svenska prästföreningen anser att, om icke någon av föräldrarna har vårdnaden om barnet, förmyndaren för detta bör ha bestämmanderätten. *Domkapitlet i Skara* föreslår att i sådant fall ändring i barnets religiösa status må kunna ske endast efter domstols prövning.

Förslaget att beslut om barns samfundstillhörighet skall kunna upphävas eller ändras endast av dem eller den som fattat beslutet har rönt kritik av bl. a. *juridiska fakulteten i Lund*. Om i samband med hemskillnad eller äktenskapsskillnad vårdnaden om barnet tillagts den ene av föräldrarna, bör enligt fakultetens mening denne äga rätt att häva beslutet. Fakulteten erinrar om att dylika beslut torde ha praktisk betydelse främst vid giftermål mellan en medlem av svenska kyrkan och en katolik. Den katolska rätten uppställer som villkor för att en katolik skall få ingå äktenskap med en protestant att den protestantiske kontrahenten uttryckligen förklarar att kontrahenternas barn skola döpas av den katolska kyrkan och uppfostras

i dess lära. Fakulteten anser det icke rimligt att, om ett äktenskap mellan en katolik och en protestant går i sär och den protestantiske maken erhåller vårdnaden om barnen, denne icke skulle ha frihet att bestämma om barnens samfundstillhörighet. Barnens kvarblivande i den katolska religionen skulle endast öka deras svårigheter att anpassa sig efter de nya förhållandena. Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* samt *domkapitlet i Linköping* anse att ett beslut om barns samfundstillhörighet bör kunna hävas i vissa fall av annan än den eller dem som fattat beslutet och anföra som exempel på sådant fall att den ene av två makar, som fattat sådant beslut, avlider.

Vad kommittéförslaget innehåller angående de religiösa samfundens rättsliga ställning har föranlett åtskilliga erinringar i yttrandena. Härvid har dock i allmänhet icke behovet av de föreslagna reglerna tilldragit sig uppmärksamhet. Några yttranden ingå dock även på detta spörsmål; sålunda har ifrågasatts, om några bestämmelser rörande de religiösa samfundens organisation över huvud taget behöva meddelas. I några yttranden hävdas å andra sidan att ett statligt erkännande bör bibehållas för vissa slag av religiösa samfund.

Svea hovrätt anser det vara olämpligt att beträffande det särskilda slag av ideella föreningar, om vilka nu är fråga, föregripa den allmänna lagstiftningen om ideella föreningar. Endast där ett påtagligt behov av en separat reglering gjort sig gällande, borde en sådan genomföras. *Juridiska fakulteten i Lund* ifrågasätter, huruvida sådant behov föreligger, samt framhåller att tvekan kan uppstå, huruvida ett särskilt trossamfund vinner rättskapacitet endast om de av kommittén föreslagna bestämmelserna om samfundsordning iakttagits. Fakulteten påpekar att de föreslagna villkoren för rättskapacitet äro avsevärt strängare än de allmänna rättsgrundsatser, vilka enligt nuvarande praxis anses gälla för ideella föreningar. *Domkapitlet i Visby* anför att en allmän reglering av de fria samfundens ställning i detta sammanhang icke torde vara behövlig och näppeligen kan vara av intresse för dessa.

Juridiska fakulteten i Uppsala framhåller att frikyrkosamfunden i allmänhet icke velat bliva av staten auktoriserade utan önskat bibehålla den nuvarande ställningen av fria ideella föreningar. Det syntes då föga påkallat att nu antaga någon speciallagstiftning för dessa församlingar. Den legala regleringen av frikyrkornas förhållanden borde, enligt fakultetens mening, givas i samband med en lagstiftning om ideella föreningar. Å andra sidan utvisade förslaget att särskilda trossamfund skulle kunna fullgöra offentliga funktioner. Det syntes därför fakulteten naturligt att sådant trossamfund, såsom för närvarande, skulle kunna erhålla en offentligrättslig korporativ natur genom ett statligt erkännande, lämnat av Kungl. Maj:t, som därvid kunde pröva vilka befogenheter som borde tillerkännas samfundet. Även *domkapitlet i Linköping* finner det vara ur flera synpunkter välbetänkt att de särskilda trossamfunden erhålla erkännande av statlig myndighet och att denna angiver de befogenheter av offentligrättslig art

som kunna komma samfundet till del. *Domkapitlet i Göteborg* uttalar samma mening.

Den i yttrandena framkomna kritiken mot kommittéförslaget riktar sig främst mot uppdelningen av de religiösa samfunden i särskilda trossamfund och trossammanslutningar. Samtliga domkapitel och frikyrkliga samarbetskommittén ställa sig avvisande till denna gränsdragning. Bl. a. påvisas att de religiösa organisationer som nu finnas i de flesta fall ha både medlemmar som tillhöra svenska kyrkan och sådana som stå utanför denna. *Frikyrkliga samarbetskommittén* anför att förslaget ger uttryck åt ett alltför statiskt betraktelsesätt och framhåller att det ur religiös synpunkt icke skulle vara någon skillnad mellan särskilda trossamfund och trossammanslutningar. *Domkapitlet* fästa särskilt avseende vid att trossammanslutningarna i förslaget förutsättas ha en inomkyrklig karaktär och finna detta vara en ohållbar konstruktion. Sålunda anför *domkapitlet i Visby* följande:

»Vid bedömandet av hela detta frågekomplex måste tillbörlig hänsyn tagas till den syn på svenska kyrkan och dess ställning i vårt folk, för vilken både historiska och principiella grunder kunna åberopas. Den svenska kyrkan är ett trossamfund med evangelisk-luthersk bekännelse, som framträder i en folkkyrkas gestalt. Bekännelsekaraktären innebär icke blott att kyrkans förkunnelse och undervisning uppbäras av en viss trosåskådning. Den måste också sätta sin prägel på dess samfundsordningar och samfundsliv. Däremot kräver den icke att en personlig bekännelse uppställs som villkor för tillhörighet till kyrkan. En sådan gränsdragning, som är självfallen för en sektkyrka, är omöjlig för en folkkyrka, som i sin principiellt till hela folket syftande verksamhet lägger tonvikten på det kristna budskapets egen verkningskraft och måste betrakta de enskildas vinnande för kyrkans inre gemenskap som en aldrig avslutad uppgift. Det kan därför icke anses oförenligt med svenska kyrkans karaktär av trossamfund, om den inom sig rymmer *enskilda*, som äga en avvikande trosåskådning, likaväl som sådana, vilka icke bekänna sig till kristen tro, förutsatt, att de själva önska kvarstå inom kyrkan såsom lojala medlemmar och ha tillgång till dess tjänster. Däremot blir det en annan sak, om kyrkan såsom sig tillhöriga skulle nödgas erkänna *samfund* med egen från kyrkans avvikande bekännelse och ordning samt egen kult och verksamhet. Därigenom skulle svenska kyrkans karaktär av ett trossamfund med sin särpräglade bekännelse och samfundsordning fördunklas på ett sätt, som innebure ett otillbörligt intrång.»

Även övriga domkapitel anföra liknande synpunkter och förorda att begreppet trossammanslutning utgår ur förslaget. *Domkapitlet i Växjö* påpekar att detta begrepp kommit till användning för att icke ett massutträde av frikyrkliga skulle framtingas. Domkapitlet anser icke heller att någon grupp, som vill förbliva i kyrkans gemenskap, bör kunna genom lagbestämmelser tvingas till utträde; andra vägar borde dock finnas för att tilldela dessa frikyrkliga de rättigheter, varpå de rimligen kunna göra anspråk.

Ur denna synpunkt ha åtskilliga remissinstanser funnit det av kommittén föreslagna förbudet att tillhöra mer än ett trossamfund »med laga verkan» ingiva betänkligheter. *Domkapitlet i Visby* anför att förbudet är oklart till sin innebörd och befarar att dess införande, om man såsom domkapitlet förordar icke skall räkna med trossammanslutningar, skulle framtinga en icke

önskvärd brytning mellan kyrkan och vissa andra trossamfund. Förbudet skulle innebära en större omtanke om samfundens självständighet än hänsyn till den enskildes religionsfrihet. Domkapitlet anser det emellertid vara behöfligt med en gränsdragning, när det gäller medlemskapet, mellan svenska kyrkan och andra samfund med evangelisk grundåskådning, å ena sidan, samt samfund med konfessionellt starkt avvikande åskådning, å andra sidan. Enligt domkapitlets mening skulle möjligen just begreppet »evangelisk» kunna användas vid en sådan distinktion, även om uttrycket i det populära språkbruket har en polemisk udd i viss riktning. Även *domkapitlet i Skara, Västerås, Karlstad* och *Stockholm* ansluta sig till den meningen att medlem av svenska kyrkan bör kunna tillhöra även evangeliskt frikyrkosamfund. *Domkapitlet i Strängnäs* yttrar att ett dubbelt medlemskap icke bör vara möjligt i andra fall än då det särskilda samfundet i fråga om trosåskådning och ordning väsentligt överensstämmer med svenska kyrkan. Å andra sidan uttalar *domkapitlet i Göteborg* att en ny lagstiftning bör ha till ögonmärke att reglera förhållandena så, att det blir naturligt för rikets medborgare att även formellt ansluta sig till det samfund, som de genom sin trosåskådning och sitt religiösa liv tillhöra, liksom den bör föranleda de faktiskt existerande trossamfunden att även i legalt hänseende framträda såsom sådana. Vidare framhåller domkapitlet att ett fiktivt medlemskap i gör-ligaste mån bör motarbetas.

Kommitténs förslag att medlemskap i särskilt trossamfund skall antecknas i kyrkoböckerna har lämnats utan erinran i de flesta yttrandena. Detta förslag avstyrkes emellertid av *folkbokförings-sakkunniga* på grund av det ökade arbete detta skulle medföra för pastorsämbetena. De sakkunniga anföra härom bl. a. följande:

»De sakkunniga hava funnit att förslaget otvivelaktigt kommer att medföra betungande arbete för svenska kyrkans prästerskap. Först och främst innebär den nödvändiga kontrollen av att för vederbörande angives rätt samfund åtskilligt besvär. Tillämpningen av bestämmelsen att ingen må med laga verkan tillhöra mer än ett trossamfund kommer likaledes att tynga bokföringsarbetet. Om medlemskap i visst samfund skall angivas, har man vidare att räkna med ökat bokföringsarbete till följd av förändringar i samfundstillhörighet. Särskilt med hänsyn till kommitténs uttalande (s. 114), att församlingar, hyllande samma trosuppfattning, böra kunna var för sig bilda särskilda trossamfund, torde man hava att räkna med att flyttningar mellan olika trossamfund i ej ringa omfattning kunna förekomma. Tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna i religionsfrihetslagen om barns medlemskap i trossamfund torde även komma att försvåra kyrkobokföringsarbetet genom bl. a. de grannlaga och svårbedömda avgöranden, som pastor härvid ställes inför. Kommittén förutsätter (s. 180), att pastor vid avgörande av frågor om medlemskap i trossamfund i vissa fall bör begära närmare upplysning av vederbörande själv. Vidare anför kommittén, ifråga om barns samfundstillhörighet, att viss hänsyn bör tagas till att samfundet måhända först senare avgör frågan om medlemskapet, vilket medför att pastor sålunda kan se sig nödsakad att i dylika fall ställa frågan om anteckning av barnets medlemskap på framtiden och till dess avgörande kan ske hålla ärendet under bevakning.

Allt som allt synes man av det anförda icke kunna undgå att komma till den uppfattningen, att pastorsämbetenas redan betungande arbetsbörd kommer att bliva ytterligare utökad till följd av ifrågavarande bestämmelser. De sakkunniga, i vilkas direktiv uttryckligen framhållits angelägenheten av att åtgärder vidtagas till åvägabringande av en lättnad i pastorsämbetenas arbetsbörd, kunna därför icke underlåta att anföra stora betänkligheter mot dessa konsekvenser av kommitténs förslag.

De sakkunniga hava därför ställt sig den frågan, huruvida det icke vore tillräckligt att för den som tillhör särskilt trossamfund eller icke tillhör trossamfund anteckna allenast »tillhör ej svenska kyrkan». Härigenom skulle enligt de sakkunnigas mening ernås en betydelsefull lättnad i kyrkobokföringsarbetet. En dylik anteckning skulle vara tillräcklig för avgörande av frågan om rätt till skattelindring och om rösträttshinder för vederbörande.»

Statistiska centralbyrån instämmer i folkbokföringssakkunnigas yttrande. Centralbyrån understryker emellertid att den anser sig kunna eftergiva önskemålet om anteckning av medlemskap i särskilt trossamfund endast under förutsättning att religionsstatistiken icke skall äga rum fortlöpande utan allenast vid vissa folkräkningar och att centralbyrån kan påräkna att föreskrifter meddelas om skyldighet för de frikyrkliga samfunden att till centralbyrån såsom primärmaterial för religionsstatistiken insända avskrifter av medlemsmatriklar med angivet innehåll. Även *statskontoret* anser det tillfyllest att kyrkoböckerna utvisa, huruvida det föreligger medlemskap eller ej i svenska kyrkan, samt framhåller att anteckning om tillhörighet till annat samfund saknar såväl rättslig som praktisk betydelse, sedan rätten till fritt utträde ur kyrkan medgivits.

Departementschefen.

Religionsfrihet hör i ett fritt och demokratiskt rättssamhälle till medborgarnas fundamentala rättigheter. Lika väl som medborgaren äger tanke- och yttrandefrihet i politiska frågor, måste det också stå honom fritt att själv råda över sin livsåskådning och att själv bedöma, huruvida han vill vara ansluten till ett religiöst samfund. Ett principiellt uttryck härför är stadgandet i 16 § regeringsformen, vilket ålägger Konungen att ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, såvitt han icke stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse.

Den religionsfrihetsprincip, som sålunda kommit till uttryck i grundlagen, innebär enligt nutida uppfattning att det skall stå den enskilde fritt ej blott att bekänna sig till annan religion än den som omfattas av folkets flertal utan även att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. Hans ståndpunktstagande i sådant hänseende kan icke för honom få medföra förlust av medborgerliga rättigheter. I religionsfriheten måste vidare inbegripas en rätt att för religionsövning bilda sammanslutningar och anordna offentliga sammankomster. Hinder mot offentlig religionsövning, vilka grunda sig på den religiösa lära som därvid kommer till uttryck eller de religiösa former som iakttagas, kunna icke förenas med religionsfrihet. Endast kravet på upprätthållande av allmän ordning, i lika mån tillämpligt på varje samman-

komst oavsett dess syfte, kan få begränsa rätten till offentlig religionsövning.

Det torde knappast numera råda några delade meningar om att religionsfriheten, med den nu antagna innebörden av begreppet, bör iakttagas och skyddas av lagstiftning och rättstillämpning i vårt land. Kommittéförslaget innebär att lagbestämmelser som ur denna synpunkt framstå som föråldrade skola revideras och anpassas efter nutida uppfattning.

I den allmänna diskussionen har stundom hävdats att en sådan lagrevision icke vore tillräcklig för att genomföra religionsfrihetens princip. Här för skulle också krävas ett upphävande av den särställning som tillkommer svenska kyrkan i förhållande till andra religiösa samfund. Enligt denna uppfattning skulle religiös verksamhet icke få betraktas som en samhällets angelägenhet utan få bedrivas endast av enskilda, i förhållande till de statliga organen helt självständiga sammanslutningar. En sådan mening framträder i flera av yttrandena. Sålunda anför t. ex. statskontoret att ett realiserande av bestämmelserna i regeringsformens § 16 ytterst kräver att kyrkan såsom en av staten privilegierad institution upphör. I de yttranden som ansluta sig till denna mening framhålles dock samtidigt att ett upptagande av hithörande spörsmål från sådana utgångspunkter förutsätter utredningar av en helt annan art och omfattning än dem som innefattas i kommitténs betänkande. Redan av denna anledning kan jag uppenbarligen icke i detta sammanhang ingå på frågan om en ändring av kyrkans ställning i administrativt eller ekonomiskt hänseende. Men jag kan ej heller finna att en sådan ändring skulle vara nödvändig för att tillgodose det här avsedda syftemålet. Enligt min mening kan det icke med fog hävdas att kyrkans administrativa och ekonomiska särställning måste hindra religionsfrihetens förverkligande. Även med bibehållande av kyrkans nuvarande ställning torde det vara möjligt att tillgodose den enskilde medborgarens religiösa frihet och de fria religiösa samfundens anspråk på att fritt få utöva sin verksamhet. Det måste i varje fall anses opåkallat att uppskjuta de nu aktuella lagstiftningsfrågorna i avbidan på en utredning om kyrkans ställning i administrativt och ekonomiskt hänseende.

Behovet av ny lagstiftning har allmänt vitsordats i yttrandena. Det torde vara otvivelaktigt att författningarna på hithörande område, särskilt 1873 års förordning om främmande trosbekännare och deras religionsövning, numera äro föråldrade och att nya bestämmelser behövas. Utredning och förslag i ämnet begärdes av riksdagen redan i skrivelse år 1909. Att ny lagstiftning även är ett kyrkligt önskemål framgår av den skrivelse som 1929 års kyrkomöte avlät i anledning av den s. k. biskopsmotionen.

Under remissbehandlingen av kommitténs förslag ha åtskilliga erinringar gjorts mot olika delar av förslaget och delade meningar ha därvid framkommit. I flera yttranden uttalas att förslaget först efter omarbetning bör läggas till grund för lagstiftning; domkapitlen och frikyrkliga samarbetskommittén ha anfört önskemål om en sådan omarbetning. Folkbokförings-sakkunniga ha påpekat att de föreslagna bestämmelserna i flera hänseenden

skulle leda till ökat arbete för folkbokföringen, både vid övergången till den nya ordningen och i fortsättningen, samt av denna anledning uttryckt sina betänkligheter mot förslaget; vad de sakkunniga anfört berör icke endast de föreslagna ändringarna i folkbokföringsförfattningarna utan återverkar på förslaget i dess helhet.

På grund av dessa anmärkningar mot kommittéförslaget har detta omarbetats i justitiedepartementet, därvid de framförda önskemålen och erinringarna blivit föremål för överväganden. Det inom departementet upprättade förslaget omfattar dock i huvudsak samma spörsmål som kommittéförslaget och bygger på samma grundtankar som detta.

Kammarkollegiet har i sitt yttrande upptagit frågan om den svenska kyrkans rättsliga natur och funnit kommitténs utgångspunkter i detta hänseende vara oriktiga. I huvudsak innebär kollegiets uppfattning att kyrkan bör betraktas som en gren av statsverksamheten, en statsinstitution, och att något särskilt medlemskap i kyrkan icke föreligger.

Till grund för kollegiets uppfattning synes ligga bl. a. den åsikten att kyrkans självständighet avskaffades genom kyrkoreformationen. Denna innebär väl att påvestolens befogenheter bortföll och att därigenom den tidigare katolska kyrkoprovinsen förvandlades till en nationell kyrka med Kungl. Maj:t såsom högsta administrativa myndighet. Man kan emellertid icke bortse från att de lokala kyrkliga enheterna, församlingarna och stiftet, icke på samma sätt berördes av reformationen. Ändringar kunna väl sedermera ha skett både i fråga om verksamhetsformer och de särskilda organens befogenheter, men enbart hänvisningen till historiska händelser vid eller efter reformationen torde icke giva tillräckligt stöd åt den meningen att den lokala kyrkliga organisationen ersatts med en statlig. Frågan om kyrkans rättsliga natur måste således undersökas och bedömas med utgångspunkt från dess nutida uppgift och verksamhet.

Kollegiet har kunnat hämta ett stöd för sin uppfattning i ett uttalande av konstitutionsutskottet vid 1920 års riksdag (utl. nr 49). Majoriteten i utskottet anförde att kyrkan är en statsorganisation, att den är »staten organiserad för dess religiösa verksamhet». En minoritet inom utskottet betecknade denna uppfattning som felaktig och menade att kyrkan är ett samfund av en helt annan art än staten, om ock verksam i mer eller mindre nära förbindelse med denna.

Värdet av sådana försök att beskriva kyrkans rättsliga natur bör icke överskattas. Dylika uttryck äro endast allmänna talesätt, som ungefärligt och ofullständigt återgiva vissa bakomliggande faktiska förhållanden; dessa äro nämligen så invecklade och mångtydiga att de icke kunna åskådliggöras genom sådana definitioner utan en stark förenkling. Huruvida en dylik karakteristik är riktig, beror alltså på vad som inlägges i uttrycket. Detta måste också ses i belysning av den rättsfilosofiska åskådning, till vilken det an knyter. Vill man med beteckningen statsinstitution säga t. ex. att kyrkans verksamhet regleras genom lagstiftning, utövad av Kungl. Maj:t och riks-

dagen i bestämda former och i vissa fall med kyrkomötets medverkan, att vissa administrativa kyrkliga ärenden avgöras av Kungl. Maj:t eller att den kyrkliga ekonomin till väsentlig del vilar på beskattning, torde icke något vara att invända mot uttryckssättet. Det måste dock samtidigt beaktas att kyrkan icke är en statsinstitution i samma mening som andra sådana, den har en annan uppgift och en annan karaktär än statsinstitutioner i allmänhet. Den har icke upprättats såsom ett led i den statliga verksamheten och dess huvuduppgift är icke att handhava statliga angelägenheter, även om också sådana kunna vara uppdragna åt kyrkliga myndigheter, t. ex. folkbokföring. Kyrkan är en andlig gemenskap, ett trossamfund, som leder sitt ursprung från de äldsta kristna församlingarna och vars karaktär och verksamhet bestämmes av dess bekännelse. I sin centrala, religiösa uppgift ha de kyrkliga myndigheterna även efter reformationen intagit en självständig ställning.

Därmed är emellertid intet sagt om kyrkans ställning i andra hänseenden. Kollegiet synes fästa en viss vikt vid frågan, huruvida kyrkan är ett rättssubjekt eller ej. Med rättssubjekt brukar avses en fysisk eller juridisk person, som enligt gällande rättsregler kan vara bärare av rättigheter och skyldigheter och som kan föra talan vid domstol eller annan myndighet. Det råder enighet om att lokala kyrkliga församlingar och anstalter äga rättssubjektivitet. Däremot äro meningarna delade, då det gäller frågan, om också kyrkan i dess helhet är ett rättssubjekt. Den privaträttsliga tvistefrågan, huruvida gemensam kyrklig egendom till ägare har ett rättssubjekt, kallat svenska kyrkan, eller äges av lokala kyrkliga rättssubjekt med samäganderätt eller, såsom också hävdas, tillhör kronan, kan dock knappast vara av någon betydelse i förevarande sammanhang. Det är nämligen uppenbart att den kyrkliga organisationen består och kan fullfölja sina religiösa syften, oavsett vilket svar som lämnas på detta spörsmål.

Behov av ett från statstillhörigheten skilt medlemskap i kyrkan har uppkommit till följd av kyrkans karaktär av trossamfund. Detta behov framträdde redan under 1700-talet, då personer av annan religion inflyttade i landet, och genom 1781 års toleransedikt gavs ett principiellt uttryck åt att det förelåg ett särskilt medlemskap i kyrkan. Från denna tidpunkt funnos svenska medborgare, som voro av annan religion eller anslöto sig till en annan form av kristendom än den evangelisk-lutherska läran och som alltså, såsom uttryckligen sägs i författningen, icke tillhörde den svenska kyrkan. Såsom ett principiellt uttryck för samma förhållande kan även religionsfrihetsstadgandet i 16 § 1809 års regeringsform återopas. Den senare rättsutvecklingen på detta område har inneburit vidgade möjligheter till utträde ur kyrkan och bestämmelserna förutsätta således att det finnes ett från statstillhörigheten skilt medlemskap i kyrkan.

Av vad nu anförts torde framgå att frågan om den svenska kyrkans rättsliga natur rymmer invecklade och svårlösta problem, som i detta sammanhang knappast kunna till hela sin vidd överblickas, och att olika meningar kunna göra sig gällande på detta område. Det synes emellertid icke

vara erforderligt att taga någon bestämd ståndpunkt till detta principspörsmål. Avgörande torde nämligen i förevarande sammanhang vara, att det sedan lång tid tillbaka finnes ett rättsligen reglerat medlemskap i kyrkan, vilket innebär en åtminstone formell anslutning till den kristna religionen, närmare bestämt till den evangelisk-lutherska form därav som kyrkan företräder, samt att detta medlemskap icke sammanfaller med tillhörigheten till den svenska staten. Vad kammarkollegiet anfört rörande kyrkans rättsliga natur torde alltså icke utgöra något hinder mot att nya bestämmelser antagas rörande detta medlemskap. Dessa bestämmelser komma att vila på samma principiella grund som nu gällande regler rörande medlemskap i kyrkan och detta behåller samma principiella innebörd som det redan äger.

Härefter får jag övergå till att behandla de principer som böra vara bestämmande för medlemskapet i svenska kyrkan. Kommittén har såsom särskilda frågor upptagit rätten till utträde ur kyrkan, reglerna för inträde i denna samt barns samfundstillhörighet, därvid den sistnämnda frågan behandlats ur de mera allmänna synpunkter som kunna anläggas på barns religiösa fostran och resulterat i förslag till regler som avse barns tillhörighet såväl till svenska kyrkan som till annat trossamfund. Alla de nu angivna frågorna äro, såvitt de avse medlemskap i den svenska kyrkan, olika sidor av samma problem. Att de likväl av kommittén upptagits var för sig sammanhänga med den historiska utvecklingen av hithörande regler. Därigenom erhålles emellertid icke en samlad överblick över ämnet och en principiell grund för bestämmelserna. För det syfte som den föreliggande lagstiftningen avser att tillgodose, nämligen att bringa gällande bestämmelser i överensstämmelse med religionsfrihetsprincipen, torde det vara påkallat att spörsmålet om medlemskapet i den svenska kyrkan upptages till enhetlig behandling.

Vilka personer som äro medlemmar i kyrkan beror på de regler som gälla om inträde i denna och utträde därur. En sammanfattning av de regler härom som för närvarande iakttagas utvisar följande. Den vanligaste formen för inträde i kyrkan är inträde vid födelsen. Ett sådant inträde kommer till uttryck genom kyrkobokföring. Särskilda anteckningar göras nämligen om de barn som icke skola uppfostras i den evangelisk-lutherska läran och följaktligen ej heller tillhöra kyrkan; alla andra anses som medlemmar i kyrkan. Förutsättningarna för inträde i kyrkan vid en mera vuxen ålder äro icke närmare reglerade. I vissa fall torde dop erfordras; för övergång från mosaisk församling till svenska kyrkan har sålunda dop ansetts vara ett villkor. Inträde i svenska kyrkan kan i vissa fall ske genom bosättning i riket. Reglerna härom i kyrkobokföringskungörelsen innehålla att utlänningar skola bokföras såsom tillhörande svenska kyrkan, om de äro av evangelisk-luthersk trosbekännelse, och såsom främmande trosbekännare, om de tillhöra främmande trossamfund. För de fall då inflyttade utlänningar varken tillhöra evangeliskt-lutherskt eller något inom landet företrätt främmande trossamfund finnes icke någon regel. De komma därför även i

sådana fall att redovisas såsom medlemmar av svenska kyrkan. Den som utträtt ur svenska kyrkan och antingen icke fullföljt uppgiven avsikt att inträda i främmande trossamfund eller, efter att ha tillhört sådant, utträtt även ur detta torde genom anmälan kunna återvinna medlemskapet i svenska kyrkan. Enligt 1873 års förordning kan utträde ske genom anmälan, då någon omfattat främmande kristen lära och uppger sig vilja övergå till främmande trossamfund. Utträde ur kyrkan torde vidare i regel ske, då bosättning i riket upphör; hur därmed förhåller sig, då någon utflyttar med bibehållet svenskt medborgarskap, kan dock vara tveksamt.

De nu gällande bestämmelserna om medlemskap i svenska kyrkan äro uppenbart ofullständiga och bristfälliga. Tillfälliga omständigheter, i vissa fall själva tekniken för kyrkoböckernas förande, äro avgörande för vilka personer som räknas såsom medlemmar av kyrkan. Grundläggande regler om medlemskapet i kyrkan äro därför erforderliga. Kyrkobokföringen bör icke principiellt vara avgörande för medlemskapet i kyrkan utan endast innebära en registrering av det föreliggande medlemskapet.

Då det gäller att bestämma innehållet i de sålunda erforderliga rättsreglerna, måste till att börja med tillses att bestämmelserna om medlemskapet i kyrkan äro förenliga med religionsfrihet. De måste sålunda bereda den enskilde frihet att själv bestämma om sin tillhörighet till kyrkan. Nu gällande inskränkningar i rätten att utträda ur kyrkan kunna därför icke bibehållas.

Vidare måste hänsyn tagas till kyrkans karaktär av trossamfund och de principer som ur denna synpunkt böra läggas till grund för medlemskapet. Den kyrkliga uppfattningen härom har kommit till uttryck i den skrivelse som 1929 års kyrkomöte avlät till Kungl. Maj:t i anledning av biskopsmotionen. Kyrkomötet anförde i skrivelsen bl. a. att den svenska kyrkan bör vara en evangelisk folkkyrka och att den varken bör förvandlas till en i religiöst avseende obestämd statsfunktion eller till en förening med trånga och snäva gränser.

Den närmare innebörden av denna ståndpunkt har utvecklats i motionen. Däri anfördes bl. a. att den fulla tillgången till gemenskap med den kristliga församlingen utan villkor skall stå öppen för alla redan från deras tidigaste ålder. Icke heller när det gäller till mogen ålder komna personer bör såsom villkor för medlemskap uppställas ett visst i konfessionellt, religiöst eller etiskt hänseende redan uppnått stadium. Under kyrkomötesdebatten yttrade biskopen Einar Billing — vilken i främsta rummet torde ha varit motionens upphovsman — att, om kyrkan icke kunde bevaras extensivt såsom en folkomspännande kyrka, motionärerna dock icke ville kompromissa med föreningskyrkliga principer, utan ville hålla fast vid att kyrkan av religiösa skäl skall stå öppen för envar, som på något sätt begär dess tjänst, och på det närmaste ansluta sig till hela folkets organisation.

Något väsentligt i den organisationsprincip, som kyrkomötet ansett böra läggas till grund för medlemskapet i kyrkosamfundet, är således att det skall stå den enskilda människan fritt att, utan hänsyn till ådagalagd personlig

tro eller några andra religiösa kvalifikationer, tillhöra kyrkan; sådana religiösa kvalifikationer betraktas, enligt den uppfattning som kyrkan företräder, såsom något fördolt som icke kan bli föremål för ett bedömande. Härav följer att det inom kyrkan måste finnas utrymme för olika stadier och ståndpunkter i religiöst hänseende och att, å andra sidan, kyrkan får ökade möjligheter att med sin förkunnelse nå det övervägande flertalet av det svenska folket.

Alternativet till denna organisationsprincip skulle innebära att vissa villkor uppställdes för medlemskap i kyrkan och att på denna grund den enskilda människans religiösa förhållanden underkastades ett bedömande, som kunde leda till att inträde i kyrkan vägrades henne eller att hon bleve utesluten därur.

Ett ställningstagande till dessa olika principer för reglerande av medlemskapet i kyrkan måste ske med beaktande av de förhållanden under vilka kyrkosamfundet framvuxit och de traditioner som utbildats kring detta. Det synes överhuvud taget vid behandlingen av frågan om grunderna för medlemskapet i den svenska kyrkan böra vara en avgörande synpunkt att lagstiftningen icke mer än nödvändigt bör ingripa i personliga religiösa förhållanden. Vissa lagändringar äro väl erforderliga för att bereda människorna rörelsefrihet. Men det måste ankomma på de enskilda människorna att, med brukande av sin frihet, själva taga ställning till kyrkan. Den av kyrkomötet förordade organisationsprincipen synes — bortsett från dess teologiska motivering, vilken icke här kan komma under bedömande — äga sitt värde framför allt däri att den nära anknyter till den bestående ordningen, icke ingriper omreglerande i människornas hävdvunna förhållande till kyrkan men väl lämnar dem frihet att själva taga ställning. Detta torde också utgöra en grundval för bestämmelser om medlemskapet i kyrkan som ur här föreliggande synpunkter bör tillstyrkas. Åtgärder som syfta till att ändra medlemmarnas förhållande till kyrkan, t. ex. genom att förmå dem till ett bestämdare religiöst ställningstagande, kunna få genomgripande konsekvenser, som icke kunna överblickas och som ej med säkerhet skulle stämma väl överens med religionsfriheten.

Frågan om barns förhållande till kyrkan är en av de viktigaste, då det gäller att fastställa grunderna för medlemskapet. Det stora flertalet av kyrkans medlemmar inträder nämligen däri såsom barn och reglerna härom bli således avgörande för kyrkosamfundets sammansättning och karaktär. Även med den utgångspunkten att barn kunna vara medlemmar av kyrkan från deras tidigaste ålder äro olika utvägar möjliga. Detta medlemskap kan regleras på det sättet att föräldrarnas förhållande till kyrkan principiellt är avgörande för barnets, eller också kan det för barnets anslutning till kyrkan krävas en på barnets vägnar av dess legale ställföreträdare avgiven viljeförklaring. Tänkbart vore även att i sistnämnda fall viljeförklaringen icke direkt leder till inträde i kyrkan utan att härför även fordras att barnet blir döpt i kyrkans ordning. Följer barnet utan särskild åtgärd föräldrarna, blir resultatet att icke endast den enskilda människan utan även

generation efter generation kvarstannar i kyrkan, så länge någon positiv åtgärd för utträde icke vidtages. Fordras däremot en viljeförklaring för inträde, framtingas ett ställningstagande till kyrkan.

Kommittéförslaget bygger, liksom gällande rätt, i huvudsak på att föräldrarnas förhållande till kyrkan utan någon särskild åtgärd bestämmer barnets. I yttrandena har den principiella grunden för barns anslutning till kyrkan i allmänhet icke föranlett någon erinran. Några remissinstanser hävda emellertid att dop är en nödvändig förutsättning för medlemskap i kyrkan. En konsekvens av denna uppfattning synes vara att barn icke kunna anses inträda i kyrkan redan vid födelsen utan först vid den senare tidpunkt då dop sker; blir barnet icke döpt kommer det att stå utanför kyrkan.

Även i fråga om barns inträde i kyrkan göra sig samma synpunkter gällande som anförts angående grunderna i allmänhet för medlemskapet i kyrkan. Bestämmelserna böra sålunda, såvitt möjligt, bygga på hävdvunna grundsatser. Självfallet måste även i detta sammanhang beaktas att religionsfrihetens krav bli tillgodosedda. Ur religionsfrihetssynpunkt kan det emellertid icke i och för sig vara avgörande, om barn växa upp inom eller utom kyrkan. Det väsentliga måste vara att den enskilda människan, sedan hon uppnått en sådan ålder att hon har förmåga att taga ståndpunkt i religiösa frågor, icke hindras att ändra sin ställning till kyrkosamfundet. Vad särskilt angår frågan om dopet såsom grund för medlemskapet, förhåller det sig visserligen så att det övervägande flertalet av alla barn, vilkas föräldrar tillhöra kyrkan, döpes, men om dop i något fall icke kommer till stånd, anses barnet icke för närvarande stå utanför kyrkan. De regler som nu iakttagas innebära alltså att barnet anses tillhöra kyrkan redan från födelsen och ej först från den tidpunkt då dopet sker. Tillräcklig anledning att frångå denna ståndpunkt torde icke föreligga. Mot ett alltför starkt betonande av en skillnad mellan döpta och odöpta synas tvärtom, just då det gäller barn, ganska starka betänkligheter göra sig gällande. Dopet bör således betraktas som en religiös angelägenhet och icke utgöra någon ovillkorlig förutsättning för medlemskap i kyrkosamfundet; de döpta böra icke heller anses som mera kvalificerade medlemmar.

Av vad nu sagts framgår alltså, att enligt min mening barn principiellt böra följa sina föräldrar i fråga om tillhörigheten till kyrkan. Den praktiska tillämpningen av denna princip och de spörsmål i övrigt som hänföra sig till frågan om barns medlemskap i kyrkan skall jag närmare behandla i redogörelsen för det inom departementet upprättade förslaget.

Någon uteslutning ur svenska kyrkan bör icke förekomma. Då förvärv av medlemskap i kyrkan icke förutsätter någon prövning av den enskildes religiösa kvalifikationer, kan ej heller en uteslutning grundas på en sådan prövning. Det torde dock över huvud taget icke, och således ej heller på någon annan grund, böra anordnas någon uteslutning ur kyrkan; i princip bör alltså endast medlemmens egen begäran kunna medföra hans utträde ur kyrkan.

Ett särskilt spörsmål i detta sammanhang är, i vad mån den som tillhör svenska kyrkan kan vara delaktig i annan religiös gemenskap. Sådan dubbeltillhörighet förekommer för närvarande i betydande omfattning. Såsom framgår av de uppgifter ur religionsstatistiken, vilka jag lämnat i inledningen, tillhör den övervägande delen av medlemmarna i de större frikyrkosamfundet samtidigt svenska kyrkan.

Ett ställningstagande till frågan om dubbeltillhörigheten måste utgå från rådande förhållanden. Det bör icke komma i fråga att genom lagbestämmelser nödgå någon, som vill tillhöra kyrkan, att utträda ur denna, liksom något förbud ej heller bör uppställas för kyrkans medlemmar att deltaga i annan religiös verksamhet än den av kyrkan utövade. Den enskilde måste själv få avgöra, hur han i sådant hänseende vill ställa sig. Medlem av svenska kyrkan bör alltså även i fortsättningen vara oförhindrad att ansluta sig till ett frikyrkosamfund utan att han därför behöver träda ut ur kyrkan. Ej heller bör medlemskap i sådant samfund utgöra något hinder för inträde i kyrkan.

Det ligger dock i sakens natur att för svenska kyrkans medlemmar dubbeltillhörighet, i varje fall en medveten och eftersträvad sådan, kan tänkas ifrågakomma endast då det gäller evangeliska frikyrkorörelser. Man kan icke samtidigt vara kristen och icke kristen. På grund av den historiskt givna motsättningen mellan den romersk-katolska kyrkan och de protestantiska riktningarna lär det också vara uteslutet att någon skulle kunna förena en anslutning till denna kyrka med en bibehållen protestantisk åskådning. En mera formell, av tillfälliga omständigheter orsakad dubbeltillhörighet kan dock tänkas uppkomma, även då det gäller svenska kyrkan, å ena sidan, och samfund som icke äro kristna eller som eljest icke äro evangeliska, å den andra. Huruvida bestämmelser böra införas för att möjliggöra en kontroll att icke heller en sådan formell dubbeltillhörighet föreligger, sammanhänger med frågan om registrering av dylika samfund och deras medlemmar. Denna fråga skall jag behandla närmare i redogörelsen för förslaget till ändring i folkbokföringsförordningen.

Vid angivandet av de allmänna grundsatserna för medlemskapet i den svenska kyrkan bör slutligen framhållas att denna kyrka är nationellt bestämmd. För medlemskap måste således gälla vissa förutsättningar som anknyta till det svenska statsområdet. Medborgarskapet synes härvid böra bilda utgångspunkten. Svensk medborgare bör alltid kunna vara medlem av kyrkan. Härav följer att även svensk medborgare som icke är kyrkobokförd i riket kan tillhöra kyrkan; det torde icke vålla några större svårigheter att åstadkomma de tekniska anordningar som erfordras för att denne skall kunna inträda i eller utträda ur kyrkan. Tveksamt kan vara om möjligheten att tillhöra kyrkan också bör vara begränsad till svenska medborgare. Såsom i det föregående anförts ha gällande regler ansetts innebära att även här i riket bosatta utlänningar kunna tillhöra kyrkan. Mot ett medlemskap i kyrkan för utlänningar kan anföras att det knappast kan

komma i fråga att giva utlänning rösträtt vid kyrkliga val och beslut, såsom ej heller skett i nu gällande lag om församlingsstyrelse. Det kan emellertid icke bortses från att medlemskapet i första hand har en religiös innebörd. Utlänning bör icke utestängas från delaktighet i den kyrkliga gemenskapen. Förutsättning för utlännings medlemskap bör dock vara att han är bosatt i riket. Tillräckliga skäl att även bereda utlänning, som icke är bosatt i riket, möjlighet att vinna inträde i kyrkan eller att kvarstå i denna torde icke föreligga.

Härefter skall jag övergå till frågan om övriga religiösa samfunders rättsliga ställning. Denna fråga kan ses ur olika synpunkter. Ett spörsmål är, under vilka förutsättningar ett religiöst samfund bör äga rätt att anordna offentlig gudstjänst eller eljest bedriva religiös verksamhet. En helt annan fråga är, vilka krav rättsordningen bör uppställa för att ett religiöst samfund skall kunna anses som ett rättssubjekt. Ett med sistnämnda fråga närbesläktat spörsmål är, vilka särskilda krav som böra ställas på ett samfund för att åt detta skall kunna anförtros att fullgöra offentliga funktioner.

För att den enskilda människans frihet att öva sin religion skall kunna anses skyddad måste också religiösa organisationer äga rätt att fullgöra sin religiösa verksamhet. Vad som i detta hänseende skall anses vara gällande rätt är emellertid oklart. Stadgandet i 1873 års förordning att främmande trosbekännares församlingar äga rätt till offentlig religionsövning, om de blivit av Kungl. Maj:t erkända, synes vila på den förutsättningen att det är förbjudet för främmande trosbekännare att annorledes än inom sådan erkänd församling offentligen öva religion. Erkännandet skulle således i främsta rummet innebära ett tillstånd till offentlig religionsövning, och reglerna om ansvarig föreståndare äro avsedda att skapa garantier för att den religionsövning som kommer till stånd överensstämmer med vad som förutsattes, då tillståndet gavs.

Den rättsutveckling som ägt rum efter förordningens tillkomst har emellertid lett till att förbudet mot att utan särskilt tillstånd offentligen öva religion icke upprätthålles. Det skulle också uppenbarligen strida mot nutida uppfattning att låta rätten till offentlig religionsövning vara beroende på myndighets prövning av samfundets beaktelse och formerna för dess gudstjänst. Vad som stadgas härom i 1873 års förordning bör således icke bibehållas. Vad nu sagts innebär även att förutsättningarna för de bestämmelser som äro meddelade i 1868 års förordning angående särskilda sammankomster för andaktsövning icke längre föreligga. Religionsövning bör principiellt vara tillåten och det bör stå varje enskild person eller religiös organisation fritt att anordna offentlig gudstjänst. Att likväl allmän ordning icke därigenom får åsidosättas följer av allmänna lagbestämmelser.

Prövning och erkännande enligt 1873 års förordning innefattar emellertid ett ställningstagande icke endast till den främmande församlingens religionsövning utan även till dess organisation, sådan denna frångår av för-

samlingsordningen; det förutsättes tydligen att endast församling med mera fast organisation skall kunna erkännas.

De religiösa samfund som för närvarande finnas i vårt land äro ur den nu angivna synpunkten av mycket skiftande beskaffenhet. Å ena sidan finnas församlingar som ingå i världsomspännande organisationer, såsom den romersk-katolska kyrkan med dess från medeltiden härstammande, rikt utbildade rättsordning, den kanoniska rätten. Å andra sidan finnas sammanslutningar för religiös verksamhet, vilka äro av mera lokal och tillfällig karaktär och som ägna mindre uppmärksamhet åt den yttre ordningen och därför kunna sägas icke vara fast organiserade.

Det stora flertalet av de religiösa samfund som finnas i vårt land torde i privaträttslig mening få betraktas som ideella föreningar. Några allmänna lagbestämmelser om sådana föreningar finnas icke, men i rättspraxis anses en ideell förening vara ett rättssubjekt, så snart den erhållit en någorlunda fast organisation. I detta hänseende torde krävas att för föreningen antagits stadgar, utvisande hur beslut skall fattas, samt att styrelse blivit utsedd. De större frikyrkorörelserna i vårt land bygga på lokala församlingar, vilka i allmänhet torde uppfylla de nu angivna kraven och således i privaträttslig mening äro att anse som särskilda rättssubjekt. I viss utsträckning äro dessa församlingar förenade till större sammanslutningar. Enligt en frikyrklig, redan på 1500-talet i England utbildad uppfattning skola församlingarna betraktas som självständiga och oberoende av varje överordnad kyrkostyrelse. I den mån de frikyrkliga i vårt land ansluta sig till denna uppfattning, torde de betrakta de större sammanslutningarna endast såsom organ för vissa begränsade, gemensamma uppgifter. Det förekommer att frikyrkoförsamlingar, t. ex. inom pingströrelsen, avvisa tanken på en större sammanslutning såsom oförenlig med rörelsens grundsatser.

Ett erkännande, grundat på granskning av samfundsordning eller andra handlingar, vilka utvisa samfundets organisation, innebär ett konstaterande att denna fyller vissa krav. Vare sig dessa krav fastställts i en allmän författning eller endast i praxis iakttagas av prövningsmyndigheten, är sålunda själva erkännandet ett medel från samhällets sida att upprätthålla bestämda normer för samfundens organisation. Huruvida föreskrifter böra meddelas om erkännande eller registrering av de religiösa samfundet, beror alltså på om det är påkallat att genom lagbestämmelser närmare reglera deras organisation.

Uppenbart är att en närmare reglering av de olika typer av religiösa samfund som finnas i vårt land möter svårigheter. Frihet från statligt ingripande ingår i frikyrkorörelsernas grundläggande idéer. Bestämmelser rörande samfundens organisation eller ett krav på att dessa skola registreras skulle kunna begränsa deras möjligheter att fylla anspråk som de själva anse vara religiöst motiverade; sådana bestämmelser skulle därför kunna uppfattas som ett ingrepp i religionsfriheten.

För en lagstiftning kunde väl anföras att samfundens religiösa verksamhet i allmänhet förutsätter även ekonomisk förvaltning. I vissa fall driva de en omfattande ekonomisk verksamhet, som berör stora värden och innebär ett betydande ekonomiskt ansvar. Lagregler rörande deras privaträttsliga förhållanden skulle därför kunna anses motiverade. Genom en registrering skulle de vinna den fördelen att deras rättskapacitet på ett obestriddigt och enkelt sätt kunde styrkas. Dessa synpunkter gälla emellertid icke endast religiösa samfund utan kunna anföras i fråga om andra sammanslutningar, vilkas förhållanden för närvarande icke äro närmare reglerade. Samma synpunkter ha tidigare åberopats som motiv för en lagstiftning om ideella föreningar. Förslag därom, enligt vilka ideella föreningar skulle registreras, behandlades vid 1910 och 1911 års riksdagar, men olägenheterna av en sådan lagstiftning ansågos överväga fördelarna, och förslagen vunno icke riksdagens bifall. Enligt ett år 1949 framlagt betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. (SOU 1949: 17) skulle ideella föreningar beredas möjlighet att vinna registrering på i huvudsak samma villkor som ekonomiska föreningar. Förslaget utgick från att önskemål att vinna registrering funnes endast hos sådana ideella föreningar som förvalta stora ekonomiska värden och i mera avsevärd utsträckning ingå affärsförbindelser samt att en generell lagstiftning för ideella föreningar icke kunde anses aktuell. Av skäl som jag närmare utvecklade vid anmälan den 15 september 1950 av förslag till ny lagstiftning om ekonomiska föreningar har jag emellertid icke ansett mig böra tillstyrka förslaget att jämväl ideella föreningar skulle kunna vinna registrering.

Den omständigheten att särskilda offentlighetsrättsliga befogenheter i vissa fall kunna anförtros åt religiösa samfund, såsom rätten att genom sitt prästerskap förrätta vigsel med civilrättslig verkan, kan väl föranleda att samfundens organisation granskas, då ansökan göres om dylika befogenheter, och att vissa krav i sådant hänseende upprätthållas för bifall till ansökningsen. Däremot synes denna omständighet icke utgöra ett tillräckligt skäl för en lagstiftning som ålägger alla religiösa samfund att söka erkännande eller registrering.

Varken ur religiösa eller andra synpunkter är det alltså tillräckligt motiverat att genom lagbestämmelser fastställa de religiösa samfundens organisation. Endast den svenska kyrkan bör ha en i lag reglerad ställning. I övrigt bör religiös verksamhet få ske i fria former, och de religiösa samfundens förhållanden böra bedömas enligt allmänna, även på andra organisationer tillämpliga rättsregler. Med denna ståndpunkt till huvudfrågan om de religiösa samfundens rättsliga ställning föreligger ej heller något behov av att uppdelade de religiösa samfundet i olika typer. Därför har jag icke någon anledning att närmare ingå på kommitténs förslag att göra en uppdelning mellan särskilda trossamfund och trossammanslutningar. Detta förslag, som ur flera synpunkter kritiserats i yttrandena, torde alltså få förfalla. I den mån ett uttryck erfordras för att i lagtexten beteckna religiösa samfund i allmänhet torde trossamfund kunna användas.

Den frihet att själva gestalta sina förhållanden som bör tillkomma de religiösa samfundet kan dock icke få vara så vidsträckt att den gör intrång på den enskilda människans religiösa frihet. Den enskildes frihet måste vara det primära och samfundets anspråk måste vika, om de komma i konflikt därmed. Envar bör äga rätt icke blott att sammansluta sig med andra för religiösa syften utan även att stå fri från sådan sammanslutning. Någon skyldighet att tillhöra ett religiöst samfund kan således icke få förekomma. Icke ens om en medlem själv åtagit sig att kvarstå i samfundet, bör hans rätt att när som helst utträda ur detta få anses inskränkt.

Det kan ifrågasättas, om det är behövt att meddela någon särskild bestämmelse i lag rörande den nu angivna rätten att fritt utträda ur ett religiöst samfund. Den juridiska fakulteten i Lund har i sitt yttrande framhållit att denna grundsats får anses gälla även utan uttryckligt stadgande (jämför angående ideella föreningar SOU 1949: 17 s. 110—112). Emellertid kan det icke bortses från att rätten till fritt utträde ur religiösa samfund är av väsentlig betydelse för att religionsfrihetsprincipen skall kunna anses upprätthållen och att därför icke någon tvekan får råda om att en sådan rätt föreligger. Denna rätt bör därför komma till uttryck i en tvingande lagregel. I övrigt bör medlemskapet ankomma helt på samfundets egen reglering.

De i kommittéförslaget upptagna bestämmelserna om barns samfundstillhörighet, vilka i det föregående berörts såvitt de avse svenska kyrkan, äro avsedda att gälla även barns tillhörighet till vissa andra religiösa samfund, nämligen sådana som kommittén benämner »särskilda trossamfund»; däremot avse de icke »trossammanslutningar». Kommittén anför att somliga trossamfund icke medgiva att minderåriga upptagas i deras gemenskap. Likväl finner kommittén att det icke möter betänkligheter att anse barn tillhöra trossamfund, till vilket de genom föräldrarna eller en av dem äro knutna, och kommittén åberopar att barnen »kunna förutsättas vara på ett särskilt sätt omfattade av alla trossamfunds intresse och verksamhet». I några yttranden ha invändningar gjorts mot att frågan om barns tillhörighet till annat samfund än svenska kyrkan regleras i lag.

Det torde icke föreligga tillräckliga skäl att i fråga om barn göra avsteg från den nyss angivna grundsatsen att medlemskapet skall ankomma på samfundets egna bestämmelser. Jag kan därför icke förorda att, utöver de stadganden som avse svenska kyrkan, några lagbestämmelser meddelas om barns samfundstillhörighet. De religiösa samfundet böra äga frihet att även i detta hänseende själva bestämma förutsättningarna för medlemskap. Något hinder bör således icke föreligga att samfund såsom medlemmar mottager endast vuxna personer. Å andra sidan synes heller icke någon principiell erinran kunna riktas mot att ett religiöst samfund genom sina regler om medlemskap låter föräldrarnas förhållande till samfundet vara avgörande även för barnets, utan att den som har vårdnaden om barnet behöver särskilt begära inträde för detta. Då en sådan regel i fråga om svenska kyrkan ansetts förenlig med religionsfrihetsprincipen, under förutsättning att

rätten till fritt utträde upprätthålles, måste den, under samma förutsättning, godtagas då det gäller annat samfund.

Av viss betydelse i detta sammanhang äro reglerna om anteckning av trosbekännelse i kyrkoböckerna. Dessa regler kunna nämligen i praktiken återverka på medlemskapet i de särskilda religiösa samfunden. För närvarande göras anteckningar om främmande trosbekännelse bl. a. i församlingsböckerna och i förteckningar som fogas vid dessa. Uppgifterna torde i allmänhet grunda sig på muntliga upplysningar, som lämnas i samband med utträde ur kyrkan eller vid annat tillfälle. Ett visst stöd för anteckningarna erhålles därigenom att föreståndare för erkänd främmande församling årligen lämnar förteckning över församlingens medlemmar i syfte att dessa skola erhålla lindring i sin skattskyldighet till kyrkan.

Enligt kommittéförslaget skall medlemskapet i annat religiöst samfund än svenska kyrkan i viss utsträckning antecknas i kyrkoböckerna. Dessa anteckningar skola avse tillhörigheten till sådant samfund som kommittén benämnt »särskilt trossamfund»; däremot skall någon anteckning icke göras om medlemskap i »trossammanslutning», och några säranteckningar för dem som äro antecknade såsom medlemmar i svenska kyrkan skola icke förekomma. Det skall enligt förslaget ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra, vilka samfund som ha karaktären av »särskilt trossamfund». Kommittén finner det angeläget att kyrkoberöringens uppgifter angående samfundstillhörighet så långt möjligt överensstämma med de verkliga förhållandena och att de icke på grund av underlåtna anmälningar om utträde ur eller inträde i särskilda trossamfund bliva missvisande. Kommittén anser det icke tillräckligt att härvid förlita sig på att erforderliga uppgifter lämnas av personerna själva och föreslår därför att de särskilda trossamfunden årligen skola lämna uppgifter om sina medlemmar till vederbörande pastor.

Kyrkoböckernas uppgift är både att bilda grunden för den allmänna folkbokföringen och att tjäna svenska kyrkans pastoralvård. De innehålla en fortlöpande registrering av befolkningen med angivande av varje persons bosättning. Vissa av de uppgifter som därvid antecknas äro nödvändiga för varje folkregistrering, såsom fullständigt namn, födelsetid, familjeställning, giftermål och dödsfall, under det att andra anteckningar göras för speciella ändamål. För kyrkliga syften antecknas religiösa förhållanden, såsom dop, konfirmation och jordfästning. Av vikt ur kyrklig synpunkt är vidare att böckerna utvisa, vilka personer som äro medlemmar i svenska kyrkan och vilka som icke tillhöra denna.

Huruvida kyrkoböckerna böra upptaga även anteckningar om medlemskap i andra religiösa samfund måste bero på om sådana anteckningar fylla ett ändamål av tillräcklig vikt. Det ändamål som härvid i första hand kommer i fråga är att anteckningarna skulle kunna begagnas för att styrka medlemskapet, då detta är av rättslig betydelse. En sådan användning av anteckningarna förutsätter att de innehålla icke endast en mera obestämd upplysning om trosbekännelse utan med namn angiva det samfund, i vil-

ket medlemskap föreligger, och att de fylla stränga krav i fråga om tillförlitlighet. Det synes emellertid knappast vara möjligt att åstadkomma anteckningar som sålunda kunna tillmätas vitsord. Ett viktigt hinder härför är att förandet av dylika anteckningar, såsom folkbokförings-sakkunniga påpekat, kräver en betydande arbetsinsats. En annan svårighet är att det torde vara uteslutet att låta kyrkobokföraren fatta beslut, då skiljaktiga uppgifter förekomma om medlemskapet i annat religiöst samfund. Uppgifter som inkomma från religiösa samfund eller enskilda rörande sådant medlemskap kunna således oförändrade införas i kyrkoboken men något ställningstagande till deras riktighet kan icke förekomma. Därav följer emellertid att anteckningarnas värde såsom bevismedel skulle bli ringa.

Ej heller såsom underlag för religionsstatistik kan anteckningarna i kyrkoböckerna om tillhörighet till trossamfund tillmätas någon större betydelse. De anteckningar härom som nu föras lämna upplysning endast om en ringa del av de religiösa riktningar som förekomma. Sålunda redovisas icke samtidiga medlemskap i svenska kyrkan och i frikyrkosamfund. I de hänseenden som kunna vara av vikt för en statistik innebär kommittéförslaget icke någon väsentlig förbättring. För erhållande av primärmaterial till en religionsstatistik torde det vara nödvändigt att söka andra utvägar än att bygga enbart på kyrkoböckerna.

Anteckningarna i kyrkoböckerna böra alltså utvisa, vilka personer som tillhöra svenska kyrkan och vilka som stå utanför denna. Några bestämmelser om fullständiga anteckningar rörande medlemskap i andra religiösa samfund böra icke införas. Huruvida de anteckningar om trosbekännelse som nu förekomma alltjämt böra bibehållas, får bedömas ur praktiska synpunkter. Något vitsord kan icke tillmätas dessa anteckningar; de kunna likväl i viss utsträckning tjäna till upplysning. Det får ankomma på de folkbokförings-sakkunniga att vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag taga ställning till denna fråga.

Om konfessionella behörighetsvillkor för innehav av ämbete och tjänst m. m.

Kommittén.

Enligt 4 § regeringsformen skola statsrådets ledamöter vara av den rena evangeliska läran. Samma behörighetsvillkor uppställas i 28 § andra stycket regeringsformen beträffande innehavare av prästerligt ämbete eller annan tjänst, varmed är förenat åliggande att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap. Alla övriga ämbeten och tjänster må — med vissa undantag beträffande utläningar — innehavas även av bekännare av annan kristen troslära eller den mosaiska läran. Till sistnämnda bestämmelse anknyter emellertid den jävsregeln att icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, må såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Enligt ordalagen avser 28 § regeringsformen endast ämbeten och tjänster, som tillsätts av Kungl. Maj:t genom fullmakt. De grundsatser som kommit till uttryck i paragrafen i fråga om konfessionella villkor för innehav av tjänst och hinder att delta i ärendes handläggning och avgörande torde dock äga en vidsträcktare giltighet.

I grundlagen begagnas uttryck som angiva att viss befattningshavare skall »bekänna», »vara av» eller »tillhöra» den rena evangeliska läran. Några olika grader av bekännelseetrohet kunna icke inläggas i dessa uttryck; de få anses vara synonyma. Kravet att bekänna den rena evangeliska läran torde få anses uppfyllt genom medlemskap i svenska kyrkan. Utan sådant medlemskap — eller i fråga om utlänning tillhörighet till utländskt evangeliskt-lutherskt kyrkosamfund — kan däremot detta krav icke anses vara tillgodosett.

Kommittén anför att någon bristande förmåga eller vilja att rätt utöva en befattning i statens tjänst icke kan förutsättas blott därför att befattningshavaren i religionsfrågor hyllar en mer eller mindre särpräglad uppfattning. De nuvarande konfessionella behörighetsvillkoren äro enligt kommitténs mening skäligen betydelselösa. En icke oväsentlig del av svenska kyrkans medlemmar har en trosåskådning som icke motsvarar den som kyrkan företräder och åtskilliga äro rent negativt inställda till den kristna läran över huvud. I viss mån likartade förhållanden råda eller kunna komma att råda inom andra trossamfund.

Kommittén föreslår på grund härav sådan ändring i 4 och 28 §§ regeringsformen att behörigheten att inneha statstjänst skall — med vissa i det följande angivna undantag, då medlemskap i svenska kyrkan eller annat kristet trossamfund av särskilda skäl anses påkallat — vara oberoende av trosbekännelse och samfundstillhörighet.

Enligt förslaget skall det konfessionella behörighetsvillkoret för statsrådets ledamöter upphävas för alla utom chef för departement, till vilket kyrkolagsärendena, kyrkoärendena eller ärendena angående religionsundervisningen höra, ävensom statsråd utan departement, som har att föredraga sådana ärenden. Därmed åsyftas vissa grupper av lagstiftnings- och förvaltningsärenden som handläggas i justitie- och ecklesiastikdepartementen. Detta förslag innebär alltså att justitie- och ecklesiastikministrarna samt särskild enligt 5 § tredje stycket regeringsformen förordnad föredragande av nämnda ärenden skola tillhöra svenska kyrkan.

Kommittén åberopar ett uttalande i 1927 års betänkande, vari bl. a. framhålles att det stora flertalet ärenden, som äro föremål för statsrådets ämbetsutövning, icke är av den beskaffenhet att det har någon betydelse, vilken ställning i konfessionellt hänseende ämbetsinnehavaren intar. Det stämde bäst överens med den allmänna uppfattningen i våra dagar, att ingen till följd av sin religiösa övertygelse finge utestängas från ett ämbete, för vars beklädande han i övrigt innehade de nödiga kvalifikationerna. Vid statsrådsämbetenas tillsättande måste det även anses betydelsefullt att valet av personer kunde ske inom en så vid krets som möjligt.

Emellertid finner kommittén det vara uppenbart att kyrkliga förvaltnings- och lagstiftningsärenden med hänsyn till svenska kyrkans rättmätiga intressen böra beredas och föredragas endast av statsråd, som tillhöra svenska kyrkan. Jämväl de ärenden som angå religionsundervisningen inta enligt kommitténs mening en särställning och detsamma bör därför gälla dessa ärenden.

I fråga om prästerliga ämbeten anser kommittén att det nuvarande kravet på bekännelse till den rena evangeliska läran bör kvarstå.

Kommittén behandlar härefter frågan om konfessionella behörighetsvillkor för kristendoms lärare, som undervisa i allmänna skolor, och anför därvid att sådana villkor finnas föreskrivna, förutom i regeringsformen, även i vissa skolstadgor. Enligt läroverksstadgan skall sökande till lektors- eller adjunktstjänst bekänna sig till den rena evangeliska läran, därest tjänsten omfattar undervisning i kristendom. Stadgorna för folkskoleseminarierna och småskoleseminarierna föreskriva att lektor och adjunkt med undervisning i kristendom skall vara medlem av svenska kyrkan. Även bestämmelser för kommunala skolor innehålla motsvarande föreskrifter. I stadgorna för kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor och högre folkskolor föreskrives att ordinarie ämneslärare skall vara medlem av svenska kyrkan, om han har undervisning i kristendom. Enligt folkskolestadgan och stadgan för nomadundervisningen fordras medlemskap i svenska kyrkan för anställning såsom folkskollärare, småskollärare, lärare vid mindre folkskola, biträdande lärare eller nomadlärare. I dessa fall gäller alltså behörighetskravet alla hithörande lärare, även om de icke skulle ha undervisning i kristendom.

Kommittén påpekar att dessa föreskrifter äro ett uttryck för det nära samband mellan kyrka och skola, som under århundraden rått i vårt land. Det svenska skolväsendet har vuxit fram i kyrkans hägn och i äldre tider betraktades skolan som en kyrklig angelägenhet. Skolans kristendomsundervisning fick sin prägel av detta förhållande och den som hade att meddela sådan undervisning måste vara medlem av kyrkan. Emellertid har, framhåller kommittén, en förskjutning inträtt såväl i det faktiska läget som i den allmänna uppfattningen. Kristendomsundervisningen har numera icke den konfessionella prägel, som den tidigare ägde. Den har dock i religiöst avseende en bestämd innebörd. Undervisningsplaner, metodiska anvisningar och de läroböcker som godkänts giva vid handen att undervisningen fullföljer en evangelisk linje.

En utförlig analys av frågan om konfessionella behörighetsvillkor för lärare som undervisa i kristendom redovisas i 1927 års betänkande (SOU 1927: 13 s. 156—163). Denna utredning utmynnar i en sammanfattning av de skäl som tala för eller emot ett bibehållande av kravet på tillhörighet till svenska kyrkan samt ett förslag till medlingslinje, som skulle kunna undanröja hindret för kvalificerade personer, vilka icke tillhöra kyrkan, att undervisa i kristendom och på samma gång behålla de garantier som äro grundade på sakskalet. Härvid konstaterades att det icke vore möjligt att utvidga

behörigheten endast sålunda att, utöver medlemmar i svenska kyrkan, även medlemmar i vissa närstående frikyrkosamfund skulle kunna undervisa i kristendom. Genom en sådan anknytning av behörigheten till medlemskap i frikyrkosamfund skulle nämligen lärare som tillhör dylikt samfund men icke svenska kyrkan förlora säkerheten i sin anställning; han skulle för rätten att behålla denna bli beroende av sitt medlemskap i samfundet. I betänkandet föreslogs därför att medlemmar av sådana samfund, som erhållit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, skulle vara uteslutna från att undervisa i kristendom i allmän skola men att i övrigt några inskränkningar icke skulle gälla i behörigheten därtill. Praktiskt sett väntades detta förslag komma att innebära att endast romersk-katolska och mosaiska trosbekännare skulle vara uteslutna från att undervisa i kristendom i allmän skola och därmed också från att vara folk-skollärare eller småskollärare.

Kommittén uttalar att även beträffande dem som ha att undervisa i kristendom berättigade religionsfrihetskrav böra förverkligas i så vid omfattning som möjligt. Enligt kommitténs mening böra endast sådana inskränkningar, som äro motiverade av kristendomsundervisningens egen karaktär, göras i lärarnas frihet i religiöst avseende. Från denna synpunkt finner kommittén att kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna icke bör lämnas åt lärare, vilka anslutit sig till ett trossamfund, vars trosåskådning väsentligt avviker från grunderna för skolornas kristendomsundervisning. Enligt kommitténs uppfattning måste en sådan lärare anses sakna den väsentliga förutsättningen för att kunna undervisa i enlighet med kursplanerna och de metodiska anvisningarna. Kommittén anför att ej heller den som icke tillhör något trossamfund bör tillåtas meddela kristendomsundervisning och anför härom följande:

Ofta nog läser man ha skäl antaga, att den, som utträder ur svenska kyrkan utan att inträda i ett närstående trossamfund, i fråga om religionsåskådning intager en ståndpunkt, som väsentligt avviker icke blott från svenska kyrkans åskådning utan även från grunderna för skolornas religionsundervisning. Man kan med skäl ifrågasätta om en konfessionslös lärare själv skulle vilja eller i regel vore lämpad att undervisa i kristendom på det sätt som gällande föreskrifter förutsätta. Bortsett härifrån skulle konfessionslösa kristendomslärare sannolikt väcka en, måhända stundom omotiverad, misstro i breda befolkningslager och rubba det lugn, som är en förutsättning för skolornas arbete. Även om man i allmänhet icke skulle ha rätt att betvivla en konfessionslös lärares lojalitet mot gällande föreskrifter och undervisningsplaner, skulle säkerligen många föräldrar komma att sakna förtroende för en av honom meddelad kristendomsundervisning. En tänkbar följd vore även att ett större antal trossamfund skulle söka att erhålla rätt till religionsundervisning i skolornas ställe, vilket helt visst icke vore till fromma för skolväsendets enhet i vårt land.

På grund av dessa överväganden föreslår kommittén att tjänst, med vilken är förenat åliggande att meddela kristendomsundervisning i allmän skola, ej skall få innehavas av annan än medlem av svenska kyrkan eller

annat trossamfund med en från grunderna för denna undervisning ej väsentligt avvikande trosåskådning.

I detta sammanhang har kommittén även upptagit frågan, huruvida icke en ytterligare utvidgning av religionsfriheten skulle kunna vinnas genom en sådan ämnesfördelning mellan lärare i de allmänna skolorna att vissa lärare kunde befrias från skyldighet att undervisa i kristendom.

Kommittén framhåller att det vid de högre skolor, som bygga på ett system av ämneslärartjänster, icke i detta avseende uppkommer något problem. I sådana skolor omfattar flertalet lärartjänster ämnesgrupper, vari kristendoms-kunskap icke ingår, och dessa tjänster stå sålunda öppna för alla oavsett deras samfundstillhörighet.

Beträffande folkskolorna är läget annorlunda. Dessa bygga på klasslärarsystemet och lärarna äro alltid skyldiga att undervisa i kristendom. Med de principer, som sålunda gälla beträffande undervisningsskyldigheten, skulle enligt kommitténs ovan angivna förslag den, som tillhör ett trossamfund med en från grunderna för kristendomsundervisningen väsentligt avvikande trosåskådning, t. ex. en katolik, eller den, som ej tillhör något trossamfund, icke kunna bli folkskollärare.

Kommittén anser emellertid att en ämnesfördelning i viss utsträckning skall kunna ske även i folkskolor — ehuru i begränsad omfattning — så att vissa folkskollärartjänster icke skulle medföra skyldighet att undervisa i kristendom. Vid ett stort antal skolor, särskilt på landsbygden, kan en sådan anordning icke genomföras. När endast en lärare finnes, måste han undervisa i kristendom. I större skolor med flera lärare skulle däremot ämneslärarsystemet kunna praktiseras i viss utsträckning. Ett ämnesutbyte skulle även kunna komma till stånd genom att småskollärare övertar kristendomsundervisningen på folkskolestadiet.

Däremot finner sig kommittén icke böra förorda ett ämnesutbyte, varigenom även småskollärare skulle kunna befrias från skyldigheten att undervisa i kristendom. På skolans mest elementära stadium, där ämnesgränserna ej hållas så klara, bör enligt kommitténs mening undantag från klasslärarsystemet icke göras för kristendomsundervisningen. Kommittén framhåller dessutom att de praktiska möjligheterna för ordnandet av ämnesutbyte mellan småskollärare inbördes torde vara förhållandevis små.

Kommittén framhåller att folkskollärare, som komma att sakna behörighet att undervisa i kristendom, kunna få vidkännas en viss begränsning i sina befodringsmöjligheter, då de bli hänvisade att söka tjänster vid större folkskolor, vid vilka ett ämnesutbyte är möjligt att genomföra. Enligt kommitténs uppfattning skulle dock genom dess förslag om ämnesutbyte religionsfrihetsintresset tillgodoses så långt de praktiska omständigheterna det medgiva.

Beträffande de teologiska lärartjänsterna vid universiteten gäller för närvarande att professorer enligt 28 § regeringsformen skola vara av den rena evangeliska läran. För docenter, vilka förordnas av universitetskanslern, finnes icke någon uttrycklig bestämmelse av motsvarande inne-

håll. I praktiken torde dock samma behörighetskrav upprätthållas i fråga om dem.

Kommittén framhåller att dessa behörighetsvillkor äro motiverade icke av den forskning dessa lärare bedriva utan av den undervisning de meddela. Den teologiska undervisningen avser i främsta rummet utbildning av präster för den svenska kyrkan. Om de hittillsvarande behörighetsvillkoren för de teologiska fakulteternas lärare skulle bortfalla, kunde det befaras att fakulteterna icke längre skulle godtagas såsom utbildningsanstalter för präster och att en opinion inom kyrkan skulle kräva att andra sådana anstalter upprättades. Detta kunde enligt kommitténs mening icke anses önskvärt. Kommittén finner det därför icke tillrådligt att dessa lärartjänster skola få innehavas helt oberoende av samfundstillhörighet.

Vissa trossamfund stå enligt kommitténs mening svenska kyrkan så nära att det icke kan vara oförenligt med den teologiska undervisningens intressen att även medlemmar av sådana samfund kunna vara lärare vid de teologiska fakulteterna. Dessa ombesörja utbildningen också av kristendoms lärare; kommittén uttalar den förmodan att, om kommitténs förslag beträffande behörighetsvillkoren för dessa antagas, medlemmar av kyrkan närstående trossamfund komma att bedriva teologiska studier i syfte att bli kristendoms lärare. Kommittén finner det därför rimligt att de som tillhöra sådana samfund skola äga behörighet att även inneha befattning som lärare vid teologisk fakultet. Kommittén förordar därför att behörigheten att inneha lärartjänster vid de teologiska fakulteterna förbehålles — förutom medlemmar av svenska kyrkan — medlemmar av andra trossamfund med evangelisk grundåskådning. Denna regel skulle gälla både professorer och docenter.

Till de teologiska fakulteterna äro knutna särskilda praktisk-teologiska institut, inom vilka undervisningen bedrives i form av praktiska övningskurser. Enligt Kungl. Maj:ts stadga den 30 mars 1935 angående teologiska examina skall professorn i praktisk teologi vid den fakultet till vilken institutet är knutet eller annan ledamot av denna fakultet vara föreståndare för institutet. Övningskurserna ledas av särskilda lärare. Undervisningen tager direkt sikte på den praktiska prästutbildningen. Med hänsyn härtill har kommittén i sitt förslag till religionsfrihetslag upptagit ett stadgande av innehåll, att föreståndaren för de praktiska övningskurserna och de som vid dessa kurser meddela teologisk undervisning skola vara medlemmar av svenska kyrkan.

Den nuvarande jävsbestämmelsen i 28 § andra stycket regeringsformen omfattar handläggning eller avgörande av frågor som angå religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom svenska kyrkan. Såvitt regeln angår religionsundervisning avser den enligt kommitténs uppfattning icke endast religionsundervisningen inom kyrkan, t. ex. konfirmationsundervisning, utan även religionsundervisningen i de allmänna skolorna. Beträffande denna tolkningsfråga hänvisas till vad som anföres i det följande vid redogörelsen för de föreslagna ändringarna i 28 § regeringsformen.

Kommittén föreslår att jävsregeln skall ändras på det sättet att medlemskap i kyrkan skall fordras för behörighet att handlägga och avgöra fråga om religionsvård eller befordringar inom kyrkan, under det att handläggning eller avgörande av fråga som är av synnerlig vikt för de allmänna skolornas religionsundervisning skall förbehållas medlem av svenska kyrkan eller av annat trossamfund med en från grunderna för denna undervisning ej väsentligt avvikande trosåskådning. I uttrycket religionsvård innefattar kommittén även religionsundervisningen inom kyrkan. Såsom exempel på frågor av synnerlig vikt för religionsundervisningen i de allmänna skolorna anför kommittén fastställande av undervisningsplaner och godkännande av läroböcker.

Beträffande statsrådets ledamöter föreslår kommittén undantag från jävsregeln. Kommittén framhåller att utan ett sådant undantag konflikt kunde uppstå mellan jävsregeln och bestämmelserna i 6 § tredje stycket, 8 § och 42 § andra stycket regeringsformen om den rätt och plikt att öfvervara i statsrådet förekommande ärenden, som tillkommer statsrådets ledamöter.

Kommittén behandlar slutligen frågan om befattningshavarens skiljande från tjänsten av konfessionella skäl. I 15 § 1873 års förordning stadgas att, om den som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan innehar offentlig tjänst, han skall skiljas från denna, därest ej tjänsten är av beskaffenhet att han utan avseende å sin trosbekännelse kunnat utnämnas till densamma samt Kungl. Maj:t eller den myndighet, som äger att tillsätta tjänsten, finner skäligt att honom därvid bibehålla.

Kommittén finner ofrånkomligt att beträffande tjänster, till vilka enligt kommitténs förslag ej må utnämnas annan än medlem av svenska kyrkan eller vissa andra trossamfund, bibehålla en bestämmelse motsvarande den i 15 § av 1873 års förordning, sålunda att innehavare av tjänst av nämnda slag, som utträder ur svenska kyrkan eller upphör att vara medlem i sitt trossamfund, skall skiljas från sin tjänst. Emellertid föreslår kommittén att, då fråga uppkommer om entledigande av befattningshavare med åliggande att meddela kristendomsundervisning i allmän skola, det skall prövas, huruvida icke denne i stället för att entledigas kan förflyttas till annan tjänst, som icke innefattar undervisningsskyldighet i kristendom. Prövningen skall enligt kommitténs förslag ankomma på Konungen eller den myndighet han därtill förordnar.

I fråga om innehavare av tjänster, vilka medföra deltagande i handläggning eller avgörande av frågor, som angå religionsvård eller befordringar inom svenska kyrkan, finner kommittén riktigt att även de skola kunna skiljas från sina befattningar, om de genom ändrad samfundstillhörighet mistat sin behörighet att handlägga dylika frågor. Beträffande en tjänst av detta slag anser kommittén dock något entledigande ej böra ske, därest deltagande i kyrkliga frågor handläggning utgör endast en ringa del av de till tjänsten hörande uppgifterna. I sådant fall skulle det enligt kommitténs uppfattning ej möta några väsentliga svårigheter att befria tjänsteinnehavaren därifrån. Med hänsyn härtill föreslår kommittén att entledigande skall

kunna ske endast om tjänsten i väsentlig mån medför deltagande i handläggning eller avgörande av frågor, som angå religionsvård eller befordringar inom svenska kyrkan, och även i sådant fall skall enligt förslaget Konungen eller den myndighet han därtill förordnar pröva, huruvida icke i stället för entledigande kan ordnas med förflyttning till annan tjänst.

Beträffande frågor, som angå kristendomsundervisningen i allmänna skolor, har kommittén såsom framgår av det föregående föreslagit att endast frågor av synnerlig vikt för denna undervisning ej må handläggas av andra än dem som äro medlemmar av svenska kyrkan eller något närstående trossamfund. Sådana frågor av synnerlig vikt äro enligt kommitténs mening icke så allmänt förekommande att behörigheten att handlägga dem skall kunna anses utgöra en betingelse för innehav av en tjänst. Bristande behörighet att handlägga dylika frågor finner kommittén med hänsyn härtill icke böra utgöra skäl för en tjänsteinnehavares entledigande.

Bestämmelser av ovan angivet innehåll har kommittén upptagit i förslaget till religionsfrihetslag. Kommittén framhåller att fråga väl kunde uppkomma att även i regeringsformen införa bestämmelser rörande de villkor, under vilka en tjänsteman skall kunna entledigas eller förflyttas på grund av att hans samfundstillhörighet ändrats. Emellertid har kommittén avstått från att framlägga något sådant förslag, när utredning av frågan om en revision av de i 35 och 36 §§ regeringsformen meddelade bestämmelserna om statstjänstemännens rättsliga ställning pågår.

Yttrandena.

I yttrandena ha i allmänhet icke gjorts några erinringar mot kommitténs förslag att det nuvarande kompetensvillkoret för statsrådets ledamöter skall upphävas för alla utom justitie- och ecklesiastikministrarna samt särskild enligt 5 § tredje stycket regeringsformen förordnad föredragande av kyrkolagsärenden, kyrkoärenden och ärenden angående religionsundervisningen. Endast *missionssällskapet Bibeltrogna vänner och en ledamot av domkapitlet i Uppsala* ha helt avstyrkt förslaget. *Juridiska fakulteten i Uppsala* framhåller att mot förslaget kan invändas att, då Konungen enligt 2 § regeringsformen skall tillhöra svenska kyrkan och dess bekännelse sålunda förutsättes skola iakttagas vid riksstyrelsens handhavande, det blir en oformlighet att icke uppställa samma troskrav i fråga om Konungens rådgivare som beträffande Konungen själv. Denna oformlighet bleve desto mera påfallande, som den reella beslutanderätten i regeringsärenden överflyttats från Konungen till statsrådet. En omöjlig situation uppstode i sådana fall då statsrådet för regeringen och detta innefattade ett starkt katolskt inslag. Särskilt bör, enligt fakultetens mening, beaktas att de ekonomiska banden mellan stat och kyrka under senare år knutits fastare, varigenom kyrkan ställts i starkare beroende av staten än tidigare. Å andra sidan finner fakulteten det emellertid uppenbart, att det nuvarande kravet på statsrådets bekännelse av den rena evangeliska läran så till vida blivit en död punkt, att dess reella betydelse ligger icke i dess positiva verkan utan i dess utestäng-

ande av personer, som erkänna andra religiösa auktoriteter än den svenska kyrkan.

Några remissinstanser ifrågasätta, om det ens är behöfligt att justitie- och ecklesiastikministrarna tillhöra kyrkan. Sålunda anför *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* beträffande justitieministern att antalet kyrkolagsärenden är mycket ringa jämfört med antalet övriga ärenden inom justitiedepartementet. Länsstyrelsen påpekar vidare att såväl riksdagens som kyrkomötets samtycke erfordras för stiftande av kyrkolag. Någon risk för att svenska kyrkan skulle påtvingas en för kyrkan icke önskvärd lagstiftning, om till justitieminister kunde utnännas person som icke tillhörde kyrkan, syntes därför icke vara att räkna med. Däremot kunde krav på medlemskap i kyrkan utesluta den vid ett visst tillfälle lämpligaste från ämbetet. Ej heller ecklesiastikministern skulle enligt länsstyrelsens mening behöva tillhöra kyrkan, enär religionsundervisningen borde vara konfessionellt obunden.

Metodistkyrkan framhåller att justitieministern har att förbereda även lagar, som reglera de fria trossamfundens ställning, och anser att justitieministern i följd därav bör vara fri från kravet att tillhöra kyrkan. *Frikyrkliga samarbetskommittén* uttalar samma mening men framkastar också tanken att såsom behörighetsvillkor för justitie- och ecklesiastikministrarna skulle uppställas tillhörighet till kyrkan eller annat trossamfund med evangelisk grundåskådning. Enligt samarbetskommitténs åsikt vore det dock riktigast att, så länge kyrkan är bunden vid staten, alla kyrkoärenden behandlades i ett kyrkodepartement och att krav på tillhörighet till svenska kyrkan skulle gälla endast för detta departements chef.

Några remissinstanser uttala att ett upphävande av det nuvarande konfessionella behörighetsvillkoret för statsråden bör ha till följd att, liksom för övriga ämbetsmän, även för statsråden en jävsbestämmelse stadgas, som utesluter svenska kyrkan utomslående från att deltaga i beslut, som avser denna kyrka och dess angelägenheter. *Domkapitlet i Uppsala*, som är av denna mening, betonar att det icke kan anses riktigt att för kyrkan väsentliga frågor, t. ex. rörande bibelöversättning, kyrkohandbok och psalmbok, avgöras av statsrådsledamöter, som stå utanför kyrkan. I fråga om tillsättning av prästerliga ämbeten — framför allt de i framskjuten ställning — vore det vidare billigt, att besluten fattades av personer som tillhörde kyrkan. *Domkapitlet i Västerås, teologiska och juridiska fakulteterna i Uppsala, juridiska fakulteten i Lund och hovrätten för Västra Sverige* ge uttryck åt samma uppfattning.

Juridiska fakulteten i Uppsala framhåller att en jävsregel för statsrådets ledamöter väl skulle stå i strid med bestämmelserna i 6 och 8 §§ regeringsformen om deras rätt och plikt att övervara i statsrådet förekommande ärenden, men finner icke något hinder för att i ifrågavarande lagrum sådana ändringar företagas att de anpassas efter jävsregeln. Fakulteten anser det icke otänkbart att införa en särskild ordning för kyrkliga ärenden och erinrar i detta sammanhang om att, liksom tidigare ministeriella mål,

kommandomålen ej föredragas i statsrådet. *Juridiska fakulteten i Lund* föreslår, med hänsyn till bestämmelsen i 8 § regeringsformen om minsta antalet ledamöter som skola vara tillstädes vid beslut i statsrådet, att minst fyra av statsrådets ledamöter skola tillhöra kyrkan. *Hovrätten för Västra Sverige* framställer förslag om att ledamot av statsrådet, vilken ej tillhör kyrkan, skall tillåtas delta i handläggning och avgörande av frågor angående religionsvård och befordringar inom kyrkan endast i den mån beslutsmässighet eljest ej kan utan oskäligen omgång åstadkommas.

Flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran kommitténs förslag, att behörighet att undervisa i kristendom i de allmänna skolorna skall tillkomma icke endast medlem av svenska kyrkan utan även medlem av trossamfund med en från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna icke väsentligt avvikande trosåskådning. *Sålunda uttala domkapitlen i Linköping, Skara, Karlstad och Visby samt Metodistkyrkan* tillfredsställelse över förslaget. *Läroverkslärarnas riksförbund* och *Kristendomslärarnas förening* beteckna den föreslagna reformen som angelägen och självklar med hänsyn till den utformning kristendomsundervisningen numera skall ha.

Förslaget biträdades även av *skolöverstyrelsen*, som anser det nödvändigt att förhindra att kristendomsundervisningen handhaves av lärare som anslutit sig till en åskådning, vilken väsentligt avviker från grunderna för undervisningen i de allmänna skolorna. Erfarenheten i vissa andra länder väckte nämligen farhågor, att möjlighet till konfessionell propaganda skulle kunna öppnas genom att man borttog alla krav på samfundstillhörighet. Det kompetenskrav som kommittén uppställt utgör enligt skolöverstyrelsens mening den säkraste borgen för en objektiv och tolerant undervisning. Skolöverstyrelsen påpekar att styrelsen härvid avviker från den ståndpunkt som den intagit i yttrande över 1925 års religionsfrihetsakkunnigas förslag. I detta yttrande tillstyrkte skolöverstyrelsen ett förslag, som gick ut på att ingen finge utnämnas till kristendomslärare, om han tillhörde trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja religionsundervisningen. Skolöverstyrelsen framhåller nu att vid detta tillfälle en huvudsynpunkt synes ha varit att bereda möjlighet för de frikyrkliga samfundens medlemmar att vara kristendomslärare i de allmänna skolorna, men att därifrån alltjämt utestänga icke-kristna och katoliker. Med dissenterlagskommitténs förslag finner skolöverstyrelsen samma intresse tillgodosett.

Åtskilliga remissinstanser, som icke i princip ha något att invända mot kommitténs förslag angående behörighetsvillkor för kristendomslärare, kritisera emellertid det av kommittén använda uttrycket »en från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna väsentligt avvikande trosåskådning». *Domkapitlen i Uppsala och Växjö* samt *teologiska fakulteten i Uppsala* framhålla att denna formulering är alltför vag och att den därför skulle erbjuda tillämpningssvårigheter. *Juridiska fakulteten i Upp-*

sala anser den enda praktiska utvägen vara att låta Kungl. Maj:t på framställning av vederbörande trossamfund pröva om dess medlemmar skola ha behörighet att vara kristendoms lärare. *Skolöverstyrelsen* uttalar sig i samma riktning. *Teologiska fakulteten i Lund* menar att bestämmelsen är ologisk. Fakulteten framhåller att enligt gällande undervisningsplaner undervisningen i kristendom är avsedd att vara objektiv och icke konfessionellt bestämd. Det skulle därför vara inadekvat att tala om en till grunderna för denna undervisning hörande trosåskådning och följaktligen vilade bestämmelsen på en obefintlig förutsättning.

Skolkommisionen beleecknar det som anmärkningsvärt att dissenterlagskommittén icke redovisat en olägenhet, som är förenad med dess förslag och som 1925 års religionsfrihetsakkunniga i sitt år 1927 framlagda betänkande starkt understrukit. I detta betänkande påpekades att lärare, som för sin kompetens åberopade tillhörighet till annat samfund än svenska kyrkan, skulle komma att sakna den säkerhet i anställningen som eljest är honom tillförsäkrad. Om han uteslötes ur samfundet, skulle han förlora behörigheten. Denna omständighet ansågs i betänkandet utesluta tanken på att anknyta behörigheten till medlemskap i trossamfund av visst slag. Garantier för undervisningen borde sökas mera i utbildning, formerna för tillsättning, kontroll över tjänstgöring och fastställande av läroböcker än i det formella kravet på lärarens samfundstillhörighet. Enligt 1927 års förslag skulle därför endast den som tillhörde samfund med rätt till egen religionsundervisning vara obehörig som kristendoms lärare, men icke den som stode utanför varje samfund. Skolkommisionen ger uttryck åt samma uppfattning och föreslår att endast medlem av trossamfund med en från evangelisk trosåskådning väsentligt avvikande trosuppfattning skall utestängas från behörighet att vara kristendoms lärare.

Vännernas samfund anser att behörighetskravet för kristendoms lärare icke bör anknytas vare sig positivt eller negativt till samfundstillhörighet. Kristendoms lärarbefattning borde kunna innehavas av den som äger en evangelisk grundåskådning, oberoende av om han tillhör något samfund.

Missionssällskapet Bibeltrogna vänner motsätter sig en ändring av nuvarande bestämmelser att kristendoms lärare skall tillhöra svenska kyrkan. Kommitténs förslag kunde medföra att föräldrar bli tvingade att låta sina barn undervisas i kristendom av person, som är medlem av ett främmande trossamfund. Föräldrar tillhörande svenska kyrkan skulle sålunda icke ha samma rätt som dissenters att få sina barn undervisade av medlemmar av det egna samfundet.

A andra sidan håller *statskontoret* före att, enär kristendomsundervisningens konfessionella karaktär bör bringas att helt upphöra, icke några som helst konfessionsvillkor böra uppställas för kristendoms lärare.

I yttrandena äro meningarna delade om kommitténs förslag att icke uppställa konfessionskrav för alla folkskollärare utan endast för dem som undervisa i kristendom. *Domkapitlen i Uppsala och Visby*, *Sveriges yngre prästers förbund*, *Sveriges folkskolläraryförbund* och *Sveriges småskollärarynne-*

förbund godtaga förslaget. *Kristendomslärarnas förening* anser detta vara en för alla parter gagnelig reform. Häri instämmer *Läroverkslärarnas riksförbund*. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* menar att en konsekvens av den av kommittén hävdade samvetsfriheten borde vara att det lagfästes en rätt för lärare att åtnjuta befrielse från skyldighet att undervisa i kristendom. I Danmark finnes en sådan rätt.

Många remissinstanser ifrågasätta emellertid starkt, huruvida kommitténs förslag att genom ämnesfördelning skapa folkskollärartjänster utan undervisningsskyldighet i kristendom är i någon större utsträckning genomförbart; särskilt tänker man därvid på de mindre folkskolorna på landet med endast en lärare. *Skolöverstyrelsen* uttalar en sådan mening och finner att det redan av detta skolorganisatoriska skäl under överblickbar tid är utslutet att för folkskollärare göra undantag från regeln att de skola vara behöriga att undervisa i kristendom. Även *skolkommisionen* avstyrker förslaget. Den betonar i likhet med skolöverstyrelsen svårigheterna att genomföra en ämnesfördelning och framhåller att olägenheterna med en sådan fördelning dessutom i praktiken äro mycket stora. Bland annat anföres att en lärare på folkskollärarstadiet, som måste lämna undervisningen i kristendoms-kunskap åt en medlärare, skulle få en mycket svår ställning gentemot eleverna och deras föräldrar. Vidare understrykes att en lärare utan kompetens att undervisa i kristendom skulle ha mindre möjlighet än andra att erhålla anställning som folkskollärare.

Stockholms domkapitel anför i stort sett samma skäl mot kommittéförslaget som skolöverstyrelsen och skolkommisionen. Domkapitlet tillägger att undervisningen även i andra ämnen i folkskolan än kristendoms-kunskap i många fall måste ställa stora krav på en lärares lojalitet och saklighet, t. ex. på en katolik om han skulle meddela historieundervisning om reformationen. Slutligen framkastar domkapitlet frågan, hur morgonandakten skall ordnas i en klass, vars lärare är befriad från att handha kristendomsundervisningen. *Domkapitlet i Karlstad* anlägger samma synpunkter som Stockholms domkapitel.

Mot kommitténs förslag att småskollärarna utan undantag skola uppfylla samma konfessionskrav som ämneslärare i kristendom göras i yttrandena icke några invändningar.

Beträffande förslaget att lärarna vid de teologiska fakulteterna skola tillhöra svenska kyrkan eller annat trossamfund med evangelisk grundåskådning uttalas i yttrandena olika meningar. *Statskontoret* och *domkapitlet i Skara* tillstyrka förslaget. *Domkapitlet i Uppsala* anser väl att goda skäl tala för bibehållande av det nuvarande kravet att teologie professor skall tillhöra svenska kyrkan, men anser någon större risk icke föreligga om den föreslagna vidgade behörigheten skulle genomföras. Även *kanslern för rikets universitet* biträder förslaget. Kanslern ifrågasätter dock om icke för innehav av professuren i praktisk teologi bör uppställas villkor om medlemskap i svenska kyrkan. Eljest finnes icke någon garanti för att åtminstone en professor i teologisk fakultet vore medlem av kyrkan och sålunda kunde i

överensstämmelse med kommitténs förslag förordnas som föreståndare för de praktisk-teologiska övningskurserna. *Domkapitlet i Lund* förordar att de föreslagna behörighetsvillkoren skola gälla endast för innehavare av ordinarie tjänst, således icke för docenter. *Vännernas samfund* hävdar — i likhet med vad samfundet gjort beträffande kristendomslärarna — att teologisk lärarbefattning bör kunna innehavas av den som äger en evangelisk grundåskådning, oberoende av om han tillhör något trossamfund.

Några remissinstanser — däribland *domkapitlet i Växjö* och *Härnösand* — göra gällande att begreppet evangelisk grundåskådning skulle behöva närmare bestämmas. *Juridiska fakulteten i Uppsala* förordar — i enlighet med sitt förslag beträffande kristendomslärarna — att Kungl. Maj:t på framställning av vederbörande trossamfund skall avgöra om dess medlemmar skola ha befodringsrätt inom teologisk fakultet.

Under framhållande av att en väsentlig uppgift för de teologiska fakulteterna är att utbilda blivande präster inom svenska kyrkan motsätta sig *teologiska fakulteten i Uppsala*, *domkapitlet i Linköping* och *Härnösand*, *kyrkofullmäktige i Malmö* samt *missionssällskapet Bibeltroga vänner* en ändring i nu gällande behörighetsvillkor för de teologiska fakulteternas lärare. *Teologiska fakulteten i Uppsala* anser att dessa behörighetsvillkor icke utgjort hinder för den teologiska forskningens frihet. *Domkapitlet i Linköping* framhåller att en ändring av behörighetsvillkoren kan leda till att kyrkan kommer att resa krav på att få upprätta särskilda prästutbildningsanstalter, en utveckling som domkapitlet finner icke önskvärd. *Kyrkofullmäktige i Malmö* uttalar samma farhåga och erinrar om att utvecklingen i Norge lett till anordnandet av en »bekännelsefakultet». *Domkapitlet i Härnösand* påpekar att i Danmark ansetts självfallet att endast medlemmar av danska kyrkan skola kunna vara professorer vid de teologiska fakulteterna.

I yttrande av *teologiska fakulteten i Lund* framhålles att professorerna vid teologisk fakultet icke blott ha till uppgift vetenskaplig undervisning och forskning utan därjämte tillsammans utgöra en valkorporation vid vissa biskopsval och för val av ledamöter i domkapitel och ombud vid kyrkomöte. På grund härav finner teologiska fakulteten i Lund det vara ofrånkomligt att till ordinarie professor skall kunna utses endast medlem av svenska kyrkan. Fakulteten anser att de teologiska fakulteternas fasta anknytning till universitetet utgör en garanti för den teologiska forskningens och undervisningens frihet. Beträffande de teologie docenterna avstyrker fakulteten bestämmelser om konfessionella behörighetsvillkor.

Domkapitlet i Växjö finner det önskvärt att medlemmar av andra kristna samfund än svenska kyrkan må kunna befodrars till professorer vid teologisk fakultet men föredrager att detta ordnas genom inrättande av rörliga professorer.

Juridiska fakulteten i Lund anser det naturligt att lärare, vilkas åliggande huvudsakligen avser utbildning av präster, skola tillhöra svenska kyrkan eller trossamfund med evangelisk grundåskådning, men för övriga tjänsteinnehavare, vilkas verksamhet kan betecknas såsom huvudsakligen av objektiv

vetenskaplig art, finner fakulteten detta villkor obehövt och ur vetenskaplig synpunkt hinderligt. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* uttalar sig i samma riktning och menar att det beträffande t. ex. professurerna i religionshistoria och gamla testamentets exegetik knappast är motiverat att uppställa något konfessionellt behörighetskrav. *En ledamot av domkapitlet i Göteborg* och *två ledamöter av teologiska fakulteten i Uppsala* hävda av samma skäl att sådant krav icke bör uppställas beträffande någon lärare vid teologisk fakultet.

Mot de av kommittén föreslagna jävsreglerna beträffande frågor angående religionsvård, religionsundervisning eller befordran inom svenska kyrkan ha i yttrandena i allmänhet icke framställts invändningar av principiell natur. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* uttalar dock att förekomsten av en jävsregel i praktiken måste leda till ett visst religionstvång för innehavare av vissa befattningar inom administrationen. En del befattningar skulle av praktiska skäl icke kunna innehavas av personer, som drabbas av jävsregeln. Att på så sätt i realiteten inskränka myndigheternas val vid tillsättande av tjänster finner länsstyrelsen varken lämpligt eller förenligt med religionsfrihetens princip. *Juridiska fakulteten i Uppsala* anmärker att den av kommittén föreslagna jävsregeln — vilken å ena sidan icke omfattar medlem av trossamfund med en från grunderna för de allmänna skolornas religionsundervisning »ej väsentligt avvikande trosåskådning», å den andra gäller allenast fråga, som är »av synnerlig vikt för sagda undervisning» — är i dubbelt hänseende vag. Så tänjbara uttryck som »ej väsentligt avvikande trosåskådning» och »av synnerlig vikt för sagda undervisning» äro, framhåller fakulteten, alltid olämpliga i en grundlagstext och bli det särskilt, när tillämpningen ankommer på en mångfald befattningshavare och myndigheter.

Kommitténs förslag angående tjänsteinnehavares skiljande från tjänsten vid ändrad ställning i konfessionellt hänseende har endast i några yttrandena mött invändningar. *Juridiska fakulteten i Uppsala* anser att, om samfundstillhörighet skall vara ett behörighetsvillkor för innehav av tjänst, förlust av denna tillhörighet måste medföra entledigande från tjänsten eller förflyttning till annan tjänst. Emellertid framhåller fakulteten — liksom i fråga om jävsregeln — att uttrycket »annat trossamfund med en från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna ej väsentligt avvikande trosåskådning» är alltför vagt för att kunna läggas till grund för en prövning av befattningshavarnas rättsställning. Olägenheterna skulle bli särskilt framträdande, om prövningen komme att läggas i händerna på underordnad myndighet eller hänskjutas till domstol. *Juridiska fakulteten i Lund* avstyrker förslaget under framhållande av att detta stode i strid med 36 § regeringsformen, enligt vilken ingen domare eller annan ämbets- eller tjänsteman — med undantag för de i 35 § nämnda — må utan rannsaking eller dom avsättas från sin syssla eller utan egen ansökning förflyttas till annan tjänst. *Teologiska fakulteten i Lund* anlägger delvis samma synpunkter som juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund.

Sveriges småskolläraryrkesförbund finner förslaget angående lärarnas rättsliga ställning otillfredsställande och anser att det icke bör läggas till grund för lagstiftning.

Departementschefen.

Den i regeringsformen angivna allmänna principen för tjänstetillsättningar innebär att hänsyn får tagas endast till förtjänst och skicklighet. Konfessionella behörighetsvillkor utgöra undantag från denna huvudregel och kunna således medföra att sökande uteslutes från befattning, ehuru han i fråga om förtjänst och skicklighet är den mest meriterade. Ursprungligen gällde enligt 1809 års regeringsform att alla civila ämbetsmän skulle vara av den rena evangeliska läran. De nu gällande bestämmelserna, vilka tillkommo genom en ändring i regeringsformen år 1870, avsågo att öppna ett friare tillträde till allmänna befattningar. Att likväl en viss inskränkning bibehölls i den allmänna regeln, enligt vilken allmänna befattningar förbehållas bekännare av kristen eller mosaisk troslära, motiverades med att andra icke kristna trosbekännare borde uteslutas, emedan åtskilliga bland dem, t. ex. mormonerna, omfattat läror som vore oförenliga med våra medborgerliga förhållanden.

Denna motivering kan numera icke anses bärande. Befattningshavare i allmän tjänst böra icke, i förhållande till övriga medborgare, sättas i någon undantagsställning. Det stora flertalet befattningshavare ha icke sådana uppgifter att deras personliga konfession är av någon betydelse. De böra åtnjuta samma frihet som andra medborgare att själva taga ställning till sin livsåskådning och denna bör icke inverka på deras behörighet att inneha och utöva befattningen.

Endast i två hänseenden synes det påkallat att överväga undantag från den nu angivna grundsatsen, nämligen då det gäller handläggning av ärenden rörande den svenska kyrkans religiösa förhållanden och undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap. Härvid bortser jag från svenska kyrkans prästerskap, som självfallet måste både tillhöra kyrkan och bekänna dess lära.

Mellan den statliga och kyrkliga förvaltningen finnes ett samband på sådant sätt att statlig myndighet, ehuru den i allmänhet icke har några kyrkliga uppgifter, i undantagsfall kan komma att handlägga även kyrkliga ärenden. Även religiösa frågor, t. ex. fastställande av kyrkohandbok eller psalmbok, kunna härigenom komma under myndighetens bedömande. Sådana frågor ha emellertid, på grund av den skillnad som föreligger mellan medborgarskap och tillhörighet till kyrkan, icke karaktären av allmänna angelägenheter utan beröra endast kyrkans medlemmar. Den som icke tillhör kyrkan bör icke deltaga i handläggning därav.

De synpunkter som nu angivits tillgodoses för närvarande genom en jävsbestämmelse, vilken från befattning med dylika ärenden utesluter den som icke tillhör kyrkan. Denna jävsbestämmelse bör alltså bibehållas; de jäm-

ningar i fråga om dess räckvidd som kunna komma i fråga skall jag beröra i redogörelsen för departementsförslaget.

I fråga om statsrådets ledamöter gälla för närvarande strängare konfessionsband än för befattningshavare i allmänhet. Enligt regeringsformen skall nämligen statsrådet i dess helhet vara av den rena evangeliska läran. Detta stadgande bibehölls oförändrat vid 1870 års reform av hithörande bestämmelser och konstitutionsutskottet hänvisade därvid till att Konungen vore svenska kyrkans överhuvud och att Konungens makt och myndighet vid vissa tillfällen kunde utövas av statsrådet samt framhöll att det vid sådana förhållanden icke vore lämpligt att detta skulle kunna utgöras av andra trosläroras bekännare.

Statsrådets ledamöter intaga icke i det hänseende som nu behandlas någon särställning. Det måste tvärtom anses vara av stor vikt att valet av regeringsledamöter icke hindras av några speciella villkor, som skulle kunna utesluta den för sådant uppdrag lämpligaste. Å andra sidan kan även på Kungl. Maj:t ankomma att handlägga ärenden rörande religiösa angelägenheter inom kyrkan. Den nyss angivna synpunkten att sådana ärenden icke böra handläggas av dem som stå utanför denna kyrka kan alltså äga sin tillämpning även på regeringsärendena. Visserligen finnas, då det gäller dessa ärenden, även andra garantier för att de kyrkliga intressena iakttagas. En viktig garanti består däri att i vissa lagstiftningsärenden kyrkomötets medverkan erfordras. Det i praktiken viktigaste skyddet för kyrkan ligger emellertid i det demokratiska styrelseskicket. Regeringens politiska ansvar inför folkmajoriteten och dess representanter medför att, alldeles oavsett vilken konfessionell inställning den enskilde statsrådsledamoten har, några beslut icke kunna förekomma till skada för en kyrka som folkets övervägande flertal tillhör och önskar se upprätthållen. Häremot kan naturligtvis anmärkas att den garanti, som sålunda det fria statsskicket utgör, fungerar när det gäller väsentliga frågor, vilka kunna tillmätas någon politisk betydelse, men knappast på samma sätt inverkar i mera rutinmässiga ärenden. Det torde alltså vara av vikt att den nyss angivna jävsbestämmelsen är tillämplig även i regeringsärenden. Svårigheter uppstå dock, om bestämmelsen gives en sådan räckvidd att ledamot av statsrådet, som icke tillhör svenska kyrkan, blir förhindrad att delta vid ärendets företagande i konselj. Ledamot av statsrådet är nämligen enligt regeringsformen berättigad och, i viss utsträckning, också skyldig att delta i regeringsärendenas behandling. Från denna, för vårt regeringssätt väsentliga regel kan något undantag uppenbarligen icke göras. Det är därför nödvändigt att, då det gäller statsrådets ledamöter, begränsa jävsbestämmelsens tillämplighet. Detta synes lämpligen kunna ske på det sättet att bestämmelsen kommer att omfatta endast den befattning med ärendet som ligger i dess föredragning. Däri innefattas också det närmaste ansvaret för ärendets beredning och tillkomsten av beslut. Genom en sådan bestämmelse vinnes i huvudsak samma resultat som kommittén eftersträvat. Den skillnaden föreligger dock att enligt kommittéförslaget vissa departementschefer skulle vara bundna av ett

konfessionskrav, även om skyldigheten att föredraga hithörande ärenden överflyttats på annan ledamot av statsrådet; skäl härför torde icke föreligga.

Vad nu sagts har avseende på de normala fall, då Konungen för regeringen. Det torde emellertid knappast vara tillräckligt motiverat att uppställa några strängare krav av hänsyn till de fall då riksstyrelsen ankommer på statsrådet i dess helhet, vilka fall åsyftades i konstitutionsutskottets nyss återgivna yttrande. Det är naturligt att Konungen skall vara den främste ledamoten av den kyrka, till vilken folkets flertal ansluter sig; i detta hänseende har någon ändring icke ifrågasatts. De fall då statsrådet i dess helhet kan föra regeringen i Konungens ställe äro rena undantagsfall, som äro avsedda att bli av kort varaktighet; genom ändringar i regeringsformen år 1949 ha möjligheterna till att sådant fall skall inträffa ytterligare inskränkts. Då enligt 43 § regeringsformen tillförordnad regering är tillsatt, torde vad jag anfört om föredragande komma att gälla den ledamot av regeringen som förestår det departement till vilket ärendet hör.

Nu gällande konfessionella behörighetsvillkor för tjänster som medföra skyldighet att i allmän skola undervisa i kristendom ansågos vid sin tillkomst år 1870, i samband med upphävandet av äldre mera generella bestämmelser, icke behöva närmare motiveras. Skälet till att främmande trosbekännare icke tillätos förvärva sådana tjänster låg tydligen däri, att bekännelse till den rena evangeliska läran betraktades som en garanti för att undervisningen bevarade sin evangelisk-lutherska karaktär. Även då det nu gäller att taga ställning till dessa behörighetsvillkor måste hänsyn till undervisningen vara det avgörande. Någon annan anledning att sätta dessa tjänster i en särställning föreligger icke.

Kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna har efter tillkomsten av grundlagsbestämmelsen avsevärt ändrats. Såsom kommittén närmare utvecklar (s. 53) har denna undervisning både i folkskolan och i högre skolformer förlorat den dogmatiska och konfessionella prägel som den tidigare haft. Numera lägges huvudvikten vid en objektiv framställning av kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling samt vid den etiska fostran som kan anknytas därtill. Kommittén framhåller att undervisningen fullföljer en evangelisk linje. Det är avsett att kristendomsundervisningen även efter skolreformen skall få i huvudsak samma karaktär som för närvarande. I propositionen till 1950 års riksdag angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling har chefen för ecklesiastikdepartementet framhållit såsom en väsentlig uppgift för kristendomsundervisningen att till våra efterkommande förmedla det arv av värderingar och levnadsnormer, som skapats före vår tid och bildar grunden för vårt arbete. Med den uppfattning av undervisningens ändamål, som chefen för ecklesiastikdepartementet sålunda angivit, följer att denna måste bygga på traditionen i vårt land och på just den form av kristendom som här sedan gammalt omfattas. Denna kristendomsuppfattning är väl icke alldeles enhällig; skilda riktningar förekomma. Därför har man också eftersträvat att ur skolornas undervisning avlägsna sådant

som skiljer dessa riktningar och att skapa en kristendomsundervisning, som är ägnad att tillfredsställa det stora flertalet av vårt folk. Detta har visat sig möjligt därför att svenska kyrkan och de större frikyrkoriktningarna ha en gemensam, evangelisk grundåskådning.

Uppgiften att undervisa barn i våra allmänna skolor ställer över huvud taget stora krav på den som vill ägna sig däråt. Lärarens personliga egenskaper äro av den största betydelse, i synnerhet för en undervisning som är avsedd att vara icke blott ett meddelande av kunskaper utan även en karaktärsfostran. Genom utbildning av lärare och urval vid tillsättningen söker man få lärare som besitta icke blott de erforderliga teoretiska insikterna utan även de karaktärsegenskaper och den förmåga att leda barn som äro nödvändiga. Såsom garantier för att undervisningen bedrivs på det sätt som är äsyftat tjäna kursplaner och anvisningar samt kontroll över undervisningen och däri använda läroböcker. Dessa mera allmänna garantier för undervisningens kvalitet fungera på samma sätt, oavsett vilket läroämne undervisningen avser. Frågan gäller nu, om därutöver några särskilda krav böra ställas på den som undervisar i kristendom.

Vid ett ställningstagande till denna fråga bör beaktas att, även utan bestämmelser härom, ett visst urval av lärare kommer till stånd. Det ligger nämligen redan i sakens natur att icke någon utbildar sig för en lärargärning, om däri ingår att undervisa i en religion, som strider mot hans övertygelse. Det är alltså undervisningsskyldigheten — och icke det formella behörighetskravet — som i första hand verkar avhållande på dem som ha en främmande religionsuppfattning. På samma sätt förhåller det sig om någon, som redan innehar lärartjänst, kommer till en uppfattning i religiösa frågor som strider mot anvisningarna för den undervisning han meddelar. Hans ändrade personliga uppfattning medför icke någon rätt att avvika från anvisningarna; ett åsidosättande av dessa kan innefatta tjänstefel. För honom uppkommer därför problemet, om han kan förena undervisningsskyldigheten med sin nya övertygelse. Är denna av så genomgripande betydelse för hans personlighet att han icke längre kan fullgöra undervisningen, nödgas han söka sig en annan verksamhet.

Ehuru man sålunda kan utgå från att även utan särskilda bestämmelser, som begränsa behörigheten att undervisa i kristendom, denna undervisning i allmänhet kommer att bedrivas endast av personer som ha en positiv inställning till sitt undervisningsämne, torde dock särskilda behörighetsvillkor kunna vara av värde i vissa situationer. Sådana villkor öppna en möjlighet för skolmyndigheterna att sörja för att den som står helt främmande för undervisningen icke anförtros lärartjänst. Det synes således, på grund av kristendomsundervisningens särskilda karaktär, vid tillsättning av lärare, som skall utöva sådan undervisning, böra tillses att denne icke har en uppfattning som strider mot en evangelisk åskådning. Härvid torde dock, liksom för närvarande, den som är medlem av svenska kyrkan få antagas fylla detta krav; att införa något sakligt bedömande i dessa fall, som utgöra flertalet, kan icke komma i fråga. Sökande som icke tillhör svenska kyrkan bör kunna såsom bevis om sin inställning åberopa medlemskap i frikyrko-

samfund. Däremot kan sådant medlemskap, såsom påpekats i 1927 års betänkande, icke göras till en ovillkorlig förutsättning för rätten att inneha tjänsten. Det måste därför föreligga också en möjlighet att på annat sätt styrka att läraren fyller angivna krav i fråga om sin åskådning.

Genom bestämmelser av det innehåll som nu angivits kan sålunda tillses att endast personer som tillhöra svenska kyrkan eller eljest ha en åskådning som är förenlig med undervisningen vinna anställning såsom kristendoms lärare. Fråga uppkommer då, om sådan lärare, därest förutsättningen sedermera brister, bör vara skyldig att frånträda tjänsten. Uppenbart är att lärarens skiljande från tjänsten på grund av hans konfessionella förhållanden innebär ett mycket allvarigare ingripande i den religiösa friheten än en kontroll vid tillsättning av lärare, som skola undervisa i kristendom. Det måste föreligga mycket starka skäl för att den som visat sig kunna utan anmärkning utöva en lärartjänst sedermera skall kunna skiljas från tjänsten. Redan däri att behörigheten, såsom nyss angivits, anknytes till lärarens ådagalagda inställning till sitt undervisningsämne ligger, att det i allmänhet icke är möjligt konstatera att någon ändring däri skett annat än genom det sätt, på vilket han sköter sin undervisning. Men även om det i undantagsfall skulle kunna visas, t. ex. att lärare inträtt såsom medlem i ett samfund som icke kan betecknas som evangeliskt, kan det icke anses motiverat att ett ingripande mot läraren skulle kunna ske med åsidosättande av de regler som gälla för hans anställning. Huruvida han på grund av ådagalagd religiös inställning skall kunna skiljas från tjänsten, bör således bero på anställningsformen. Är han anställd på sådana villkor att han kan uppsägas från tjänsten, bör således dylik åtgärd kunna tillgripas. En ordinarie lärare bör däremot icke kunna skiljas från tjänsten annat än på grund av tjänstefel och i den administrativa eller judiciella ordning som gäller för bestämmande av påföljd härför.

Kommittén har upptagit frågan om en sådan ämnesfördelning inom folkskolan att lärare i större omfattning än för närvarande kunde fritagas från skyldigheten att undervisa i kristendom, varigenom sådana lärartjänster skulle stå öppna även för dem som icke fylla villkoren för att bli kristendoms lärare. Vad kommittén föreslagit i denna del har rönt kritik i flera yttranden. Jag skall icke närmare ingå på denna skolorganisatoriska fråga. Det bör dock framhållas att de skäl som föranleda konfessionella begränsningar i behörigheten att vara lärare hänföra sig allenast till undervisningen i kristendom. Endast då det gäller sådan undervisning få enligt regeringsformen särskilda villkor för utnämning förekomma. Härav följer alltså att, i den mån en lärare är fri från skyldighet att undervisa i kristendom, något konfessionsband icke gäller för tjänsten, oavsett vid vilken skolform denna är inrättad.

Kommittén framhåller att konfessionella behörighetsvillkor för de teologiska fakulteternas professorer icke äro motiverade av den forskning dessa bedriva men väl av den undervisning de ha att meddela samt hänvisar till att dessa fakulteter utbilda präster för svenska kyrkan. Därför finner

kommittén att sådana lärarbefattningar icke böra kunna innehavas helt oberoende av samfundstillhörighet men att behörigheten därtill bör kunna utvidgas till medlemmar i vissa kyrkan närstående trossamfund, nämligen sådana som ha en evangelisk grundåskådning.

Den teologiska undervisningen kan icke på samma sätt som undervisningen i de allmänna skolorna vara bunden av kursplaner och anvisningar; den måste bygga på en fri vetenskaplig forskning och det ankommer på varje professor att inom ramen för sitt ämne giva undervisningen dess innehåll. Det är emellertid ofrånkomligt att denna undervisning, om den skall kunna tillgodose prästutbildningen för svenska kyrkan, måste äga en evangelisk-luthersk inriktning. Härvid är det självfallet icke fråga om någon inskränkning i den vetenskapliga friheten eller något hinder för den enskilde forskaren att hysa och i sin undervisning giva uttryck åt personliga meningar i skilda frågor. Men en forskning som utgår från helt andra förutsättningar än dem som sedan gammalt bestämt den evangelisk-lutherska teologien vid våra universitet ägnar sig icke väl såsom underlag för prästutbildningen. Det torde sålunda vara uppenbart att den som skall utöva en för prästutbildningen så central undervisning som den i praktisk teologi måste tillhöra kyrkan och att någon, som i sitt vetenskapliga arbete företräder en annan religiös riktning eller eljest tagit avstånd från kyrkans lära, icke kan komma i fråga till en sådan lärostol. I huvudsak torde samma förhållande gälla flertalet av de övriga ämnena inom de teologiska fakulteterna. Såsom kommittén framhållit förekomma dock frikyrkliga riktningar, vilka stå kyrkan så nära att forskare som anslutit sig till någon av dem böra kunna utöva teologisk undervisning vid fakulteterna. Å andra sidan kunna inom de teologiska fakulteterna förekomma undervisningsämnen, som icke äga en särskild evangelisk-luthersk prägel, och lärostolar i dessa ämnen böra därför stå öppna för varje kompetent forskare, oavsett dennes konfessionella inställning. Så torde förhålla sig med undervisningen i allmän religionshistoria. Om det, såsom stundom diskuterats, skulle inrättas en filologisk undervisning inom de teologiska fakulteterna, saknas uppenbarligen varje anledning att uppställa något konfessionellt krav på utövarna av denna undervisning. Vid utnämning till teologisk lärartjänst bör således, i den omfattning som nu angivits, fordras att sökanden tillhör svenska kyrkan eller, i varje fall, icke har en trosåskådning som strider mot evangelisk kristendomsuppfattning.

I detta sammanhang bör dock även beaktas att professorerna i teologi icke endast ha forsknings- och undervisningsuppgifter. De utöva dessutom vissa särskilda kyrkliga funktioner, nämligen att inom sig utse representanter i domkapitel och kyrkomöte samt att deltaga i biskopsval. Av lagen om domkapitel och av kyrkomötesförordningen framgår att endast den som tillhör svenska kyrkan kan vara ledamot i domkapitel eller kyrkans ombud vid kyrkomöte. Några särskilda bestämmelser finnas icke som angiva, hur valet av fakultetens representanter skall tillgå. Uppenbart är dock att den som icke själv äger vara representant icke heller äger deltaga i valet av sådan. Att den som icke tillhör svenska kyrkan ej äger deltaga i

biskopsval följer omedelbart av regeringsformens bestämmelser. Det skulle visserligen rent teoretiskt kunna anmärkas, att om icke några formella garantier uppställas för att ett tillräckligt antal av fakulteternas medlemmar tillhör kyrkan, fakulteterna skulle kunna bli oförmögna att fullgöra dessa kyrkliga funktioner. En sådan utveckling är emellertid så osannolik att den tills vidare kan lämnas ur räkningen.

Vad slutligen angår frågan om befattningshavares skiljande från tjänsten på grund av konfessionella skäl torde det vara uppenbart att det nu gällande stadgandet i 1873 års förordning, enligt vilket befattningshavare som utträder ur svenska kyrkan saknar all rätt att vara bibehållen vid sin tjänst utan är härför helt beroende av myndighets goda vilja, utgör ett allvarligt och betänkligt ingrepp i religionsfriheten. I fråga om lärartjänsterna har jag redan angivit att några särbestämmelser om skyldighet att frånträda tjänsten icke böra förekomma. Ej heller i något annat av nu behandlade fall torde någon sådan skyldighet böra bibehållas. Endast präst i svenska kyrkan bör, om han överger kyrkans lära, vara skyldig frånträda befattningen; härom finnas redan bestämmelser i en år 1948 antagen lag.

Om kyrklig vigsel.

Kommittén.

Enligt 4 kap. 1 § giftermålsbalken ingås äktenskap med kyrklig eller borgerlig vigsel. Kyrklig vigsel må enligt 4 kap. 2 § förrättas antingen av präst i svenska kyrkan eller av präst i främmande trossamfund, vars prästerskap av Kungl. Maj:t förklarats äga rätt att förrätta vigsel. Innan präst inom sådant samfund må utöva rättighet att viga skall, enligt kungörelsen den 6 augusti 1894, i Stockholm hos överståthållarämbetet och annorstädes i riket hos länsstyrelse styrkas, dels att samfundets prästerskap äger rättighet att med laga verkan förrätta vigsel, dels att den person, varom är fråga, är präst i samfundet och jämväl enligt samfundets regler är behörig att viga.

De kristna trossamfund, vilkas prästerskap ha rätt att viga med laga verkan, äro Metodistkyrkans församlingar, Romersk-katolska kyrkan, de anglikanska församlingarna i Stockholm och Göteborg, Franska reformerta församlingen i Stockholm, Nya kyrkans svenska församling i Stockholm, Nya kyrkans församling i Stockholm och Nya kyrkans samfund i Jönköping. Behörighet att viga har vidare tillagts rabbiner och vikarierande rabbiner vid de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Sistnämnda vigselförrättare äro undantagna från skyldigheten att styrka sin behörighet inför överståthållarämbetet eller länsstyrelse.

Svenska missionsförbundet, Svenska baptistsamfundets missionsstyrelse, Örebro missionsförening, Adventistsamfundet, Frälningsarmén och Filadelfiaförsamlingen i Stockholm ha i skrivelser till kommittén hemställt att sådana bestämmelser införas att dessa organisationer kunna erhålla behörighet att anordna vigsel med civilrättslig verkan. I ett par av skrivelserna hävdas emellertid att den mest tillfredsställande lösningen av vigselfrågan vore att

obligatoriskt civiläktenskap infördes, eller att sålunda giftermål med rättslig verkan skulle ingås inför borgerlig myndighet. Efter äktenskapets ingående kunde var och en i överensstämmelse med sin religiösa uppfattning söka den kyrkliga välsignelse eller bekräftelse av giftermålet, som han önskade.

Kommittén anser det icke finnas anledning att i vårt land göra den borgerliga vigseln till den enda legala formen för giftermål. Enligt statistiska uppgifter för åren 1925, 1935 och 1945 utgjorde de kyrkliga vigslarna resp. 93,5, 92,7 och 94,2 % av samtliga vigslar. Kommittén yttrar att dessa siffror tyda på att den kyrkliga vigseln har en så stark förankring i folket, att det skulle vara ett alltför radikalt ingrepp att genom införandet av obligatoriskt civiläktenskap frångå den kyrkliga vigseln dess rättsverkningar. För den stora majoritet, som fasthåller vid kyrklig vigsel, skulle det betyda en onödig omgång, om civiläktenskapet bleve obligatoriskt. Enligt kommitténs uppfattning måste vidare det religiösa momentet vid vigseln anses bidra till att bevara helgden kring äktenskapets ingående och att stärka den äktenskapliga gemenskapen.

Kommittén finner det vara rätt och billigt att trossammanslutningars medlemmar likaväl som de främmande trossamfundens finge vigas av sina egna religionslärare. Trossammanslutningarnas verksamhet har i allmänhet gestaltats på liknande sätt som de främmande trossamfundens, i relativt fast organiserade församlingar och mestadels med egen sakramentsförvaltning. Det borde kunna anförtros åt en trossammanslutning med tillbörlig organisatorisk fasthet att ha egna vigselförrättare. Emellertid anser sig kommittén icke kunna förorda att alla befattningshavare med självavårdande uppgifter inom en sådan sammanslutning skola få förrätta vigsel. Utbildningen av dessa befattningshavare är mycket olika inom olika sammanslutningar. En vigselförrättare måste besitta erforderliga kvalifikationer för uppdraget. Kommittén finner det därför böra särskilt prövas, vilka personer som skola äga behörighet att förrätta vigsel. Vidare anser kommittén att hänsyn måste tagas till behovet av vigselförrättare inom trossammanslutningarna. Efter en närmare utredning av denna fråga (bet. s. 134—137) beräknar kommittén detta behov till inemot 500 vigselförrättare. Kommitténs förslag innebär sålunda att Kungl. Maj:t på förslag av trossammanslutningarna och efter prövning av de föreslagnas kvalifikationer och behovet av vigselförrättare skulle kunna meddela förordnande för personer inom sammanslutningarna att förrätta vigsel.

Med hänsyn till önskvärdheten av överensstämmelse mellan de regler som gälla för trossammanslutningar och för särskilda trossamfund föreslår kommittén att vigselförrättare inom trossamfund, som icke redan nu har vigselrätt, skall förordnas på samma sätt som vigselförrättare inom trossammanslutning. Ett trossamfund skulle alltså icke längre erhålla generell medgivande för sitt prästerskap att förrätta vigsel. Överståthållarämbetets och länsstyrelsernas befattning med ifrågavarande ärenden skulle upphöra och ersättas av ett prövningsförfarande hos Kungl. Maj:t.

De trossamfund, vilkas prästerskap redan nu har behörighet att viga med

laga verkan, skulle emellertid — med undantag för de mosaiska församlingarna — få behålla denna behörighet. Enligt vad kommittén inhämtat föreligger behov av flera vigselförrättare för de mosaiska trosbekännarna med hänsyn till att antalet vigslar under senare år ökat i antal — beroende på den stora inflyttningen av utländska judar — och att vigsel stundom sker på orter, långt avlägsna från Stockholm, Göteborg och Malmö. Det synes kommittén också vara en brist att det icke förekommer någon officiell registrering av dem som äro behöriga att förrätta mosaisk vigsel. På grund härav föreslår kommittén att beträffande förordnande av mosaiska vigselförrättare skall gälla vad nu föreslagits beträffande vigselförrättare inom trossammanslutningar.

I 4 kap. 2 § giftermålsbalken stadgas att kyrklig vigsel må äga rum inom svenska kyrkan, om båda de trolovade äro medlemmar av kyrkan eller den ene är medlem därav och den andre tillhör annat kristet trossamfund. Beträffande vigsel inom främmande trossamfund, vars prästerskap är behörigt att förrätta vigsel, gäller att vigsel må äga rum, om båda de trolovade äro medlemmar av samfundet eller, där samfundet är kristet, den ene är medlem därav och den andre av annat kristet trossamfund. I paragrafen stadgas vidare att Kungl. Maj:t äger förordna att medlem av utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund skall ha samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan. Sådant förordnande har meddelats i fråga om medlemmar av danska folkkyrkan, norska statskyrkan, Finlands evangelisk-lutherska kyrka och evangelisk-lutherska Augustanasynoden i Amerika. Enligt 4 § i samma kapitel gäller att äktenskap må ingås med borgerlig vigsel, evad de trolovade kunna erhålla kyrklig vigsel eller ej.

Kommittén framhåller att på grund av den vidgade rätten till utträde ur svenska kyrkan anledning finnes att överväga, om äktenskap skall få ingås med vigsel inom svenska kyrkan, när den andra kontrahenten ej tillhör något trossamfund. Enligt kommitténs mening bör någon ovillkorlig rätt till sådan vigsel icke medgivas, men det bör vara prästen förbehållet att avgöra, huruvida han finner skäl förrätta vigseln. Kommittén anför härom:

Den kyrkliga vigseln är en handling inom den kristna församlingen och det förefaller icke rimligt att de som icke tillhöra något kristet samfund skulle tillerkännas rättighet att vid vigseln bli betjänade av kyrkan, särskilt som man icke beträffande dem kan presumera en rätt förståelse för den religiöst bestämda vigselakten. Att för sådana fall medgiva en ovillkorlig rätt till vigsel inom svenska kyrkan, så snart den andra kontrahenten tillhör kyrkan, skulle på en ingalunda betydelselös punkt innebära ett avsteg från hittills gällande principer. Ett dylikt avsteg kan icke motiveras endast med en hänvisning till religionsfrihetens krav.

Det nuvarande ovillkorliga hindret att förrätta kyrklig vigsel i här avsedda fall anser kommittén dock böra bortfalla. Den som icke tillhör något trossamfund kan vara döpt och ha erhållit kristen undervisning eller på annat sätt ha en positiv relation till den kristna religionen och kyrkan. Ur kyrklig synpunkt kan det många gånger icke vara något att invända emot att en sådan person erhåller kyrklig vigsel. Likaledes synes i detta sammanhang böra beaktas, att det ibland kan vara ovisst huruvida en person

verkligen tillhör ett trossamfund. Förhållandena under senare år ha visat att denna fråga kan vara svår att avgöra beträffande utlänningar, som vistas i Sverige. Kommittén har ock i kapitlet om kyrkobokföringen framhål- lit, att någon fullständig redovisning i kyrkoböckerna av medlemskap i trossamfund av olika skäl ej bör förutsättas. Jämväl med hänsyn härtill finner kommittén lämpligt att lätta på kravet att, när en av kontrahenterna icke tillhör svenska kyrkan, denne dock skall tillhöra ett kristet trossamfund.

Enligt kommitténs förslag skall sålunda vigsel inom svenska kyrkan kunna förekomma i sådana fall då den ene av kontrahenterna tillhör kyrkan och den andre icke tillhör något trossamfund; dock skulle präst icke vara skyldig viga, därest någon av de trolovade icke tillhör något trossamfund. Samma regler finner kommittén böra gälla vigsel inom annat kristet trossamfund. Något förbehåll att vigselförrättaren icke är skyldig viga, om en av kontrahenterna ej tillhör något trossamfund, är emellertid i detta fall icke erforderligt, då vigselförrättare inom annat trossamfund icke har någon i lag föreskriven skyldighet att förrätta vigsel.

Vigsel inom trossammanslutning skall enligt kommitténs mening kunna äga rum under samma förutsättningar som vigsel inom svenska kyrkan; dock skall åtminstone en av kontrahenterna tillhöra icke blott kyrkan utan även trossammanslutningen.

I fråga om vigsel inom mosaisk församling framhåller kommittén att sådan vigsel enligt nu gällande bestämmelser anses kunna ske mellan mosaiska trosbekännare, även om dessa icke tillhöra mosaisk församling i Sverige. Under senare år har ett stort antal utländska mosaiska trosbekännare inkommit i landet och dessa tillhöra icke de mosaiska församlingarna, vilka bestå endast av svenska medborgare. Vigsel bland dessa utlänningar förrättas av de mosaiska församlingarnas rabbiner. Behov av mosaisk vigsel mellan personer som icke tillhöra mosaisk församling skulle kunna uppkomma även i andra fall, om rätt till fritt utträde ur sådan församling infördes. Enligt kommitténs förslag skall därför mosaisk vigsel kunna äga rum, om båda de trolovade äro mosaiska trosbekännare.

Präst inom svenska kyrkan har enligt gällande bestämmelser icke någon rätt att vägra vigsel av den anledningen att någon av de trolovade är frånskild. Frågan om kyrklig vigsel av frånskilda har alltsedan 1868 vid många tillfällen behandlats i kyrkomötet och i riksdagen, dock utan att leda till ändrad lagstiftning. Sålunda förekom denna fråga vid 1908 års riksdag i samband med att den borgerliga formen för äktenskaps ingående utan inskränkning gjordes tillgänglig för alla. Ett av lagutskottet framlagt förslag om rätt för präst att vägra frånskild kyrklig vigsel blev dock ej bifallet av riksdagen. Samma fråga upptogs åter, då riksdagen och kyrkomötet 1915 behandlade lagstiftningen angående äktenskaps ingående och upplösning. Justitieministern Hasselrot utvecklade vid detta tillfälle i kyrkomötet skälen till att han icke kunde gå med på en bestämmelse, som befriade präst från vigselkyldigheten i dylika fall. Kyrkomötet antog lagförslaget men

beslöt även skrivelse angående vigelskyldigheten. Skrivelsen föranledde icke någon åtgärd. Även senare (1929 och 1936) har frågan behandlats i kyrkomötet utan att leda till något positivt beslut. År 1946 beslöt kyrkomötet begära att frågan skulle upptagas av dissenterlagskommittén och skrivelsen härom har Kungl. Maj:t överlämnat till kommittén.

Kommittén föreslår att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken skall intagas ett stadgande, enligt vilket präst i svenska kyrkan icke skall vara skyldig att viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andra maken i tidigare äktenskap lever.

Såsom motiv för förslaget anför kommittén bland annat följande:

Ett icke obetydligt antal präster känner otvivelaktigt allvarliga samvetsbetänkligheter att viga frånskilda, medan andra präster ha en annan uppfattning av den kyrkliga vigseln och anse sig kunna förrätta sådan utan inskränkningar. Det synes rimligt att skäligen hänsyn toges till prästens samvete, om detta icke medför att samhällets intresse eller annans rätt därigenom kränkes.

Hela frågan kommer också i ett delvis nytt läge, därest i enlighet med dissenterlagskommitténs förslag vigsel förrättad inom vissa trossammanslutningar tillerkännes laga verkan. Trossammanslutningarnas vigselförrättare synas icke rimligen böra i lag åläggas skyldighet utan endast givas rättighet att viga. Dessa vigselförrättares eventuella skyldigheter härutinnan kunna endast bestämmas av vad sammanslutningarna själva föreskriva. Det är anledning att förmoda att föreskrifterna härom eller den praxis som kan utvecklas bli sådana, att vigsel av frånskilda aldrig eller i mycket begränsad utsträckning förekommer. Under sådana förhållanden kan svenska kyrkan i den kristna opinionen framstå som ett samfund med mindre etiskt allvar och med mindre utvecklat sinne för äktenskapets helgd än de inomkyrkliga trossammanslutningarna. Det förefaller uppenbart att en kyrka, som undantagslöst och okritiskt meddelar vigsel åt frånskilda, därigenom lätt kan motverka sin egen förkunnelse om äktenskapsförbundets helgd och trygghet. Visserligen innebär inte den kyrkliga vigselakten ett konstaterande av att den förbindelse, som ingås, är etiskt och kristet fullvärdig, och i detta avseende behöver därför icke någon väsentlig skillnad föreligga mellan vigsel av kontrahenter, som ej förut varit gifta, och vigsel av frånskilda; kyrkans vigselritual torde utan osanning kunna användas även vid vigsel av frånskilda. Men trots detta kvarstår det förhållandet att, då äktenskap ingås mellan personer, av vilka endera eller båda ha genom skilsmässa upplöst äktenskap bakom sig, de tidigare vid en vigselakt uttalat trohetslöften och velat ha sitt äktenskap betraktat som ett oupplösligt kristligt äkta förbund. Det kan inträffa fall då den kyrkliga vigseln av frånskilda så uppenbart skadar kyrkans anseende och auktoritet och står i strid mot hennes egen förkunnelse om äktenskapet, att prästen av sitt samvete och i trohet mot den kyrka han tjänar skulle känna sig förpliktad att vägra vigsel, om rättighet härtill föreläge. Så länge skyldigheten består, föres prästen in i en många gånger mycket allvarlig samvetsnöd.

I den förda diskussionen ha två vägar anvisats till lösningen av denna fråga. Antingen skall kyrklig vigsel över huvud icke få förekomma, då någon av kontrahenterna är frånskild, eller också skall prästen medgivas rätt att under vissa förutsättningar vägra sin medverkan till vigsel i detta fall. Den första linjen har den fördelen att den objektivt fastställer, när kyrklig vigsel ej får äga rum, och förhindrar subjektivt godtycke. Å andra sidan uteslutas därigenom från kyrklig vigsel också de fall, då någon religiöst motive-

rad invändning mot kyrklig vigsel icke finnes. Den lidande parten i ett upplöst äktenskap skulle genom en sådan lagbestämmelse hindras att få ett nytt äktenskap bekräftat genom den kyrkliga vigselakten. Av dessa och andra skäl torde ett generellt förbud mot vigsel av fränskilda ej vara tillfredsställande. Många, icke blott bland prästerna, skulle anse en sådan lagbestämmelse vara stridande mot den kristna kärleken och mot den evangeliska kristendomstolkning, som den svenska kyrkan företräder. Den allmänna uppfattningen inom svenska kyrkan är icke heller att alla fränskilda böra förvägras kyrkans medverkan vid ingåendet av nytt äktenskap. Men det torde vara omöjligt att i en lagbestämmelse formulera de skäl, som böra föranleda en vägran att förrätta kyrklig vigsel. Avgörandet torde därför böra överlätas till den enskilde prästen.

Kommittén anför att Finlands kyrkomöte år 1948 antog en bestämmelse, enligt vilken fränskild person, vars förre make vore i livet, icke finge vigas till kyrkligt äktenskap och ej heller hans borgerligt ingångna äktenskap välsignas, såvida icke präst ansåge synnerliga skäl därtill förefinnas. Detta beslut av kyrkomötet har sedermera icke blivit godkänt av republikens president. Av det utskottsbetänkande som låg till grund för kyrkomötets beslut framgick emellertid, hur det var avsett att bestämmelsen skulle tillämpas, och ur betänkandet må därför följande här anföras:

Ehuru det är synnerligen svårt, ja, till och med omöjligt att giva detaljerade och i alla avsenden hållbara anvisningar rörande de fall, då äktenskapsskillnad icke kan från kristlig synpunkt ovillkorligen fördömas, vill utskottet dock hänvisa till några orsaker till äktenskapsskillnad, vilka kunde anses vara motiverade. Sådana orsaker, vilka även nämnas i äktenskapslagen, äro äktenskapsbrott från den andra makens sida, könssjukdom, grov misshandel, långvarigt frihetsstraff, svårt missbruk av berusningsmedel, obotlig sinnessjukdom eller sinnesslöhet, försvinnande i obekanta öden eller med dem jämförbar omständighet. Däremot har utskottet icke velat i denna förteckning upptaga vanlig brytning i förhållandet mellan makarna, emedan denna kan bliva en mycket lättvindig orsak till skillnad. Vad här anförts skulle enligt utskottets åsikt tjäna vederbörande präst till ledning, men ankomme det på prästen själv att, på grund av sin kännedom om den, som anhåller om vigsel, träffa sitt avgörande. Härvid borde naturligtvis avseende fästas icke enbart vid den egentliga orsaken till skillnaden i äktenskapet utan också vid personens andliga och sedliga tillstånd.

Kommittén framhåller att enligt dansk och norsk lag präst kan neka att viga fränskild samt att någon olägenhet av denna ordning icke försports. Vidare påpekar kommittén att den borgerliga vigseln under alla förhållanden står till kontrahenternas förfogande och att, även om det ojämförligt största antalet äktenskap ingås genom kyrklig vigsel, den borgerliga vigseln numera har en sådan ställning i det allmänna medvetandet att en hänvisning till denna vigselform icke kan betraktas som nedsättande.

Yttrandena.

Beträffande kommitténs förslag om kyrklig vigsel uttalas i yttrandena delade meningar. Vad till en början angår frågan om obligatoriskt civiläktenskap avvisar *domkapitlet i Härnösand* i likhet med kommittén

tanken därpå. Domkapitlet håller före att införandet av ett sådant äktenskap skulle påskynda samhällets sekularisering och bidra till underminerande av äktenskapets helgd. *Domkapitlet i Karlstad* och *Lund* samt *Sveriges yngre prästers förbund* uttala samma mening.

Juridiska fakulteten i Uppsala hävdar däremot att det principiellt riktiga vore att helt särhålla det civilrättsliga äktenskapet från det kyrkliga, så att det förra tillerkändes civilrättsliga verkningar men det kyrkliga äktenskapets rättsverkningar finge bero av varje trossamfunds inre rätt. Det borgerliga äktenskapets ingående borde göras till en registreringsakt av rent civil natur utan kyrklig medverkan.

I några yttranden göres gällande att frågan om rätt för frikyrkoförsamlingar att anordna kyrklig vigsel med civilrättslig verkan icke äger något nödvändigt sammanhang med religionsfrihetsspörsmålet. Möjligheten att efter borgerlig vigsel anordna en religiös akt funnes alltid. Denna åsikt uttalas av *domkapitlet i Uppsala*, *Strängnäs*, *Västerås* och *Karlstad*, *juridiska fakulteten i Uppsala* och *Sveriges yngre prästers förbund*.

Förslaget att utvidga frikyrkoförsamlingarnas vigselrätt tillstyrkes eller lämnas utan erinran av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *domkapitlet i Linköping*, *Strängnäs*, *Växjö*, *Lund*, *Härnösand* och *Luleå*, *Metodistkyrkan* och *Frikyrkliga samarbetskommittén*. *Samarbetskommittén* finner dock den föreslagna begränsningen av antalet vigselförrättare icke vara tillräckligt motiverad. Vid förordnande av vigselförrättare borde större betydelse tillmätas personliga kvalifikationer än teoretisk utbildning. *Domkapitlet i Uppsala* uttalar betänkligheter mot den föreslagna utvidgningen av vigselrätten, huvudsakligen av det skälet att det föreläge svårigheter att göra gällande ämbetsmannansvar för vigselförrättare inom trossammanslutning. Därest de statliga myndigheterna skulle anse tillfredsställande garantier finnas för utkrävande av sådant ansvar, vill domkapitlet dock icke motsätta sig förslaget.

Åtskilliga remissinstanser avstyrka emellertid förslaget. *Sålunda* finner *domkapitlet i Västerås* det orimligt att en trossammanslutning inom svenska kyrkan skall göra anspråk på samma vigselrätt som tillkommer kyrkans präster. Domkapitlet förordar att enskilda personer inom kyrkan skola kunna av Kungl. Maj:t meddelas samma rätt att förrätta vigsel som prästerskapet. Därigenom skulle enligt domkapitlets mening berättigade önskemål från de inom kyrkan kvarstående frikyrkogrupperna kunna tillgodoses. *Domkapitlet i Göteborg*, *Sveriges yngre prästers förbund* och *missions-sällskapet Bibeltrogna vänner* motsätta sig förslaget på i huvudsak samma grund som domkapitlet i Västerås. *Sveriges yngre prästers förbund* anser att det i praktiken skulle bli svårt att draga nödiga gränser beträffande vigselförrättares kvalifikationer och de krav som skulle ställas på ett rätt handhavande av uppdraget. Enligt förbundets mening skulle det icke heller bli lätt att genomföra den prövning av frikyrkoförsamlingarnas organisation och verksamhet, som förutsattes skola ske genom Kungl. Maj:t. Förbundet anmärker vidare att det icke synes tillräckligt utrett huruvida upp-

draget att vara vigselförrättare bör vara personligt under alla förhållanden eller om uppdraget bör vara lokalt begränsat så att det upphör att gälla om vigselförrättaren flyttar från en ort till en annan. *Teologiska fakulteten i Uppsala* understryker likaledes svårigheterna i förslaget tillämpning.

Länsstyrelsen i Norrbottens län avstyrker förslaget under framhållande bland annat att tillräckliga garantier icke lämnats för att de personer, som skulle kunna förordnas till vigselförrättare inom trossammanslutning, komme att besitta erforderlig kompetens för uppdraget. Stundom kunde en vigselförrättare ställas inför vanskliga spörsmål, t. ex. om någon önskar vigsel utan föregående lysning eller fråga uppkommer om internationella äktenskapsförhållanden. *Domkapitlet i Karlstad* befarar att vigselförrättare inom trossammanslutning icke skulle intaga den ställning och åtnjuta den auktoritet, som för äktenskapsinstitutionens egen skull måste fordras.

I de yttranden som avgivits av *domkapitlet i Uppsala* och *Karlstad* samt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhålles att förslaget genomförande skulle kunna tillskapa en klasskillnad inom frikyrkoförsamlingarnas predikantkår mellan pastorer med och pastorer utan behörighet att förrätta vigsel med civilrättslig verkan. Det ifrågasattes om ej detta förhållande skulle komma att väcka irritation inom församlingarna och särskilt bland pastorerna. *Länsstyrelsen* anser att Kungl. Maj:t bör ha frihet att meddela behörighet att förrätta vigsel antingen åt en frikyrkoförsamlings predikanter i gemen eller åt vissa individuellt bestämda predikanter.

Teologiska fakulteten i Lund anser att trossammanslutningar och trosamfund borde av Kungl. Maj:t kunna erhålla rätt att själva bestämma, vilka till dem hörande personer som skola äga behörighet att viga.

Länsstyrelsen i Örebro län gör gällande att den föreslagna ordningen för vigselförrättares förordnande är onödigt krånglig och finner förslaget att ersätta länsstyrelsernas prövning av behörigheten att viga med ett ansökningsförfarande hos Kungl. Maj:t strida mot de decentraliseringssträvanden, som nu äro rådande.

De föreslagna bestämmelserna om förutsättningarna för att kyrklig vigsel skall få äga rum ha i några yttranden mött kritik. Sålunda anför *Frikyrkliga samarbetskommittén* att bestämmelserna i olika situationer leda till egendomliga resultat. Samarbetskommittén förordar därför att den som är förordnad till vigselförrättare skall ha rätt att med laga verkan viga alla som hos honom begära vigsel. I varje fall borde vigselförrättaren alltid ha rätt att viga om en av kontrahenterna tillhörde hans församling. Även *Stockholms domkapitel, teologiska fakulteten i Lund* och *Metodistkyrkan* förorda att legal vigselförrättare skall ha rätt att viga personer oberoende av deras samfundstillhörighet. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* uttalar att legal vigselförrättare borde utan olägenhet kunna tilläggas befogenhet att förrätta vigsel även i andra fall än kommittén föreslagit. *Domkapitlet i Härnösand* menar å andra sidan att frågan, huruvida de fria samfundens vigselförrättare böra ha rätt att viga oberoende av kontrahenternas samfundstillhörighet, faller utanför religionsfrihetens ram.

Juridiska fakulteten i Uppsala anser att förslaget beträffande vigsel av mosaiska trosbekännare innebär en opåkallad inkonsekvens i förhållande till övriga vigselbestämmelser, dels enär för mosaisk vigsel ingendera kontrahenten behöver vara medlem av mosaisk församling, dels enär mosaisk vigsel ej medges när ena kontrahenten är konfessionslös.

Domkapitlet i Lund anser det riktigt att präst skall kunna vägra vigsel, när den ena kontrahenten är konfessionslös, och framhåller härutinnan att kyrklig vigsel ofta önskas icke på grund av vigselns kristna karaktär utan på grund av de högtidliga yttre former, som kyrkans rum och ritual erbjuda. *Domkapitlet i Strängnäs* ifrågasätter däremot huruvida en präst bör kunna vägra vigsel i förevarande fall. *Teologiska fakulteten i Lund* anför att legal vigselförättare i normala fall bör vara skyldig viga, när en av kontrahenterna tillhör hans församling. *Sveriges yngre prästers förbund* uttalar att kommitténs förslag innebär större religionsfrihet för frikyrkoförsamlingarna än för svenska kyrkan, enär beträffande frikyrkoförsamlingarna talas om rätt att viga under det att svenska kyrkans prästerskap i flertalet fall komme att ha skyldighet att förrätta vigsel.

I yttrandena äro meningarna delade om kommitténs förslag att präst skall kunna vägra att förrätta vigsel av frånskilda.

Domkapitlet i Växjö och *Härnösand* samt *missionssällskapet Bibeltrogna vänner* uttrycka tillfredsställelse över förslaget. Även *domkapitlet i Luleå* tillstyrker detta, ehuru *domkapitlet* helst skulle se att kyrklig vigsel över huvud taget icke finge förekomma beträffande frånskilda under andra makens livstid. *Domkapitlet i Uppsala* säger sig föredraga gällande bestämmelser men vill ej motsätta sig förslaget, därest de frikyrkliga få vigselrätt.

Överståthållarämbetet förordar en mera begränsad rätt att vägra vigsel än kommittén föreslagit. Sälunda skulle präst äga rätt att vägra vigsel endast därest den frånskildes make lever och prästen på grund av sin kännedom om orsaken till skilsmässan finner det strida mot sitt samvete att förrätta vigsel.

I några yttranden hävdas att avgörandet om vigsel skall ske icke bör tillkomma den enskilde prästen. *Sveriges yngre prästers förbund* anser att den föreslagna bestämmelsen i många fall skulle komma att medföra lika allvarlig samvetsnöd hos prästen som gällande regler. Förbundet framhåller vidare att kyrkans anseende icke gagnas genom att avgörandet överlämnas åt enskilda präster. Det vore icke lyckligt om kyrkans präster komme att klassificeras efter deras villighet eller ovillighet att viga frånskilda. Kyrkan borde meddela bestämmelser om när vigsel av frånskilda finge ske; det vore icke den enskildes uppgift att formulera vad som är kyrkans lära. *Domkapitlet i Lund* anlägger i huvudsak samma synpunkter. *Juridiska fakulteten i Uppsala* anför att prövningen om vigsel skall ske bero av kyrkans beaktelse, icke av varje särskild prästs personliga uppfattning.

Förslaget avstyrkes även av *domkapitlet i Västerås*, två ledamöter av dom-

kapitlet i Uppsala, länsstyrelserna i Jönköpings och Örebro län samt statskontoret. Av domkapitlet i Västerås framhålles att en präst vid tillämpning av den föreslagna bestämmelsen skulle kunna råka i ytterst vanskliga konflikter. Därtill komme att präst med hänsyn till kontrahenternas inställning till äktenskapet kan finna en kyrklig vigsel minst lika motbjudande även i fall där skilsmässa icke föreligger. Länsstyrelsen i Jönköpings län uttalar samma uppfattning. Länsstyrelsen i Örebro län betonar att förslaget skulle leda till ojämnhet i tillämpningen. Statskontoret anför att prästerna äro anställda i statens tjänst och lika litet som andra statstjänstemän böra få själva avgöra, vilka uppgifter som tillhöra tjänsten.

Departementschefen.

Nu gällande bestämmelser om äktenskaps ingående innebära att vigsel utgör en nödvändig förutsättning för att ett äktenskap skall komma till stånd, men att det står kontrahenterna fritt att välja kyrklig eller borgerlig form för vigseln. Rättsutvecklingen har först efter hand nått fram till denna ståndpunkt.

Den kyrkliga vigseln finnes nämnd redan i landskapslagarna vid sidan om äldre inhemska former för äktenskaps ingående. Först genom 1734 års lag kom dock vigseln att betraktas som det avgörande momentet, vid vilket äktenskapets rättsverkningar voro knutna och utan vilket ett äktenskap i allmänhet icke förelåg. Med vigsel avsågs härvid en av präst i svenska kyrkan utförd kyrklig akt. Den religionsfrihet som år 1781 medgavs främmande trosbekännare innefattade rätt för dem att vigas av sina egna präster och med sina egna ceremonier, varigenom alltså en sådan vigsel fick samma civilrättsliga verkan som vigsel inom svenska kyrkan. Detsamma torde ha gällt om mosaiska former för äktenskaps ingående enligt de bestämmelser som år 1782 meddelades om mosaiska trosbekännare. Rätten att med laga verkan förrätta vigsel inom främmande trossamfund gjordes genom 1873 års förordning beroende på Kungl. Maj:ts medgivande.

En borgerlig form, äktenskaps ingående inför magistrat eller kronofogde, uppkom under senare hälften av 1800-talet genom flera särskilda författningar. Denna var avsedd för sådana fall då kyrklig vigsel av en eller annan anledning icke kunde komma i fråga; endast i undantagsfall hade kontrahenterna möjlighet att välja formen för sitt giftermål. I detta hänseende inträdde en ändring genom 1908 års lag om äktenskaps ingående. Denna innebar nämligen att den borgerliga formen skulle stå öppen för alla och att kontrahenterna i det övervägande flertalet fall skulle kunna välja mellan denna och kyrklig vigsel. Lagberedningen uttalade i ett år 1913 avgivet betänkande sin principiella anslutning till den reglering frågan fått genom 1908 års lag samt framhöll betydelsen av att staten beredde sina medlemmar frihet att välja den av de båda historiskt givna formerna för äktenskaps ingående som kontrahenterna i varje fall funne mest tilltalande. På grundval av beredningens utredning antogos nya bestämmelser i ämnet år 1915 — båda formerna för äktenskaps ingående kallades nu vigsel — och

dessa bestämmelser ha sedan, i sak oförändrade, överflyttats till den gällande giftermålsbalken.

Valfrihet i fråga om formen för äktenskaps ingående är således den princip, på vilken gällande lagstadganden bygga. Denna grundsats har ansetts innebära icke blott att medlem av svenska kyrkan skall kunna välja mellan vigsel inom denna kyrka och borgerlig vigsel utan även att medlem av annat erkänt religiöst samfund i princip skall äga motsvarande valrätt. Frågan härom prövades av riksdagen i samband med tillkomsten av 1908 års lag. Kungl. Maj:t har nämligen i sin proposition föreslagit att vigsel inom främmande trossamfund skulle upphöra och att främmande trosbekännare således skulle vara hänvisade att ingå sina äktenskap i borgerlig form. Detta förslag underkändes av riksdagen, som anförde bl. a. att därigenom skulle skapas en konfessionell olikställighet som icke funnits förut. Även lagberedningen uttalade i 1913 års betänkande att det bäst överensstämde med grundsatsen om valfrihet att kyrklig vigsel vore tillgänglig för alla med allenast det förbehållet att vigsel icke kunde godkännas inom annat kyrkosamfund än sådant, vars organisation erbjöd nödiga garantier för att lagens föreskrifter om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder iakttogos.

Tidigare ha önskemål framförts att, efter utländsk förebild, endast för rättning inför borgerlig myndighet skulle betraktas som äktenskapsstiftande och att således den kyrkliga vigseln skulle fränkännas rättslig betydelse. Denna fråga om s. k. obligatoriskt civiläktenskap behandlades och avvisades under förarbetena till 1915 års lag. Kommittén har med statistik från tiden efter år 1915 visat att den kyrkliga vigseln kommer till användning i mer än 9 fall på 10. Av yttrandena synes också framgå att frågan om obligatoriskt civiläktenskap numera i huvudsak blott har teoretiskt intresse. Praktiskt sett begränsar sig därför det föreliggande spörsmålet till frågan, i vad mån det är möjligt att i vidgad omfattning förverkliga den konfessionella likställigheten mellan medlemmar av svenska kyrkan och medlemmar i andra trossamfund.

För närvarande har Kungl. Maj:t möjlighet att medgiva vigselrätt endast åt de erkända trossamfundens prästerskap. Giftermålsbalken anknyter alltså i detta hänseende till 1873 års förordning, enligt vilken endast samfund med en annan kristen troslära än den evangelisk-lutherska kan vinna erkännande såsom främmande trossamfund. Samma begränsning till samfund med annan kristen troslära kommer således att gälla även i fråga om möjligheten att vinna vigselrätt; härvid bortser jag dock från de mosaiska församlingarna, av vilka de större sedan gammalt äga vigselrätt. Uppenbarligen saknas numera varje anledning att bibehålla en dylik, på samfundens troslära grundad indelning av samfunden i sådana som kunna få vigselrätt och sådana som äro uteslutna därifrån. Å andra sidan kan något anspråk på rätt att viga med laga verkan icke härledas ur rätten att åtnjuta religionsfrihet. Varje religiöst samfund är oförhindrat att, på det sätt samfundet finner lämpligt, omgärda sina medlemmars äktenskap med religiös helgd. Men frågan, huruvida de ceremonier samfunden anordna härför ock-

så kunna bilda utgångspunkt för äktenskapets borgerliga rättsverkningar, är ett praktiskt spörsmål. Vid dess avgörande måste hänsyn tagas icke endast till kravet på likställighet utan även till behovet av garantier för ett riktigt uppfyllande av lagens bestämmelser om vigsel.

Av vad nu anförts följer att ur principiell synpunkt något hinder icke bör föreligga att medgiva vigselrätt åt de frikyrkosamfund som nu icke äro erkända enligt 1873 års förordning och därför hittills icke kunnat få sådan rätt. Huruvida så bör ske måste dock bero på praktiska överbäganden i varje särskilt fall. Vissa frikyrkliga organisationer bestå av ett mycket stort antal, över hela landet spridda mindre församlingar och, om samtliga dessa skola få vigselrätt, blir det antal vigselförrättare som skulle tillkomma förhållandevis stort. En annan svårighet ligger däri att frikyrkoförsamlingarna icke alltid äga en från församlingens övriga medlemmar fast avgränsad präst- eller predikantbefattning. Frikyrkorörelserna ha nämligen utvecklats ur enskilda sammanslutningar för gemensam andaktsövning under ledning endast av lekmän. I stort sett ha de alltjämt en dylik karaktär, men i vissa fall ha de efter hand vunnit en fastare organisation och särskilda predikanter ha anställts. Inom flera av de större frikyrkorörelserna anordnas en grundlig predikantutbildning, och stränga krav ställas på dem som önska anställning som predikant, under det att andra religiösa samfund för predikantuppgifter anlita lämpliga lekmän, som icke fått någon särskild utbildning för detta ändamål.

Kommittéförslaget söker komma till rätta med nu angivna svårigheter genom att införa ett nytt system för meddelande av vigselbehörighet, enligt vilket Kungl. Maj:t efter bedömande av behovet och individuell prövning av de sökandes personliga kvalifikationer skulle förordna frikyrkliga vigselförrättare. Denna utväg skulle emellertid kräva en vidlyftig administrativ apparat. Det torde heller icke vara lämpligt att Kungl. Maj:t genom att förordna endast vissa predikanter och avvisa andra, i och för sig lika kompetenta personer söker hålla ned antalet vigselförrättare. Ett medgivande av vigselrätt måste visserligen grundas på att det kan antagas att ett tillräckligt behov föreligger. Men det bör lämpligen ankomma på de frikyrkosamfund som begära vigselrätt att själva, med hänsyn till behovet och övriga omständigheter, avgränsa de befattningar som skola beklädas med vigselbehörighet och att uppställa sådana utbildnings- och kompetenskrav att dessa befattningar kunna bilda underlag för ett mera generellt medgivande. Det kan visserligen förhålla sig så att dessa förutsättningar icke för närvarande föreligga. Vissa samfund ha nämligen icke givit sina predikantbefattningar en sådan innebörd att dessa lämpa sig för de nya uppgifterna. I sådana fall kan uppenbarligen en framställning om vigselrätt icke bifallas, förrän samfundet i nu angivet hänseende skapat de nödvändiga förutsättningarna härför.

På grund av vad nu anförts bör det alltså ankomma på Kungl. Maj:t att, efter utredning av omständigheterna i varje särskilt fall, avgöra, om de religiösa samfundens präster eller predikanter skola få viga med rättslig

verkan. I undantagsfall bör det icke vara något hinder att, om förutsättningar för ett mera generellt medgivande saknas, endast ett personligt förordnande meddelas, liksom Kungl. Maj:t även i övrigt bör vara oförhindrad att begränsa sitt medgivande. Närmare bestämmelser, som kunna erfordras bl. a. för att vigselförrättare skall kunna styrka sin behörighet, torde få utfärdas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning.

Enligt nu gällande regler är det en förutsättning för att vigsel skall få ske inom svenska kyrkan, att båda de trolovade äro medlemmar av kyrkan eller den ene är medlem därav och den andre tillhör annat kristet samfund. Motsvarande regler gälla för vigsel inom främmande kristet trossamfund. Mosaisk vigsel får ske endast om båda de trolovade äro av mosaisk trosbekännelse. Kommittén har föreslagit detaljerade regler, vilka i huvudsak ansluta till de nuvarande bestämmelserna. Under remissbehandlingen har påvisats att de av kommittén föreslagna reglerna i vissa situationer leda till egendomliga resultat. I flera yttranden har föreslagits att vigselförrättare skall vara behörig att viga oberoende av de trolovades samfundstillhörighet.

De begränsningar i rätten till kyrklig vigsel som nu gälla grunda sig på ett uttalande av lagberedningen under förarbetena till 1915 års lagstiftning om äktenskaps ingående och upplösning. Lagberedningen anförde nämligen att det av hänsyn till god ordning är påkallat att vigsel ej må ske vare sig inom svenska kyrkan eller annat trossamfund, där ej åtminstone den ene av kontrahenterna tillhör samfundet, och att kyrklig vigsel ej heller tillåtes om den ene av kontrahenterna men ej den andre tillhör kristet samfund. Det kan ifrågasättas, om det är nödvändigt att bibehålla en dylik bestämmelse; det skulle kunna överlämnas åt de trolovade själva att avgöra, vilken vigselförrättare de önska anlita. Man kan dock icke helt bortse från att en så vidsträckt behörighet skulle kunna utnyttjas på ett sätt som verkade stötande. Därför synes det motiverat att kräva att åtminstone den ene av de trolovade skall tillhöra vigselförrättarens samfund för att denne skall vara behörig. Å andra sidan synes det icke behövt att uppställa några särskilda krav i fråga om den andre av de trolovade. Vad den nuvarande lagbestämmelsen innehåller om att denne, då vigsel sker inom kristet trossamfund, åtminstone skall tillhöra annat kristet samfund synes vara en kvarleva från en tid, då de religiösa motsättningarna voro betydligt starkare än vad de numera äro i vårt land. Ej heller då den andre av de trolovade icke tillhör något trossamfund finnes anledning att föreskriva några särskilda regler.

Frågan, huruvida präst i svenska kyrkan bör vara skyldig att viga, då någon av de trolovade är frånskild, har diskuterats sedan lång tid tillbaka, och delade meningar ha därvid kommit till uttryck bl. a. i de debatter därom som vid åtskilliga tillfällen förekommit i kyrkomötet. Det synes förhålla sig så att ett mindre antal bland prästerna känner samvetsbetänkligheter mot att, åtminstone i vissa fall, viga frånskild, under det att det stora fler-

talet anser att den kyrkliga välsignelsen icke bör vägras någon som begär denna.

Av viss betydelse i detta sammanhang är, hur man skall uppfatta vigselförrättarens medverkan vid äktenskapets ingående. Enligt äldre såväl kyrklig som världslig rätt, vilken allttjämt kommer till uttryck i vårt nu gällande kyrkliga vigselformulär, tänkas kontrahenterna själva inför vigselförrättaren och i närvaro av församling eller vittnen träffa en överenskommelse om äktenskap. Den rättsliga innebörden av vigselförrättarens uppgift är således att offentligen konstatera att överenskommelsen föreligger; till hans förklaring härom, stadfästelsen, anknyta rättsverkningarna. Därefter har han att, vid det viktiga steg kontrahenterna tagit, giva dem den kyrkliga välsignelsen. Kyrkans medverkan vid vigseln innefattar således, enligt den nu angivna uppfattningen, icke något bedömande av det tillämnade äktenskapet ur religiösa eller etiska synpunkter; det ankommer på kontrahenterna själva att i sådant hänseende taga ståndpunkt till sitt äktenskap. Att kyrklig välsignelse gives till den som begär den, utan att därvid hans värdighet att mottaga denna närmare prövas, torde överensstämma med vedertagna principer för kyrkans verksamhet; förhoppningen att den kyrkliga välsignelsen, oavsett vad de yttre omständigheterna kunna utvisa, kan gagna honom torde därvid anses avgörande.

Innan jag närmare behandlar innehållet i kommitténs förslag, vill jag framhålla att kommittén såsom ett huvudskäl för lagändring anfört att frågan om prästs vigselnskyldighet skulle komma i ett annat läge, därest frikyrkosamfund erhålla vigselrätt. Denna vigselrätt skulle nämligen icke vara förenad med någon vigselnskyldighet och de frikyrkliga vigselförrättarna skulle därför kunna underlåta att viga frånskilda, medan präst i svenska kyrkan icke äger vägra. Den jämförelse med frikyrkosamfundets vigselrätt som kommittén sålunda gjort synes emellertid icke vara berättigad. Frågan, i vilken utsträckning en frikyrkomedlem har rätt till vigsel av en hos samfundet anställd funktionär, är en sida av medlemskapet i detta samfund. Denna fråga bör icke, lika litet som medlemskapets innebörd i andra hänseenden, regleras i lag utan ankomma på samfundets egna bestämmelser. Svenska kyrkan däremot har en i lag reglerad ställning, och därför bör också den vigselnskyldighet som åligger präst inom denna kyrka vara angiven i lag; den kan icke såsom den frikyrkliga vigselförrättarens skyldigheter lämnas oreglerad.

En bestämmelse som har till syfte att befria präst från skyldighet att viga frånskilda, eller vissa sådana, kan antingen gå ut på att den åsyftade gruppen av trolovade helt uteslutes från att viga kyrkligt eller, utan en sådan principiell uteslutning från kyrklig vigsel, lämna prästen möjlighet att från fall till fall bedöma, huruvida han vill medverka till den begärda vigseln. Kommitténs förslag följer det senare av dessa alternativ och innehåller att präst icke skall vara skyldig att viga, då någon av de trolovade är frånskild och den andre maken i tidigare äktenskap lever. I motiveringen till detta förslag utgår kommittén från att fall kunna inträffa, då kyrk-

lig vigsel av fränskild »uppenbart skadar kyrkans anseende och auktoritet och står i strid mot hennes egen förkunnelse om äktenskapet». Förslaget innebär icke att den kyrkliga vigseln skall vägras alla fränskilda. Vägran anses motiverad endast i vissa fall, men kommittén finner det vara omöjligt att i en lagbestämmelse formulera de skäl, som böra föranleda en vägran att förrätta kyrklig vigsel, och har därför velat överlåta avgörandet till den enskilde prästen.

Av ordalagen i den föreslagna lagbestämmelsen framgår endast att prästen skulle äga en fri prövningsrätt i de angivna fallen. Han skulle alltså äga frihet att, alltefter sin personliga inställning, antingen vägra att viga alla fränskilda eller icke i något fall ställa sig avvisande till vigsel av fränskild. Mellan dessa ytterlighetsståndpunkter skulle kunna finnas obegränsade möjligheter att med större eller mindre konsekvens tillämpa en personlig ståndpunkt, som tillåter vigsel av vissa fränskilda och avvisar andra. Kommitténs motivering synes emellertid utvisa att det icke varit kommitténs mening att giva den enskilde prästen en så stor frihet, utan att dennes ställningstagande i det enskilda fallet skulle vara ett uttryck för en mera allmänt vedertagen, ehuru icke i lag närmare angiven, kyrklig uppfattning, enligt vilken den kyrkliga vigseln bör vägras vissa fränskilda, men icke alla. I enlighet härmed skulle alltså varje präst vara skyldig att, då någon av de trolovade är fränskild, ingå på ett bedömande av förhållandena i det tidigare äktenskapet och taga ståndpunkt till om upplösningen av detta äktenskap är förenlig med en kyrklig uppfattning om äktenskapet.

Mot en sådan bestämmelse som den av kommittén föreslagna kunna erinringar göras, vare sig man tolkar denna på det ena eller andra av de nu angivna sätten. Det kan icke gärna överlåtas åt varje enskild präst att endast på grund av sin egen personliga mening avgöra, om han skall viga fränskild. Men även om man utgår från att prästen vid sin prövning har att tillämpa vissa allmänt vedertagna prövningsgrunder, måste det betecknas som en allvarlig brist i den föreslagna bestämmelsen att dessa icke äro ens antydda i lagen. En väsentlig invändning mot förslaget är även att detta icke lämnar prästen någon anvisning, hur han skall få tillgång till en objektiv och tillförlitlig kunskap om de faktiska förhållanden, på vilka prövningen skall grundas. Härtill kommer att den prövning man sålunda vill pålägga prästerskapet är synnerligen ömtålig. Den rör intima personliga angelägenheter och prästen kan, just därför att han saknar en säker kunskap om verkliga förhållandena, lätt göra de trolovade orätt. Enligt min mening kan det icke vara riktigt att pålägga prästerna en sådan prövningsskyldighet, som måste vålla dem allvarliga svårigheter och samvetskonflikter och som kan leda till att de trolovade med orätt finna sitt tillämnade äktenskap utpekadt såsom oförenligt med en kristen uppfattning. En sådan lagstiftning kan jag icke tillstyrka.

Det torde således icke vara möjligt att låta de trolovades rätt till kyrklig vigsel vara beroende på en prövning i varje särskilt fall. Om en inskränkning av denna rätt skall komma i fråga, måste den avse vissa, i lagen

noga angivna och i praktiken objektivt konstaterbara fall. En lösning, som i och för sig tillfredsställer dessa krav, vore att samtliga frånskilda hänvisades till den borgerliga vigselformen. Kommittén har ansett att en sådan lösning icke bör komma i fråga, emedan det i åtskilliga fall skulle strida mot den kristna kärleken att vägra de trolovade den kyrkliga vigseln. Enligt min mening är detta ett starkt skäl mot en sådan lösning. Men även ur andra synpunkter inställa sig betänkligheter mot att genombryta den nu gällande grundsatsen om kontrahenternas rätt att välja mellan kyrklig och borgerlig vigsel. Dessa former böra i princip vara jämställda. Vad som i det ena fallet anses som ett otillbörligt äktenskap bör icke gärna godtagas i det andra.

Vidare vill jag framhålla att de skäl som anförts för att vissa frånskilda icke skulle få kyrklig vigsel, synas vara tillämpliga även i andra fall, då det skulle kunna antagas att de trolovade ha en inställning till äktenskapet, som är oförenlig med kyrklig uppfattning. Det skulle alltså kunna göras gällande att även dessa fall skola utestängas från kyrklig vigsel. Ett hävande av rätten till kyrklig vigsel i vissa fall, vare sig dessa begränsas till frånskilda eller erhålla en vidare omfattning, måste dock förutsätta att den borgerliga vigseln gives en starkare ställning, bl. a. genom att antalet borgerliga vigselförrättare ökas, särskilt på landsbygden. Det är uppenbart att, så länge den kyrkliga vigseln anlitas för så stor del av samtliga giftermål som för närvarande sker, även äktenskap som kunna synas mindre väl förenliga med kyrklig uppfattning ingås i denna form.

Slutligen vill jag anmärka att de krav på befrielse för präst att viga frånskild, vilka tidigare framkommit, delvis utgått från att det för prästen kändes stötande att, då någon av de trolovade var frånskild, uttala vissa partier i vigselformuläret. Detta har emellertid omarbetats i den nya, år 1942 antagna kyrkohandboken, därvid denna synpunkt beaktats.

Om jordfästning m. m.

Kommittén.

I 1894 års lag om jordfästning, vilken ersatt äldre, i kyrkolagen upptagna bestämmelser och därför endast avser sådana fall då den avlidne tillhörde svenska kyrkan, stadgades ursprungligen att den avlidne skulle jordfästas inom sex veckor från dödsfallet, om ej giltiga orsaker till längre uppskov voro för handen. Jordfästningen skulle förrättas av präst i svenska kyrkan enligt kyrkohandbokens föreskrifter. Detta ovillkorliga jordfästningstvång har sedermera inskränkts genom lagändringar år 1926. Därvid bibehölls visserligen kravet på kyrklig jordfästning såsom en huvudregel, men undantag gjordes för att möjliggöra att den avlidne skulle kunna jordfästas i annan ordning eller begravas utan någon religiös akt. Bestämmelserna härom innebära att den avlidne skall begravas utan jordfästning i svenska kyrkans ordning i två fall, nämligen dels då den avlidne skriftligen förordnat därom och dels då det begäres av den avlidnes närmaste anhöriga eller av dem, som

eljest stodo den avlidne nära; i sistnämnda fall dock ej, om den avlidne gjort skriftligt förordnande av motsatt innebörd. Framställningen om att sådan begravning må äga rum skall göras hos präst, som för kyrkoböckerna i den församling där dödsfallet skall inskrivas.

Gällande bestämmelser innebära sålunda att prästen icke skall sakligt pröva, om jordfästning i svenska kyrkans ordning bör förekomma eller ej. Hans uppgift begränsar sig till en mera formell handläggning av ärendet; han skall, då fråga uppkommer om begravning utan jordfästning i kyrkans ordning, tillse att det föreligger skriftligt förordnande från den avlidne eller begäran av efterlevande som äro behöriga att göra sådan framställning. Det har nämligen ansetts böra ankomma på de efterlevande att bestämma formen för begravning, då den avlidne icke själv förordnat därom. Kunna de anhöriga icke enas och framkomma därför stridiga önskemål, skall jordfästning ske i svenska kyrkans ordning.

Kommittén anför att svårigheter visat sig vid tillämpningen av bestämmelserna. Dessa bottna däri att prästen, då en framställning om begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning göres, icke kan veta om denna kan komma att bestridas av annan som är lika nära eller närmare anhörig till den avlidne. Stundom begäres därför en förklaring från andra anhöriga. Därigenom motverkas syftet med bestämmelsen att icke endast anhöriga utan även andra närstående skola kunna begära begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning.

Tillämpningssvårigheterna sammanhänga, enligt kommitténs mening, bl. a. med att lagen formulerats så att i verkligheten de efterlevandes och framför allt de anhörigas önskemål bli avgörande, även om dessa icke överensstämma med den avlidnes vilja. Kommittén anser det sannolikt att ett starkare hävdande av att den avlidnes önskan bör vara bestämmande för begravningssättet — även om den avlidne ej skriftligen förordnat därom — skulle föranleda att det mindre ofta bleve anledning till diskussion, huruvida jordfästning i svenska kyrkans ordning skall ske eller icke. Om de anhöriga ofta för egen del kunna ha olika önsknings beträffande jordfästning och begravning, torde likväl mera sällan delade meningar kunna råda om vad som med hänsyn till den avlidnes inställning kan vara rätta formen för hans jordande.

På grund härav föreslår kommittén att — frånsett de fall då den avlidne lämnat skriftligt förordnande — begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning skall kunna begäras av anhörig eller av person, som eljest stått den avlidne nära. Sökanden skall därvid förete skriftlig förklaring att enligt hans mening sådan begravning icke skulle strida mot den avlidnes önskan och framställningen skall bifallas, om icke annan anhörig eller närstående inom skälig tid inkommer med förklaring av motsatt innehåll. Om stridiga förklaringar avgivas, skall enligt kommitténs förslag prästen pröva vad som kan antagas bäst överensstämma med den avlidnes önskan.

Kommittén yttrar att vederbörligt hänsynstagande till den avlidnes vilja visserligen skulle kunna anses fordra att, då framställning göres om begrav-

ning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning, framställningen borde stödjas av ett positivt vitsordande av dess överensstämmelse med den avlidnes önskan. Att uppställa en dylik fordran finner kommittén emellertid varken vara lämpligt eller erforderligt. Mången gång kan förhållandet vara att den avlidne ej haft någon bestämd önskan i viss riktning. Men även om så skulle vara fallet, kan säker kännedom därom saknas hos de efterlevande, ehuru de ha goda anledningar antaga, att ett visst förfarande ej skulle strida mot den avlidnes mening. Under sådana omständigheter skulle det nämnda kravets upprätthållande kunna beröva de efterlevande det inflytande på frågans avgörande, som i ett sådant läge bör tillkomma dem, eller påverka dem till att avge förklaringar, som äro mera vittgående än de i grunden vilja. Önskvärdheten av att, såvitt möjligt, förhindra meningsskiljaktigheter rörande den avlidnes jordande torde enligt kommitténs uppfattning dessutom tillräckligt tillgodoses, även om på förklaringen ej ställes större anspråk än att dess syfte icke får strida mot den avlidnes önskan. Därigenom vinnes också — framhåller kommittén — ett visst utrymme för de efterlevandes egna önskningar, en synpunkt, som ej alldeles borde förbises, ehuru den i detta sammanhang ej vore avgörande.

Kommittén anför att den prövning som enligt förslaget skulle åligga präst, därest mot varandra stridande förklaringar avgäves, kunde bli svår, men menar att dylika fall icke skulle bli ofta förekommande. I valet mellan att pålägga prästerna denna prövning eller att föreskriva att jordfästning i sådan situation ovillkorligen skall ske i svenska kyrkans ordning, finner kommittén det första alternativet vara att föredraga.

En annan fråga som kommittén behandlar är förutsättningen för jordfästning i svenska kyrkans ordning av någon som icke tillhört kyrkan. Gällande lag innehåller icke något härom. Sedan gammalt har emellertid ansetts att präst väl icke är skyldig men dock oförhindrad att tillmötesgå en begäran om jordfästning, då den avlidne icke tillhörde kyrkan. Vid 1926 års lagändringar hade föreslagits en uttrycklig bestämmelse härom. Förslaget avvisades emellertid av departementschefen, som ansåg att det icke förelåg tillräckliga skäl att i 1894 års lag, som ej har avseende å kyrkan utomstående avlidna, inblanda andra bestämmelser i ämnet.

Kommittén menar nu att denna fråga delvis kommit i ett nytt läge genom den vidgade rätten att utträda ur kyrkan. Därför föreslår kommittén att ett stadgande skall införas i 1894 års lag, enligt vilket avliden, som icke tillhörde kyrkan, må kunna jordfästas i kyrkans ordning. Förutsättning är enligt förslaget att det göres framställning av anhörig eller person, som stått den avlidne nära, och att det kan antagas att sådan jordfästning icke skulle strida mot den avlidnes önskan.

Slutligen behandlar kommittén även frågan om upplåtande av kyrka vid begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning. Detta var den främsta tvistefrågan, då 1926 års lagändringar tillkommo. I proposition till 1925 års riksdag och i riksdagens beslut samma år upptogs icke någon bestämmelse i detta ämne. Men 1925 års kyrkomöte tillfogade ett stadgande,

enligt vilket kyrka icke skulle få upplåtas för dylik begravning. På grund härav förelågo icke sammanstående beslut. Frågan upptogs på nytt i proposition till 1926 års riksdag och därvid föreslogs bestämmelsen »och må vid sådan begravning kyrka upplåtas, när särskilda skäl därtill äro». Lagrådet hade emellertid gjort anmärkning mot denna formulering och förordat uttryckssättet »men ej må vid sådan begravning kyrka upplåtas, med mindre särskilda skäl därtill äro». Riksdagen antog stadgandet i den avfattning lagrådet förordat och detta blev också lagens innehåll.

Kommittén anför att den funnit en modifiering av ordalagen i bestämmelsen önskvärd. Enligt vad kommittén erfarit ha nämligen många präster på grund av bestämmelsens negativa utformning känt sig förhindrade att tillmötesgå framställningar om kyrkas upplåtande även i fall då det kunde ha varit motiverat. Då samtidigt bestämmelsen av andra präster tolkas i en väsentligt generösare anda, har stor olikhet i praxis uppkommit. Kommittén framhåller vidare att kyrkans gudstjänstrum i princip bör vara reserverat för kulthandlingar och endast i undantagsfall bör få upplåtas för andra ändamål, men att det därvid på grund av kyrkans evangeliska väsen och ekumeniska syftning icke bör förfaras alltför restriktivt.

På grund av dessa överväganden föreslår kommittén att bestämmelsen skall erhålla den lydelsen att vid begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning kyrka må kunna upplåtas, om särskilda skäl därtill äro.

Yttrandena.

Av de remissinstanser, som yttrat sig om kommitténs förslag angående jordfästning, ha de flesta icke haft något att erinra mot principen att det skall ankomma på den avlidnes anhöriga och andra honom närstående att bestämma, huruvida begravning skall ske utan jordfästning i svenska kyrkans ordning. Denna ståndpunkt intages av bl. a. *Svea hovrätt, domkapitlen i Uppsala, Skara, Växjö och Luleå, teologiska och juridiska fakulteterna i Uppsala samt Frikyrkliga samarbetskommittén.*

Några remissinstanser anse däremot att medlem av svenska kyrkan icke skall få begravas utan jordfästning i svenska kyrkans ordning, såvida han ej själv förordnat därom. Sålunda menar *Sveriges yngre prästers förbund* att, sedan fritt utträde ur kyrkan medgivits, medlemskap i denna kan anses innebära att den avlidne föredragit kyrklig jordfästning framför begravning i annan ordning. Den avlidnes rätt kunde trädas för nära, därest avgörandet om begravningssättet skulle träffas av efterlevande, som hade en annan uppfattning. *Länsstyrelsen i Malmöhus län, domkapitlet i Linköping och Allmänna svenska prästföreningen* uttala sig i samma riktning.

Domkapitlet i Göteborg finner ifrågavarande lagstiftning om begravningssättet helt överflödigt efter införandet av rätt till fritt utträde ur kyrkan. Därefter borde begravningens karaktär uteslutande vara beroende på den avlidnes samfundstillhörighet.

Beträffande den förklaring som enligt kommitténs förslag skall avgivas vid framställning om begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ord-

ning yttrar *domkapitlet i Uppsala* att förklaringen bör innehålla att sådan begravning överensstämmer med den avlidnes önskan — icke, såsom kommittén föreslagit, att den ej skulle strida däremot. *Domkapitlet* anför att om den avlidne icke uttryckt någon önskan det synes riktigast att anta att han önskat jordfästning i sedvanlig kyrklig ordning. Samma mening uttalas av *teologiska och juridiska fakulteterna i Uppsala*.

I några yttranden ha erinringar gjorts mot kommitténs förslag att präst skall avgöra frågan om begravningssättet, när olika meningar yppats därom. *Domkapitlet i Uppsala* framhåller att prästen vid avgörande av vad som kan antagas bäst överensstämma med den avlidnes önskan lätt komme att betraktas som part. Eftersom jordfästning i svenska kyrkans ordning är den utan jämförelse vanligaste begravningsformen och därför väcker minst uppseende, ifrågasätter *domkapitlet* huruvida icke begravning bör ske i denna ordning, när olika meningar yppats angående begravningssättet. *Domkapitlet i Luleå* finner det icke tillfredsställande eller ens alltid möjligt att lägga avgörandet i prästens hand. *Sveriges yngre prästers förbund* framhåller att en präst i en stor församling eller en präst, som är nykommen i en församling, icke kan äga den personkännedom, som är en nödvändig förutsättning för ett dylikt avgörande.

Domkapitlet i Uppsala och *Skara* ha i huvudsak icke något att erinra mot kommitténs förslag att person som icke tillhört svenska kyrkan må jordfästas i kyrkans ordning efter framställning därom, såvida det kan antagas att sådan jordfästning icke skulle strida mot den avlidnes önskan.

Juridiska fakulteten i Uppsala yttrar däremot att jordfästning i svenska kyrkans ordning av den som ej tillhört kyrkan bör betraktas såsom ett posthumt inträde i kyrkan och följaktligen äga rum allenast när anledning föreligger till antagande att kyrklig begravning är i överensstämmelse med den avlidnes önskan.

Domkapitlet i Växjö och *Allmänna svenska prästföreningen* förorda att den som icke tillhört kyrkan skall få jordfästas i kyrkans ordning allenast om särskilda skäl därtill äro.

I fråga om upplåtandet av kyrka för begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning ha delade meningar kommit till uttryck. Några yttranden ansluta sig till kommitténs förslag att bestämmelsen skall ha en positiv formulering: att kyrka må kunna upplåtas om särskilda skäl därtill äro. Andra åter förorda behållande av den nuvarande, negativa formuleringen: att kyrka ej må upplåtas med mindre särskilda skäl därtill äro.

Svea hovrätt finner kommitténs skäl för en lagändring välgrundade men ifrågasätter, huruvida av den föreslagna lagtexten framgår att kyrka skulle få upplåtas i den vidgade omfattning, som kommittén avsett. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att förslaget avfattning föranleder det antagandet, att avslag på framställd begäran om kyrkas upplåtande för borgerlig begravning avsetts skola vara det normala. *Länsstyrelsen* håller emellertid före att så icke bör vara fallet. Med hänsyn härtil föreslår *länsstyrelsen* att

bestämmelsen får den lydelsen att kyrka må upplåtas vid begravning, därest icke särskilda skäl däremot äro. *Juridiska fakulteten i Lund* förordar en bestämmelse av ungefär samma lydelse.

Domkapitlet i Uppsala anser att den nuvarande bestämmelsen är mera ändamålsenlig vid lagtillämpningen men medger att den genom sin negativa karaktär på sina håll verkat irriterande. Domkapitlet motsätter sig därför icke den föreslagna positiva formuleringen, dock endast under förutsättning att ingen ändring i stadgandets sakliga innebörd däri inneslutes. *Domkapitlen i Strängnäs, Västerås, Luleå och Visby* uttala i huvudsak samma uppfattning.

I de yttranden, som avgivits av *domkapitlen i Linköping, Lund, Göteborg och Karlstad, teologiska fakulteten i Uppsala och Svenska pastoratens riksförbund*, avstyrkes den föreslagna formuleringen. *Domkapitlet i Göteborg* anser att denna är vida mer ägnad att skapa osäkerhet i tillämpningen än den nuvarande. *Teologiska fakulteten i Uppsala* anför att vad som framkommit vid riksdagsbehandlingen av förevarande fråga under senare år icke synes giva vid handen att gällande bestämmelse skulle vara olämplig eller ha tillämpats på ett icke önskvärt sätt. *Svenska pastoratens riksförbund* befarar att en vidgad rätt att använda kyrkorna för förrättningar av utomkyrklig art skulle kunna medföra för kyrkomedlemmarna stötande intermezzon i kyrkorna.

Några remissinstanser uttala sig för ett direkt förbud mot att kyrka upplåtes för icke kristliga begravningar. Sålunda anför *domkapitlet i Härnösand* att bestämmelsen om kyrkas upplåtande kan ställa vederbörande pastor i en prekär situation, därest framställning göres om upplåtande för icke kristlig begravning. Med anledning härav ifrågasätter domkapitlet, om icke ett förbud mot upplåtande för sådan begravning skulle vara ett stöd för pastors handlande. *Juridiska fakulteten i Uppsala* yttrar att en borgerlig begravning i egentlig mening innebär en negation av och en protest mot kyrkans bekännelse och att därför en kyrkas upplåtande för dylik begravning utgör en kränkning av kyrkorummets helgd och för åtskilliga kyrkomedlemmar framstår såsom förgelseväckade. Fakulteten anser därför att möjligheten av kyrkas upplåtande för begravningsakter bör begränsas till kristliga begravningar. *Domkapitlen i Strängnäs och Västerås* samt *Sveriges yngre prästers förbund* ge uttryck åt samma uppfattning.

I en del yttranden förordas att fråga om kyrkas upplåtande skall kunna hänskjutas till biskops avgörande. *Domkapitlet i Härnösand* anser att, om förbud mot kyrkas upplåtande för icke kristlig begravning ej meddelas i lagen, möjlighet till sådant hänskjutande bör finnas. *Länstyrelsen i Jönköpings län* och *juridiska fakulteten i Lund* föreslå att, om pastor vägrat upplåta kyrka, frågan skall kunna underställas biskop eller domkapitel.

Departementschefen.

De former som iakttagas, då en död människa begravas, ha djupa rötter i folkliga och religiösa föreställningar. I äldre tider ha väl begravningsformer-

na främst haft en magisk innebörd, som nu fallit i glömska eller i varje fall saknar all betydelse för nutida människor. En nära anhörigs bortgång väcker alltid känslor av allvar och en helt naturlig önskan att ordna den dödes sista färd på ett värdigt och pietetsfullt sätt. Och härvid följas gamla, hävdvunna former. Sedvänjorna på detta område upprätthållas därför av en mycket stark tradition. Numera är, sedan år 1926, den kyrkliga jordfästningen icke obligatorisk. Sådan jordfästning skall väl i regel förrättas, då den avlidne tillhörde kyrkan, men möjlighet finnes att på särskild begäran få befrielse från den kyrkliga jordfästningen. I praktiken begagnas denna möjlighet till befrielse endast i ringa omfattning. Då befrielse begäres, torde det i de flesta fall bero på att man önskar en frikyrklig jordfästning. Endast i mera sällsynta undantagsfall torde jordfästning enligt någon bestämd, religiös ritual underlåtas. Men även i sådana fall torde dock alltid, såsom en ersättning för jordfästningen, något slag av högtidlig samling förekomma.

Värdiga och pietetsfulla begravningsformer bruka alltså iakttagas även utan några lagbestämmelser därom. Att härutöver fordra också att begravning skall ske i en bestämd, religiös form kan icke anses motiverat. Tvärtom torde stadganden som i princip påbjuda kyrklig jordfästning icke stå i god överensstämmelse med religionsfriheten, även om möjlighet till befrielse finnes. Den kyrkliga jordfästningen bör, liksom andra religiösa handlingar, finnas att tillgå för kyrkans medlemmar, men någon principiell skyldighet att låta utföra denna bör icke föreligga.

Även under förarbetena till 1926 års lagändringar anfördes liknande synpunkter. Sålunda framhölls i 1923 års betänkande, vilket ligger till grund för lagändringarna, att kyrkans kulthandlingar icke borde påtvingas någon utan endast bjudas dem som önska bli delaktiga därav och att det med utgångspunkt därifrån kunde synas riktigast att jordfästning i kyrkans ordning förekom endast när begäran därom blivit framställd (SOU 1923: 23 s. 33). Att likväl det principiella kravet på jordfästning i kyrkans ordning bibehölls såsom huvudregel i lagen, berodde på att man önskade säkerställa förverkligandet av den avlidnes vilja i fråga om jordfästning; det ansågs nämligen kunna antagas såsom regel att denne önskat den kyrkliga jordfästningen.

Även enligt min mening bör den avlidnes vilja respekteras i fråga om begravnings konfessionella karaktär. Det kan betraktas som ett led i den enskilda människans religiösa frihet, att hon har möjlighet att under sin livstid försäkra sig om att hennes begravning kommer att ske i överensstämmelse med hennes religiösa övertygelse. Rättsreglerna böra alltså ha ett sådant innehåll att, om den avlidne givit uttryck åt en önskan i detta hänseende, denna i princip skall uppfyllas. Frågan, hur den avlidnes vilja skall kunna sålunda säkerställas, sammanhänger emellertid med vad som i allmänhet gäller om verkan av föreskrifter som den avlidne meddelat. Det torde därför vara erforderligt att jag, innan jag närmare ingår på det nu föreliggande spörsmålet, lämnar en redogörelse för vad som gäller i detta hänseende.

I 1930 års lag om testamente och 1933 års lag om boutredning och arvs-kifte finnas regler om verkan av föreskrifter som den avlidne meddelat rörande sin egendom. Härom gäller i princip att den avlidnes förfoganden för dödsfalls skull över sin egendom äro bindande, om de skett i form av testamente. Med testamente avses ett förordnande som, på närmare angivet sätt, upprättats skriftligen med vittnen; även ett muntligt förordnande eller en egenhändigt skriven och undertecknad, men obevitnad handling kan i vissa undantagsfall vara att anse som testamente. Den vanliga innebörden i testamente är ett förfogande över egendom till förmån för viss person, testamentstagare. Ett testamentariskt förordnande kan dock även bestå i en ändamålsbestämmelse, varmed avses en på dödsboet eller på någon successionsberättigad lagd skyldighet att fullgöra en prestation med avseende å kvarlåtenskapen eller någon del därav, utan att denna prestation motsvaras av någon rätt för visst rättssubjekt. I fråga om en ändamålsbestämmelse finnes alltså icke någon testamentstagare. Såsom ändamålsbestämmelse betraktas t. ex. en föreskrift om uppsättande av en gravvård. Även andra föreskrifter än de nu angivna kunna vara att betrakta som testamente. Tidigare har visserligen den uppfattningen kommit till uttryck inom rättsvetenskapen att ett testamente icke kan avse annat än testators förmögenhet och att andra föreskrifter, t. ex. om begravning, icke äro bindande. I det betänkande som ligger till grund för testamentslagen har emellertid lagberedningen anfört att testamente — utöver universella förordnanden, legat och ändamålsbestämmelser — även kan avse ordningen för dödsboets avveckling, kvarlåtenskapens fördelning eller över huvud verkställande av den avlidnes yttersta vilja; beredningen uttalar att den icke ansett nödvändigt och lämpligt att i lagtexten intaga någon uttömmande redogörelse för vad ett testamente kan innehålla (SOU 1929: 22 s. 69). Det står alltså i viss mån öppet, vilka förordnanden som enligt svensk rätt äro att anse som testamenten.

Den närmare innebörden av att ett testamentariskt förordnande sålunda betecknas som bindande är att detta i princip kan läggas till grund för rättsliga åtgärder. Initiativ till sådana åtgärder betraktas dock i allmänhet icke som en samhällsangelägenhet utan ankommer på den enskilde. För att ändamålsbestämmelser i allmänhet skola iakttagas ha särskilda anordningar vidtagits i lagen. Sålunda gäller att, om någon underlåter vad honom åligger för att verkställa en ändamålsbestämmelse, talan därom kan föras vid domstol av testators arvinge, evad han äger del i boet eller ej, efterlevande make, arvinges avkomling, universell testamentstagare, så ock av boutredningsman eller testamentsexekutor. Härigenom har alltså en viss krets av personer, vilken icke helt sammanfaller med dem som äga del i boet och därför omhänderha dess förvaltning, erhållit möjlighet att i vissa fall ingripa för att framtvinga ett genomförande av den avlidnes, i testamente uttryckta vilja. Av betydelse för ett testamentes förverkligande är också att testator kan förordna testamentsexekutor att, i dödsbodelägarnas ställe, helt eller

delvis utföra boutredningen. Det kan i detta sammanhang framhållas att testamentslagens bestämmelser om bevakning av testamente och om viss tid för klandertalan endast avse testamentstagares rätt. De gälla icke ändamålsbestämmelse eller annan föreskrift, som icke avser testamentstagare. Testamente kan således, i de delar det innehåller sådana bestämmelser eller föreskrifter, vara tillämpligt, ehuru det i fråga om förfogande över egendom ännu icke är ståndande.

Om man nu, efter denna översikt över vad som i allmänhet gäller om testamentariska förordnanden, återgår till det föreliggande spörsmålet rörande verkan av föreskrifter om begravnings konfessionella karaktär, torde det till en början kunna fastslås att sådana föreskrifter icke kunna betraktas som ändamålsbestämmelser. De hänföra sig nämligen icke till kvarlåtenskapen. Såsom framgår av lagberedningens nyss återgivna yttrande är det emellertid icke uteslutet att även vissa andra föreskrifter än förfoganden över egendom följa reglerna om testamentariska förordnanden. Praktiska skäl tala för att förordnande rörande begravnings konfessionella karaktär behandlas såsom testamentariska förordnanden. Det synes nämligen i fråga om giltigheten knappast böra göras någon skillnad mellan dessa förordnanden och andra föreskrifter rörande begravnings, vilka innebära en disposition över egendom. Samma skäl som i allmänhet tala för att testamente skall upprättas i viss form torde vara tillämpliga även i fråga om de föreskrifter som nu avses. Dessa böra alltså anses bindande, om de upprättats i form av testamente. Då innebörden av gällande bestämmelser i detta hänseende kan anses tveksam, torde ett uttryckligt stadgande böra införas i jordfästningslagen, såvitt angår frågan om jordfästning i svenska kyrkans ordning.

Även då den avlidnes önskan beträffande begravnings konfessionella karaktär kommit till uttryck på annat sätt än genom ett testamentariskt förordnande, såsom då denne eljest efterlämnat något skriftligt förordnande eller gjort något muntligt uttalande eller då det på grund av hans allmänna inställning måste tagas för visst att han haft en bestämd önskan i sådant hänseende, bör den avlidnes vilja respekteras. I dylikt fall får det ankomma på de efterlevande att uppfylla den avlidnes önskan.

Det kan råda en viss tvekan om vilka efterlevande som äro behöriga att avgöra sådan fråga som nu avses. Några bestämmelser härom finnas icke; vad jordfästningslagen innehåller i detta hänseende giver icke säker ledning. Ej heller finnas bestämmelser om hur beslut skall åstadkommas, då de efterlevande äro oense. Det kan icke antagas att reglerna om dödsboförvaltningen i dylika hänseenden alltid äro tillämpliga. Sålunda måste anses t. ex. att efterlevande make i regel är närmast att besluta därom, även om han icke har del i kvarlåtenskapen. Några bestämda regler för hur beslut skall fattas i frågor rörande begravnings och vilka som äro behöriga att deltaga däri torde knappast kunna uppställas. Vad som ligger i sakens natur får vara avgörande. Men å andra sidan böra icke några särbestämmelser gälla

rörande frågan om begravningsens konfessionella karaktär. Beslut härom bör ankomma på den som i övrigt ombesörjer begravningen, vare sig detta utföres av de närmaste anhöriga, av någon som eljest stått den avlidne nära eller av annan.

På grund av vad nu anförts torde de bestämmelser som nu finnas i jordfästningslagen om särskild framställning till pastor rörande befrielse från den kyrkliga jordfästningen böra upphävas.

Kommittén har även upptagit frågan om förutsättningarna för jordfästning i svenska kyrkans ordning, då den avlidne icke tillhört kyrkan. Frågan härom behandlades i samband med 1926 års ändringar i jordfästningslagen. Någon uttrycklig bestämmelse ansågs då icke böra upptagas i lagen. Denna fråga torde därefter icke ha kommit i något ändrat läge. Det lär även utan någon särskild bestämmelse vara klart att präst är oförhindrad att förrätta en sådan jordfästning. Ett stadgande av det innehåll kommittén föreslagit synes kunna alltför mycket begränsa möjligheterna att förrätta en jordfästning som kan anses motiverad, t. ex. då okänd, som omkommit på havet, anträffas på svenskt område. Det bör liksom hittills kunna överlämnas åt prästen att avgöra, om han vill förrätta jordfästning, då den avlidne icke tillhörde kyrkan.

Vad slutligen angår frågan om upplåtande av kyrka för begravning, vid vilken jordfästning icke förrättas i svenska kyrkans ordning, innebär kommitténs förslag att det nu gällande stadgandet skulle erhålla en ändrad formulering. I sak har det föreslagna stadgandet samma betydelse som det nu gällande. Avgörande för om kyrkan skall få upplåtas är sålunda såväl enligt nu gällande stadgande som enligt kommitténs förslag att pastor finner särskilda skäl föreligga. Såsom kommittén anförde torde det dock vara lämpligare och mindre ägnat att framkalla missförstånd, om denna regel uttryckes i en positiv form. Ett stadgande härom avser naturligtvis, liksom förut, endast frågan om kyrkans upplåtande för begravning i de fall lagen äsyftar, och det har icke, vare sig direkt eller indirekt, något avseende på upplåtelser av kyrka i andra fall. I vissa yttranden har föreslagits att en särskild strängare bestämmelse skulle införas för sådana fall, då den tillämnade begravningsakten icke skall följa någon bestämd religiös ritual. Ett sådant förslag kan jag emellertid icke biträda; att betrakta en dylik begravningsakt såsom en kränkning av kyrkorummet, även då den sker på ett värdigt och allvarligt sätt, är uppenbart oriktigt. Däremot böra naturligtvis förrättningar, som gå ut på ett förlöjligande av kyrkliga seder och bruk eller eljest äro förargelseväckande, icke få förekomma i kyrka.

Frågan om rätten att överklaga beslut rörande upplåtelse av kyrka torde icke böra upptagas i detta sammanhang; det torde vara tillräckligt att hänvisa till vad som förekom härom vid 1950 års riksdag i anledning av motioner angående bestämmelser om rätt att hos domkapitel överklaga pastors beslut om kyrkans upplåtande. I första lagutskottets utlåtande över dessa

motioner (utl. nr 16) anfördes bl. a. att de åsyftade besluten redan nu kunde överklagas enligt de regler som gälla för administrativa besvär i allmänhet samt att utskottet icke fann något omedelbart behov av lagstiftning föreliggande.

Om ordnar och kloster.

Kommittén.

De kloster som tidigare funnos i vårt land avvecklades i samband med reformationen och det sista av dem, klostret i Vadstena, nedlades år 1595 efter beslut av riksdagen i Söderköping. Sedan dess ha kloster icke varit tillåtna i landet. Då en mera allmän frihet medgavs främmande trosbekännare genom 1781 års kungörelse, stadgades sålunda att kloster icke finge inrättas och munkar ej tillåtas, av vad religion och sekt de vara må. Den nu gällande bestämmelsen härom i 1873 års förordning innehåller att munk- eller nunneorden eller kloster icke må i riket inrättas.

Rörande orsakerna till att klostren försvunno i vårt land i samband med reformationen har kommittén anført följande:

Vid Uppsala möte år 1593 blev den augsburgska trosbekännelsen antagen som grundläggande bekännelse för den svenska kyrkan, och i denna förklarades att munklöftena tillhörde de kyrkliga missbruk, vilka de evangelisk-lutherska bekännarna avskaffat. Det är i detta sammanhang icke nödvändigt att närmare ingå på den kritik, som med utgångspunkt i den evangelisk-lutherska åskådningen riktades mot klosterväsendet. De missförhållanden, som tidvis rått inom klostren, och den stora förmögenhetsanhopningen inom ordnarna gav givetvis åt kritiken en särskild skärpa. De avgörande invändningarna voro emellertid av principiell art, då klosterväsendet såsom sådant ansågs oförenligt med en sann kristen tro. Klosterväsendet uppfattades nämligen såsom motiverat av tanken att den kristna fullkomligheten blott kunde förverkligas i lydnad för de krav, som munk- och nunneordnarnas medlemmar voro underkastade, vilken tanke innebar att livet i samhällets vanliga ordning nedvärderades. Därjämte ansågs oåterkalleligheten i de avlagda klosterlöftena strida mot den samvetsfrihet, som den evangelisk-lutherska åskådningen på sitt sätt ville slå vakt om.

Den apostoliske vikarien och det apostoliska vikariatsrådet ha i skrivelse till kommittén hemställt att förbudet mot kloster och ordenssamfund här i riket måtte upphävas, liksom det bortfallit i andra länder där det förut varit gällande. I skrivelsen har även framhållits bl. a. att, om förbudet anses böra upprätthållas, det vore angeläget att innebörden av begreppen kloster och ordenssamfund definieras i lagen, så att därav framgår vilka katolska institutioner och sammanslutningar som få vara verksamma i landet.

Kommittén har redogjort för innehållet i den kanoniska rätten rörande ordnar och kloster, särskilt för att klargöra skillnaden mellan ordnar och kongregationer. Härom anför kommittén följande:

Enligt uppgifter, som lämnats kommittén av apostoliske vikarien, finnas i Sverige följande kongregationer — vilka bedriva skolverksamhet eller socialt arbete, såsom sjukvård och fattigvård — representerade, nämligen Elisabethsystrarna (sedan 1864), Josefsystrarna (sedan 1866), Birgittasystrarna (sedan 1923), de polska Mariasystrarna (sedan 1928), Dominikanersystrarna och Skolsystrar av Vår Fru (sedan 1931) samt Salesianerfäderna (sedan 1930). Vissa av dessa äro tertiarier (d. v. s. sällskap, vilkas medlemmar utan att lämna sin borgerliga sysselsättning förklara sig vilja leva efter vissa löften), men då de i Sverige verksamma tertiarierna ha liknande löften som kongregationerna, äro de i praktiken likställda med dessa och deras medlemmar ägna sig åt sina sammanslutningars verksamhet på samma sätt som medlemmarna i de egentliga kongregationerna. Även medlemmar av ordenssamfund i egentlig mening finnas här, ehuru i obetydligt antal, och äro verksamma som församlingspräster. De bilda dock intet kloster.

Ordenssamfund äro i den kanoniska rätten definierade som av romersk-katolska kyrkan erkända sammanslutningar av personer, tillhörande samma kön, vilka genom offentliga löften förbinda sig till ett gemensamt liv (vita communis), reglerat av en för sammanslutningen gällande konstitution (regula, constitutio), i syfte att eftersträva kristlig fullkomlighet genom tillämpandet av de evangeliska råden om fattigdom, kyskhet och lydnad. Ordenssamfunden äro av två slag, egentliga ordnar och kongregationer, vilka skilja sig från varandra genom arten av de löften, som fordras för inträde, och de därmed förknippade villkoren för utträde. Den kanoniska lagen skiljer mellan högtidliga löften (vota solemnia) och enkla löften (vota simplicia). Skillnaden mellan dessa löften ligger icke i den större eller mindre högtidligheten vid deras avgivande utan i det sätt på vilket löftesgivaren bindes och i de rättsverkningar, som den kanoniska lagen tillägger löftena.

Vota solemnia avgivas blott inom sådana sammanslutningar, som av påvestolen erkänts såsom ordnar i egentlig mening, och de grundläggas ett för båda parter i princip oupplösbart band mellan löftesgivaren och orden. Enligt den kanoniska rätten är en handling, som företages i strid mot dessa högtidliga löften, vilka anses såsom åt Gud givna, att betrakta som en nullitet. Skulle exempelvis äktenskap ingås av en katolik, som genom vota solemnia är bunden vid en orden, är detta ur romersk-katolsk synpunkt ogiltigt. Påvlig dispens är dock möjlig. Vota simplicia, avgivna vid upptagandet i en kongregation, binda icke på samma sätt löftesgivaren. Mot dessa löften stridande handlingar äro visserligen otillåtna men sakna icke därför giltighet. Därest en medlem av en kongregation ingår äktenskap, är detta ett brott mot kyrkans lag och kongregationens regler, men äktenskapet är därför ingen nullitet. Dessa vota simplicia äro av två slag, i det att de inom vissa kongregationer avgivas för viss tid (enkla tidsbegränsade löften), medan de i andra gälla för hela livet (enkla eviga löften).

Som allmän regel gäller alltså att ordnarna, som alltid måste vara av påven erkända, ha vota solemnia, medan kongregationerna, för vilka ett påvligt erkännande icke är erforderligt men dock ofta föreligger, ha vota simplicia, tidsbegränsade eller eviga. Att märka är dock att påven i vissa fall kan tillägga vota simplicia samma verkan som vota solemnia. Så har skett inom orden Jesu sällskap (jesuitorden). Å andra sidan kan en orden erhålla påvligt tillstånd att blott använda vota simplicia. Så är förhållandet t. ex. i en del kvinnoordnar i Frankrike, Belgien och Amerikas förenta stater.

Medlemmarna av en orden eller en kongregation tillhöra vanligen ett be-

stämt kloster, men man kan vara bunden vid en orden eller kongregation även utan klostertillhörighet. Helt allmänt kan kloster (monasterium, domus) sägas vara en sluten, gemensam bostad för medlemmar av ett ordenssamfund, i vilket vissa för ordenssamfundet gällande regler iakttagas. Kloster i egentlig mening brukar en sådan inrättning icke kallas, såvida den icke har minst tolv medlemmar. Dock är gränsen mellan kloster i egentlig mening och en klosterliknande inrättning svår att draga. Den kanoniska rätten bestämmer redan en inrättning med sex medlemmar (i de prästerliga ordnarna fyra) som »domus formata», d. v. s. ett till kloster gestaltat eller utvecklat »hem», i vilket ordenssamfundets regler iakttagas.

För att bliva upptagen i ett kloster fordras att först som novis undergå en provningstid av minst ett år, föregången av en förberedelsestid på sex månader, benämnd postulat. För att antagas som novis fordras romersk-katolsk trosbekännelse, en ålder av minst femton år och frivillighet i beslutet. Innan någon inträder som novis i ett kvinnokloster med vota solemnina måste överlämnandet av eller åtminstone det civilrättsliga säkerställandet av en »hemgift» (dos) ske, vilken tillfaller orden (klostret) först vid vederbörandes död och återlämnas vid eventuellt utträde. Dock kan biskop eller påven dispensera från denna bestämmelse om hemgift. I kloster med vota simplicia kan en sådan hemgift avkrävas, men en i den kanoniska lagen grundad skyldighet därtill föreligger icke.

Under novistiden och vid dess utgång finnes möjlighet till utträde ur klostret, liksom detsamma givetvis har rätt att vägra novisen att avlägga de löften, som fordras för att bli munk eller nunna. De löften, som avgivas efter novistidens utgång, ha karaktären av tidsbegränsade vota simplicia och binda löftesgivaren vid klostret för en tid av tre år. Efter denna treårsperiods utgång föreligger återigen möjlighet till utträde. I en del ordnar upprepas denna treårsperiod två gånger. Först därefter följa eviga löften i de egentliga ordnarna — deras vota solemnina äro alltid eviga — och i de kongregationer, som ha enkla eviga löften. För att få avlägga tidsbegränsade löften måste vederbörande vara minst sexton år. De eviga löften förutsätta en ålder av minst tjuguet år.

Innan novisen avger sina löften skall förvaltningen av förmögenheten för löftestiden överlämnas till tredje man, som novisen kan utse efter eget val. Förut har omnämnts i vilka fall hemgift före inträdet i ett kvinnokloster skall lämnas. I ordnarna måste man inom 60 dagar före de högtidliga löftenas avgivande befria sig från sin förmögenhet. Enligt uppgift sker detta genom testamente till förmån för vem det vara månne. Varje förvärfv av egendom därefter tillfaller klostret eller orden eller, beträffande tiggardordnarna, påvestolen. I kongregationer med enkla löften kan den enskilde äga och förvärva egendom. Han får dock icke utan medgivande av överordnad göra ändring i ett före löftenas avgivande upprättat testamente eller under livstiden avhända sig sin förmögenhet eller del därav. Vad han genom egen verksamhet förvärvar tillfaller kongregationen. Dock kan, enligt uppgift, överordnad tillåta annan användning.

I det föregående har även omnämnts löftenas verkningar med avseende på äktenskap. Ytterligare må här anföras, att vota solemnina upplösa ett ingånget men cj genom äktenskaplig samlevnad fullbordat äktenskap (matrimonium ratum sed non consummatum). Att ingå äktenskap, även civiläktenskap, efter avläggandet av enkla eviga eller högtidliga löften medför automatiskt utslutning från kyrkans sakrament och övriga förmåner.

För att skydda kyskhetslöftet har klausuren införts, d. v. s. förbud för utomstående att beträda kloster (utom kyrka, gäst- och samtalsrum) och

för klostermedlemmarna att lämna detsamma. Munk- och nunneordnarna ha s. k. påvlig klausur, vilken för upphävande kräver påvlig dispens. Munkklostren få ej beträdas av andra kvinnor än statsöverhuvudets gemål med uppvaktnig. Munkarna få ej utan tillåtelse av klostrets föreståndare lämna klostret. För nunnekloster gäller, att ingen, oberoende av kön, utan påvligt eller i vissa fall biskopligt tillstånd får beträda klausurområdet. Undantag göres för visiterande biskop eller annan överordnad, statsöverhuvudet med gemål och uppvaktnig, kardinaler, biktfäder vid sjukdom och dödsfara, läkare och hantverkare. Förutom i de i konstitutionerna angivna fallen eller utan särskild påvlig dispens får ingen nunnna lämna sitt kloster utom vid yttersta fara. I kloster, tillhörande en kongregation med mindre sträng, s. k. biskoplig klausur, kan biskop, utöver i konstitutionerna angivna fall, lämna dispens för tillträde till eller utträde ur klausurområdet.

Har ett tidsbegränsat löfte avlagts kan, såsom ovan nämnts, utträde ske, men först när löftestiden gått till ända. Den som avlagt vota solemnna kan endast av påven lösas från sina löften. I de kongregationer, som icke äro rättsligen erkända av och underställda påvestolen, beviljas utträde av därtill berättigad biskop. Utträde kan beviljas antingen för viss tid (indultum exclaustationis), i vilket fall löftesförpliktelserna förbli bestående, eller för alltid (indultum saecularisationis).

För samtliga ordnar och flertalet kongregationer är påven överhuvud. Sin makt utövar han i de flesta fall ej direkt utan genom biskopar och andra kyrkliga myndigheter. Dock kunna såväl ordnar som kongregationer genom s. k. exemption direkt underställas den påvliga jurisdiktionen och därigenom göras oberoende av de lokala kyrkliga myndigheterna. Medlemmar av ordnar och kongregationer äro i kraft av lydnadslöftet skyldiga att lyda påven som den högsta myndigheten. I detta sammanhang må framhållas, att påven samtidigt är världslig suverän. Dock förklarar den kanoniska lagen, att medlemmarna i ordenssamfund genom sina lydnadslöften icke förbundit sig till sådant som kan strida mot den allmänna moralens eller statens rättmätiga lagar.

Tydligt beror det förhållandet, att religiösa kongregationer och enskilda munkar, tillhörande de egentliga ordnarna, tillåtits vara verksamma i Sverige, på att tolkningen av förbudet i 1873 års förordning påverkats av den kanoniska rättens definitioner av ordnar, kongregationer och kloster. Förbudet torde i nuvarande läge betyda endast att kloster i egentlig mening icke få inrättas.

Till jämförelse med förhållandena i Sverige kan nämnas, att i Schweiz — där det ej är tillåtet att inrätta nya eller återställa en gång upphävda kloster eller religiösa ordnar — begreppen kloster och orden av förbundsrådet givits en definition, som starkt avviker från den kanoniska lagen, i det att även ordensliknande kongregationer betraktas som ordnar samt hus eller anstalt, där en ordensregel iakttagas, anses som kloster oavsett antalet medlemmar.

I Danmark saknas bestämmelser angående kloster och ordnar. Kloster ha där inrättats. I norsk lag finnes endast förbud för jesuiter att vistas i riket. Andra ordnar och kongregationer kunna därför vara verksamma i Norge och ha frihet att anlägga kloster. I finsk lagstiftning förbjödes inrättandet av munk- eller nunneorden och kloster. Viss hänsyn har emellertid måst tagas till de grekisk-ortodoxa kloster, som sedan länge funnits i landet. Förbudet har därför i religionsfrihetslagen den 10 november 1922 erhållit följande lydelse: »Munk- eller nunneorden eller nytt kloster må ej inrättas och må icke till medlemmar eller noviser i förut i landet befintligt kloster upptagas andra än finska medborgare.» 1941 tillfogades en bestämmelse, att förut i

landet befintligt kloster icke må utan statsrådets tillstånd förflyttas till annan ort i landet. Denna bestämmelse föranleddes av att genom krigshändelser en förflyttning blivit nödvändig.

Kommittén framhåller att förbudet mot religiösa ordnar är av ganska formell art. Då en strängare tolkning av detta förbud, vilken skulle hindra den verksamhet som sedan lång tid tillbaka bedrives i vårt land av vissa romersk-katolska kongregationer, icke kan förordas, anser kommittén att detta förbud bör upphävas.

Beträffande förbudet mot kloster anför kommittén att detta gäller alla kloster, vilken religion eller kristen kyrka de än tillhöra, men att man ej har anledning att räkna med andra kloster än dem som tillhöra ordnar och kongregationer inom den romersk-katolska kyrkan. Klosterväsendet utgör ett väsentligt moment i denna kyrkas liv och den måste därför i klosterförbudet se en inskränkning i sin religiösa frihet. Kommittén, som påpekar att klostrens medlemmar ofta göra en allmännyttig insats, anför att, om religionsfrihetens princip skall innebära icke blott rätt för den enskilde till fri utövning av sin religion utan även möjlighet för ett trossamfund att för sina medlemmar ordna de religiösa förhållandena på ett sätt som överensstämmer med samfundets åskådning, klosterförbudet i dess nuvarande ovillkorliga form bör upphävas. Emellertid vore det knappast ett religionsfrihetsintresse att bereda möjlighet för inrättande i vårt land av kloster för utländska medborgare av romersk-katolsk trosbekännelse. Kloster borde få inrättas endast för de svenska romerska katolikernas behov och sålunda såsom medlemmar ha i huvudsak endast svenska medborgare. Kommittén föreslår därför att kloster skall få inrättas endast med Kungl. Maj:ts tillstånd och på de villkor som därvid föreskrivas. Innehållet i dessa villkor kan icke generellt angivas. De böra emellertid avse bl. a. att icke någon före fyllda 18 år skall få upptagas i kloster eller avlägga klosterlöfte samt att sådana regler för utträde ur kloster skola tillämpas att den som ånkrat sitt klosterlöfte och vill utträda ur klosterlivet skall kunna göra detta utan svårighet. Enligt förslaget skall tillstånd att inrätta kloster kunna återkallas, när omständigheterna det föranleda.

Om förhållandet mellan allmän lag och den kanoniska lagens bestämmelser eller de särskilda klosterreglerna anför kommittén följande:

Bestämmelserna i den kanoniska lagen och de särskilda klostrens regler om kommunikationen mellan kloster och yttervärld få naturligtvis tillämpas endast i den utsträckning de icke komma i strid med svensk lag och samhällets intressen. Då tillstånd till inrättande av ett kloster gives, torde därför böra angivas, att offentlig myndighet förbehålles den rätt till insyn och kontroll, som kan anses erforderlig, liksom de institutioner i fostrande och socialvårdande syfte, vilka kunna drivas av ordnar och kongregationer med anknytning till visst kloster, måste vara underställda de regler, som gälla för sådana institutioners verksamhet i allmänhet. Ej heller bör den s. k. klausuren kunna hindra offentlig myndighet att träda i direkt kontakt med dem som leva inom klostrets murar.

Kommitténs ordförande, friherre Nordenskjöld, är skiljaktig och anser på närmare angivna skäl (bet. s. 375—376) att tillstånd bör fordras icke endast för kloster utan även för ordnar, kongregationer och därmed likartade religiösa sammanslutningar samt att de i betänkandet särskilt nämnda villkoren, nämligen att icke någon före viss ålder skulle få upptagas i kloster eller avlägga klosterlöfte och att den som önskade utträda ur kloster skulle kunna så göra, oberoende av den tid löftena avse och utan att hinder däremot resas, böra inflyta i lagen och göras tillämpliga på samtliga här avsedda organisationer och hos dem brukade löften.

Yttrandena.

I yttrande över kommitténs förslag angående ordnar och kloster ha *domkapitlet i Uppsala* och *teologiska fakulteten i Uppsala* framhållit att termen kloster behöver definieras i lagtexten för att förebygga ej avsedda tolkningar. Enligt fakultetens mening böra bestämmelser om kloster tillämpas på varje sluten, gemensam bostad för medlemmar av en orden eller en klosterkongregation, varest medlemmarna efter avläggande av klosterlöften leva enligt en gemensam regel.

Den apostoliske vikarien och det apostoliska vikariatsrådet anföra att tillståndsförfarandet beträffande kloster icke är av behovet påkallat, utan att inrättandet av kloster bör utan vidare kunna medgivas liksom i andra länder. Vidare anföres i yttrandet bl. a. att kloster icke kan grundas utan utländsk medverkan och att frågan om utlännings rätt att vistas i svenska kloster är ett spörsmål som mera tillhör utlänningslagstiftningens än religionsfrihetslagstiftningens område. Mot villkoret att ingen före 18 års ålder skall få upptagas i kloster eller avlägga klosterlöfte göres ej någon erinran. Det framhålls dock att detta villkor kan upptagas i lagen. I fråga om villkoret rörande utträde ur kloster anföres att klosterlöftena äro konstitutiva för klosterlivet och att de icke kunna enligt kanonisk rätt av löftesgivarer utan vidare och helt ensidigt ryggas. En klostermedlem som önskar utträda visas emellertid tillmötesgående, men överenskommelsen bör respekteras så pass att tillfälle gives båda parterna att i vederbörlig ordning befrias från sina förpliktelser. Vidare påpekas den ekonomiska osäkerhet som skulle uppkomma för klostren, om Kungl. Maj:t när som helst kunde återkalla meddelat tillstånd.

I övriga yttranden ha delade meningar kommit till uttryck. De flesta remissinstanserna ansluta sig i huvudsak till den av kommitténs ordförande uttalade särskilda meningen att tillstånd bör fordras icke endast för kloster utan även för ordnar, kongregationer och därmed likartade religiösa sammanslutningar samt att villkoren om ålder vid inträde och om reglerna för utträde böra inflyta i lagen. Bland dessa instanser återfinnas *Svea hovrätt*, *hovrätten för Västra Sverige*, *skolöverstyrelsen*, *länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus och Värmlands län*, *domkapitlet i Uppsala*, *Linköping*, *Skara*, *Växjö*, *Lund*, *Härnösand*, *Luleå*, *Visby* och *Stockholm*, *juridiska fa-*

kulteten i Lund, Allmänna svenska prästföreningen och Frikyrkliga samarbetskommittén. I några yttranden förordas en högre ålder än den föreslagna, 18 år, för inträde i kloster eller avläggande av klosterlöfte. Sålunda föreslå skolöverstyrelsen och länsstyrelsen i Jönköpings län att åldersgränsen sättes till 21 år. Stockholms domkapitel anser att eviga löften ej böra få avgivas av den som är under 25 år. Domkapitlet i Uppsala uttalar att det bör vara angivet i lagen att eviga löften enligt svensk rättsuppfattning icke få anses obetingat giltiga för all framtid och att klostren äro förbjudna att utan Kungl. Maj:ts medgivande mottaga större förmögenheter genom donationer eller testamenten. Teologiska fakulteten i Uppsala framhåller att de eviga löfterna innebära att egendom som ordensmedlem erhåller efter avgivande av sådant löfte skall tillfalla klostret och föreslår att Kungl. Maj:t skall stipulera uttryckligt förbud mot avgivande av sådan förhandsförbindelse. Fakulteten anför att det både från enskild och allmän synpunkt ligger något icke helt tilltalande i tanken, att svenska millionförmögenheter automatiskt på grund av antydda klosterföreskrift skulle kunna övergå i klosters ägo.

Upphävande av det ovillkorliga klosterförbudet avstyrkes helt av överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Örebro län, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, missionssällskapet Bibeltrogna vänner samt reservanter inom juridiska fakulteten och större akademiska konsistoriet i Lund. Av överståthållarämbetet framhålles att isoleringen i kloster och klostermedlemmarnas lydnadsplikt hindra fritt meningsutbyte och att på grund därav medlemmarna icke danas med sådan förmåga till självständigt tänkande som är förutsättningen för en utvecklad demokrati. Överståthållarämbetet befarar vidare att Kungl. Maj:ts tillståndsprövning skulle medföra slitningar i förhållande till främmande religionsbekännares kyrkliga myndigheter. Länsstyrelsen i Örebro län och Evangeliska fosterlandsstiftelsen anse att klosterväsendet ej är förenligt med religionsfrihetens idé. Missionssällskapet Bibeltrogna vänner yttrar att klostren skulle bli högborgar för romersk-katolsk agitation. Reservanterna i juridiska fakulteten i Lund framhålla att i Schweiz, där man har ett rikhaltigare material för bedömande av klosterfrågan än i vårt land, nya kloster ej må inrättas och en gång nedlagda ej må återställas.

Juridiska fakulteten i Uppsala erinrar om att gällande bestämmelser ej utgöra hinder för ordensmedlemmar att här i Sverige vara verksamma och föra ett gemensamt liv utan endast ett hinder för den rättsliga avspärrningen från samhället. Fakulteten ifrågasätter därför om klosterförbudets upphävande kan betraktas som ett grundat religionsfrihetskrav. Att Kungl. Maj:t skulle giva tillstånd till inrättande av kloster harmonierade illa med 2 § regeringsformen. Det vore ur den rena evangeliska lärans synpunkt omöjligt att göra dylikt tillstånd beroende av en behovsprövning. Enligt fakultetens mening bör kloster av lagstiftningen antingen tillåtas eller förbjudas. Den kanoniska rättens bestämmelser angående ordnar och kloster kunde icke förliskas med den fria utträdesprincip, på vilken kommittéföreslaget bygger. Fakulteten uttalar slutligen att de nuvarande förbuden synas

vara så djupt grundade i svensk rättsuppfattning att det kan ifrågasättas, om det är välbetänkt att så att säga till hälften upphäva dem.

Departementschefen.

Avskaffandet av klostren i vårt land i samband med reformationen torde, såsom kommittén framhåller, väsentligen ha berott på att dessa ansågos oförenliga med den evangelisk-lutherska läran. Klosterväsendet bygger nämligen på tanken att den enskilda människan lättare kan vinna religiös fullkomning genom att draga sig tillbaka från umgänget med andra människor i samhället och rätta sin livsföring efter bestämda regler. Den protestantiska uppfattningen var däremot, enligt den augsburgska bekännelsen, att den kristliga fullkomligheten, som bestod i gudsfruktan och tro, ej främjades av ett övergivande av de borgerliga uppgifterna och att klosterlöften vore onyttiga och stridande mot evangeliet.

På sådana överväganden, vilka alltså innebära en värdering av klosterlivet ur religiösa synpunkter, kan något förbud mot kloster icke grundas. Ett sådant religiöst motiverat förbud förutsätter nämligen att endast den evangelisk-lutherska läran är tillåten i landet, och denna förutsättning består icke längre. Tvärtom torde hänsyn till religionsfriheten medföra att klosterverksamhet bör tillåtas, därest icke ur andra synpunkter tillräckligt starka skäl kunna anföras för bibehållandet av ett förbud. Främst kommer härvid i fråga att undersöka, i vad mån ett klosterväsen är förenligt med kravet på personlig frihet för den enskilde medborgaren och med de grundsatser i övrigt, som äro bestämmande för gestaltningen av vårt nutida samhälle.

Ett visst band på den enskildes frihet skapas redan genom att denne avlägger löften att följa vissa levnadsregler. Betänkligheter mot en verksamhet som bygger på löften torde dock uppkomma, endast om dessa medföra att löftesgivarens frihet mera väsentligt inskränkes. En sådan verkan av löfterna kan tydligen i första hand föreligga, om löftesgivaren genom sitt löfte blir oförmögen att företaga vissa rättshandlingar. Det är av vikt att undersöka, hur härmed förhåller sig.

I den kanoniska lagen och i vissa katolska länders borgerliga lagstiftning finnas bestämmelser om civilrättslig verkan av klosterlöften. Sålunda kan t. ex. ett fattigdomslöfte medföra att den som avlagt detta blir oförmögen att förvärva egendom eller att disponera över vad han äger, och ett kyskhetslöfte kan utgöra äktenskapshinder. Svensk rätt erkänner i allmänhet icke några sådana verkningar av ett klosterlöfte. Då svensk lag är tillämplig saknar ett dylikt löfte för närvarande betydelse. Det kan emellertid förekomma att, på grund av våra internationellt privaträttsliga regler, en rättslig fråga skall i vårt land avgöras enligt utländsk lag, och därigenom öppnas en möjlighet att klosterlöfte kan erhålla en viss verkan även i vårt land. Även i sådana fall kan dock tillämpningen av den främmande lagens bestämmelser vara begränsad av hänsyn till den svenska rättsordningen. Sålunda gäller t. ex. enligt 1937 års lag om internationella rättsförhållanden

rörande dödsbon att frågan, huruvida någon överhuvud äger behörighet att taga arv eller testamente, skall prövas enligt lagen i det land, i vilket han är medborgare, men att bestämmelse i utländsk lag, som uppenbarligen är oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket, icke må här vinna tillämpning. Internationella rättsförhållanden rörande äktenskap regleras bl. a. av 1904 års lag i detta ämne och enligt denna lag skall i allmänhet talan om återgång av äktenskap mellan utländska undersåtar prövas enligt lagen i den stat, som makarna tillhörde vid äktenskapets ingående. Ett i den utländska lagen upptaget äktenskapsförbud, som grundar sig på prästerligt kall eller på löfte att förbliva ogift, får dock icke i något fall föranleda återgång av äktenskap här i riket. Även då det gäller att avgöra, huruvida utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, äger rätt att ingå äktenskapet, skall frågan i allmänhet prövas enligt lagen i den stat han tillhör. För sådant fall finnes dock icke något motsvarande undantag, som utesluter tillämpningen av äktenskapshinder på grund av klosterlöfte.

Den ståndpunkt svensk rätt sålunda intager till frågan om klosterlöftes civilrättsliga verkan har emellertid icke något omedelbart samband med förbudet att här i riket upprätta kloster eller religiös orden. Ett hävande av detta förbud kan tydligen ske, utan att det rättsliga bedömandet av klosterlöfte ändras. Några särskilda lagregler, varigenom klosterlöfte tillerkännes civilrättslig verkan, anser jag icke kunna komma i fråga. Det kan sålunda enligt min mening icke anses motiverat att, även om klosterförbudet häves, göra några speciella inskränkningar i den förmåga att besitta egendom eller disponera däröver, som tillkommer varje människa, eller att uppställa några äktenskapshinder, grundade på löfte att icke ingå äktenskap.

Även i andra sammanhang torde ett klosterlöfte sakna rättslig betydelse i vårt land. Ett sådant löfte innebär väl att den som avger detta frivilligt underkastar sig de frihetsinskränkningar som vistelsen i kloster medför. Endast så länge han vidhåller sitt löfte kan han dock anses samtycka till sådana inskränkningar i sin frihet; klosterlöftet medför icke någon begränsning av det skydd för den personliga friheten som följer av strafflagen och den därpå grundade rättsskipningen. Uppenbarligen föreligger icke, även om en klosterverksamhet skulle tillåtas i landet, någon anledning att i fråga om detta personliga rättsskydd göra någon skillnad mellan klostermedlem och annan medborgare. Såsom närmare utvecklas i kommitténs redogörelse för romersk-katolska bestämmelser om kloster kan ett sådant äga ett klausurområde, vilket icke får beträdas av utomstående. Bestämmelserna härom ha till syfte att, genom klostermedlemmarnas avskiljande från yttervärlden, giva stöd åt klosterlöftena. Det torde emellertid icke kunna komma i fråga att i vårt land införa några särskilda bestämmelser som, utöver vad som gäller om hemfrid, avse att skydda ett klostrets klausurområde.

Av vad nu anförts framgår att, om en klosterverksamhet skulle tillåtas i vårt land, denna skulle komma att vara underkastad redan gällande, all-

männa lagbestämmelser, som äro ägnade att i viktiga hänseenden skydda den enskildes frihet. Då sålunda klostermedlemmen skulle åtnjuta samma rättsskydd som varje annan medborgare, synes knappast omsorgen om enskilds personliga frihet utgöra ett tillräckligt skäl för att bibehålla ett ovillkorligt förbud mot en verksamhet, som bygger på religiösa löften.

Det bör emellertid också beaktas att kloster icke funnits här i landet sedan århundraden tillbaka och att till följd härav klosterväsendet, med dess speciella levnadsideal och dess avskildhet från yttervärlden, måste för våra förhållanden framstå såsom en i flera hänseenden främmande företeelse. Med hänsyn härtill torde en viss varsamhet få anses vara av omständigheterna påkallad, då det gäller att åstadkomma en reformerad lagstiftning på förevarande område. Om en mera begränsad klosterverksamhet tillåtes, lär det icke vara ägnat att ingiva betänklighet, men en helt okontrollerad religiös verksamhet, som förutsätter avskildhet från yttervärlden, synes icke böra möjliggöras.

På grund av vad nu anförts böra således kloster tillåtas, men endast i sådana fall då Kungl. Maj:t efter prövning av omständigheterna lämnar medgivande därtill och på de villkor Kungl. Maj:t föreskriver. Därest sådana villkor åsidosättas eller verksamheten eljest bedrivs på annat sätt än som förutsattes vid tillståndets meddelande, torde det stå Kungl. Maj:t öppet att återkalla tillståndet.

Kommittén har i sitt betänkande närmare utvecklat de synpunkter som, enligt kommitténs mening, böra anläggas vid Kungl. Maj:ts prövning av fråga om tillstånd att inrätta kloster. Av de därvid anförda spörsmålen torde frågan om utlänningsvård i kloster inom landet kunna förbigås; för utlänningskontrollen finnas andra lagbestämmelser. Den av kommittén behandlade frågan om minimiålder för inträde i kloster anser jag däremot vara av stor vikt. Kommittén föreslår att såsom villkor för upprättande av kloster bör föreskrivas att ingen i ålder under aderton år må upptagas i kloster eller avlägga löften. I vissa yttranden förordas i detta hänseende en högre ålder. Enligt min mening böra kloster vara avsedda för mera mogna människor, som äro i stånd att självständigt bedöma, huruvida de ha erforderliga förutsättningar att finna sig till rätta med denna livsform. Det bör däremot icke förekomma att omogna ungdomar indragas däri och kanske endast genom exemplets makt förmås att avlägga löften, som senare kunna vålla dem samvetssvårigheter. Därför synes det motiverat att kräva en högre minimiålder än kommittén föreslagit. Lämpligen bör det, såsom villkor för tillstånd att anlägga kloster, föreskrivas att den som inträder i kloster skall ha uppnått 21 års ålder och att icke någon, innan han fyllt 25 år, får avlägga löften som icke äro tidsbegränsade.

Vad slutligen angår frågan om möjligheterna för den som ångrar ett avlagt löfte att vinna befrielse från detta, följer av den lagstiftning som nu behandlas att han alltid är berättigad att utträda ur sitt trossamfund, varigenom han kan befria sig från sina förpliktelser gentemot samfundet och dess klosterinstitutioner. Huruvida han skall äga att, utan sådant utträde, från-

falla sitt löfte, är en fråga om skyldighet för trossamfundet att bibehålla honom vid hans rättigheter såsom medlem, ehuru han icke uppfyllt sina åtaganden mot samfundet. I detta hänseende torde några föreskrifter icke kunna meddelas. Den som avlagt ett löfte och ångrar detta men likväl vill även i fortsättningen tillhöra sitt trossamfund, får finna sig i att begära befrielse från löftet i den ordning som gäller enligt samfundets egna bestämmelser. Emellertid bör vid Kungl. Maj:ts prövning av ärende om tillstånd att inrätta kloster eller om återkallelse av sådant tillstånd avseende fästas vid bestämmelser som samfundet har om sådan befrielse och den behandling framställningar om befrielse bruka röna hos överordnade myndigheter inom samfundet.

Då sålunda enligt min mening Kungl. Maj:ts tillstånd bör krävas för anläggande av egentliga kloster men icke för andra religiösa institutioner, torde det vara av vikt att jag närmare utvecklar vad jag åsyftat med begreppet kloster. Redan av det föregående framgår att därmed avsetts en institution, vars medlemmar avlägga löften att iakttaga bestämda levnadsregler. Vidare förutsättes att medlemmarna leva tillsammans i avskildhet från yttervärlden. En institution, som icke uppfyller detta krav, t. ex. ett gemensamt hem för personer som ägna sig åt församlingsarbete, sjukvård eller dylik verksamhet bland andra människor, är således icke något kloster. I begreppet kloster måste dessutom inläggas att fråga är om en institution av en viss storlek. De skäl jag i det föregående anfört för en kontroll över klosterverksamheten gälla huvudsakligen endast då fråga är om en institution med ett större antal medlemmar. Enligt den kanoniska lagen fordras sex medlemmar för att en ordnad romersk-katolsk klosterinrättning, ett »domus formata», skall föreligga. Detta stadgande synes innehålla ett lämpligt mått att efterlikna, även då det gäller att bestämma den minsta storleken av en inrättning, som enligt svensk lag skall kunna betraktas såsom kloster. Huruvida den organisation som upprättar eller driver inrättningen kallar sig orden eller kongregation, torde i detta sammanhang vara utan betydelse.

Om de mosaiska församlingarna.

Kommittén.

Den första judiska bosättningen i vårt land skedde under 1770-talet, då några judiska familjer inflyttade efter särskilt tillstånd och den mosaiska församlingen i Stockholm grundades, snart följd av församlingar bl. a. i Göteborg, Norrköping och Karlskrona. Ett särskilt reglemente utfärdades år 1782, varigenom judarnas förhållanden i olika hänseenden närmare reglerades. Detta reglemente innehöll att bosättningen fick ske endast i vissa angivna städer samt upptog utförliga regler om den rätt att driva näring som skulle tillkomma judarna. Beträffande deras rätt till religionsövning gällde att de i varje stad, där de ägde slå sig ned, fingo inrätta en synagoga och hålla en rabbin med erforderlig betjäning samt anordna en särskild begravningsplats.

Judarna fingo här i landet ingå giftermål blott med sina religionsförvanter men ej med några andra. Över deras giftermål, födda och döda skulle årligen till magistraten avlämnas tabeller enligt fastställt formulär. Alla arvstvister skulle vid judarnas egen rabbinrätt och ej annorstädes upptagas och avgöras. Skatt till stat och kommun erlade judarna efter samma grunder som borgerskapet. Magistraten inlämnade till Konungens befallningshavande uppgifter angående de enskilda judarnas rörelse och inkomster, varefter befallningshavanden, sedan »judesällskapet» blivit hört, bestämde totalsumman, vilken judarna sedan skulle fördela sinsemellan. Varje husfader eller husbonde ansvarade för de sinas andelar.

Detta reglemente gällde till 1838, då det ersattes av en förordning angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket. I denna förordning stadgades att mosaiska trosbekännare, som fötts i Sverige eller upptagits till svenska undersåtar, skulle åtnjuta samma rättigheter och skyldigheter som andra svenska undersåtar. Vissa inskränkningar skulle dock gälla. Mosaiska trosbekännare ägde icke utan Konungens tillstånd köpa fast egendom å landet. Ej heller ägde de välja eller kalla präst eller kyrkobetjäning inom de svenska församlingarna, vara ledamot i direktioner eller kommissioner, som hade befattning med kyrkoärenden eller undervisningsverket, eller deltaga i val till sådana befattningar eller i överläggningar och beslut om dylika ämnen. De hade att själva underhålla sina fattiga utan att därför åtnjuta lindring i fråga om bidrag till kommunens allmänna fattigvård.

På grund av det motstånd förordningen mötte utfärdades senare samma år även en kungörelse angående förordningens tillämpning. Därigenom återtog den rätt till fri bosättning som förordningen inneburit; bosättning annorstädes än i Stockholm, Göteborg, Norrköping eller Karlskrona skulle nämligen kräva särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t och judar, som icke voro svenska undersåtar utan endast tillsvidare vistades i riket, skulle få bo allenast i någon av nämnda fyra städer.

Inskränkningarna i de svenska judarnas bosättningsfrihet och rätt att förvärva fast egendom upphävdes år 1860. För utländska judar gällde alltså att de fingo bosätta sig endast i vissa städer; denna föreskrift upphävdes år 1873. Skyldigheten för judarna att själva underhålla sina fattiga upphörde år 1899.

Samtidigt med utfärdandet av nyssnämnda förordning fastställde Kungl. Maj:t även den 30 juni 1838 en ordning rörande vad mosaiska trosbekännare hava att hädanefter iakttaga i avseende på utövningen av deras religion och bestyret inom deras församling m. m. Av denna ordning framgår att judar äro skyldiga att tillhöra mosaisk församling. Sålunda stadgas att, om i stad finnas bosatta ett större antal personer, som bekänna sig till den mosaiska trosläran, de skola utgöra särskild församling. Om antalet ej är så stort att de lämpligen kunna utgöra egen församling, skola de tillhöra närmaste mosaiska församling. Ordningen innehåller bestämmelser bl. a. om tillsättande av vissa föreståndare för församlingen och föreståndarnas åligganden, om årlig uttaxering inom församlingen genom särskilda deputerade

och om allmänna sammankomster med församlingens röstägande ledamöter. Vidare stadgas att, om någon av församlingens ledamöter vägrar eller avhåller sig från att erlägga påförda avgifter, föreståndarna äga att därtill begära handräckning, i Stockholm hos överståthållarämbetet och i landsorterna hos magistraten i staden. Sådan avgift kan genast utmätas, så snart den stöder sig på den av föreståndare och deputerade upprättade och av dem underskrivna taxeringslängden. Även böter i ordningsmål kunna på föreståndarnas anmälan exekutivt uttagas. Mosaisk trosbekännare från främmande ort, som ett år uppehållit sig i stad där mosaisk församling finnes, skall vara underkastad de avgifter till församlingen, som av deputerade och föreståndare honom påföras.

I detta sammanhang må nämnas, att regeringsrätten år 1917 (RÅ 1917 ref. 7) förklarar avgift till Stockholms mosaiska församling utgöra utskyld, för vilken avdrag vid taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt finge äga rum. Numera har emellertid denna avdragsrätt upphört; regeringsrätten har nämligen i ett mål år 1950 (RÅ 1950 ref. 7) funnit rätt till avdrag för avgifter till mosaisk församling icke föreligga enligt nu gällande, år 1947 tillkomna förordning om statlig inkomstskatt.

Såsom ovan nämnts grundades de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg, Norrköping och Karlskrona redan i slutet av 1700-talet, varjämte vid nämnda tid bildades en mosaisk församling i Marstrand, vilken emellertid i början av 1800-talet har upphört. Mosaiska församlingar ha sedermera grundats, en i Malmö år 1873, en i Kalmar år 1888, en i Oskarshamn år 1889, en i Växjö år 1901, en i Halmstad år 1902, en i Sundsvall år 1903 och en i Karlstad år 1919. Den mosaiska församlingen i Halmstad har dock numera upplösts. Det sammanlagda antalet mosaiska församlingar i riket skulle sålunda för närvarande utgöra tio. Enligt uppgift förekommer icke någon församlingsverksamhet i Växjö och Oskarshamn. Antalet mosaiska trosbekännare uppgick vid 1930 års folkräkning till 6 700 personer. Av dessa bodde 3 400 i Stockholms stad, 900 i Göteborg och 500 i Malmö. Till församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka utöver de nu angivna räkna även ett antal personer i kringliggande delar av landet, hörde sålunda flertalet av de svenska judarna. Övriga församlingar omfattade endast mindre grupper. Det kan anmärkas att under krigsåren inkommit ett antal judiska flyktingar, vilka ej räknas som medlemmar av församlingarna förr än de förvärvat svenskt medborgarskap men likväl ha en viss anknytning till församlingarna.

I april 1880 anhöllo föreståndarna för de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Norrköping hos Kungl. Maj:t, att varje svensk mosaisk församling i riket skulle vara berättigad att antaga sin särskilda församlingsordning och underställa densamma Kungl. Maj:ts fastställelse. För då befintlig mosaisk församling, som icke begagnade sig av denna rätt, skulle 1838 års ordning fortfarande gälla. Med ansökningen åsyftades att undanröja de hinder, som genom nämnda ordning ansågos möta för ordnandet på ett tidsenligt sätt av de mosaiska församlingarnas inre angelägen-

heter. Såsom ordningens största brist framhölls att den icke tydligt angåve, vilka personer som skulle vara medlemmar av församlingen, i följd varav säker ledning saknades för bedömning av personers behörighet att taga del i församlingens angelägenheter, varjämte svårigheter uppstode vid taxering, kyrkoböckers förändring och föreskrivna statistiska uppgifters meddelande. Vidare påpekades, att intet bestämt stadgande funnes angående rösträtt i andra angelägenheter än dem som rörde val av elektorerna för utseende av föreståndare. Av ordningen framginge icke, hur den som ansågo sig förnärmad av församlingens beslut skulle kunna vinna ändring hos högre myndighet. Församlingsledamoten hade ej heller tillerkänts besvärsmöjlighet i avseende på föreståndarnas och taxeringsmännens åtgärder. Då förhållandena inom församlingarna icke voro så enahanda, att en församlingsordning passade för dem alla, hade det syntes sökandena lämpligast, att församlingarna bereddades möjlighet att få sina angelägenheter ordnade efter varje församlings särskilda behov. Genom beslut den 30 april 1880 fann Kungl. Maj:t att hinder icke skulle möta att hos Kungl. Maj:t göra den framställning i det av sökandena omförmälda syftet, vartill någon kunde finna sig föranlåten.

Särskilda församlingsordningar ha därefter av Kungl. Maj:t fastställts för församlingarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Karlstad och Norrköping. För de övriga mosaiska församlingarna, nämligen de i Kalmar, Karlskrona, Oskarshamn, Växjö och Sundsvall, har någon församlingsordning icke fastställts och 1838 års ordning är sålunda fortfarande tillämplig på dem. Om innehållet i dessa fastställda församlingsordningar må nämnas följande. En allmän bestämmelse angående församlingarnas ändamål finnes endast för församlingarna i Malmö och Norrköping. Enligt denna har församlingen till ändamål »att vårda judisk religion samt judiska traditioner och föreskrifter». Samtliga församlingsordningar innehålla bestämmelser om medlemskapet i församlingen. Dessa bestämmelser äro för alla de fem församlingarna till sitt sakliga innehåll överensstämmande i så måtto, att medlem i församlingen är envar till mosaiska trosbekännelsen (läran) hörande svensk medborgare, som är mantalsskriven i den stad, där församlingen finnes, eller på annan svensk ort, belägen närmare till denna stad än till någon av de övriga orter i Sverige, där mosaisk församling finnes. Därjämte innehålla församlingsordningarna för församlingarna i Göteborg, Norrköping och Karlstad ett tillägg, enligt vilket medlemskap tillkommer även utländsk undersåte, som då församlingsordningen trätt i kraft redan tillhör församlingen. Församlingens beslutanderätt utövas i alla församlingarna — utom Stockholmsförsamlingen — vid församlingsstämma enligt i ordningen givna föreskrifter. I Stockholm utövas församlingens beslutanderätt av församlingsfullmäktige, vilka skola vara 25 till antalet och väljas av församlingens röstberättigade medlemmar. Församlingarnas medlemmar äro underkastade beskattning enligt närmare bestämmelser i församlingsordningarna. Skyldighet att betala avgifter till församlingarna i Malmö och Norrköping har emellertid därutöver föreskrivits även för annan mosaisk

trosbekännare än församlingsmedlem. Sålunda stadgas att mosaisk trosbekännare, som icke är medlem av församlingen och minst ett år varit bosatt å svensk ort, belägen närmare Malmö (Norrköping) än någon av de övriga orter i Sverige, där mosaisk församling finnes, skall vara underkastad avgiftsplikt till församlingen. Bestämmelserna rörande utskylders påförande och erläggande äro i församlingsordningarna något olika. I samtliga fall grunda de sig dock på en taxering, som efter klagan kan omprövas. Dessutom stadgas att förfallna utskylders äro utmätningssgilla, därest de stödja sig på laga kraftvunnen taxeringslängd, underskriven av dem som deltagit i taxeringen, eller på längd, fastställd och underskriven av dem som deltagit i prövningen av anmärkningar över påförd taxering. Därjämte finnas i samtliga församlingsordningar bestämmelser om besvär över församlingsstämmas (i Stockholm församlingsfullmäktiges) beslut. Sådana besvär kunna grundas på att beslutet kränker klagandens enskilda rätt eller eljest vilar på orättvis grund, att det icke i laga ordning tillkommit, att det står i strid med allmän lag eller författning eller att det överskrider deras befogenhet, som beslutet fattat. Besvaren föras hos länsstyrelsen. I församlingsordningarna för församlingarna i Malmö och Norrköping finnes en bestämmelse rörande villkoren för ändring av församlingsordningen. Det sägs sålunda att beslut om ändring av ordningen ej är giltigt, med mindre det fattats å två på varandra följande församlingsstämmor och å båda biträts av minst två tredjedelar av de röstande. En sådan bestämmelse saknas däremot i de övriga församlingsordningarna.

Det kan anmärkas att högsta domstolen i ett år 1937 avgjort mål (NJA 1937: 247) på talan av en person, som skriftligen till mosaisk församling anmält att han utträdde ur församlingen och hade för avsikt att ingå i statskyrkan, funnit att denne, vilken sedan födelsen varit medlem av församlingen, icke övergått till kristet trossamfund och ej heller eljest visat någon omständighet på grund varav hans medlemskap i församlingen upphört. Av detta rättsfall torde sålunda framgå att det i allmänhet icke är möjligt att utträda ur mosaisk församling på annat sätt än genom övergång till kristet trossamfund, och härför torde dop anses nödvändigt.

Riksdagen har i skrivelse år 1938 (nr 323) hemställt att åtgärder måtte vidtagas för att möjliggöra för svenska medborgare av judisk börd att kunna utträda ur mosaisk församling utan att inträda i svenska kyrkan. I det utskottsutlåtande som låg till grund för skrivelsen anfördes bl. a. att det, såvitt utskottet kunnat finna, förelåge den skillnaden mellan en medlems av svenska kyrkan rätt till utträde ur denna kyrka och en medlems av mosaisk församling rätt till utträde ur denna församling, att medlem av svenska kyrkan endast behövde anmäla att han ämnade övergå till annat erkänt kristet religionssamfund, medan däremot medlem av mosaisk församling måste inträda i svenska kyrkan. Judarna intoge alltså i viss mån en särställning. Det syntes utskottet önskligt, om full likställighet i detta hänseende kunde åvägbringas mellan alla medborgare. Om och när

frågan om fritt utträde ur svenska kyrkan bleve reglerad, förutsatte utskottet, att jämväl frågan om fritt utträde ur mosaisk församling samtidigt ordnades på enahanda sätt.

Kommittén anför att gällande bestämmelser rörande de mosaiska församlingarna äro annorlunda utformade än motsvarande föreskrifter i fråga om de nuvarande erkända församlingarna av främmande kristna trosbekännare. De senare ha icke såsom de mosaiska församlingarna några av Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar. Medlemskapet i de mosaiska församlingarna är grundat på tvångstillhörighet; någon rätt till utträde finnes icke. Annorlunda förhåller det sig med övriga församlingar av främmande trosbekännare. Stundom finnas här i församlingsordningen intagna uttryckliga regler, enligt vilka medlem äger efter anmälan till församlingens pastor utträda ur församlingen. Detta är exempelvis fallet enligt Metodistkyrkans kyrkoordning. Å andra sidan förekommer att några särskilda bestämmelser angående utträdet icke finnas intagna i församlingsordningen. Ett exempel härför är församlingsordningen för de romersk-katolska församlingarna i Sverige, enligt vilken medlemmar i vederbörande församling äro alla inom församlingens område bosatta katolska trosbekännare, oavsett deras nationalitet. Emellertid erfordras enligt vad för kommittén uppgivits för vinnande av utträde ur en katolsk församling i praktiken endast en engångsanmälan till kyrkoherden i vederbörande katolska församling. Såvitt kommittén kunnat finna, anses ej heller hos övriga nu erkända församlingar av främmande trosbekännare hinder möta mot att utträde erhålles endast efter anmälan.

En annan olikhet mellan de mosaiska församlingarna och övriga främmande trosbekännares församlingar är, att de mosaiska församlingarna — oavsett huruvida de ha en särskild församlingsordning eller 1838 års ordning är å dem tillämplig — ha tillerkänts beskattningsrätt gentemot sina medlemmar, och härmed är förenad rätt till indrivning genom de exekutiva myndigheternas försorg. Andra främmande trosbekännares församlingar ha däremot icke beskattningsrätt gentemot medlemmarna. De mosaiska församlingarna kunna sålunda anses i högre grad än de övriga församlingarna intaga en offentligrättslig ställning. För de mosaiska församlingarna gällande föreskrifter i organisatoriskt hänseende äro för övrigt i stor utsträckning likartade med motsvarande bestämmelser i kommunalförfattningarna. Den nuvarande regleringen av de mosaiska församlingarnas förhållanden kan, enligt kommitténs mening, sägas innebära, att dessa församlingar i viss mån jämställts med kommuner.

Härefter anför kommittén att rätten till fritt utträde, om religionsfrihetens krav skola tillgodoses, måste gälla även de mosaiska församlingarna. Härav följer att det icke kan förmenas de ur församlingen utträdde att bilda en egen församling och att således några inskränkningar i rätten att bilda nya mosaiska församlingar icke kunna förekomma. Beträffande regleringen av de mosaiska församlingarnas organisation och verksamhet anför kommittén vidare att 1838 års förordning angående mosaiska trosbe-

kännares skyldigheter och rättigheter här i riket bör upphävas. Kommittén finner det vara uppenbart att 1838 års ordning nu måste anses föråldrad och att densamma under alla förhållanden bör upphävas, därvid dock det spörsmålet inställer sig, om den bör ersättas med någon annan författning eller om några särskilda anordningar eljest böra vidtagas med avseende å de mosaiska församlingarna. Även de särskilda församlingsordningarna innehålla enligt kommitténs mening bestämmelser som måste anses föråldrade; i varje fall gäller detta andra församlingsordningar än Stockholmsförsamlingens. Frågan, huruvida de mosaiska församlingarnas församlingsordningar fortfarande böra vara underkastade Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse, har, enligt vad kommittén anför, nära sammanhang med spörsmålet om dessa församlingars beskattningsrätt. Kommittén, som närmare utvecklar sin ståndpunkt till denna fråga (bet. s. 250—253), finner anledning saknas att bibehålla en särskild reglering av de mosaiska församlingarna. Deras beskattningsrätt och rätten till indrivning av medlemmarna påförda utskylder skola alltså enligt kommitténs förslag upphöra. De mosaiska trosbekännarna bli, anför kommittén, likställda med andra trosbekännare, och de mosaiska församlingarna komma att intaga samma ställning som andra trosbekännares församlingar. Beträffande den närmare innebörden härav anför kommittén följande:

De mosaiska församlingarna komma att äga full frihet vid avfattningen av sina församlingsordningar, dock med iakttagande av bestämmelserna i den föreslagna religionsfrihetslagen. Någon statlig fastställelse av dessa församlingsordningar erfordras ej. Beträffande de församlingar, som för närvarande ha en av Kungl. Maj:t fastställd församlingsordning, möter efter genomförandet av kommitténs förslag intet hinder för att denna fortfarande tillämpas, i den mån den icke innebär en offentligrättslig ställning för församlingen eller är stridande mot religionsfrihetslagen. De församlingar, som icke ha en egen församlingsordning utan tillämpa den i 1838 års ordning intagna, torde kunna förväntas komma att beredas erforderligt rådrum för antagande av en samfundsordning.

Enligt kommittéförslaget skola sålunda både 1838 års förordning och 1838 års ordning upphöra att gälla. Såsom en övergångsbestämmelse föreslås dock att, beträffande sådan avgift till mosaisk församling som före lagens ikraftträdande i vederbörlig ordning påförts, äldre bestämmelser fortfarande skola gälla.

Yttrandena.

Beträffande de överläggningar som under kommitténs arbete förekommit med de mosaiska församlingarna och de önskemål dessa därvid framställt vill jag hänvisa till betänkandet (s. 221—233).

I gemensamt yttrande över betänkandet ha *de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö* förklarat sig dela kommitténs uppfattning att någon särslagstiftning för de mosaiska församlingarna icke är påkallad. Endast i några punkter ha församlingarna funnit anledning till erinran mot kommitténs förslag. Sålunda anför församlingarna bl. a. att enligt förslaget

avgifter till mosaisk församling icke skulle ha karaktären av skatt och att därför betalda sådana avgifter icke såsom hittills skulle få avdragas vid taxering till statlig inkomstskatt. Församlingarna framhålla att denna förändring skulle medföra en ökad ekonomisk belastning för församlingarnas medlemmar och därmed också ökade svårigheter för församlingarna att uttaga nödvändiga avgifter. Församlingarna hemställde därför att deras medlemmar skulle få behålla denna avdragsrätt, såvitt avgifterna avsågo närmare preciserade ändamål, motsvarande lokal kyrklig verksamhet. Därvid förutsatte församlingarna att även andra särskilda trossamfund, som så önskade, skulle kunna erhålla samma rätt under samma förutsättningar.

I det föregående har jag påpekat att regeringsrätten — efter det att församlingarna avgivit detta yttrande — bedömt frågan, huruvida sådan avdragsrätt gäller för närvarande, och därvid funnit att så icke är förhållandet.

Övriga yttranden ha i allmänhet icke berört frågan om de mosaiska församlingarnas ställning. Tillstyrkanden av kommittéförslaget i denna del förekomma dock i de yttranden som avgivits av *statskontoret*, *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *juridiska fakulteten i Lund* och *Sveriges yngre prästers förening*. Däremot har *juridiska fakulteten i Uppsala* anfört att olägenheterna av kommitténs förslag att upphäva de erkända kyrkosamfundens offentlighetsrättsliga ställning särskilt visade sig i fråga om de mosaiska församlingarna. Dessa hade, framför allt de större, under hägnets av den nuvarande ordningen i avsevärd omfattning kunnat bygga upp och vidmakthålla församlingsinstitutioner samt åtaga sig därmed sammanhängande förpliktelser. Redan ur rättssäkerhetssynpunkt syntes det sålunda påkallat att ej väsentligen rubba församlingarnas ställning, i den mån detta icke föranleddes av religionsfrihetskravet. Däremot borde det vara riktigt att begränsa församlingarnas kompetens till religiösa ändamål. Ett anlitande av beskattningsrätten för kulturella angelägenheter utan religiös natur skulle ställa de mosaiska församlingarna i en särställning, som icke vore påkallad av religionsfrihetsskäl, och borde därför icke vidare medgivnas. Likställighet med andra särskilda trossamfund borde vinnas därigenom att även dessa finge beskattningsrätt. Fakulteten — som, i fråga om svenska kyrkans församlingar, anfört att åtskilliga säkerligen med stöd av nuvarande bestämmelser upptagit lån och iklätt sig andra förpliktelser för framtiden, från vilka de icke kunna omedelbart frigöra sig, och att det följaktligen vore ett välgrundat rättssäkerhetskrav, att de av staten erhålla en sådan ersättning, att övergångstidens svårigheter utjämnas och församlingarna erhålla möjlighet att anpassa sin ekonomi efter det förändrade lägets fordringar — har ansett det följa av sig självt att motsvarande ersättningsrätt borde tillerkännas de mosaiska församlingarna.

Departementschefen.

Bestämmelserna i 1838 års förordning angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket avsågo att tillförsäkra de svenska ju-

darna samma ställning som andra medborgare, dock med vissa angivna undantag. Denna författning måste ses i belysning av att judarna tidigare, på grund av det motstånd deras inflyttning mötte främst från representanter för rådande skråväsen, fått intaga en särställning. Förordningen utgjorde ett steg på vägen mot en friare uppfattning. Det kan ifrågasättas, om den icke bör anses vara i huvudsak upphävd redan genom införandet år 1858 av ett stadgande i regeringsformen om naturaliserad utlännings rättigheter och förmåner (28 § 2 mom., se numera 33 §). I varje fall är den nu föråldrad. Numera råder den uppfattningen att samhällliga rättigheter och skyldigheter, i den mån de icke skola tillkomma envar, kunna anknyta till medborgarskap men icke till någon annan omständighet, såsom trosbekännelse. Vilka som ha medborgarskap beror av särskild lagstiftning. De i förordningen angivna undantagen från vanlig medborgerlig ställning, vilka skulle gälla för judarna, äro antingen för länge sedan upphävida eller, såvitt angår inflytande på kyrkliga ärenden och undervisning, reglerade i annan ordning och från en vidare utgångspunkt. Förordningen saknar således betydelse och torde böra upphävas.

De mosaiska församlingarna intaga, i jämförelse med andra religiösa samfund, en särställning; de ha en av Kungl. Maj:t fastställd organisation. Bestämmelserna härom innebära bl. a. följande. Medlemskapet i församlingarna bygger på tvångstillhörighet. Församlingarna äga beskatta sina medlemmar och få dessa skatter indrivna på samma sätt som gäller om allmänna skatter. Några av församlingarna ha även berättigats att uttaga avgifter av andra än sina medlemmar. Församlingarnas verksamhet är såtillvida ställd under statsuppsikt att vissa församlingsbeslut kunna överklagas hos statlig myndighet, i likhet med vad som enligt kommunallagarna gäller om kommunala beslut. Församlingarna kunna således betecknas som ett slags specialkommuner.

Uppenbart är att denna organisation icke kan bibehållas oförändrad. Tvångsanslutningen är icke förenlig med religionsfrihet; medlemmarna måste beredas frihet att träda ut ur församlingarna. Kommitténs förslag innebär emellertid en mera genomgripande ändring än vad som sålunda betingas av religionsfriheten. Förslaget går ut på att helt upphäva de mosaiska församlingarnas reglerade, och därigenom också auktoriserade, karaktär.

I det föregående har jag utvecklat skälen för att jag icke velat föreslå någon närmare reglering av religiösa organisationer i allmänhet. Dessa skäl gälla också de mosaiska församlingarna. Det är sakligt motiverat att dessa skola intaga någon särställning. Att likväl en viss tvekan kan inställa sig, då det gäller att upphäva de nuvarande bestämmelserna om mosaiska församlingar, beror på att förslaget i fråga om dem innebär en större förändring än beträffande något annat trossamfund, svenska kyrkan icke undantagen. Praktiskt sett torde dock härvid tvångstillhörighetens upphörande ha den största betydelsen. Övriga ändringar torde, ehuru principiellt väsentliga, icke praktiskt spela lika stor roll. Skatteindrivning genom

offentlig myndighet torde utan någon större svårighet kunna ersättas av en enskild indrivningsverksamhet, för vilken andra rättsliga åtgärder, bl. a. betalningsföreläggande enligt lagsökningslagen, kunna i sista hand anlitas. Av större vikt är måhända att upphävandet av församlingarnas auktoriserade ställning kunde tänkas bidra till ett sönderfall i olika grupper och åsiktsriktningar. Liksom inom andra religiösa rörelser måste också i judendomen finnas både splittrande och enande krafter. Mot en splittring är väl tvångstillhörighet, åtminstone till det yttre, ett verksamt medel, men det är säkerligen en överskattning av den statliga regleringens betydelse, om man menar att denna, även utan tvångstillhörighet, skulle ha någon avgörande betydelse i detta sammanhang. Andra krafter, som bero av religiösa föreställningar och av känslan för solidaritet och nedärvda traditioner, torde vara de bestämmande. Det synes alltså icke vara tillräckligt motiverat att, ens såsom en övergång, bibehålla någon del av den statliga regleringen av de mosaiska församlingarna.

På grund av vad nu sagts torde alltså vad som gäller om skyldighet att tillhöra mosaisk församling, om förpliktelse för annan än medlem att betala avgift till sådan församling, om utmätning för utskylder eller böter och om besvär över församlingstämmas eller församlingsfullmäktiges beslut böra upphöra att gälla. Att församlingen vid övergången från en statligt reglerad samfällighet till en fri sammanslutning behåller sin identitet torde böra komma till uttryck däri att församlingsordningarna samt, för de församlingar som icke ha särskilda sådana, tillämpliga delar av 1838 års ordning förklaras skola alltjämt gälla till dess församlingarna själva antaga nya bestämmelser. Härigenom äro alltså församlingarna oförhindrade av den tidigare fastställelsen att ändra sin organisation, och någon fastställelse av de bestämmelser som antagas härom kommer icke i fråga. Övergången från ett medlemskap, som bygger på tvång, till ett fritt föreningsrättsligt medlemskap måste uppenbarligen, om samtidigt församlingarna skola bestå, ske på det sättet att medlemmarna själva få taga initiativ till utträde. De böra alltså anses såsom medlemmar till dess medlemskapet härigenom eller annorledes upphör. Vid övergången torde i övrigt böra gälla att utskylder eller avgifter till mosaisk församling, vilka dessförinnan påförts någon och som förfalla till betalning inom det närmaste året, skola följa äldre bestämmelser, både i fråga om betalningsskyldighet och möjlighet till indrivning.

De bestämmelser, för vilkas innehåll jag nu redogjort, torde såsom innehållande ändring i nu gällande administrativa stadganden böra utfärdas i administrativ ordning. De torde likväl vara av den vikt för ett allsidigt bedömande av de mosaiska församlingarnas ställning och av dennas förhållande till religionsfriheten att ett förslag till kungörelse i ämnet lämpligen bör föreläggas riksdagen för yttrande.

I det utlåtande som avgivits av de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö ha dessa upptagit frågan om rätt till avdrag för erlagda församlingsavgifter vid taxering till statlig inkomstskatt. Denna fråga,

som avser tillämpningen av bestämmelser i 1947 års förordning om statlig inkomstskatt, är emellertid helt fristående från de spörsmål som jag nu behandlat, och den torde icke böra upptagas i detta sammanhang.

Övriga frågor.

Kommittén har i sitt betänkande utförligt behandlat frågan om kristendomsundervisning i allmänna skolor och förutsättningarna för befrielse från denna undervisning (s. 47—67). I huvudsak innebär förslaget i denna del att trossamfund, som i sin åskådning väsentligt avviker från grunderna för skolornas kristendomsundervisning, skall äga möjlighet att, med Kungl. Maj:ts tillstånd, själv ombesörja religionsundervisning i skolornas ställe och att följaktligen barn, som tillhöra sådana samfund, skola kunna befrias från skolornas kristendomsundervisning. Även barn som icke tillhöra något samfund kunna, enligt kommitténs förslag, befrias från kristendomsundervisningen, om de i stället erhålla annan religionsundervisning. Kommittén anför att motsvarande regler böra gälla för befrielse från andaktsövningar i skolorna men föreslår icke några särskilda bestämmelser härom. Slutligen innehåller kommitténs förslag en bestämmelse, som begränsar rätten för vissa enskilda skolor, vid vilka religionsundervisning förekommer, att mottaga barn, tillhörande svenska kyrkan eller vissa frikyrkosamfund.

I yttrandena över denna del av kommittéförslaget ha delade meningar kommit till uttryck, särskilt i fråga om rätten för de barn som icke tillhöra något trossamfund att få befrielse från skolans undervisning. En redogörelse för dessa yttranden har lämnats i propositionen till 1950 års riksdag (nr 70) angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling (s. 345—349).

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne, har därefter i samma proposition (s. 367—369) i samband med några andra frågor om det inre skolarbetet behandlat också frågan om kristendomsundervisningen. Efter en redogörelse för vad skolkommissionen och dissenterlagskommittén anført i detta ämne yttrade han därvid bl. a. följande:

Jag delar fullkomligt skolkommissionens uppfattning, att kristendomsundervisningen icke blott skall meddela kunskap utan även stämna de unga till allvar och eftertanke. Men man måste ha klart för sig, att blott ett fåtal kunna bli tänkare, som förmå tränga under ytan av dagsdiskussionerna. Vi ha alla tillträtt ett arv av värderingar och levnadsnormer, som skapats före vår tid och bildar grunden för vårt arbete. Vi måste lämna ett sådant arv även åt våra efterkommande såsom en grund och utgångspunkt för deras insatser.

Det är mycket möjligt, att en analys i livsåskådningsfrågorna skulle blotta djupgående principiella motsättningar, vilka under givna betingelser kunde aktualiseras och dela upp vårt folk i stridande läger. Delvis äro dessa motsättningar av den art, att de måste uppmärksammas och belysas i skolan. Men det för skolans arbete väsentliga är dock, huruvida det gemen-

samma i vår uppfattning av rätt och orätt, gott och ont, sant och osant är tillräckligt att bilda grunden för en kristendomsundervisning, ägnad att tillfredsställa det stora flertalet av vårt folk. Erfarenheterna av 1919 års undervisningsplan peka bestämt i denna riktning. Remissgången av skolkommissionens betänkande har ytterligare stärkt mig i uppfattningen, att det bör vara möjligt att finna en tillfredsställande lösning av kristendomsundervisningens problem i huvudsaklig anslutning till de av skolkommisionens majoritet uppdragna riktlinjerna.

Chefen för ecklesiastikdepartementet angav därefter sin ståndpunkt i vissa av dissenterlagskommittén berörda frågor sålunda:

I överensstämmelse med de erkända grunderna för religionsfriheten böra vissa trossamfunds medlemmar tillerkännas rätt till frikallelse för sina barn från de allmänna skolornas kristendomsundervisning och morgonandakter. Det bör därvid ankomma på Kungl. Maj:t att på given anledning pröva, huruvida trossamfund i sin trosåskådning avviker så mycket från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna, att dylik befrielse skäligen bör beviljas och samfundet erhålla rätt att sörja för religionsundervisning åt samfundet tillhörande barn. I samband därmed bör Kungl. Maj:t lämna erforderliga föreskrifter rörande religionsundervisningens innehåll och kontrollen av densamma genom allmänna organ. I fråga om rätten för sådana särskilda trossamfund att i sin undervisning mottaga lärjungar, som icke tillhöra samfundet, ansluter jag mig till dissenterlagskommitténs förslag.

Mera komplicerad är frågan om rätt till befrielse från kristendomsundervisning för barn utan konfession. Även dessa barn böra, om de befrias från skolornas religionsundervisning, vara tillförsäkrade en undervisning om religion och religiösa förhållanden, som tillfredsställer kraven på orientering i nutidssamhället, men i detta fall saknas den relativa trygghet, som ligger i att trossamfunden tillhandahålla religionsundervisning för medlemmars barn. Därigenom uppstå, såsom skolöverstyrelsen har framhållit, åtskilliga praktiska svårigheter.

Även betänkligheter av annan art uppresa sig mot en frikallelse av barn tillhörande denna grupp. Kravet på objektivitet i undervisningen hålles levande just genom att den är avsedd för barn från skilda läger och icke för en gallrad återstod, som är kvar, sedan vissa meningsriktningar vänt undervisningen ryggen. Jag tror också, att det ligger något i de invändningar, som från mentalhygieniska utgångspunkter riktats mot en utdifferntiering av särgrupper på detta område. Bittra erfarenheter från skilda länder och tider visa, huru livsåskådningsfrågorna kunna skilja och söndra. En tidig uppdelning av barnen i 'hedningar' och 'kristna' är lika litet förenlig med enhetsskolans idé som en sortering efter socialklasser eller förmögenhetsförhållanden. Jag kan således icke tillstyrka rätt till frikallelse från kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna för barn, som icke tillhöra något trossamfund.

Betänkligheter av detta slag behöva icke hindra, att ett barn, som icke tillhör något trossamfund, på skriftlig framställning från den, som har att föra barnets talan, erhåller befrielse från deltagande i morgonsamling, som faller utanför lektionsramen, Morgonbönsbefrielser medgivas redan nu vid de flesta skolor av varierande orsaker i tämligen stor utsträckning; de frikallade utgöra ingen ensartad grupp, vilket är ägnat att minska betänkligheterna. Erforderliga bestämmelser böra meddelas i sådan form, att primärbeslutet, om så behöves, skall kunna korrigeras besvärsvägen.

Vid propositionens behandling i riksdagen fann särskilda utskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 1 s. 175) icke anledning göra erinran mot de i propositionen tillkännagivna intentionerna i fråga om skolarbetet i denna del. Utskottet anförde härom:

Departementschefen har tagit ställning i dessa för ungdomens fostran betydelsefulla angelägenheter med allvar, varsamhet och hänsynstagande till förefintliga olikheter i livsåskådning och förekomsten av olika religions-samfund och av dem anordnad konfirmationsläsning, däri innefattat den av de fria kristna samfundens bibelskolor anordnade. Sedan utskottet tagit kännedom om huru dessa frågor äro avsedda att handläggas, har utskottet icke anledning till erinran emot att de med kristendomsämnet och konfir-mationen sammanhängande skolärendena regleras av Kungl. Maj:t i sed-vanlig ordning.

Utskottet framhöll emellertid samtidigt att riksdagen icke inbjudits att fatta ett formligt beslut i dessa frågor, vilket icke heller utskottet ifråga-satte. Vissa frågor, som behandlats i propositionen och i motionerna, kunde komma att underställas riksdagen även i annat sammanhang, sedan Kungl. Maj:t prövat övriga delar av dissenterlagskommitténs betänkande. Utskot-tet fann icke tillräckligt starka skäl föreligga att genom beslut eller utta-lande föregripa eller rent av utesluta den prövningsrätt, som borde stå riksdagen öppen, då hithörande frågor framlades i sammanhang med andra religionsövning och religionsfrihet berörande spörsmål.

På grund av detta utskottsuttalande vill jag framhålla att den behandling som frågorna om kristendomsundervisningen i våra allmänna skolor och rätten till befrielse från denna undervisning sålunda erhållit vid 1950 års riksdag innebär ett sakligt ställningstagande till dessa frågor i deras sam-manhang med andra spörsmål rörande det inre skolarbetet. Även synpunk-ter som sammanhänga med religionsfriheten kunna anläggas på dessa frågor. Såsom framgår av chefens för ecklesiastikdepartementet nyss återgivna ytt-rande ha dessa synpunkter beaktats vid beredningen av propositionen om skolväsendets utveckling. Det nu föreliggande förslaget till religionsfrihets-lag påkallar icke någon ändrad ståndpunkt till dessa redan behandlade frågor. Anledning saknas således att nu upptaga dem till något nytt sak-ligt bedömande. Jag utgår därvid från att de uttalanden som gjorts av che-fen för ecklesiastikdepartementet och av riksdagen äga tillämpning icke endast på förhållandena efter skolreformen utan även dessförinnan och att de alltså kunna läggas till grund för de bestämmelser som Kungl. Maj:t bör utfärda vid genomförandet av den ändrade religionsfrihetslagstift-ningen.

Kommittén har i sitt förslag upptagit vissa frågor som röra kyrk o b o k f ö r i n g. Förutom de med huvudfrågorna i förslaget direkt samman-hängande spörsmålen om anteckningar i kyrkoböckerna rörande medlem-skap i kyrkan eller i annat religiöst samfund har kommittén sålunda även behandlat frågor rörande anteckningar om dop, om förnamn och om jord-fästning; vidare behandlar kommittén ingående frågan om romersk-katol-

ska församlingars kyrkobokföring. Kommittén föreslår i dessa hänseenden ändringar i gällande författningar samt en särskild förordning med vissa bestämmelser angående kyrkobokföringen av personer som tillhöra romersk-katolsk församling.

Folkbokföringssakkunniga ha i sitt yttrande anfört att de enligt sina direktiv skola eftersträva förenklingar i folkbokföringsarbetet. De sakkunniga räkna därför med att en omgestaltning av folkbokföringsförfattningarna skall bli erforderlig. Det är ännu icke möjligt, framhålla de sakkunniga, att bedöma kommitténs förslag under hänsynstagande till den utformning av folkbokföringssystemet som kommer att bli resultatet av de sakkunnigas arbete. Alla till utredningens ämnesområde hörande frågor borde dock av de sakkunniga bedömas i ett sammanhang. Därför hemställa de sakkunniga i första hand att, därest så befinnes möjligt, kommitténs förslag till ändringar i folkbokföringsförfattningarna överlämnas till de sakkunniga för att beaktas vid de sakkunnigas fullgörande av det dem anförtrodda utredningsuppdraget. Därest detta icke är möjligt, yrka de sakkunniga, i andra hand, att de bestämmelser som tillkomma icke skola anses undandragna den allmänna översyn av folkbokföringsväsendet som uppdragits åt de sakkunniga. *Statistiska centralbyrån* och *domkapitlet i Karlstad* uttala sig likaledes för att kommitténs förslag till ändringar i folkbokföringsförfattningarna skola överlämnas till de folkbokföringssakkunniga.

På grund av vad de folkbokföringssakkunniga sålunda anfört synes det icke lämpligt att nu upptaga andra frågor rörande kyrkobokföringen än sådana som direkt sammanhånga med de ändrade reglerna för medlemskapet i svenska kyrkan och med den ståndpunkt till anteckningar om medlemskap i andra religiösa samfund som jag redovisat i det föregående. Övriga frågor, som röra ändringar i folkbokföringsförfattningarna, böra således överlämnas till de folkbokföringssakkunniga för att beaktas vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag. Därför torde det icke vara erforderligt att jag beträffande anteckningar om dop, förnamn och jordfästning närmare redogör för kommitténs förslag; jag vill härom hänvisa till betänkandet (s. 181—187). I fråga om de romersk-katolska församlingarnas kyrkobokföring torde det däremot för den fortsatta utredningen vara nödvändigt att nu fatta ståndpunkt i princip.

I 1 § förordningen den 28 juni 1946 (nr 470) om ikraftträdandet av folkbokföringsförordningen stadgas att förordningen den 3 december 1915 (nr 476) angående kyrkoböckers förande och förordningen den 11 februari 1887 (nr 10 s. 1) angående anmälningar om födda barn, vilka förordningar i huvudsak upphävdes, alltjämt skola äga tillämpning såvitt angår församling av främmande trosbekännare med rätt till egen kyrkobokföring och barn tillhörande sådan församling. En dylik rätt till särskild kyrkobokföring förekommer numera endast i begränsad omfattning inom vissa romersk-katolska församlingar, vilka erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd därtill.

För närvarande finnas sju erkända romersk-katolska församlingar, nämligen i Stockholm (S:ta Eugenia och S:t Erik), Göteborg, Malmö, Gävle,

Norrköping och Hälsingborg. Därjämte finnas fyra icke erkända församlingar, nämligen i Stockholm (Marie Bebadelse församling), Örebro, Sörforssa och Oskarsström. Enligt Kungl. Maj:ts resolutioner den 25 och 29 januari 1895 ha S:ta Eugenas och S:t Eriks församlingar i Stockholm samt församlingarna i Göteborg, Malmö och Gävle rätt till kyrkobokföring beträffande församlingsmedlemmar, som äro boende i dessa städer. Jämlikt 2 § i 1915 års förordning angående kyrkoböckers förande är emellertid rätten inskränkt till förande av födelsebok samt död- och begravningsbok.

Böckerna skola föras av församlingsföreståndaren enligt reglerna i 1915 års kyrkobokföringsförordning och med begagnande av de vid samma förordning fogade formulären.

Anmälan om födelse av barn, som tillhör församlingen, skall jämlikt 1887 års förordning inom sex veckor efter födelsen göras hos församlingsföreståndaren av barnets fader eller moder eller, i händelse av deras död eller frånvaro, annan person som har vård om barnet. Det åligger församlingsföreståndaren, jämlikt § 32 i 1915 års kyrkobokföringsförordning, att skyndsamt meddela pastor i vederbörande församling av svenska kyrkan erforderliga underrättelser för inskrivning i denna församlings kyrkoböcker. Även dödsfall inom församlingen skola enligt § 32 anmälas hos församlingsföreståndaren och av denne skyndsamt meddelas vederbörande pastor i svenska kyrkan.

Den apostoliske vikarien och det apostoliska vikariatsrådet ha i skrivelse till kommittén hemställt att de romersk-katolska församlingarna måtte i fråga om kyrkobokföring likställas med svenska kyrkans församlingar. I skrivelsen anfördes att sådan likställighet rått före år 1911 och att den nuvarande inskränkningen av de katolska församlingarnas rätt till kyrkobokföring med officiellt vitsord försvårade eller omintetgjorde den katolska pastoralvården och medförde olägenheter vid katolikers ingående av äktenskap. Vidare uttalades att katolikernas beroende av svenska kyrkans prästerskap i kyrkobokförings- och äktenskapsfrågor icke kunde anses förenligt med allmänt erkända principer för religiös frihet. Beroendet uppfattades av katolikerna såsom kränkande.

Kommittén finner att det av praktiska skäl icke är möjligt att tillmötesgå kravet på en fullständig kyrkobokföring i de romersk-katolska församlingarna. Vissa utvidgningar av denna kyrkobokföring föreslås dock av kommittén; bl. a. förordas att den skall omfatta alla medlemmar av församlingen, oavsett om dessa äro bosatta i den kommun där denna finnes eller ej. I övrigt föreslår kommittén att bestämmelserna om denna kyrkobokföring skola anpassas efter stadgandena i 1946 års folkbokföringsförordning och kyrkobokföringskungörelse.

Den apostoliske vikarien och det apostoliska vikariatsrådet beklaga att kommittén icke funnit skäl föreslå en sådan utvidgning av de romersk-katolska församlingarnas kyrkobokföringsrätt att dessa i fråga om kyrkobokföringen bli jämställda med församlingarna inom svenska kyrkan. *Grekisk-katolska ortodoxa församlingen i Stockholm* hemställer att den mät-

te tillerkännas samma rätt att föra kyrkböcker som de romersk-katolska församlingarna. *Länsstyrelsen i Örebro län* uttalar, å andra sidan, att det bör övervägas, huruvida icke den kyrkobokföringsrätt som tillkommer romersk-katolska församlingar bör helt upphävas. *Domkapitlet i Karlstad* anser att nämnda församlingar icke böra ha rätt till kyrkobokföring med officiellt vitsord, enär anledning saknades att de skola intaga en särställning i förhållande till andra trossamfund. *Folkbokföringssakkunniga* äro av samma mening. De finna det ur religionsfrihetens synpunkt icke påkallat och ur folkbokföringssynpunkt i hög grad olämpligt att de romersk-katolska församlingarna äga rätt till kyrkobokföring.

Betydelsen av den rätt till egen kyrkobokföring, som Kungl. Maj:t enligt gällande bestämmelser kan medgiva åt församling av främmande trosbekännare, ligger främst däri att församlingens medlemmar äro skyldiga att göra anmälningar till församlingen; de äro i motsvarande omfattning befriade från att göra anmälningar till den allmänna kyrkobokföringen. Där emot utgör Kungl. Maj:ts tillstånd icke i övrigt något villkor för att kyrkböcker skola få föras. Varje samfund är oförhindrat att i all den omfattning det finner lämpligt föra kyrkböcker över sina medlemmar. Dessa måste dock grundas på frivilliga uppgifter; endast då Kungl. Maj:ts medgivande föreligger kunna församlingens medlemmar tvingas att lämna uppgifter. En sådan skyldighet för församlingens medlemmar att, vid äventyr av böter, lämna uppgifter till församlingen kan icke anses motiverad av religionsfriheten. Huruvida en dylik särskild kyrkobokföring bör bibehållas vid sidan om den allmänna kyrkobokföringen, får bero på praktiska överväganden. Det bör ankomma på de folkbokföringssakkunniga att taga ställning härtill vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag.

I samband med behandlingen av frågan om vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan har kommittén föreslagit att vigselförrättare inom sådana samfund skola föra *vigselförteckning*. Kommittén anför härom att, i likhet med vad som gäller om protokoll över borgerlig vigsel, sådan förteckning bör innehålla tid och rum för vigseln samt de trolovades fullständiga namn, yrke och hemvist. Därjämte bör i förteckningen göras anteckning om kontrahenternas medlemskap i religiöst samfund, vilken anteckning bör utvisa på vad sätt medlemskapet blivit konstaterat. Vidare förordar kommittén att, såsom en påminnelse för vigselförrättarna, föreskrift meddelas om att i förteckningen skall göras anteckning rörande avsändandet av underrättelse om vigseln till vederbörande pastorsämbete.

Kommitténs förslag i denna del har i allmänhet icke föranlett någon erinran i yttrandena. *Folkbokföringssakkunniga* anföra emellertid att vigselförteckningen är en synnerligen betydelsefull urkund, då den under ogynnsamma omständigheter kan utgöra enda återstående möjligheten för makar att styrka äktenskapets ingående. De sakkunniga ifrågasätta därför om icke föreskrifter böra meddelas om att förteckningen skall föras enligt fastställt formulär, att den skall förvaras på betryggande sätt och att den skall vara

samfundets och icke vigselförrättarens tillhörighet, så att den ej går förlorad i samband med dennes dödsfall, avgång ur samfundet eller förflyttning till annat verksamhetsområde inom samfundet. *Riksarkivet* har yttrat sig över förslaget i denna del och därvid ingivit även inhämtade yttranden från lands- och länsarkivarierna samt stadsarkivarien i Stockholm. *Riksarkivet* framhåller att utgångspunkt för frågornas bedömande bör vara den principen, att folkbokföringens urkunder (civilregistret) genom föreskrivna leveranser från urkundsförarna samlas i lands- och länsarkiven för att där bevaras för framtiden. För den händelse det föreskrives att vigselförrättarna skola föra vigselförteckning, som skall äga vitsord, anser *riksarkivet* det böra påbjudas att sådan förteckning skall skrivas med normalbläck på fastställt formulär på normalpapper av klass 2 i bunden bok samt förvaras på betryggande sätt. Vidare böra förteckningarna, på sätt *riksarkivet* närmare angiver i sitt yttrande, överlämnas till lands- och länsarkiven för framtida förvaring.

Syftet med kommitténs förslag rörande vigselförteckningar är att säkerställa erforderliga uppgifter om de äktenskap som ingåtts med vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan. Det synes emellertid tveksamt, om förslaget innefattar den lämpligaste åtgärden härför. I första hand torde det böra undersökas, om icke tillräckliga garantier för bevarandet av anteckningar härom kunna vinnas genom åtgärder inom den allmänna kyrkobokföringen och således utan tillskapande av en sådan speciell kyrkobokföring som dessa förteckningar skulle utgöra. Landsarkivarien i Härnösand har framfört ett uppslag i sitt yttrande, nämligen att pastor, i sådana fall då lysningsbevisets giltighetstid utgår och någon underrättelse om vigsel icke inkommit, skall efterforska, om vigsel skett. Enligt vad jag inhämtat hålla pastorsämbeten redan nu en sådan kontroll över utfärdade lysningsbevis. Även andra utvägar kunna tänkas, om nu gällande bestämmelser anses otillräckliga. Hela spørsmålet om säkerställandet av uppgifter om ingångna äktenskap är dock uppenbarligen i främsta rummet en folkbokföringsfråga. Det bör överlämnas åt de folkbokföringssakkunniga att taga ställning härtill i samband med fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag.

Kommittén har föreslagit ändring i den i 4 kap 11 § rättegångsbalken stadgade *d o m a r e d e n*. Enligt denna lovar domaren att döma efter »Guds och Sveriges lag och laga stadgar». Kommittén förordar att detta uttryck skall ändras till att endast avse »Sveriges lag och laga stadgar».

Formuleringen av domareden i denna del synes ha sitt ursprung i vissa, under senare hälften av 1600-talet utfärdade militärprocessuella bestämmelser. Från dessa har formuleringen upptagits i 1734 års lag. Vid antagandet av nya rättegångsbalken år 1942 gjordes några mindre, språkliga moderniseringar i domareden, men i allt väsentligt fick den behålla sin äldre lydelse.

Det har inom rättsvetenskapen framförts olika meningar om vad uttrycket Guds lag betyder i detta sammanhang. Kommittén ansluter sig till den

uppfattningen att uttrycket icke åsyftar Mose lag utan ett allmänt moraliskt medvetande. Även första lagutskottet har i anledning av en motion vid 1948 års riksdag uttalat att i uttrycket icke bör inläggas annat än en förpliktelse för den blivande domaren att, vid sidan av lagens uttryckliga föreskrifter, i sin domargärning iakttaga även de allmänt humanitära moralbud, som utformats under den kristna etikens inflytande, samt att ett sådant löfte synes kunna avläggas av envar, oavsett religiös uppfattning.

Till stöd för en ändring av edens lydelse framhåller kommittén att innebörden av uttrycket icke klart och otvetydigt framgår av ordalydelsen, som fasthellre kan giva anledning till tvekan och ovisshet om den rätta meningen.

Samtliga remissinstanser, som yttra sig om kommitténs förslag till ändring i domareden, avstyrka förslaget, nämligen *Svea hovrätt, länsstyrelsen i Stockholms län, domkapitlen i Västerås, Göteborg, Härnösand, Luleå och Visby samt juridiska fakulteten i Uppsala*.

Sålunda anför *Svea hovrätt*, som ansluter sig till kommitténs tolkning av uttrycket »Guds lag», att tillräckliga skäl ej föreligga att ur eden borttaga detta uttryck, som äger traditionens helgd och som i ej ringa mån bidrager till edens högtidlighet och värde. *Juridiska fakulteten i Uppsala* finner det osannolikt, att uttrycket »Guds lag» skulle på allvar kunna kränka samvetsfriden för någon, som gjort sig underkunnig om ordens mening; någon annans uppfattning torde icke förtjäna avseende. *Domkapitlet i Visby* menar att borttagande av uttrycket »Guds lag» icke kan betraktas som ett religionsfrihetsintresse.

Med den numera gängse tolkningen av det i domareden ingående uttrycket »Guds lag», enligt vilken detta uttryck syftar på ett allmänt rättsmedvetande, kan avläggandet av denna ed icke innebära något samvets tvång för den som gjort sig underrättad om innebörden. I vissa äldre processlagförslag ha försök gjorts att omformulera domareden på ett mera genomgripande sätt. Vid antagandet av den nya rättegångsbalken år 1942 valdes i stället den enligt min mening lämpligare utvägen att, såsom processlagberedningen föreslagit, låta eden behålla sitt traditionella innehåll efter en varsam modernisering av uttryckssätten. Det måste anses alldeles opåkallat att nu åter ändra edens lydelse. Jag kan icke tillstyrka kommitténs förslag härom.

Härefter skall jag övergå till att redogöra för de särskilda bestämmelserna i det inom departementet upprättade förslaget. Detta skiljer sig både i sak och till form från kommitténs förslag. Det torde emellertid icke vara nödvändigt att jag här söker giva en fullständig redogörelse för stadgandena i kommittéförslaget. Skillnaden mellan detta och det inom departementet upprättade förslaget framgår i huvudsak redan av vad jag anfört i det föregående. I övrigt hänvisas till betänkandet.

Redogörelse för de särskilda lagförslagen.**Förslag till ändrad lydelse av 4 och 28 §§ regeringsformen.**

§ 4.

Enligt denna paragraf i dess nu gällande lydelse skola statsrådets ledamöter vara av den rena evangeliska läran. Stadgandet härom har, i överensstämmelse med vad jag anfört i det föregående, borttagits i förslaget; frågan om hinder för ledamot av statsrådet att såsom föredragande handlägga vissa ärenden rörande svenska kyrkans religiösa angelägenheter behandlas i 28 § andra stycket.

§ 28.

I första stycket av denna paragraf stadgas att, i de fall då utlänning kan utnämnas till ämbete eller tjänst, bortsett från militärt ämbete eller konsulsbefattning, en förutsättning för utnämningen är att denne bekänner den rena evangeliska läran. Detta stadgande överensstämmer icke med motsvarande bestämmelser för svenska medborgare. Skillnaden har uppkommit genom att olika delar av 28 § ändrats vid skilda tidpunkter. Någon anledning att bibehålla en sådan skillnad föreligger icke. Därför böra, såsom även kommittén förordat, samma regler göras tillämpliga på svenska medborgare och utlänningar i fråga om konfessionella behörighetsvillkor och således de särskilda bestämmelserna för utlänningar i första stycket avlägsnas. I vad mån utlänning i övrigt är berättigad att innehava allmän tjänst behandlas icke i detta sammanhang.

Andra stycket innehåller nu ett stadgande, enligt vilket endast den som bekänner den rena evangeliska läran må utnämnas till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap. Vidare stadgas att till alla andra ämbeten och tjänster, utom statsrådsämbetena, må utnämnas bekännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska. Härtill anknyter dock en jävsbestämmelse, enligt vilken den som ej tillhör den rena evangeliska läran är obehörig att såsom domare eller innehavare av annan tjänst delta i handläggning eller avgörande av fråga som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

I det föregående har jag framhållit att, såsom allmän regel, några konfessionella behörighetsvillkor icke böra gälla för innehav av allmän befattning. I första hand bör således behörigheten att inneha ämbeten och tjänster i allmänhet vidgas, så att den omfattar även andra än bekännare av kristen eller mosaisk troslära. Beträffande dessa tjänster bör således gälla att endast förtjänst och skicklighet få vara avgörande vid tillsättningen. Stadgandet härom i sista stycket har tidigare inlett det avsnitt av paragrafen som nu är i fråga; år 1921 flyttades det ned till sin nuvarande plats, och det kom därigenom att stå efter de bestämmelser som utgöra undantag från den i stad-

gandet uttryckta grundsatsen. Detta stadgande synes böra återföras till sin ursprungliga plats i paragrafen och sålunda bilda utgångspunkt för de undantag som av konfessionella hänsyn alltjämt böra gälla.

Beträffande sådana lärartjänster i allmänna skolor, som medföra skyldighet för innehavaren att undervisa i kristendom, har jag i det föregående anfört att, på grund av denna undervisnings särskilda karaktär, den som har en mot evangelisk trosåskådning stridande uppfattning icke bör kunna erhålla dylik tjänst. Detta innebär en ändring i jämförelse med vad nu gäller; för närvarande fordras för erhållande av sådan tjänst tillhörighet till svenska kyrkan. En ändring av stadgandet i andra stycket erfordras sålunda. Kommittén har i sitt förslag till sådan ändring sökt i grundlagen angiva vissa trossamfund, vilkas medlemmar skulle äga behörighet till de tjänster som nu avses. Härvid betecknas dessa såsom »trossamfund med en från grunderna för de allmänna skolornas religionsundervisning ej väsentligt avvikande trosåskådning». Mot detta förslag har i några yttranden anmärkts att formuleringen är alltför vag och skulle medföra tillämpningssvårigheter. *Juridiska fakulteten i Uppsala* har även anfört att dylika uttryck äro olämpliga i en grundlagstext.

Av vad nu sagts torde framgå att det knappast är möjligt att åstadkomma en bestämmelse, som på en gång lämnar tillräcklig ledning för tillämpningen och uppfyller de krav som måste ställas på ett grundlagsstadgande. Det torde vara nödvändigt såväl att i grundlagen angiva den allmänna princip som skall gälla på detta område som att i annan författning närmare utveckla, hur denna princip skall tillämpas. I grundlagen torde sålunda, såsom ett undantag från den eljest gällande principen om förtjänst och skicklighet såsom enda befodringsgrunder, böra angivas att till de sökandes trosåskådning skall tagas den hänsyn som påkallas av undervisningsskyldigheten.

I fråga om den närmare tillämpningen av denna princip har jag redan förut anfört att den som är medlem av svenska kyrkan bör, liksom hittills, anses fylla det konfessionella krav som bör ställas på dessa lärartjänster. Detsamma bör gälla medlemmar av evangeliska frikyrkorörelser eller av andra evangeliska församlingar, som kunna finnas i riket. Det kan emellertid icke begäras att lokala skolmyndigheter utan närmare ledning skola kunna avgöra, vilka religiösa samfund som ha sådan karaktär. I tillämpningsföreskrifterna bör därför genom en uppräknings angivas, vilka religiösa samfund som åsyftas. Denna uppräknings kan uppenbarligen icke göras fullständig; den torde lämpligen böra omfatta sådana över större områden utbredda religiösa samfund som ha ett medlemsantal överstigande 10 000. Med tillgång till en sådan förteckning torde det icke bereda skolmyndigheterna större svårigheter att bedöma, om även andra samfund än de uppräknade äro jämförliga med dessa och således också böra betraktas som evangeliska samfund. Såsom jag i det föregående anfört bör det finnas möjlighet för sökanden att även på annat sätt än genom att visa medlemskap i svenska kyrkan eller i sådant religiöst samfund som nu avses styrka

att han icke har en mot evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning. Detta torde lämpligen få ske sålunda att han i samband med sin ansökan avgiver en skriftlig förklaring därom.

Gällande bestämmelser om lärartillsättning äro av administrativ karaktär. Därför torde också de nu avsedda tillämpningsföreskrifterna böra utfärdas i administrativ ordning. I de särskilda skolstadgorna bör således, såsom ett villkor för erhållande av lärartjänst med skyldighet att undervisa i kristendom, angivas att sökanden icke har en åskådning som strider mot evangelisk kristendomsuppfattning. Dessutom bör i en särskild kungörelse meddelas föreskrifter om hur sökanden äger styrka att han fyller detta krav. Då emellertid innehållet i denna kungörelse är av stor betydelse för bedömandet av den nu föreliggande frågan om konfessionella behörighetsvillkor för lärare, torde riksdagens yttrande böra inhämtas över ett förslag till sådan kungörelse. Förslag har därför upprättats (C. 1.).

Frågan om konfessionella behörighetsvillkor för de teologiska lärartjänsterna vid universitetet har jag förut behandlat. Även då det gäller tillsättning av sådan tjänst bör hänsyn tagas till trosbekännelse i den utsträckning undervisningen påkallar. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, enligt de grunder jag förut angivit, tillämpa det föreslagna stadgandet härom i regeringsformen. Några särskilda bestämmelser rörande docenter eller annan personal, som icke utnämnes av Kungl. Maj:t, torde icke vara behöfliga.

I det föregående har jag anfört att den nu gällande jävsbestämmelsen, enligt vilken den som icke tillhör svenska kyrkan är utesluten från att deltaga i handläggning eller avgörande av fråga som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom kyrkan, i huvudsak bör bibehållas. Kommittén har uttalat den åsikten att denna regel, i vad den angår religionsundervisning, omfattar både religionsundervisning inom kyrkan, t. ex. konfirmationsundervisning, och religionsundervisning i de allmänna skolorna. Därför har kommittén i sitt förslag gjort skillnad mellan sådana frågor som avse religionsundervisningen i de allmänna skolorna och övriga i jävsbestämmelsen avsedda frågor samt uppställt olika regler för dessa fall. Det synes emellertid vara tveksamt, om den tolkning från vilken kommittén utgår är riktig. Uttalandena vid 1867 års riksdag, då stadgandet behandlades, synas väl utvisa att man då åsyftade även vissa undervisningsfrågor i de allmänna skolorna. Ännu vid denna tid torde dock både folkundervisningen och kristendomsundervisningen i läroverken ha betraktats som en kyrklig verksamhet. Numera torde all undervisning i de allmänna skolorna principiellt få anses vara en allmänt medborgerlig angelägenhet och härvid kan någon skillnad icke göras mellan religionsundervisning och annan undervisning. Ett uttryck för denna ändrade uppfattning om undervisningens karaktär är att vården om folkundervisningen efter hand överflyttats från den kyrkliga till den borgerliga kommunen. På grund av denna principiella uppfattning torde det få anses att det nu avsedda stadgandet i 28 §, såsom ordalagen närmast utvisa, för närvarande endast

åsyftar religionsundervisning inom kyrkan i egentlig mening, t. ex. konfir-
mationsundervisningen, men ej någon undervisning i allmänna skolor. Stad-
gandet bör därför icke heller i sin nu föreslagna lydelse äga någon vidsträck-
tare innebörd. För att tydligare utmärka denna har stadgandet i detta av-
seende omformulerats.

Teologiska fakulteten i Uppsala och Stockholms domkapitel ha påpekat
att jävsbestämmelsen bör avse även ämbetsbrott av präst. Mot detta påpe-
kande torde icke vara något att erinra. I konsekvens därmed synes bestäm-
melsen även böra omfatta frågor rörande prästs rätt att utöva prästämbe-
tet. I enlighet med vad nu sagts har stadgandets lydelse kompletterats.

Att jävsbestämmelsen i fråga om statsrådets ledamöter icke skall avse
annan än föredraganden har jag anfört i det föregående. Vad som därvid
avses med föredragande framgår av 5 § tredje stycket regeringsformen.

Förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

Såsom i det följande angives, föreslås ändrad lydelse av 11 kap. 8 § straff-
lagen. I överensstämmelse därmed torde även den mot detta stadgande sva-
rande punkten i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen böra ändras.

Förslag till religionsfrihetslag.

Kommittén anför att den funnit 1873 års förordning om främmande tros-
bekännare och deras religionsövning böra ersättas med en helt ny lag, som
kommittén kallat religionsfrihetslag. Till detta förslag har också bidragit att
det i förordningens rubrik och paragrafer förekommande uttrycket främ-
mande trosbekännare, enligt kommitténs mening, utgjorde en oegentlig be-
teckning för dem som därmed åsyftades.

En ledamot av Västerås domkapitel har i ett särskilt yttrande framhållit
att då en ny dissenterlagstiftning skulle genomföras det önskemålet anmälde
sig att få en klar och överskådlig lag, vilken förbehållslöst och fullständigt
stadfäste samvets- och religionsfrihetens principer och de rättigheter, som
därav följa för individen. Efter vissa erinringar mot kommittéförslaget ur
denna synpunkt anföres vidare i yttrandet att kommitténs förslag till reli-
gionsfrihetslag borde uppdelas på två eller flera lagar, så att ur förslaget
utbrytes allt som icke har direkt att skaffa med bestämmandet av religions-
friheten såsom sådan och att det övriga göres till föremål för särskild lag-
stiftning. Till en lag om svenska kyrkan och utanför denna stående kyrko-
bildningar skulle kunna hänföras bl. a. bestämmelser om inträde i och ut-
träde ur kyrkan, om barns samfundstillhörighet och annat sådant som icke
direkt rörde religionsfrihetens principer.

Det nu återgivna yttrandet aktualiserar frågan om den föreliggande lag-
stiftningens uppgift och allmänna omfattning. I detta hänseende har uppen-
barligen en förskjutning skett från 1873 års förordning. Denna hade nämligen

huvudsakligen till föremål att bestämma främmande trosbekännares rättsställning; såsom en detalj däri upptog den även regler för utträde ur kyrkan i syfte att övergå till främmande trossamfund. I den nya lagstiftning, som kommittén förordat, har däremot utträdesrätten satts i sammanhang med frågan om medborgarens religiösa frihet, vilken alltså blivit huvudfrågan, medan däremot frågan om reglering av andra religiösa samfunds rättsliga ställning blivit en underordnad fråga. Jag har i det föregående närmare motiverat varför icke heller de bestämmelser kommittén upptagit på detta område nu böra lagfästas. Av det övriga innehållet i kommitténs förslag till religionsfrihetslag har frågan om skolundervisningen i kristendom redan tidigare behandlats i sitt sammanhang med andra skolfrågor och den skall nu icke upptagas till saklig behandling. Frågan om inskränkningar i rätten att inneha vissa tjänster torde, utöver de stadganden om konfessionella behörighetsvillkor som upptagits i regeringsformen, icke kräva någon ytterligare behandling i lag; endast administrativa tillämpningsföreskrifter till grundlagsstadgandena torde i vissa fall erfordras.

På grund av vad nu anförts återstå alltså i huvudsak två lagstiftningsspörsmål, nämligen att närmare utveckla och bestämma den religiösa friheten i anslutning till det stadgande härom som redan finnes i 16 § regeringsformen samt att fastställa rätten till utträde ur den svenska kyrkan. I det förra hänseendet påkallas uppmärksamhet särskilt av frågorna om förenings- och församlingsfriheten på det religiösa området och om förhållandet mellan den religiösa organisationen och den enskilde, såvitt detta berör den religiösa friheten. Såsom i vissa yttranden framhållits, bl. a. av den juridiska fakulteten i Uppsala, kan det göras gällande att sådana stadganden som principiellt bestämma den religiösa friheten böra ha sin plats i grundlagen. Mot att sålunda söka bygga ut stadgandet om religionsfrihet i 16 § regeringsformen i de hänseenden detta kan anses ofullständigt talar emellertid att frågan delvis har en allmänt föreningsrättslig karaktär, som icke kan komma till uttryck på dylikt sätt. Härtill kommer naturligtvis också att man icke, utan mycket starka skäl, bör bryta sönder den hävdvunna formuleringen i regeringsformen. Det bör mera vara en fråga om att, gentemot föråldrade betraktelsesätt, närmare bestämma grundlagsstadgandets innebörd än att giva detta ett nytt innehåll. Rätten till utträde ur svenska kyrkan torde icke kunna fastställas utan att samtidigt medlemskapet i sin helhet regleras. Denna reglering utgör uppenbarligen en kyrkolagsfråga. På grund av kyrkolagstiftningens nuvarande tillstånd är dess införande i själva kyrkolagen icke en lämplig utväg. Det föreligger emellertid ett påtagligt samband mellan båda de nu behandlade spörsmålen; även om regleringen av medlemskapet i svenska kyrkan också måste innefatta detaljstadganden, som böra sammanhållas i en författning, har denna reglering som helhet betraktad ett nära samband med spörsmålet om den religiösa friheten. Därför synes det vara naturligt att i en lag upptaga både de principiella frågorna om religiös frihet och frågan om medlemskapet i svenska kyrkan samt att låta huvudsynpunkten, hävdandet av religionsfriheten, bestämma lagens namn.

Om religionsfrihet.

1 §.

Kommitténs förslag till religionsfrihetslag inledes med vissa allmänna bestämmelser av principiell innebörd. Sålunda föreslår kommittén ett stadgande av innehåll att envar skall äga fritt bekänna och utöva sin religion, utan andra hinder än dem som följa av lag eller laga stadga. Vidare innehåller förslaget att det skall stå envar fritt att med andra sammansluta sig och sammankomma för religiös gemenskap och verksamhet. Ett tredje principstadgande angiver att, med de undantag och inskränkningar som förordas av grundlag eller annan laga författning, olikhet i religionsuppfattning ej skall medföra skillnad i rättigheter och skyldigheter.

I de flesta yttranden ha dessa principstadganden lämnats utan erinran. *Juridiska fakulteten i Uppsala* anför att dessa stadganden icke i sak innebära något nytt. Om de skola införas i lag, är emellertid deras plats i regeringsformen, där de grundläggande rättsförhållandena mellan staten och medborgaren fastslås och gränser för statsmakten uppställas, något som också iakttagits i andra länders konstitutionella lagar. Fakulteten erinrar om frågans behandling i 1941 års förslag till ändrad lydelse av 16 § regeringsformen (SOU 1941: 20). *Länsstyrelsen i Norrbottens län* uttalar även den uppfattningen att bestämmelser om fri religionsövning böra vara av grundlags natur och att 1 och 3 §§ i kommitténs förslag äro obehövliga. *Hovrätten för Västra Sverige* yttrar att inskränkningar i dessa stadganden icke borde få göras i administrativ ordning, annat än i fråga om rena ordningsföreskrifter, utan borde få ske endast genom en av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* yttrar att den av kommittén i motiven uttalade grundsatsen, att förenings- och mötesfriheten icke bör vara underkastad annan begränsning än den som följer av nödvändigheten att upprätthålla lag och allmän ordning, icke endast bör underförstås utan uttryckligen fastslås i lagtexten.

Det synes tveksamt om det första av de principstadganden som kommittén föreslagit, med hänsyn till däri gjorda inskränkningar, står i överensstämmelse med regeringsformens religionsfrihetsstadgande. Det torde också vara obehövt att på sådant sätt upprepa vad regeringsformen redan innehåller. Däremot kan det måhända vara lämpligt att låta lagen inledas av en erinran om regeringsformens innehåll i fråga om religionsfrihet.

Ej heller det tredje av de principstadganden kommittén upptagit synes innehålla något som ägnar sig för reglering i den föreslagna formen. Frågan gäller här icke att skapa handlingsregler för myndigheter eller enskilda men väl att uppställa ett principiellt krav på lagstiftningens innehåll i skilda hänseenden. Ett sådant stadgande som det föreslagna synes dock ej giva det resultat som åsyftats; det öppnar en möjlighet att genom administrativ författning göra inskränkningar i medborgerliga rättigheter i fall då en sådan möjlighet eljest icke finnes.

Praktisk betydelse har däremot frågan om förenings- och församlingsfriheten på det religiösa området. Numera synes väl den uppfattningen vara allmänt vedertagen att häri icke få göras några inskränkningar för att hindra viss religionsövning. Endast allmänna, för varje slag av sammankomst gällande hinder böra få uppställas för offentlig gudstjänst, såsom hinder påkallade av hänsyn till ordning, hälsovård och brandskydd. Däremot böra icke, t. ex. i lokala ordningsstadgor, få förekomma några bestämmelser som i dylikt hänseende sätta vissa religiösa samfund eller riktningar i en sämre ställning än andra.

2 §.

Såsom jag framhållit vid behandlingen av huvudfrågorna i förslaget innebär religionsfrihet enligt nutida uppfattning rätt för envar icke endast att sammansluta sig med andra för religiös gemenskap och verksamhet utan även att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. Denna för religionsfriheten grundläggande regel bör ha en tvingande karaktär; den bör icke ens genom avtal kunna åsidosättas.

Den nu angivna grundsatsen har i paragrafen upptagits såsom en allmängiltig regel; denna inbegriper principiellt även medlemskapet i svenska kyrkan, varom dock närmare föreskrifter om utträdesanmälan meddelas i 9 §. I fråga om formen för utträde ur annat trossamfund torde några bestämmelser icke böra meddelas. Frågan härom är en sida av medlemskapet i sådant samfund och bör ankomma på samfundets egna bestämmelser. Av en jämförelse med vad som stadgas i 9 § om utträde ur svenska kyrkan torde dock framgå att det icke kan anses stridande mot paragrafen, om samfundet i sin samfundsordning föreskriver t. ex. att anmälan om utträde skall göras vid personligt besök eller att sådan anmälan skall göras skriftligen med vittnen. Det måste emellertid samtidigt beaktas att samfund icke kan uppställa sådana bestämmelser att medlem hindras att anmäla sitt utträde; dylika bestämmelser äro ogiltiga.

Genom en anmälan om utträde kan sålunda medlem bringa sin personliga anslutning till trossamfund att genast upphöra. Fråga uppkommer då, om han därigenom också omedelbart befrias från alla ekonomiska förpliktelser gentemot samfundet. Kommittéförslaget innehåller en bestämmelse (25 §), enligt vilken medlem icke är skyldig att gälda annan avgift än sådan som angivits i samfundsordning (stadgar) eller eljest blivit i enlighet med samfundsordningen (stadgarna) bestämd samt den som upphört att vara medlem av samfundet ej skall vara skyldig att gälda avgift, som förfaller till betalning efter det medlemskapet upphört. *De mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö* ha i gemensamt yttrande anfört att denna bestämmelse alldeles oberättigat rubbade stabiliteten i ett trossamfunds ekonomi. En på hösten i enlighet med vederbörande samfundsordning fastställd budget för påföljande år borde icke få äventyras därigenom att samfundsmedlemmar anmäla sitt utträde ur samfundet och uraktlåta att betala på grundval av denna budget redan debiterade avgif-

ter. Den ur ett trossamfund utträdande medlemmen borde ha laglig skyldighet att åtminstone gälda de avgifter, som debiterats för och tillika förfalla till betalning under det år, under vilket medlemskapet upphör, och bör vara skyldig därtill, även om avgifterna under det året icke förfalla till betalning förrän efter utträdet.

Frågan om medlems skyldighet att gälda avgifter har behandlats i de utredningar som gjorts rörande lagstiftning om ideella föreningar. I den promemoria om grunderna för en lagstiftning angående ideella föreningar som år 1938 avgavs av C. Romberg anfördes att det vore ett berättigat intresse för en förening att med viss säkerhet kunna räkna med medlemmarnas ekonomiska bidrag och att förening därför borde äga rätt att i stadgarna föreskriva viss, dock ej alltför lång uppsägningstid för utträde (s. 65). Därjämte upptogs en bestämmelse om att medlem som utträdde ur förening i regel icke därigenom fritogs från att gälda periodisk avgift för löpande period eller honom åvilande fast avgift av annat slag och ej heller från annan uttaxering än sådan som förföll till betalning efter det utträdet ägt rum. I huvudsak på samma sätt behandlades hithörande frågor i det betänkande om ideella föreningar som år 1919 avgavs av O. H. Arsell. Enligt 1949 års förslag till lag om registrerade föreningar m. m. (SOU 1949:17) skulle medlem i en ideell förening, som vore underkastad den föreslagna lagen, kunna genast uppsäga sig till utträde; undantag skulle endast gälla för vissa branschorganisationer m. fl. Ehuru sålunda medlem i egentliga ideella föreningar skulle kunna genast frigöra sig från den personliga bundenhet, som kunde anses ligga i medlemskapet, skulle icke det samma gälla om hans ekonomiska skyldigheter; utträdet skulle nämligen anses ske först vid räkenskapsavslutning viss tid efter uppsägningen. Även enligt detta förslag skulle alltså föreningarnas intresse av ekonomisk stabilitet i viss utsträckning tillgodoses.

Den allmänna ståndpunkt till frågan om medlems rätt att genom utträde ur ideell förening befria sig från ekonomiska skyldigheter mot föreningen, vilken redovisats i dessa utredningar, torde få betraktas som ett uttryck för vad som, även utan några lagbestämmelser, följer av allmänna rättsgrundsatsar. Kommitténs förslag i denna del synes icke stå i överensstämmelse med gällande rätt. Det torde tvärtom få antagas att en sådan bestämmelse i samfundsordning som de mosaiska församlingarna avse — vilken alltså går ut på att inom rimliga gränser förplikta medlemmarna att, trots personligt utträde, alltjämt betala påförda avgifter för löpande period — skulle vinna erkännande i rättsskipningen.

3 §.

Beträffande denna paragraf, vars innehåll i huvudsak överensstämmer med vad kommittén föreslagit, må hänvisas till den föregående framställningen om ordnar och kloster.

Om medlemskap i svenska kyrkan.

4 §.

Juridiska fakulteten i Lund anmärker att kommitténs förslag till religionsfrihetslag icke innehåller några bestämmelser om lagens tillämplighet i rummet. Det vore sålunda oklart, om förslaget vore avsett att gälla varje svensk medborgare oavsett hemvist eller endast svensk medborgare, som hade hemvist i riket, eller var och en som där hade hemvist.

I överensstämmelse med vad jag i det föregående anfört om de allmänna grunderna för medlemskapet i svenska kyrkan har i denna paragraf angivits, vilka som kunna vara medlemmar av kyrkan. Med utlänning förstås härvid icke blott medborgare i främmande land utan även statslös person. Beträffande frågan, vad som skall menas med att någon är bosatt i riket, må hänvisas till folkbokföringsförordningen.

5—6 §§.

I 6 § 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning finnas bestämmelser rörande den troslära, i vilken barn skola uppfostras. Bestämmelserna bygga på den förutsättningen, att barn som regel skola uppfostras i svenska kyrkans lära. Det medgives emellertid föräldrar rätt att, när bägge eller endera tillhöra främmande trossamfund, uppfostra sina barn i sådant samfunds lära. Ehuru bestämmelserna sålunda främst taga sikte på barns religiösa fostran, torde de därjämte ha betydelse för barnens ställning till svenska kyrkan. I kyrkobokföringen torde man nämligen utgå från att endast barn, som enligt dessa bestämmelser uppfostras i annan lära än svenska kyrkans, ej ingå i kyrkans gemenskap.

På sätt kommittén anfört torde det icke vara befogat att i en ny lagstiftning upptaga särskilda bestämmelser om skyldighet att uppfostra barn i viss troslära. Barns uppfostran i religiöst hänseende ingår i vårdnaden om barnet. Enligt allmänna regler om vårdnaden gäller att föräldrar eller andra vårdnadshavare äro skyldiga att giva barnet en sorgfällig uppfostran. Härmed avses ej endast bibringande av kunskaper och färdigheter utan även sedlig och religiös fostran. Att vid sidan av denna allmänna bestämmelse om vårdnadens innebörd giva särskilda regler om barns uppfostran i viss troslära synes knappast lämpligt. Ett visst mått av frihet måste alltid tillerkännas vårdnadshavaren vid utövandet av vårdnaden. Detta får anses ligga i sakens natur och följer för övrigt av att efterlevnaden av mer ingående regler knappast låter sig kontrolleras. Skyddet mot att vårdnadshavaren icke missbrukar sin frihet i fråga om barnets religiösa fostran torde — liksom när fråga är om missbruk av vårdnadsrätten i andra hänseenden — ligga i att vårdnaden vid grövre missbruk eller försummelse kan fråntagas honom. Härtill kommer, att man icke torde kunna ålägga dem, som i enlighet med förslaget icke tillhöra vare sig svenska kyrkan eller annat trossamfund, att uppfostra sina barn i den ena eller andra trosläran.

Med det nu anförda är icke sagt att icke frågan om barnens ställning i konfessionellt hänseende bör i lag regleras. Såsom jag tidigare framhållit intager frågan om medlemskapet i den svenska kyrkan en central plats i den tillärnade nya lagstiftningen och däri ingår som ett viktigt led frågan om barns tillhörighet till kyrkan. Beträffande denna fråga kunna lagbestämmelser icke undvaras.

Tidigare har jag givit uttryck åt de grundläggande synpunkter som böra läggas på frågan om barns medlemskap i svenska kyrkan. Principen bör vara att barnen i fråga om medlemskapet följa föräldrarna enligt i stort sett automatiskt verkande regler; föräldrarnas ställning till kyrkan bör sålunda utan någon särskild åtgärd bestämma barnets. Utgångspunkten för denna princip är självfallet att föräldrarna och barnet böra utgöra en gemenskap i konfessionellt avseende.

Vid den närmare utformningen av denna princip kunna olika lösningar tänkas. Kommittén har föreslagit, att föräldrarnas förhållande till kyrkan bör vara avgörande icke endast för barnets anslutning till denna vid födelsen utan även för barnets medlemskap i fortsättningen, till dess det uppnått mer mogen ålder. En lösning efter denna linje medför emellertid att synnerligen invecklade lagregler måste uppställas för att möta de olika situationer som kunna uppkomma genom att föräldrarnas eller enderas av dem förhållande till kyrkan ändras efter barnets födelse. Det synes likväl icke nödvändigt att uppställa regler som automatiskt avgöra frågan om barnets tillhörighet till kyrkan med avseende på hela dess uppväxttid. Det väsentliga torde vara att genom dylika regler avgöres, om barnet vid födelsen inträder i svenska kyrkan eller icke.

Tänkbart vore att låta vad som genom dylika regler blivit avgjort vara bindande till dess barnet uppnått sådan ålder att det själv kan taga ställning till frågan om sin samfundstillhörighet. Härigenom skulle emellertid, vid en förändring av de förutsättningar på vilka frågan om barnets samfundstillhörighet vid födelsen bygger, en motsättning kunna uppstå mellan samfundstillhörigheten och den religiösa uppfattningen i den miljö, där barnet växer upp. Möjlighet bör finnas att förebygga en dylik motsättning. För att vinna detta syfte torde den mest rationella lösningen vara att låta de allmänna reglerna om inträde i kyrkan och utträde därur gälla även för barn, med de modifikationer som följa av att barnet står under annans vårdnad. Detta innebär att man, sedan frågan om barnets tillhörighet till kyrkan vid födelsen blivit avgjord, överlåter åt vårdnadshavaren att fatta beslut om ändring av barnets samfundstillhörighet, utan att denne därvid är bunden av några särskilda regler.

Bestämmelserna om barns inträde i kyrkan vid födelsen böra utgå från föräldrarnas ställning till kyrkan. I fråga om barn i äktenskap bör huvudregeln i enlighet härmed vara den, att barnet vid födelsen inträder i kyrkan, om båda föräldrarna tillhöra kyrkan. Beträffande barn utom äktenskap, vilka i allmänhet såväl faktiskt som rättsligt stå vida närmare modern än fadern, bör regeln vara att barnet vid födelsen inträder i kyrkan,

om modern tillhör kyrkan. När det gäller barn i äktenskap, vilkas föräldrar icke båda tillhöra svenska kyrkan, blir emellertid spørsmålet mera svårlöst.

Vad först angår de fall, då ingendera av föräldrarna tillhör kyrkan, torde i allmänhet icke någon sådan samhörighet mellan dem och kyrkan förefinnas, på vilken en regel om att barnet vid födelsen skall inträda i kyrkan kan grundas. Tillhöra båda föräldrarna annat trossamfund synes detta ligga i öppen dag. Men även om endera eller båda föräldrarna stå utanför varje trossamfund torde det nu sagda äga giltighet. Kommittén har härom anfört att barnen i dylika fall icke automatiskt böra bli konfessionslösa utan räknas som medlemmar i den kyrka med vilken staten är förbunden. Även om detta, såsom kommittén framhåller, i vissa fall icke skulle direkt strida mot föräldrarnas önskan, kan dock i andra fall motsatsen vara förhållandet. Det torde icke vara möjligt att för sådant barn som nu avses uppställa någon presumtionsregel; det måste överlåtas åt föräldrarna att i egenskap av vårdnadshavare bestämma om barnets tillhörighet till kyrkan.

Det största intresset i förevarande sammanhang tilldrager sig emellertid frågan om barns ställning till kyrkan i det fall, då den ene av föräldrarna men ej den andre tillhör kyrkan. Spørsmålet gäller här, om man bör låta barnet följa den av föräldrarna som tillhör eller den som icke tillhör kyrkan. En utväg är att föreskriva att barnet skall följa fadern eller att barnet skall följa modern. Kommittén har för vissa av de nu avsedda fallen förordat att barnet skall följa fadern. Under remissbehandlingen har även hävdats att det vore naturligare att låta barnet följa modern. En regel som lämnar företräde åt den ene makens religiösa uppfattning synes emellertid icke stå i samklang med principen om makars likställighet. En sådan regel kan ej heller grundas på något allmänt antagande att barnet skulle stå den ene eller den andre av föräldrarna närmare i religiöst hänseende. Utvägen att regelmässigt låta fadern eller modern ha företräde, då det gäller att bestämma barnets förhållande till kyrkan, kan alltså uteslutas. Härefter återstår att, som regel, låta barnet inträda i kyrkan eller låta det stå utanför. Det torde vara uppenbart att i valet mellan dessa alternativ avgörande vikt måste fästas vid att den övertvägande delen av befolkningen tillhör kyrkan. Att i dessa fall utgå från att barnet skall inträda i kyrkan torde också bäst överensstämja med kyrkans karaktär av folkkyrka. Visserligen kan icke denna lösning grundas på något antagande att barnets inträde i kyrkan överensstämmer med båda föräldrarnas vilja. En anknytning till kyrkan har dock barnet genom den av föräldrarna som tillhör kyrkan. Det bör emellertid stå föräldrarna öppet att gemensamt bestämma att barnet icke skall inträda i kyrkan. Det kan väl ifrågasättas, om härför erfordras någon särskild bestämmelse, då föräldrarna ändå såsom vårdnadshavare kunna när som helst låta barnet träda ut ur kyrkan. Det synes dock mest tilltalande att, om föräldrarna inom viss kortare tid efter barnets födelse giva tillkänna sin önskan att detta icke skall tillhöra kyrkan, barnet anses icke ha tillhört kyrkan från födelsen.

Sedan länge ha i dissenterlagstiftningen funnits bestämmelser om verkan av avtal mellan makar rörande barnens uppfostran i viss troslära. I detta hänseende stadgas i 1873 års förordning att, om mellan föräldrar till barn i äktenskap träffats avtal om deras barns uppfostran i evangelisk-lutherska läran eller främmande troslära, som en av makarna bekänner, sådant avtal skall vara gällande, såframt det blivit före äktenskapets ingående skriftligen upprättat och för vigselförrättaren uppvisat. Bestämmelsen är särskilt av betydelse för barn i äktenskap, där den ene av makarna tillhör svenska kyrkan och den andre är katolik. Katolska kyrkan kräver nämligen att, innan katolik träder i äktenskap med icke katolik, erhålla försäkran om barnens uppfostran i den katolska läran.

Enligt det av mig förordade förslaget skall frågan, om barn vid födelsen inträda i svenska kyrkan eller icke, avgöras enligt i stort sett automatiskt verkande regler. Det är emellertid den som har vårdnaden om barnet obetaget att därefter bestämma om ändring i samfundstillhörigheten. Tillkommer vårdnaden båda föräldrarna — vilket är regel i fråga om barn i äktenskap — fordras härför enighet mellan föräldrarna. Att införa särskilda bestämmelser om att makarna med bindande verkan äga på förhand bestämma om sådan ändring beträffande samfundstillhörigheten synes emellertid icke erforderligt; denna fråga bör lämpligen avgöras efter omständigheterna vid den tidpunkt då frågan om en ändring är aktuell.

Något annorlunda förhåller sig saken med sådant beslut av makar i blandade äktenskap, som kräves för att barnet icke vid födelsen automatiskt skall inträda i kyrkan. Det är här fråga om att sätta ur kraft en bestämmelse, som tillerkänner den ene makens religiösa uppfattning en viss företrädesrätt med avseende å barnets samfundstillhörighet. Då makarnas bestämmanderätt i detta hänseende skall utövas inom viss kortare tid efter barnets födelse, finnas vidare vissa möjligheter att på förhand överblicka situationen. Huruvida förutsättningarna för makarna att sinsemellan på ett lyckligt sätt ordna denna angelägenhet äro större eller mindre efter äktenskapets ingående och barnets födelse än därförinnan, kan icke allmängiltigt besvaras; frågan måste bedömas från fall till fall. Vid sådant förhållande tala enligt min mening övervägande skäl för en bestämmelse, enligt vilken makar i blandade äktenskap äga att före äktenskapets ingående eller därefter före barnets födelse avtala att barnet icke vid födelsen skall inträda i svenska kyrkan. Ett sådant på förhand träffat avtal bör för att vara bindande vara upprättat i skriftlig form med vittnen. Avtalet bör kunna hävas, om makarna äro ense därom. Då ett sådant avtal som nu sagts föreligger och detta innebär att barnet icke skall tillhöra kyrkan, kan alltså den ene maken, utan hinder av att även den andre har del i vårdnaden, göra anmälan enligt 5 § andra stycket. En förutsättning för att make skall kunna göra avtalet gällande på sådant sätt är dock att han icke själv är utesluten från vårdnaden om barnet.

Beträffande barn utom äktenskap har jag redan framhållit att moderns förhållande till kyrkan bör vara avgörande för om barnet skall inträda i kyrkan vid födelsen. Om emellertid ett sådant barn senare erhåller äkten-

skaplig börd genom att föräldrarna ingå äktenskap med varandra, uppkommer en situation, som är jämförlig med den som föreligger, då barnet fötts i äktenskap. Särskilt om barnet sålunda erhåller äktenskaplig börd förhållandevis snart efter födelsen, synas starka skäl tala för att barnet i fråga om inträde i kyrkan behandlas på samma sätt som barn, vilket födes i äktenskap. Därför torde böra gälla att barnet vid föräldrarnas giftermål skall inträda i kyrkan, om den ene av dem tillhör denna. Även i detta fall böra dock föräldrarna eller den som eljest har vårdnaden äga inom viss kortare tid tillkännagiva sin önskan att barnet icke skall tillhöra kyrkan, med påföljd att barnet icke anses ha inträtt i kyrkan enligt den nu angivna automatiskt verkande regeln. I 10 § har upptagits en bestämmelse, enligt vilken ändring av barns förhållande till kyrkan icke skall få vidtagas utan barnets samtycke, sedan barnet fyllt 12 år. I anslutning härtill bör icke heller sådant automatiskt inträde i kyrkan som nu avses kunna ske, efter det att barnet fyllt 12 år.

7 §.

I 11 § andra stycket kyrkobokföringskungörelsen stadgas för närvarande att i fråga om bokföringen av utlänning skall iakttagas att denne bokföres såsom tillhörande svenska kyrkan, om han är evangelisk-luthersk trosbekännare, och såsom främmande trosbekännare, om han tillhör främmande trossamfund. Såsom jag förut framhållit finnes emellertid icke någon bestämmelse om hur utlänning skall bokföras, om han varken är evangelisk-luthersk trosbekännare eller tillhör främmande trossamfund. Även i dylikt fall torde han därför nu redovisas såsom tillhörande svenska kyrkan.

Kommitténs förslag innebär att här i riket bosatt utlänning skall genom ansökan kunna vinna inträde i kyrkan men att han icke skall upptagas i kyrkan genom några automatiskt verkande regler, i den mån icke ett sådant upptagande följer av kommitténs förslag om barns samfundstillhörighet. Den nu angivna bestämmelsen i kyrkobokföringskungörelsen skulle alltså bortfalla.

Domkapitlen i Uppsala, Skara, Luleå och Visby förorda bibehållande av en dylik bestämmelse; allenast för den händelse utlänningen i fråga anmält att han icke önskade tillhöra svenska kyrkan, borde han icke antecknas såsom kyrkomedlem. *Domkapitlet i Luleå* anför att en sådan bestämmelse har stor betydelse i gränsbygden mot Finland med dess starka inflyttning av finska evangelisk-lutherska trosbekännare. Enligt en levande tradition betraktas och betrakta sig evangelisk-lutherska finnar utan vidare såsom hemmahörande i svenska kyrkan, och de skulle icke förstå varför de skulle behöva särskilt ansöka om inträde i svenska kyrkan. *Domkapitlet* uttalar att den levande ekumenicitet som av gammalt råder inom den evangelisk-lutherska delen av kristenheten och särskilt i Norden icke bör undergrävas genom onödiga formella bestämmelser.

Om man utgår från att medlemskapet i svenska kyrkan skall bygga på frivillighet, kan det väl synas konsekvent att, utöver vad som redan anförts

om barns upptagande i kyrkan, något inträde enligt automatiskt verkande regler icke förekommer, utan att för inträde alltid fordras en uttryckt önskan. Det kan dock ifrågasättas, om icke undantag från denna regel bör göras, då det gäller andra evangelisk-lutherska trosbekännare och framför allt medlemmarna av de evangelisk-lutherska kyrkosamfundet i våra nordiska grannländer. Särskilt vad domkapitlet i Luleå anfört härom torde visa att ett undantag motsvarande det nyss återgivna stadgandet i kyrkobokföringskungörelsen är motiverat. Härvid synes dock en mera tillfällig bosättning i riket icke böra leda till att evangelisk-lutherska trosbekännare utan särskild begäran bli att anse som medlemmar av svenska kyrkan. Däremot kunna de i dylika situationer på grund av medlemskapet i hemlandets evangelisk-lutherska kyrka åtnjuta en viss företrädesställning, såsom gäller om rätt att erhålla vigsel i svenska kyrkan enligt 1915 års förordning härom. Men då en sådan person som nu avses förvärvar svenskt medborgarskap och alltså grunden för hans samhörighet med hemlandets evangelisk-lutherska kyrka i allmänhet upphör, torde han böra utan särskild ansökan upptagas i svenska kyrkan, om han ej hos pastor givit till känna att han icke önskar inträda i kyrkan.

I praktiken måste naturligtvis tillämpningen av ett sådant stadgande som nu angivits bli beroende på att pastor äger kännedom om att förutsättningarna för upptagande i kyrkan i samband med förvärv av medborgarskap föreligga. Närmare bestämmelser som med hänsyn härtill kunna erfordras för stadgandets tillämpning torde få meddelas i administrativ ordning.

8 §.

Såsom jag angivit i den allmänna redogörelsen har kommittén upprättat förslag till en särskild lag om inträde i svenska kyrkan. Denna lag avser dock endast inträde i kyrkan efter fyllda 15 år. I fråga om barn av lägre ålder gälla bestämmelser i förslaget till religionsfrihetslag om barns samfundstillhörighet. Enligt den särskilda lagen skall inträde kunna vinnas efter ansökan av sökanden personligen hos präst, som för kyrkoböckerna i den församling där sökanden är kyrkobokförd. Avgiver sökanden inför prästen försäkran att hans ansökan är betingad av ett allvarligt uppsåt och finnes sökanden äga nödig insikt i kyrkans lära, skall han antecknas såsom medlem av kyrkan.

Kommittén anför rörande detta förslag bl. a. att någon prövning av allvaret i sökandens uppsåt icke skall förekomma; en trosbekännelse skall således icke avfordras honom. Prästen skall emellertid förvissa sig om att sökanden äger nödig insikt i kyrkans lära. Utan sådan insikt kan, enligt kommitténs mening, en uppriktig vilja att tillhöra kyrkan icke föreligga. Omfattningen av den insikt i kyrkans lära som bör krävas kan enligt kommitténs mening icke i lagen närmare angivas. Bedömandet av vad som är nödig insikt får överlåtas åt vederbörande präst. Kommittén framhåller emellertid att avgångsbetyg från folkskolan, i vilket ingår vitsord om godkänd insikt i ämnet kristendom, eller tillförlitliga intyg av annat slag angående inhämtade kunskaper böra godtagas. Någon anledning att genom

förhör ytterligare pröva kunskaperna skall då icke föreligga. Inträdessökande som förut tillhört svenska kyrkan eller något utländskt evangeliskt-lutherskt samfund skall ävenledes kunna förutsättas äga nödig insikt i svenska kyrkans lära. Kommittén finner det självklart att präst bör erbjuda undervisning, om han finner sökanden sakna tillräcklig kristlig insikt.

Av den redogörelse för innehållet i yttrandena som jag lämnat i det föregående vid behandlingen av huvudfrågorna i förslaget framgår att frågan, huruvida dop bör vara en förutsättning för inträde i svenska kyrkan, föränlett delade meningar. Flertalet domkapitel ha väl ansett sig kunna acceptera kommitténs förslag, att inträde skall kunna vinnas utan dop, men samtidigt uttryckt ett önskemål att i lagen på något sätt angives att dopet utgör det normala villkoret för tillhörighet till kyrkan. I övrigt ha vissa detalj-anmärkningar framställts i fråga om inträdesbestämmelserna.

Beträffande förslaget att inträdessökanden skall avgiva försäkran, att hans ansökan är betingad av ett allvarligt uppsåt, framhåller sålunda *domkapitlet i Uppsala* att uttrycket »allvarligt uppsåt» bör ha en innehållsmässig bestämning och föreslår att denna försäkran skall avse »allvarligt uppsåt att äga tillgång till kyrkans tjänst och gemenskap». *Domkapitlen i Linköping, Skara, Strängnäs, Växjö, Lund, Luleå och Visby* samt *Allmänna svenska prästföreningen* framställa förslag av samma innebörd. *Teologiska fakulteten i Uppsala* anför att det från kyrklig synpunkt är av intresse, att medlemskap i kyrkan icke kommer att kunna brukas på illojalt sätt, och föreslår att till kommitténs förslag göres det tillägget att den som anmäler sig till inträde i kyrkan skall antecknas som medlem, såvida ej allvaret i hans försäkran vederlägges av uppenbara fakta.

I fråga om förslaget att inträdessökanden skall äga nödig insikt i svenska kyrkans lära hävdar *domkapitlet i Uppsala* att någon examination inför präst rörande sökandens kristendomskunskaper ej bör krävas. En dylik inträdesprövning kunde ofta komma att vålla vederbörande präst svårigheter, och man finge räkna med stora olikheter i tillämpningen. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser på i huvudsak samma grunder att bestämmelsen om krav på insikt i svenska kyrkans lära bör utgå.

Å andra sidan yttrar *Sveriges yngre prästers förbund* att med den ovissheit som råder om kristendomsämnets plats i kommande skolordning vitsord från skolan om kristendomskunskaper ej kunna godtagas. Kyrkan borde beredas tillfälle att själv pröva, om nödig insikt i dess lära finnes. Förbundet understryker emellertid att icke sådan insikt utan dopet bör vara grundläggande för tillhörigheten till kyrkan. En människa som icke äger intellektuella förutsättningar att tillgodogöra sig kyrkans lära borde likväl genom dop kunna bli medlem av kyrkan. Ej heller *domkapitlet i Växjö* anser det tillfyllest att sökanden deltagit i skolans kristendomsundervisning. Enligt domkapitlets mening bör, förutom insikt i kyrkans lära, även krävas någon kunskap i kyrkans ordning och gudstjänst.

Förslaget att ansökan om inträde i svenska kyrkan skall ske vid personlig inställelse hos präst tillstyrkes av flertalet remissinstanser. Av de tillstyrkande myndigheterna anser emellertid *domkapitlet i Karlstad* att an-

sökan bör få göras till vilken som helst präst i den församling, där den inträdessökande är kyrkobokförd, ej nödvändigtvis till den präst som för kyrkoböckerna. Som skäl åberopar domkapitlet att sökanden därigenom skulle ha möjlighet att hänvända sig till den församlingspräst, för vilken han har det största förtroendet. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* avstyrker å andra sidan förslaget och anför att, om såsom länsstyrelsen föreslår bestämmelsen om insikt i svenska kyrkans lära utgår, det icke finnes anledning att uppställa krav på personlig inställelse, eftersom det då vid en inställelse skulle förekomma endast ett expeditionellt mottagande av inträdesansökningen. Länsstyrelsen förordar att inträde skall kunna vinnas efter en skriftlig ansökan, kompletterad med en skriftlig förklaring av två ojäviga personer, att vederbörandes önskan att inträda i kyrkan grundas på ett allvarligt uppsåt.

Kommitténs förslag att bestämmelser om inträde i svenska kyrkan skola upptagas i en särskild lag och således ej inflyta i religionsfrihetslagen har icke närmare motiverats i betänkandet men synes sammanhänga med att kommittén ansett innehållet i denna särskilda lag, men ej förslaget till religionsfrihetslag, vara av kyrkolags natur. Att betrakta reglerna för vuxna personers inträde i kyrkan såsom kyrkolag, men ej de för medlemskapet i kyrkan praktiskt långt viktigare bestämmelserna om barns inträde däri, torde emellertid icke utgöra en riktig bestämning av kyrkolagsbegreppet. Den praktiska synpunkten, att reglerna om medlemskapet i kyrkan böra hållas samman, torde få vara avgörande för lagstiftningens form. Till frågan om vad som skall anses som kyrkolag skall jag återkomma i det följande.

Vad härefter angår de regler som böra gälla för inträde — utöver vad i det föregående anförts beträffande barns inträde i kyrkan och utländska evangelisk-lutherska trosbekännares upptagande däri vid förvärv av svenskt medborgarskap — torde det vara uppenbart att, såsom domkapitlet framhålla, dopet utgör den normala förutsättningen för tillhörighet till en kristen kyrka. Det vore emellertid felaktigt att betrakta dopet enbart som en inträdesceremoni, vilken hänförde sig till det särskilda, lokala kyrkosamfundet. Dopet har icke en sådan karaktär; det upprepas icke, då någon som utträtt åter vill inträda i kyrkan, och ej heller döpes den som redan blivit döpt inom annat kristet kyrkosamfund. Vidare bör beaktas att dop kan förrättas av varje innehavare av prästämbetet. Handläggningen av frågor rörande medlemskapet i kyrkan bör emellertid ankomma på pastor, i den mening detta begrepp har i folkbokföringsförfattningarna.

På grund av vad nu anförts torde böra stadgas att förutsättningar för upptagande i kyrkan skola anses föreligga, om inträdesansökan gjorts hos pastor och därvid visats att sökanden är döpt i svenska kyrkans ordning. Huruvida detta dop skett omedelbart dessförinnan och såsom ett led i inträdet eller om det är fråga om ett äldre dop, eventuellt ett barndop, torde vara alldeles utan betydelse. I sådant fall som nu avses synes ej någon särskild form för ansökningen böra krävas, utöver vad pastor måste fordra

för att kunna vara förvissad om att ansökningen härrör från den uppgivne sökanden. Vad nu sagts bör dock icke utgöra den enda möjligheten för inträde; även för andra fall erfordras en form för inträde. Sålunda kan t. ex. den som vill inträda redan vara döpt i annat trossamfund. Det synes knappast böra åläggas pastor att ingå på ett bedömande av en uppgift om att ett sådant dop förligger; dessa fall böra således icke jämföras med de förut angivna. Vidare kunna, såsom förut anförts, förekomma fall då dop icke föregått inträdet. För alla de nu angivna fallen, då alltså icke förebibras något bevis om att sökanden är döpt i svenska kyrkans ordning, torde böra i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén förordad gälla att ansökan om inträde skall medföra ett upptagande i kyrkan, om det i ärendet framgår att sökanden erhållit undervisning i kyrkans lära och sökanden inför pastor avger en muntlig försäkran om allvaret i sitt uppsåt.

I fråga om måttet av den undervisning, som sökanden sålunda skall ha erhållit för att hans ansökan om inträde skall kunna bifallas, måste uppenbarligen hänsyn tagas till sökandens ålder och övriga omständigheter. Utgångspunkt för bedömandet bör vara den undervisning som kyrkans medlemmar i allmänhet under motsvarande omständigheter erhållit, och härvid böra självfallet icke för stränga krav ställas. Syftet med bestämmelsen är nämligen endast att det skall finnas en möjlighet att tillse att den som vuxit upp under inflytande av en annan religion eller eljest under sådana förhållanden att han kommit att stå helt främmande för kristendomen, innan han mottages, erhåller undervisning om vad en anslutning till den kristna religionen, och då särskilt till den evangelisk-lutherska formen därav, innebär. Vidare bör det naturligtvis, såsom Sveriges yngre prästers förbund påpekat, finnas möjlighet att tillfredsställa en önskan om inträde även för den som har en bristfällig intellektuell utrustning och därför har svårigheter att tillägna sig kyrkans lära. Detsamma gäller om minderårig, som ännu icke kunnat få någon undervisning.

Beträffande den försäkran som sökanden bör avlägga ha vissa domkapitel anmärkt att ordalagen icke endast böra tala om ett allvarligt uppsåt, såsom kommittén föreslagit, utan också ha en innehållsmässig bestämning. Det kan vara tveksamt, vilken formulering som härvid är den bästa. Mot det förslag som nämnda domkapitel framställa kan invändas att betydelsen därav måhända icke är så lättillgänglig för lekmannen. I anslutning till ett förslag som framstälts av Västerås domkapitel i yttrande över 1927 års betänkande har jag föredragit ett uttryck som går ut på att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl. Sökandens skäl för sin ansökan skola naturligtvis icke bedömas av pastor. I sådant fall då inträde begäres för barn som ej fyllt 18 år och står under annans vårdnad torde någon försäkran rörande allvaret i uppsåtet icke böra krävas. Ett stadgande härom har upptagits i 10 §.

9 §.

Enligt 3 § i 1873 års förordning skall den som vill utträda ur svenska kyrkan giva sin avsikt till känna för kyrkoherden i den församling han till-

hör. Därefter skall han, sedan minst två månader förflutit, vid personlig inställelse hos kyrkoherden göra ytterligare en anmälan. Utträdet anses ha skett vid sistnämnda tillfälle.

Kommittén anför att den personliga anmälningsskyldigheten bör bibehållas, när en personlig inställelse är ägnad att motverka utträde under inflytande av tillfälliga sinnesstämningar. Kommittén framhåller vidare att vad som måste betecknas såsom missbruk av utträdesrätten — exempelvis massutträde i följd av tillfällig agitation eller akut antikyrklig propaganda eller utträde, som föranletts av att ett personligt beroendeförhållande utnyttjats för övertalning i sådan riktning — skulle onödigt underlättas av ett enbart skriftligt förfarande. Kravet på en personlig inställelse markerade vikten av att noga överväga det steg, som man stode i begrepp att taga. I allmänhet plägade ock anmälningar av långt mindre betydelse för individen göras personligen. Att för utträdet ur kyrkan införa en annan ordning finner kommittén vara att i det allmänna medvetandet förringa betydelsen av detta allvarliga steg.

Enligt kommitténs mening borde ansökan icke, såsom i 1873 års förordning är stadgat, nödvändigt behöva göras till kyrkoherden i den församling, där den som vill utträda är kyrkobokförd. Kommittén anser det vara tillräckligt föreskriva att anmälan skall ske till den präst som för kyrkoböckerna i nämnda församling.

Kommittén finner icke skäl att bibehålla den dubbla anmälningsskyldigheten. En fordran på att utträdesanmälan, för att medföra verkan, skall bekräftas efter viss tids förlopp skulle nämligen kunna tolkas såsom uttryck för en avsikt att otillbörligt försvåra utträdet. Kommittén finner det likväl icke lämpligt att en anmälan om utträde skall föranleda att vederbörande anses omedelbart skild från svenska kyrkan. En viss kortare tid borde förflyta, under vilken vederbörande, i den händelse att han ändrade uppfattning, skulle ha tillfälle att återkalla sin anmälan. Med hänsyn härtill föreslår kommittén, att utträde ur svenska kyrkan skall anses ha skett 30 dagar efter det anmälan om utträde gjorts, om icke anmälan dessförinnan återkallats. Återkallande av anmälan skulle kunna ske skriftligt. Bevis om utträde skulle genast utfärdas och tillställas den utträdde.

Länsstyrelsen i Jönköpings län, domkapitlen, juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund, Allmänna svenska prästföreningen och Sveriges yngre prästers förbund ha icke något att erinra mot kommitténs förslag att anmälan om utträde skulle ske genom personlig inställelse hos präst. *Domkapitlet i Växjö* anser emellertid att det bör föreskrivas att anmälan skall skriftligen bekräftas sedan två månader förflutit efter dess framställande. Därigenom skulle, enligt domkapitlets mening, i åtskilliga fall förhastade utträden kunna förebyggas utan att religionsfrihetens princip på något sätt trädde för nära. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* uttalar att det med hänsyn till kyrkans centrala ställning i vårt land synes böra uppställas fordran på att ett utträde ur kyrkan föranledes icke enbart av profana skäl utan — och framförallt — av samvetsbetänkligheter. *Länsstyrelsen* föreslår därför att anmälan om utträde skall åtföljas av en personlig deklARATION att den utträdande känner

det som ett samvetstväång att tillhöra kyrkan. *Domkapitlet i Karlstad* föreslår att anmälan om utträde skall kunna göras hos vilken som helst präst i den församling, där vederbörande är kyrkobokförd. Därigenom skulle den utträdande ha möjlighet att göra anmälan hos den präst, för vilken han hyser det största förtroendet. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* finner i likhet med kommittén det vara av vikt att utträdesbestämmelserna så utformas att de icke uppmuntra kyrkans medlemmar att utträda ur kyrkan utan att beslutet därom är grundat på ett allvarligt övervägande. Länsstyrelsen delar emellertid icke kommitténs uppfattning att de av kommittén föreslagna bestämmelserna skulle få åsyftad preventiv verkan. En skyldighet till personlig inställelse är enligt länsstyrelsens mening icke i och för sig ägnad att stämma till allvarlig eftertanke. Eftersom prästen endast skulle ha att mottaga anmälingen och icke därtill pröva vederbörandes uppsåt, skulle skyldigheten att inställa sig personligen förefalla onödig och tolkas såsom ett uttryck för en avsikt att otillbörligt försvåra utträdet. Länsstyrelsen uttalar att den vore mera benägen att ansluta sig till det förslag om två skriftliga anmälningar som 1925 års religionsfrihetsakkunniga framlagt. Den mellan anmälningarna liggande betänketiden förefaller länsstyrelsen mera ägnad att förhindra missbruk av utträdesrätten än plikten till personlig inställelse. Länsstyrelsen anser emellertid även den dubbla anmälan kunna avvaras och *en* skriftlig anmälan vara tillfyllest, under förutsättning att det föreskrives att denna kompletteras med en skriftlig förklaring av två ojäviga personer, att vederbörandes önskan att utträda är allvarligt grundad.

Även *chefen för statskontoret, den apostoliske vikarien och Christian Science samfund* avstyrka kommitténs förslag att anmälan om utträde skall ske vid personlig inställelse hos präst. *Chefen för statskontoret* uttalar att det icke kan anses staten värdigt att stadga sådana former för denna frihets vinnande att de medföra praktiska svårigheter. *Den apostoliske vikarien* anför att för utträde ur svenska kyrkan sådan form icke bör föreskrivas att den motverkar det fria avgörandet. Eftersom enligt kommitténs förslag den som anmäler utträde ur kyrkan icke skall motivera sitt beslut, finner den apostoliske vikarien personlig inställelse hos präst vara obehövlig. *Christian Science samfund* befarar att den som vill utträda kan komma att utsättas för övertalningsförsök och påtryckningar vid personlig inställelse hos präst.

Kommitténs förslag att utträde ur svenska kyrkan skall anses ha skett 30 dagar efter anmälan, därest denna icke dessförinnan blivit återkallad, har i flertalet yttranden icke föranlett erinringar. *Domkapitlet i Skara* och *Allmänna svenska prästföreningen* föreslå emellertid att tiden utsträcket till två månader och anför att därmed större garanti skulle vinnas mot förhas-tade utträden, t. ex. på grund av tillfällig agitation. *Chefen för statskontoret* anser att det saknas anledning att stadga någon karenstid och betecknar förbehållet, att utträde icke skall anses ha skett därest anmälan återkallas inom karenstiden, såsom ett unicum i svensk lagstiftning. *Metodistkyrkan* erinrar om att för inträde i svenska kyrkan icke föreslagits någon karenstid och menar att villkoren för utträde ur svenska kyrkan icke böra vara strängare än villkoren för inträde i denna. *Metodistkyrkan* finner det alldeles omo-

tiverat att det skulle behövas dubbelt så lång tid för utträde som för lysning till äktenskap. Om karenstid anses oundviklig, borde den enligt Metodistkyrkans mening sättas till högst 14 dagar. *Frikyrkliga samarbetskommittén* uttryck åt samma uppfattning och framhåller att i Danmark och Norge bestämmelse om karenstid saknas. *Folkbokföringssakkunniga* anföra att det skulle medföra stora olägenheter för prästerskapet att behöva övervaka iakttagandet av den föreslagna trettiodagarsfristen, i synnerhet i de större församlingarna. Prästerskapet skulle bli tvunget att föra särskilda förfallolistor. De sakkunniga ifrågasätta med hänsyn härtill, huruvida icke utträde skulle kunna anses ske å anmälningdagen. För den som ångrade sitt utträde stode möjligheten öppen att åter inträda i kyrkan.

Att medlem av svenska kyrkan skall äga rätt att utträda ur kyrkan framgår av 2 §. Här återstår nu att bestämma formerna för anmälan om utträde. Å ena sidan få dessa former icke hindra utträdet; å andra sidan böra de, såvitt möjligt, erbjuda garantier för att de anmälningar som göras bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade. Den lämpligaste utvägen härför synes vara att föreskriva att anmälan skall göras vid personligt besök. Om skriftlig anmälan gällde, skulle nämligen den enskilde kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande.

Kommitténs förslag att en utträdesanmälan icke genast, utan först efter 30 dagar skall medföra utträde ur kyrkan avser att tillgodose sådana fall, då den som gjort anmälan ångrar sig och vill återkalla sin anmälan. Verkan av en utträdesanmälan i olika hänseenden, t. ex. i fråga om rösträtt eller skattskyldighet, måste emellertid av tekniska skäl inträda långt efter det anmälan gjorts. Kvar står såsom det huvudsakliga och omedelbara resultatet av en utträdesanmälan att den som gör denna därigenom befriar sig från sin personliga bundenhet vid kyrkans gemenskap. I fråga om denna verkan av en anmälan bör något uppskov icke förekomma; den bör inträda genast. Det torde alltså icke föreligga tillräckliga skäl att upprätthålla någon särskild möjlighet till återkallelse av en utträdesanmälan, vid sidan om möjligheten att återinträda i kyrkan enligt de regler som gälla härför.

10 §.

Gällande bestämmelser i 1873 års förordning innebära att anmälan om utträde ur svenska kyrkan icke kan av någon göras, förr än han fyllt 18 år. Före nämnda ålder får den som vill utträda ej heller upptagas i främmande församling. Barn av lägre ålder följa i religiöst hänseende sina föräldrar enligt vissa närmare angivna regler. Den som fyllt 15 år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerad kan dock icke på grund av dessa regler anses skild från kyrkan. För den som är i åldern mellan 15 år eller den tidigare ålder, då han konfirmerats, och 18 år föreligger alltså icke någon möjlighet till utträde ur kyrkan.

Kommittén föreslår att anmälan om utträde ur kyrkan skall kunna göras

med vårdnadshavarens samtycke av den som fyllt 15 år och utan sådant samtycke av den som fyllt 18 år. Härom anför kommittén att myndighetsåldern i religiöst hänseende, d. v. s. den ålder vid vilken individen kan anses mogen att själv träffa avgörande angående sin samfundstillhörighet, i vårt land inträder vid 18 år. Kommittén anser icke att någon sänkning av denna myndighetsålder bör ifrågakomma. Tillräcklig mogenhet för ett självständigt bedömande av religiösa spörsmål kan enligt kommitténs mening i allmänhet icke förutsättas förr än vid 17—18 års ålder. För att beakta de fall, då en tidigare religiös mognad inträtt, har kommittén funnit lämpligt föreslå att med vårdnadshavarens samtycke även barn i åldern 15—18 år skola äga rätt att utträda ur kyrkan. Kommittén framhåller att genom en dylik bestämmelse en naturlig övergång erhålles mellan föräldrarnas bestämmanderätt i fråga om barnens samfundstillhörighet, före det de fylla 15 år, och den självständiga bestämmanderätt, som inträder vid 18 år.

I överensstämmelse med vad kommittén föreslagit i fråga om utträde ur kyrkan förordar kommittén att ansökan om inträde i kyrkan skall kunna göras av den som fyllt 15 år, under förutsättning att vårdnadshavaren biträder hans ansökan, och eljest av den som fyllt 18 år.

Den föreslagna rätten för den som fyllt 18 år att självständigt bestämma om utträde har lämnats utan erinran av åtskilliga remissinstanser, bl. a. *skolöverstyrelsen, länsstyrelsen i Malmöhus län, domkapitlen i Linköping, Lund, Karlstad, Luleå och Stockholm.*

Å andra sidan ha *länsstyrelsen i Jönköpings län, domkapitlen i Uppsala, Skara, Strängnäs, Växjö och Härnösand* samt *teologiska och juridiska fakulteterna i Uppsala* förordat att åldersgränsen sättes till 21 år. *Teologiska fakulteten* uttalar att, även om 18-årsåldern nu utgör gräns för den individuella självbestämningrätten, det knappast kan anföras något sakligt skäl för att det religiösa ställningstagandet skulle förutsätta mindre mognad än avgörandet av de frågor, som den enskilde eljest först efter uppnådd myndighetsålder äger självständigt träffa. *Juridiska fakulteten* framhåller att f. n. ett barn mellan 15 år (eller tidigare konfirmation) och 18 år saknar varje möjlighet att utträda ur kyrkan, men att detta enligt förslaget skulle bli tillåtet, såvitt anmälan om utträde biträdes av barnets vårdnadshavare. Fakulteten finner det på grund därav ej vidare föreligga tillräcklig anledning att här avvika från den allmänna myndighetsåldern.

Skolöverstyrelsen samt *domkapitlen i Linköping och Luleå* godtaga kommitténs förslag att barn i åldern 15—18 år skola ha rätt att med vårdnadshavarens samtycke utträda ur kyrkan. *Länsstyrelsen i Jönköpings län, Stockholms domkapitel och juridiska fakulteten i Lund* anse däremot att den lägre åldersgränsen icke bör sättas under 16 år. *Länsstyrelsen* gör gällande att barn i 15-årsåldern sällan ha en sådan mognad i religiösa frågor, att de böra tillåtas ta ett så livsviktigt steg som utträde ur kyrkan, och betonar 16-årsålderns allmänna betydelse i vårdnadshänseende.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, domkapitlen i Lund och Karlstad, Allmänna svenska prästföreningen, Sveriges yngre prästers förbund och Evangeliska fosterlandsstiftelsen avstyrka förslaget om viss bestämmanderätt för

barn under 18 år. *Domkapitlet i Lund* medger att det finns fall, då en relativ mognad inträder före 18-årsåldern, men anser det vara vanskligt att lagstifta för dessa fall. *Domkapitlet* framhåller att ungdomar under 18 år äro ytterst mottagliga för påverkan och att under tryck av en tillfälligt påtvingad sinnesstämning stor oreda skulle kunna uppstå i en församling, om sådana ungdomar ägde möjlighet att begära utträde ur kyrkan. Att även vårdnadshavares samtycke skulle erfordras betyder enligt *domkapitlets* mening ganska litet under nuvarande förhållanden, då föräldrarnas undfallenhet för sina barn är allom uppenbar. *Sveriges yngre prästers förbund* betonar den intensitet och flyktighet, som utmärker ungdomar under 18 år, och gör gällande att det vore till skada för ungdomarna och deras utveckling att sätta åldern för utträde lägre.

Beträffande frågan om den ålder en person skall ha uppnått för att kunna ansöka om inträde i kyrkan har kommitténs förslag att självbestämmanderätt skall erhållas vid 18 års ålder rönt invändning endast från *länsstyrelsen i Jönköpings län*, som anser att gränsen bör ligga vid 21 år.

Förslaget att barn i åldern 15—18 år skall ha rätt att med vårdnadshavarens samtycke ansöka om inträde tillstyrkes av *skolöverstyrelsen* och *domkapitlet i Luleå*. *Domkapitlet i Västerås* föreslår att barn i nämnda ålder må vinna inträde, såvitt vårdnadshavaren ingiver en av barnet biträdd ansökan. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* och *Stockholms domkapitel* anse att den lägre åldersgränsen icke bör sättas under 16 år. *Länsstyrelsen* åberopar härför samma skäl som den anfört för denna åldersgräns i fråga om utträde ur kyrkan.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, *domkapitlet i Lund*, *Allmänna svenska prästföreningen* och *Evangeliska fosterlandsstiftelsen* avstyrka, i överensstämmelse med deras inställning i utträdesfrågan, att barn under 18 år skall ha en villkorlig rätt att ansöka om inträde i kyrkan.

Enligt de i 5—6 §§ upptagna reglerna skall frågan om barns inträde i svenska kyrkan vid födelsen avgöras med ledning av föräldrarnas samfundstillhörighet vid samma tidpunkt. Sedan barnets tillhörighet till kyrkan sålunda blivit avgjord, fordras för en ändring beträffande samfundstillhörigheten ett beslut därom å barnets vägnar. Innan barnet nått en sådan mognad att det själv kan taga ställning till religiösa frågor måste ett sådant beslut fattas av vårdnadshavaren, som är barnets legale ställföreträdare i personliga angelägenheter. Vårdnaden om barn i äktenskap tillkommer i regel båda föräldrarna. Regelmässigt måste alltså ett beslut om ändrad samfundstillhörighet för barnet fattas av föräldrarna i förening. Har endast den ene av föräldrarna vårdnaden, räcker det att denne ensam beslutar. Där vårdnaden övergått på särskilt förordnad förmyndare tillkommer bestämmanderätten denne.

Enligt allmänna regler står barn under vårdnad, tills det fyllt 21 år eller ingått äktenskap. Bestämmelsen i 1873 års förordning, att den som fyllt 18 år äger anmäla sitt utträde ur kyrkan, torde innebära att sådan anmälan icke kräver vårdnadshavarens samtycke. Även i fråga om andra personliga

angelägenheter kan en egen bestämmanderätt inträda tidigare än vid den allmänna myndighetsåldern. Att själv taga tjänst eller annat arbete tillkommer sålunda barn, sedan det fyllt 18 år, och i vissa fall redan tidigare. I den vid 1950 års riksdag antagna nya medborgarskapslagen har den ålder, vid vilken barn icke längre följer fadern i nationalitetshänseende utan kan göra egen ansökan om naturalisation, sänkts från 21 till 18 år. Samma ålder bör gälla såsom religiös myndighetsålder. Den som fyllt 18 år bör alltså äga själv göra ansökan eller anmälan som angår medlemskapet i svenska kyrkan; detsamma bör då också gälla i sådana undantagsfall då någon före nämnda ålder ingått äktenskap och därför icke längre står under annans vårdnad.

Ehuru sålunda före den nu angivna religiösa myndighetsåldern bestämmanderätten i fråga om barnets inträde i eller utträde ur kyrkan tillkommer vårdnadshavaren, kan likväl barnet ha nått en sådan mognad, att skälig hänsyn bör tagas till dess uppfattning i religiösa frågor. Kommittén har föreslagit att, sedan barnet fyllt 15 år, dess medverkan skall krävas för en ändring av dess förhållande till svenska kyrkan. Det kan dock ifrågasättas, om icke åldern borde sättas något lägre än vad kommittén föreslagit. Gällande rätt tar i motsvarande fall hänsyn även till confirmation inom kyrkan, som skett före fyllda 15 år. Såsom förebild torde kunna tjäna reglerna i föräldrabalken om adoption, enligt vilka den som fyllt 12 år icke kan adopteras utan eget samtycke. Samma förutsättning torde böra gälla för att den som fyllt 12 år genom vårdnadshavarens åtgärd skulle få upptagas i eller skiljas från kyrkan. Någon viss form för barnets samtycke har icke föreskrivits. Vad i det föregående stadgats om personlig inställelse hos pastor vid anmälan om utträde gäller alltså icke barnet utan endast vårdnadshavaren.

Särskilda bestämmelser.

11 §.

I denna paragraf har angivits vad som åsyftas med uttrycket trossamfund. Denna definition har betydelse för tillämpningen av 2 § samt tredje stycket i lagens övergångsbestämmelser. Båda de nu angivna bestämmelserna torde böra avse religiösa samfund i vidaste bemärkelse. För att avgränsa trossamfund från andra sammanslutningar har anordnandet av gudstjänst angivits såsom det väsentliga. En organisation som icke har detta syfte, är således icke ett trossamfund, även om dess verksamhet i övrigt har en religiös karaktär. Huruvida samfundet enligt allmänna regler är att anse som ett rättssubjekt eller ej, har icke i förevarande sammanhang någon betydelse.

12 §.

Enligt kommitténs förslag skall den som vill inträda i eller utträda ur svenska kyrkan göra ansökan eller anmälan hos pastor i den församling där han är kyrkobokförd. Ehuru kommittéförslaget möjliggör även för annan

än den som är kyrkobokförd i riket att tillhöra kyrkan, har kommittén icke antytt hur ärenden rörande medlemskap i sådana fall skola handläggas.

Christian Science samfund framhåller att utomlands bosatta svenskar kunna bli ställda inför orimliga krav på uppoffrande av tid och pengar för att kunna uppfylla den av kommittén föreslagna bestämmelsen, att den som vill utträda ur svenska kyrkan skall göra anmälan därom vid personlig inställelse hos präst i församling i Sverige. *Juridiska fakulteten i Lund* anför att den som är bosatt utrikes bör kunna få göra anmälan om utträde även inför svensk konsul eller svensk beskickningstjänsteman.

I det föregående har jag anfört att svenska medborgare och här i riket bosatta utlänningar kunna vara medlemmar av svenska kyrkan och att sådana tekniska anordningar böra vidtagas att även den som fyller nu angivna förutsättning men icke är och ej heller bör vara kyrkobokförd i riket kan göra ansökan eller anmälan rörande sitt medlemskap. Därvid bör han lämpligen vända sig till pastor i den församling där han vistas. Har kyrkobokföring underlåtit, ehuru sådan rätteligen bort ske, får det ankomma på den som vill inträda i eller utträda ur kyrkan att först låta kyrkobokföra sig i vederbörlig ordning och därefter göra ansökan eller anmälan rörande medlemskapet i kyrkan. Om åter pastor finner att den som gör ansökan eller anmälan icke bör vara kyrkobokförd i riket, torde det lämpligen böra tillgå så att pastor inskriver ansökningen eller anmälningen bland de minnesanteckningar, vilka enligt 18 § tredje stycket kyrkobokföringskungörelsen föras rörande personer, beträffande vilka pastor beslutat att de icke skola kyrkobokföras i församlingen. I den urkund där dessa minnesanteckningar föras torde pastor dessutom, i förekommande fall, kunna anteckna beslut över ansökningen eller anmälningen. I enlighet med vad nu sagts har i första stycket stadgats att i fråga om den som icke är och ej heller skall vara kyrkobokförd i riket ansökan eller anmälan som avses i 5, 7, 8 eller 9 § må göras hos pastor i församling där han vistas.

För att ansökan eller anmälan rörande medlemskap i svenska kyrkan skall kunna göras även på ort utom riket har genom den föreslagna bestämmelsen i andra stycket öppnats en möjlighet för Kungl. Maj:t att, generellt eller genom förordnande i särskilt fall, uppdraga åt svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman att handlägga sådan fråga. Det torde vara uppenbart att sådant uppdrag icke bör få givas åt ämbetsman som är av annan religion eller eljest icke själv tillhör svenska kyrkan.

De ytterligare föreskrifter som kunna erfordras rörande ansökningar eller anmälningar som avses i denna paragraf torde få meddelas i administrativ ordning. I samband därmed torde böra övervägas, om ansökningar och anmälningar rörande den som icke är kyrkobokförd i riket böra centralt registreras hos riksbyrån för folkbokföringen.

13 §.

Kommittén har icke i sitt förslag behandlat frågan om klagan över pastors beslut eller åtgärd rörande inträde i eller utträde ur svenska kyrkan. En

ansökan eller anmälan rörande medlemskap i kyrkan medför i de flesta fall en kyrkobokföringsåtgärd och över denna åtgärd kan enligt 65 § folkbokföringsförordningen envar, vars rätt därav beröres, söka ändring genom besvär hos domkapitlet i stiftet eller, om mer än en pastor handlagt ärendet, i det stift, till vilket den församling hör, vars pastor först handlagt ärendet. Domkapitlets beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t i den för fullföljd av talan mot domkapitlets beslut i allmänhet gällande ordningen; enligt 2 § 15 mom. 1909 års lag om Kungl. Maj:ts regeringsrätt skola mål om kyrkobokföring upptagas och avgöras av regeringsrätten.

Uppenbart är emellertid att pastors beslut eller åtgärd enligt den nu föreslagna religionsfrihetslagen icke alltid innefattar en kyrkobokföringsåtgärd. Det torde ej heller i dylika fall, såsom grund för ett överklagande, alltid kunna göras gällande att en kyrkobokföringsåtgärd bort vidtagas. Av allmänna rättsgrundsatser torde likväl följa att pastors beslut eller åtgärder kunna överklagas, men ovisshet råder då hur sådan klagan skall föras. Bestämmelser böra därför meddelas. Härvid torde det vara uppenbart att de nu avsedda besluten och åtgärderna så nära sammanhänga med beslut och åtgärder, som innefatta kyrkobokföringsåtgärder, att samma regler böra gälla om överklagande. Stadgandet i religionsfrihetslagen bör alltså innebära en hänvisning till folkbokföringsförordningens bestämmelser i ämnet. Därjämte torde, i sedvanlig ordning, en komplettering böra göras av hithörande stadgande i regeringsrättslagen.

Vad nu anförts avser endast beslut eller åtgärd av pastor. Enligt 12 § skola emellertid åt diplomatisk eller konsulär ämbetsman kunna uppdragas att i pastors ställe handlägga vissa ärenden rörande medlemskap i svenska kyrkan. Därvid uppkommer frågan, hur klagan skall föras över sådan ämbetsmans beslut eller åtgärd. Om annat ej föreskrives, torde klagan kunna föras hos Kungl. Maj:t och alltså direkt, utan att frågan prövats av domkapitel, ankomma på regeringsrättens avgörande. För de sällsynta undantagsfall det här kan vara fråga om böra icke några särskilda bestämmelser meddelas. Det torde vara självklart att i allmänhet yttrande från domkapitel kommer att inhämtas, innan sådana besvär avgöras av regeringsrätten.

14 §.

I denna paragraf har angivits vem som i lagens stadganden avses med beteckningen pastor. Härom hänvisas till 2 § folkbokföringsförordningen och 2 § kyrkobokföringskungörelsen.

Det torde vara uppenbart att, då det i lagen sägs att ansökan eller anmälan skall göras hos pastor, därmed icke avses att denna ovillkorligen måste framlämnas till kyrkoherden eller den överordnade präst som eljest ansvarar för kyrkobokföringen i församlingen. Även annan befattningshavare kan ha uppdrag att på pastors ansvar biträda med kyrkobokföringen. Ansökan eller anmälan som handlagts av denne måste då anses rätteligen gjord.

Ö v e r g å n g s b e s t ä m m e l s e r n a .

Den nya lagen innehåller ändrade och i flera hänseenden utförligare regler om medlemskapet i svenska kyrkan än dem som hittills följts inom kyrkobokföringen. Dessa nya regler kunna uppenbarligen icke göra någon ändring i de förhållanden som redan bestå vid lagens ikraftträdande; tillämpningen av den nya lagen bör alltså utgå från det medlemskap i kyrkan som då föreligger enligt äldre, vid kyrkobokföringen tillämpade regler. Ett stadgande av denna innebörd har upptagits i andra stycket.

Av vad nu sagts framgår även att den som, då lagen träder i kraft, är kyrkobokförd såsom icke tillhörande kyrkan ej heller i fortsättningen tillhör denna, så länge han icke enligt den nya lagens regler inträder däri. Det kan, såsom jag förut framhållit, icke anses uteslutet att även enligt de äldre reglerna personer som icke äro kyrkobokförda äro medlemmar av kyrkan. Hur därmed förhåller sig får bedömas från fall till fall med ledning av de grundsatser som kommit till uttryck i äldre bestämmelser, bl. a. i stadgandena i 1873 års förordning om barns uppfostran i viss troslära. Även om nu avsedda personer gäller enligt samma övergångsstadgande att de alltjämt äro medlemmar av kyrkan.

Uttrycken främmande trossamfund och främmande trosbekännare ha icke använts i den nya lagstiftningen. Förutom i de viktigare författningar som enligt förslaget särskilt ändras i sådant hänseende, förekomma dessa uttryck även i andra bestämmelser, där de äro av mindre betydelse och därför lämpligen kunna tillsvidare kvarstå, såsom i 18 § barnavårdslagen den 6 juni 1924 och 30 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. I tredje stycket har därför stadgats att dessa uttryck, efter lagens ikraftträdande, skola avse annat trossamfund än svenska kyrkan och medlemmar i sådant samfund.

Beträffande upphävandet av 1838 års förordning angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket må hänvisas till vad som anförts i det föregående rörande de mosaiska församlingarna.

Att 1868 års förordning angående särskilda sammankomster för andaktsövning numera är föråldrad och bör upphävas har jag framhållit i det föregående. Detsamma gäller 1869 års förordning angående ansvar för den som söker förmå annan till avfall från den evangelisk-lutherska läran.

I 1873 års förordning angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar upptogos sådana bestämmelser rörande främmande trosbekännare som ansågos vara av kyrkolags natur. Därav har 2 §, vilken handlade om äktenskap mellan medlem av svenska kyrkan och bekännare av främmande kristen troslära, redan tidigare upphävts. Praktisk betydelse har endast 3 §, som behandlar främmande trosbekännares rätt till lägerstad på allmän begravningsplats. Detta stadgande torde böra ersättas med en bestämmelse i jordfästningslagen; denna fråga skall jag behandla närmare i det följande. Återstående 1 och 4 §§ torde böra upphävas.

Vad härefter angår 1873 års förordning angående främmande trosbekän-

nare och deras religionsövning torde upphävandet av de särskilda stadgandena i denna författning ha tillräckligt utförligt motiverats i det föregående. Här må endast ytterligare anmärkas följande. Bestämmelsen i 10 §, enligt vilken främmande trosbekännares församlingar, inrättningar och stiftelser icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd må förvärva och besitta fast egendom i riket, innefattar strängare regler om religiösa samfunds fastighetsförvärv än vad som i allmänhet gäller om bolags, förenings eller stiftelses rätt att förvärva fast egendom. Skäl att bibehålla en sådan särställning för religiösa samfund torde icke föreligga. Frågan om skyldighet för församling att göra anmälan till polismyndighet, innan hus eller rum tages i bruk för allmän gudstjänst, vilken fråga behandlats i 11 §, torde icke heller kräva någon särbestämmelse; samma bestämmelser som gälla för samlingslokaler i allmänhet böra gälla också gudstjänstlokaler. Bestämmelsen i 18 § om ansvar för fel eller försummelse, vartill främmande församlings föreståndare eller präst gjort sig skyldig i avseende på honom åliggande anteckningar i kyrkobok angående borgerliga förhållanden eller meddelande av ämbetsbevis därom, torde alltjämt äga betydelse i sådana fall då församling av främmande trosbekännare har rätt till egen kyrkobokföring. I denna del torde alltså ansvarsbestämmelsen i 18 § böra fortfarande gälla, ehuru förordningen i övrigt upphäves.

Förslag till lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken.

4 kap.

2 §.

I giftermålsbalken skiljes mellan kyrklig och borgerlig vigsel. Såsom kyrklig vigsel betecknas därvid såväl vigsel inom svenska kyrkan som vigsel inom främmande trossamfund, under det att med borgerlig vigsel åsyftas vigsel inför borgerlig vigselförrättare, i regel ledamot av magistrat, kommunalborgmästare eller landsfiskal. Kommittén har icke föreslagit någon ändring av dessa begrepp.

Domkapitlen i Uppsala, Linköping, Skara, Strängnäs, Växjö, Göteborg, Karlstad, Härnösand, Luleå och Stockholm anmärka att termen »kyrklig vigsel» bör förbehållas vigsel förrättad inom svenska kyrkan. *Domkapitlet i Uppsala* anför att det icke är sakligt riktigt, att såsom kyrklig beteckna vigsel inom mosaisk församling eller över huvud taget vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan. Med tanke på vigslars registrering bör, enligt domkapitlets mening, en terminologi skapas, av vilken det framgår om en vigsel förrättats inom svenska kyrkan, en mosaisk församling eller annat trossamfund eller av borgerlig vigselförrättare.

Det kan icke komma i fråga att i detta sammanhang vidtaga någon ändring av de grundläggande begreppen i giftermålsbalken. Däremot är det naturligtvis tänkbart att det av domkapitlen uttalade önskemålet såtillvida kan tillgodoses att vigselns religiösa karaktär på lämpligt sätt redovisas i kyrkobokföringen. Detta är emellertid ett praktiskt spörsmål, som torde

komma att närmare utredas av de folkbokföringssakkunniga vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag.

Innebörden av de föreslagna ändringarna i paragrafen framgår i huvudsak av vad jag anfört i det föregående. Härtill må endast anmärkas att begreppet trossamfund i detta sammanhang bör anses ha samma innebörd som i religionsfrihetslagen. Även med denna utgångspunkt kunna emellertid vissa tveksamma spørsmål uppkomma. Sålunda kan det, då inom en frikyrklig rörelse finnas både lokala församlingar och en gemensam organisation för större områden, vara tveksamt, om de lokala församlingarna eller den större organisationen bör betraktas som trossamfund och i denna egenskap vara bärare av vigselrätten. Något generellt svar på denna fråga kan icke givas. Frågan får bedömas från fall till fall på grund av de föreliggande faktiska förhållandena.

Kommittén har föreslagit en särbestämmelse för vigselrätten inom mosaisk församling. I detta fall skulle nämligen fordras att båda de trolovade vore mosaiska trosbekännare men icke uppställas något krav på medlemskap i församlingen. Det synes emellertid, efter upphävandet av de mosaiska församlingarnas särställning i andra hänseenden, icke föreligga tillräckliga skäl för en dylik särbestämmelse i fråga om vigsel; den har därför icke medtagits i förslaget.

3 §.

Vem som skall äga behörighet att förrätta vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan bör bero på innehållet i Kungl. Maj:ts förordnande. I princip torde redan nu gälla att Kungl. Maj:t äger giva närmare föreskrifter härom. Det nu gällande stadgandet synes emellertid närmast utmärka att behörigheten alltid skulle tillkomma samfundets prästerskap i dess helhet. En omformulering av stadgandet har därför vidtagits. Det torde vidare icke böra vara något hinder för Kungl. Maj:t att till vigselförrättare förordna även annan än den som är präst i det samfund som erhåller vigselrätt. Sålunda torde t. ex. på begäran av en frikyrkoförsamling, som icke själv har någon predikant som är lämplig att förrätta vigsel, vigselförrättare i en likartad grannförsamling, som har vigselrätt, kunna förordnas att förrätta vigsel även inom den förstnämnda församlingen.

8 och 9 §§.

I dessa paragrafer föreslås vissa formella jämkningar, föranledda av övriga ändringar i kapitlet.

14 kap.

1 §.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse är präst inom sådan församling av främmande trosbekännare, som har rätt till offentlig religionsövning, behörig att, utan särskilt förordnande, medla mellan makar. Detta stadgande torde avse präst i församling som vunnit erkännande enligt 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning. I samband

med förordningens upphävande bör alltså en ändring göras i paragrafen. Därvid synes det emellertid knappast lämpligt att tillerkänna varje präst eller predikant inom ett trossamfund sådan behörighet. Medlingen utgör nämligen i vissa fall en förutsättning för att äktenskapsmål skola få upptagas av domstol, och det är därför av vikt att det kan fastställas, om medling rätteligen skett. En lämplig utväg synes vara att sammankoppla behörigheten att, utan särskilt förordnande, vara medlare med behörigheten att förrätta vigsel. Önskemål att även annan präst eller predikant inom trossamfund skall vara medlare kunna tillgodoses genom särskilt förordnande på sätt paragrafen angiver.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse kan den som offentligen skymfar sådant som av kyrkan eller erkänt trossamfund hålles heligt dömas för brott mot trosfrid. Då i fortsättningen något erkännande av trossamfund icke vidare skall förekomma, är en ändring i paragrafen erforderlig. Det torde lämpligen kunna stadgas att straffskyddet skall avse sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt trossamfund hålles heligt.

Förslag till förordning om ändrad lydelse av 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469).

Jämlikt 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen skall såsom bilaga till församlingsboken föras särskild förteckning över främmande trosbekännare. Enligt kyrkobokföringskungörelsen och de vid denna fogade anvisningarna för kyrkoböckernas förande skall anteckning om främmande trosbekännelse göras förutom i denna förteckning jämväl i församlingsboken, personakten, födelse- och dopboken (föräldrarnas trosbekännelse), lysnings- och vigselboken samt död- och begravningsboken. Angående evangelisk-luthersk trosbekännelse eller medlemskap i svenska kyrkan göres icke någon anteckning, såvitt icke fråga är om en person som från ett främmande trossamfund vunnit inträde i svenska kyrkan, i vilket fall dagen för inträdet antecknas i församlingsboken och personakten. Medlemskap i svenska kyrkan framgår således i allmänhet endast därav att anteckning om främmande trosbekännelse i sådant fall icke finnes. Kyrkobokföringskungörelsen bygger nämligen på den förutsättningen, att alla i församlingsbok upptagna personer, vilka icke antecknats såsom främmande trosbekännare eller ur svenska kyrkan utträdde, äro att anse såsom medlemmar av svenska kyrkan.

Såsom jag i det föregående anfört bör av kyrkobokföringen framgå, vilka personer som tillhöra och vilka som stå utanför svenska kyrkan. De särskilda förteckningar som nu föras över främmande trosbekännare böra alltså efter den nya lagstiftningens ikraftträdande i stället avse personer som icke tillhöra kyrkan. För att underlätta övergången till den nya ordningen torde böra föreskrivas att de förteckningar som redan finnas upplagda över

främmande trosbekännare skola anses som förteckningar över personer som icke tillhöra kyrkan.

I det föregående har jag framhållit att det icke bör vara något hinder för medlem av svenska kyrkan att, såsom redan nu i stor utsträckning förekommer, samtidigt tillhöra även annat religiöst samfund men att behov av en sådan möjlighet till dubbeltillhörighet föreligger endast då det gäller evangeliska frikyrkosamfund. En kontroll att icke någon formellt är upptagen som medlem både av svenska kyrkan och av ett väsentligen artskilt samfund, t. ex. ett icke kristet samfund, förutsätter att det kan konstateras, vilka personer som tillhöra samfund av sådant slag. Av vad jag förut anfört framgår att anteckningar i kyrkoböckerna icke böra föras rörande sådant medlemskap. Att skapa några andra särskilda former för en sådan kontroll torde ej heller, särskilt med tanke på det betungande arbete för pastorsämhetena som en dylik kontroll skulle medföra, vara tillräckligt motiverat.

Vad nu anförts avser endast att med utgångspunkt från gällande föreskrifter om kyrkobokföringen vidtaga de ändringar som den nya lagstiftningen göra nödvändiga. Det bör emellertid stå de folkbokföringssakkunniga fritt att upptaga frågan om den lämpligaste redovisningen av hithörande förhållanden och bedöma denna fråga i dess sammanhang med övriga folkbokföringsfrågor.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm.

Vid behandlingen av frågan om medlemskapet i svenska kyrkan kunde det ligga nära till hands att ingå på en principiell granskning av medlemskapets innebörd i skilda hänseenden och då i främsta rummet beträffande inflytandet över församlingsanläggningar. Kommittén har emellertid icke upptagit några dylika principspörsmål utan endast förordat vissa formella jämkningar i församlingsstyrelselagen och i motsvarande bestämmelser för Stockholm. Däremot har *kammarkollegiet*, såsom jag redan förut framhållit, i sitt yttrande rörande frågan om den svenska kyrkans rättsliga natur uttalat den meningen att genom kyrkobokföring medlemskap vinnes i en territoriell församling, d. v. s. en med borgerlig kommun jämställd kyrklig kommun, och att sådant medlemskap tillkommer även främmande trosbekännare.

Denna kollegiets uppfattning är ingalunda obestridlig. Tvärtom tala såväl de omständigheter, under vilka de särskilda kyrkliga kommunerna tillkommit, som dessa kommuners uppgifter för den uppfattningen att de kyrkliga kommunerna äro organ för den svenska kyrkan och bestå av dess medlemmar. I församlingsstyrelselagen finnes icke, såsom i de övriga kommunallagarna, någon definition av medlemskapet. Visserligen ha bestämmelserna om besvär över kyrkostämmas, kyrkofullmäktiges, kyrkoråds och

skolråds beslut, enligt vilka besvärsrätt tillkommer medlem av församling, i praxis ansetts innebära att även främmande trosbekännare äger anföra besvär. Det torde emellertid icke vara möjligt att häri inlägga något principiellt ställningstagande av betydelse i förevarande sammanhang. Det är sannolikt att rättstillämpningen påverkats av den tolkning som givits åt motsvarande besväreregler i de övriga kommunallagarna och av önskemålet att icke begränsa besvärsrätten för den som har ett rättsligt intresse att klaga. I den vetenskapliga litteraturen har också antagits att man här har att göra med ett enbart för besvärsrätten konstruerat begrepp (Sjöberg: Det kommunala besvärsinstitutet, s. 142). Av större betydelse är att, om kollegiets uppfattning vore riktig, det icke funnes någon anledning, varför främmande trosbekännare skulle vara uteslutna från att delta i kyrkostämmas överläggningar och beslut eller i val av kyrkofullmäktige. Dessa rösträttsbestämmelser utvisa att främmande trosbekännare icke äro medlemmar av församlingen; denna består av svenska kyrkans medlemmar.

I huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén föreslagit torde sålunda rösträttsbestämmelsen i församlingsstyrelselagen böra ändras på sådant sätt att rösträtt tillkommer endast personer som äro medlemmar av svenska kyrkan; motsvarande ändring bör då också göras i lagen om församlingsstyrelse i Stockholm. Omfattningen i andra hänseenden av denna rösträtt torde icke nu böra upptagas till närmare behandling.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner.

Enligt lagen den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner skall i lands- eller stadskommun, som sammanfaller med skoldistrikt och där kommunal- eller stadsfullmäktige finnas, folk- och fortsättningsskoleväsendet utgöra en för kommunen gemensam angelägenhet, vilken kommunen såsom sådan har att vårda. I kommuner, där nämnda lag gäller, handhaves förvaltningen och vården av folk- och fortsättningsskoleväsendet av en folkskolestyrelse. Enligt 13 § i lagen gäller att främmande religionsbekännare eller den som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan icke i folkskolestyrelse må delta i överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen.

Kommittén föreslår en sådan ändring i detta stadgande att även den som ej är medlem av svenska kyrkan, men tillhör annat trossamfund med en från grunderna för kristendomsundervisningen ej väsentligt avvikande trosåskådning, må delta i överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen.

Vid behandlingen av ändringarna i 28 § regeringsformen har jag anfört att all undervisning i de allmänna skolorna numera får principiellt betraktas som en allmänt medborgerlig angelägenhet och att härvid någon skillnad icke kan göras mellan religionsundervisning och annan undervisning. På grund härav bör icke heller ledamot av folkskolestyrelse av konfessionella skäl vara utesluten från att delta i ärenden rörande kristendomsundervisning. Stadgandet härom bör alltså upphävas.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253).

Ändringen i denna paragraf sammanhänger med den ändrade lydelsen av 9 § församlingsstyrelselagen och överensstämmar i huvudsak med vad kommittén föreslagit.

Förslag till lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.**1 §.**

I denna paragraf ha några formella jämkningar vidtagits i anslutning till ändringar i övriga paragrafer. Beträffande borttagandet av andra punkten hänvisas till vad som i det följande sägs om upphävandet av 5 och 6 §§.

2 §.

I det föregående har jag framhållit att föreskrifter angående begravning kunna meddelas i form av testamente. Denna paragraf innehåller ett stadgande därom, såvitt angår förordnanden att jordfästning skall ske i svenska kyrkans ordning eller att sådan jordfästning icke skall förrättas. Härigenom bli alltså reglerna i testamentslagen tillämpliga i fråga om förordnandets form. Stadganden i nämnda lag och i lagen om boutredning och arvskifte om verkställighet komma också, i den mån de äro tillämpliga, att avse dylika förordnanden. Såsom allmän regel gäller enligt testamentslagen att endast den som fyllt 21 år kan upprätta testamente. Ett sådant religiöst ställningstagande som nu avses bör dock kunna göras av den som fyllt 18 år. I detta hänseende innebär alltså det föreslagna stadgandet ett undantag från testamentslagen; det överensstämmar häri med vad som nu gäller om förordnanden enligt 8 § 1 mom. jordfästningslagen.

Bestämmelsen i andra punkten om iakttagande av vad den avlidne kan antagas hava önskat innefattar en anvisning för den som ombesörjer begravningen. I allmänhet kunna några rättsliga åtgärder icke grundas härpå. Ombesörjes begravningen av myndighet eller annan på tjänstens vägnar, torde dock fullgörandet av denna föreskrift ingå i tjänsteåliggandet och alltså ske under samma ansvar som andra tjänsteåtgärder.

3 §.

I denna paragraf ha vissa formella jämkningar vidtagits. Den i första stycket enligt paragrafens nu gällande lydelse angivna tiden av sex veckor avser den tid, inom vilken skyldigheten att låta utföra jordfästning skall fullgöras, och föreskriften bör alltså i konsekvens med ändringen i 2 § borttagas.

4—6 §§.

I dessa paragrafer omtalas tre former för jordfästning enligt svenska kyrkans ritual, nämligen jordfästning i vanlig ordning eller så kallad högtidlig jordfästning, jordfästning i särskild, mindre högtidlig ordning och jordfästning i stillhet. Högtidlig jordfästning är den regelmässigt förekommande formen. Jordfästning i mindre högtidlig ordning är avsedd för dödfödda barn och jordfästning i stillhet för dem som blivit avrättade eller ljutit döden under förövande av grovt brott. Vid högtidlig jordfästning må enligt 7 § i svenska kyrkan övliga ceremonier med klockringning, procession, sorgmusik och sång brukas samt liktal hållas. Då jordfästning skall förrättas i mindre högtidlig ordning får klockringning ej ske. Vid jordfästning i stillhet får ej förekomma vare sig klockringning eller sorgmusik, sång eller liktal och därvid böra närvara endast den dödes anhöriga och de personer, som äro outhärliga för hans jordande. Jordfästning i mindre högtidlig ordning eller i stillhet får enligt 3 §, i motsats till högtidlig jordfästning, icke äga rum i kyrka.

Denna åtskillnad mellan olika jordfästningsformer leder sitt ursprung från äldre lagstiftning men har numera förlorat sin betydelse. 1946 års kyrkomöte har i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 11) anfört att bestämmelserna om jordfästning i stillhet synas föråldrade och därför böra upphävas. Enligt kyrkolagsutskottets uttalande i ärendet får man, när det gäller de yttre anordningarna i samband med begravning, lita till vederbörandes goda takt och omdöme. Vad sålunda kyrkomötet anfört om jordfästning i stillhet torde också gälla jordfästning av dödfödda barn. Härom finnas vissa anvisningar och ett särskilt formulär i kyrkohandboken. Detta kan alltså komma till användning, då det finnes passande. Men att upprätthålla några lagbestämmelser härom är alldeles omotiverat. På grund av vad nu sagts torde alltså 4—6 §§ böra upphävas och därav föranledda jämkningar i övriga paragrafer böra vidtagas.

8 §.

Beträffande borttagandet av nuvarande 1 mom. hänvisas till vad som anförts vid 2 §. Ändringen i 2 mom. har närmare motiverats i det föregående.

9 §.

Enligt 3 § 1873 års förordning angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar äga främmande trosbekännare rätt att, efter anmälan hos vederbörande kyrkoherde, erhålla lägerstad för sina döda på allmän begravningsplats.

Kommittén framhåller att vad sålunda stadgats beträffande främmande trosbekännare torde vara tillämpligt även på andra, som icke tillhöra svenska kyrkan, och föreslår ett förtydligande av 3 § i nyssnämnda förordning i sådant avseende. I yttrandena har detta förslag i allmänhet icke föranlett

någon erinran. *Domkapitlet i Göteborg* anför dock att det i framtiden kan uppkomma fall, då religionsfrihetens krav icke tillfredsställes av en undantagslös bestämmelse, att de som icke äro medlemmar av svenska kyrkan skola ha samma rätt som kyrkans medlemmar till gravplats å kyrkogård. Beträffande landsförsamlingarna måste det beaktas att kyrkogården ofta utgöres av den tomt, varå kyrkan själv är uppförd. Församlingarna borde, enligt domkapitlets mening, erhålla skäligen garantier, att intet skulle förekomma i deras helgedomars omedelbara närhet, som innebure kränkning av kristen tro och övertygelse. Domkapitlet anser att frågan bör ytterligare utredas med hänsyn bl. a. till erfarenheterna från våra grannländer och hänvisar till det skydd som den finska religionsfrihetslagen erbjuder i förevarande hänseende. *Domkapitlet i Uppsala* anför att det kunde tänkas att personer som ej tillhöra något samfund kunde önska att på kyrkogårdar och andra allmänna begravningsplatser uppsätta gravmonument med inskrifter eller former, som ur kristen synpunkt skulle verka stötande. På grund härav borde, enligt domkapitlets mening, en bestämmelse meddelas som förebyggde sådana eventualiteter. *Domkapitlet i Linköping* uttalar sig i samma riktning.

Rätt till lägerstad på kyrkogård eller annan allmän begravningsplats har i vårt land sedan lång tid tillbaka tillkommit envar utan avseende på konfession. Någon inskränkning av denna rätt bör icke få förekomma. Endast då det gäller enskilda begravningsplatser kunna andra förhållanden få råda. Stadgandet i 3 § 1873 års förordning om ändring i vissa delar av kyrkolagen m. m. synes lämpligen kunna överflyttas till 9 § jordfästningslagen, vilken redan nu har en mer allmän karaktär än övriga delar av lagen och alltså avser även förhållanden rörande annan än den som vid sin död tillhörde kyrkan. Vid denna överflyttning har erforderlig omformulering vidtagits.

I fråga om ordning vid begravning och på begravningsplatser torde några mera detaljerade regler i lag än de i paragrafen upptagna icke vara påkallade. Närmare bestämmelser få ankomma på de lokala organ som förvalta begravningsplatserna.

Förslag till kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet.

Förslag till kungörelse om upphävande i vissa delar av de mosaiska församlingarnas, av Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar.

Beträffande de nu angivna kungörelseförslagen hänvisas, i fråga om den första till redogörelsen för ändringarna i 28 § regeringsformen och i fråga om den andra till framställningen om de mosaiska församlingarna.

I enlighet med vad sålunda anförts ha inom justitiedepartementet upprättats följande förslag:

A. Grundlagsändringar:

- 1) Förslag till ändrad lydelse av 4 och 28 §§ regeringsformen; samt
- 2) Förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

B. Övriga lagförslag:

- 1) Förslag till religionsfrihetslag;
- 2) Förslag till lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken;
- 3) Förslag till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen;
- 4) Förslag till förordning om ändrad lydelse av 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469);
- 5) Förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse;
- 6) Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm;
- 7) Förslag till lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner;
- 8) Förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253); samt
- 9) Förslag till lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.

C. Kungörelseförslag, varöver riksdagens yttrande begäres:

- 1) Förslag till kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet; samt
- 2) Förslag till kungörelse om upphävande i vissa delar av de mosaiska församlingarnas, av Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar.

Av de sålunda angivna lagförslagen torde 4—10 och 12—14 §§ förslaget till religionsfrihetslag jämte första och andra styckena samt fjärde stycket punkterna 2 och 4 i övergångsbestämmelserna till samma lag, förslaget till ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken, såvitt det angår bestämmelser i 4 kap. 2 § om vigsel inom svenska kyrkan, samt förslaget till ändring i lagen angående jordfästning vara av kyrkolags natur och för sitt antagande kräva kyrkomötets samtycke enligt 87 § andra mom. regeringsformen.

Föredraganden hemställer att lagrådets utlåtande över de under B. 1, 2, 3 och 9 angivna lagförslagen, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i 87 § regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Lars Nordvall.

¹ Ur denna bilaga ha endast det under B. 1) angivna lagförslaget samt 3 § och övergångsbestämmelserna till det under B. 9) upptagna lagförslaget här bibehållits; de uteslutna delarna av bilagan överensstämmer, fränsett några redaktionella jämkningar, med motsvarande delar av de vid propositionen fogade lagförslagen.

B. Övriga lagförslag.

1) Förslag

till

Religionsfrihetslag.

Härigenom förordnas som följer.

Om religionsfrihet.

1 §.

Till följd av den i regeringsformen fastställda rätten för envar att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse, skall det stå var och en fritt att för religiös gemenskap deltaga i sammankomst och sammansluta sig med andra.

För offentlig gudstjänst gälle ej andra hinder än sådana som i allmänhet äro stadgade för sammankomst, till vilken allmänheten har tillträde.

2 §.

Ej må någon vara skyldig tillhöra samfund, varom i 11 § förmäles. Atagande i strid mot denna bestämmelse vare utan verkan.

3 §.

Kloster må inrättas endast med Konungens tillstånd och på de villkor Konungen föreskriver.

Om medlemskap i svenska kyrkan.

4 §.

Medlemskap i svenska kyrkan må tillkomma endast svensk medborgare samt här i riket bosatt utlänning.

5 §.

Barn i äktenskap inträder vid födelsen i svenska kyrkan, om båda föräldrarna tillhöra kyrkan.

Vad nu sagts skall även gälla, då endast den ene av föräldrarna tillhör kyrkan; dock skall barnet i sådant fall icke anses hava inträtt i kyrkan, om föräldrarna eller, då vårdnaden ej tillkommer dem gemensamt, den som har vårdnaden inom sex veckor från barnets födelse till pastor i den församling, där barnet skall kyrkobokföras, anmäler att barnet icke skall tillhöra kyrkan. Hava föräldrarna före äktenskapets ingående eller eljest före barnets födelse skriftligen med vittnen överenskommit att barnet icke skall tillhöra kyrkan, må en av dem, utan hinder av att även den andre har del i vårdnaden, göra sådan anmälan.

6 §.

Barn utom äktenskap inträder vid födelsen i svenska kyrkan, om modern tillhör kyrkan.

Erhåller barn, som icke enligt första stycket inträtt i kyrkan, innan det fyllt tolv år äktenskaplig börd genom att föräldrarna ingå äktenskap med varandra och tillhör en av föräldrarna kyrkan, inträder barnet vid föräldrarnas giftermål i kyrkan; dock skall barnet icke anses hava inträtt i kyrkan, om föräldrarna eller, då vårdnaden ej tillkommer dem gemensamt, den som har vårdnaden inom sex veckor från giftermålet till pastor i den församling, där barnet är kyrkobokfört, anmäler att barnet icke skall tillhöra kyrkan.

7 §.

Den som förvärvar svenskt medborgarskap och ej tillhör svenska kyrkan skall, utan särskild ansökan, anses upptagen i kyrkan, om han är evangelisk-luthersk trosbekännare; dock skall vad nu sagts ej gälla, om han hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd, anmält att han icke vill inträda i kyrkan.

8 §.

Vill någon, i annat fall än nu sagts, vinna inträde i svenska kyrkan, göre ansökan hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Visar sökanden att han är döpt i svenska kyrkans ordning, skall han upptagas i kyrkan. Detsamma skall ock gälla, om sökanden erhållit den undervisning i kyrkans lära, som med hänsyn till hans ålder och övriga omständigheter bör fordras, och inför pastor avgiver muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl.

9 §.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göre anmälan om utträde personligen hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

10 §.

För den som står under annans vårdnad och ej fyllt aderton år göres ansökan eller anmälan som avses i 7, 8 eller 9 § av vårdnadshavaren. Ansökan eller anmälan för barn som fyllt tolv år må göras endast om barnet själv samtyckt därtill. Då ansökan om inträde i svenska kyrkan för den som står under annans vårdnad göres av vårdnadshavaren, skall vad i 8 § andra stycket stadgas om muntlig försäkran icke äga tillämpning.

Särskilda bestämmelser.

11 §.

Med trossamfund förstås i denna lag sammanslutning för religiös verksamhet, vari ingår att anordna gudstjänst.

12 §.

I fråga om den som icke är och ej heller skall vara kyrkobokförd i riket må ansökan eller anmälan som avses i 5, 6, 7, 8 eller 9 § göras hos pastor i församling där han vistas.

Konungen äger uppdraga åt svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman i främmande stat att handlägga fråga om inträde i eller utträde ur svenska kyrkan, som enligt denna lag ankommer på pastor. Ej må sådant uppdrag meddelas annan än den som tillhör kyrkan.

13 §.

Om klagan över pastors beslut eller åtgärd enligt denna lag skall, ändå att beslutet eller åtgärden icke avser fråga om kyrkobokföring, vad om klagan i sådan fråga är stadgat äga motsvarande tillämpning.

14 §.

Med pastor avses i denna lag den som ansvarar för kyrkobokföringen i församling av svenska kyrkan eller del av sådan församling, som utgör särskilt kyrkobokföringsdistrikt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

Den som vid lagens ikraftträdande tillhör svenska kyrkan skall även där-
efter anses tillhöra kyrkan, så länge han fyller de fordringar för tillhörig-
het till kyrkan, som äro angivna i 4 §, och ej i föreskriven ordning anmäler
sitt utträde.

Vad i lag eller författning är stadgat om främmande trossamfund och
främmande trosbekännare skall, efter denna lags ikraftträdande, avse an-
nat trossamfund än svenska kyrkan och medlemmar i sådant samfund.

Genom denna lag upphävas:

1. förordningen den 30 juni 1838 (nr 28 s. 1) angående mosaiske tros-
bekännares skyldigheter och rättigheter här i riket;

2. förordningen den 11 december 1868 (nr 76 s. 1) angående särskilda
sammankomster för andaktsövning;

3. förordningen den 16 november 1869 (nr 60 s. 1) angående ansvar för
den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska lä-
ran;

4. 1 och 4 §§ förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 1) angående
ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar; samt

5. förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 3) angående främmande
trotsbekännare och deras religionsövning; dock skall fortfarande gälla vad
i 18 § av förordningen¹ är stadgat om fel eller försummelse av främmande
församlings föreståndare eller präst i avseende på honom åliggande an-
teckningar i kyrkobok angående borgerliga förhållanden eller meddelande
av ämbetsbevis därom.

¹ Senaste lydelse se SFS 1898: 69 s. 1.

9) Föreslag

till

Lag

om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.

Härigenom förordnas, att 4, 5 och 6 §§ lagen den 25 maj 1894 angående jordfästning skola upphöra att gälla samt att 1, 2, 3, 7, 8 och 9 §§ samma lag¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

3 §.

Jordfästningen skall verkställas inom sex veckor efter dödsfallet, där icke giltiga orsaker till längre uppskov äro för handen. Den skall äga rum i den församling, där dödsfallet timat; dock må den kunna förrättas i annan församling, om vederbörande det åstunda.

Jordfästning verkställs å församlingens kyrkogård eller annan begravningsplats eller ock å rum, som församlingen för jordfästning anvisat. I kyrka må sådan jordfästning, varom i 5 och 6 §§ sägs, icke äga rum.

Huruvida den, som avlidit i fängelse, å sjukhus eller å annat därmed jämförligt ställe, må därstädes kunna jordfästas, ankommer på Konungens prövning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1952.

Har den avlidne före lagens ikraftträdande skriftligen förordnat, att han skall jordfästas i svenska kyrkans ordning eller att sådan jord-

¹ Senaste lydelse av 6 § se SFS 1908: 151 och av 2, 3, 8 och 9 §§ se SFS 1926: 462.

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

fästning icke skall förrättas, skall vad i 2 § är stadgat om sådant förordnande äga tillämpning, ehuru förordnandet icke i övrigt är upprättat på sätt om testamente är stadgat.

Genom lagen upphäves 3 § förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 1) angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 19 februari 1951.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden EKBERG,
STRANDBERG,
LJUNGGREN,
regeringsrådet BJÖRKHOLM.

Enligt lagrådet den 22 januari 1951 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 12 januari 1951, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) *religionsfrihetslag;*
- 2) *lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken;*
- 3) *lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen; samt*
- 4) *lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet fördragits av byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet B. Kjellin.

Förslagen föranledde följande yttranden av lagrådet och dess ledamöter.

Lagrådet:

Att religionsfrihet bör gälla såsom principiell grundval för lagstiftningen i ett fritt rättssamhälle är numera ställt utom varje diskussion. Redan i § 16 av 1809 års regeringsform har grundsatsen om religionsfrihet kommit till uttryck. Lagstiftningen i övrigt har dock alltjämt på flera punkter ett innehåll, som torde kunna sägas stå i mindre god överensstämmelse med denna grundsats. Såsom departementschefen framhållit, innebär religionsfrihetens princip enligt nutida uppfattning, att det skall stå den enskilde fritt icke blott att bekänna sig till annan religion än den, som omfattas av folkets flertal, utan även att ställa sig utanför varje religiös gemenskap, och religionsfriheten kan, om detta begrepp tages i vidsträckt bemärkelse, anses inbegripa även en rätt att för religionsövning bilda sammanslutningar och anordna offentliga sammankomster. Lagrådet vill för sin del instämma i departementschefens uttalande att religionsfriheten med den nu angivna

innebörden bör iakttagas och skyddas av lagstiftningen och rättstillämpningen i vårt land.

I olika sammanhang ha under de senaste årtiondena förslag framkommit om ändrad lagstiftning på hithörande område. Sålunda ha från såväl riksdagens som kyrkomötets sida önskemål om nya bestämmelser kommit till uttryck. Det har framhållits, att nu gällande författningar äro föråldrade och i behov av omprövning. I de över dissenterlagskommitténs förslag avgivna yttrandena har behovet av ny lagstiftning också allmänt vitsordats. Jämväl lagrådet delar denna uppfattning.

Rörande omfattningen av en ny lagstiftning på förevarande område ha olika meningar framkommit. Dissenterlagskommitténs förslag innebär, att lagbestämmelser, vilka med hänsyn till den nyss angivna innebörden av begreppet religionsfrihet framstå såsom föråldrade, skola revideras och anpassas efter nutida uppfattning. I flera yttranden över kommittéförslaget har den meningen kommit till uttryck, att en sådan lagrevision icke vore tillräcklig för att genomföra religionsfrihetens princip utan att härför också skulle krävas ett upphävande av den särställning, som tillkommer svenska kyrkan i förhållande till andra religiösa samfund. Departementschefen har ansett sig icke kunna i förevarande sammanhang ingå på frågan om en ändring av kyrkans ställning i administrativt och ekonomiskt hänseende; dels skulle detta, såsom ock i de berörda yttrandena betonats, förutsätta utredningar av helt annan art och omfattning än dem som innefattas i kommitténs förslag och dels vore en sådan ändring icke nödvändig för att tillgodose det avsedda syftmålet. Även på denna punkt kan lagrådet ansluta sig till vad departementschefen anför.

I likhet med vad departementschefen utvecklade finner lagrådet det icke vara erforderligt att i nu förevarande sammanhang ingå i något närmare bedömande av det synnerligen invecklade och svårlösta principspörsmålet om svenska kyrkans rättsliga natur.

I det föreliggande förslaget till religionsfrihetslag ha icke upptagits några bestämmelser om de särskilda religiösa samfundens organisation och rättsliga ställning. Beträffande frågan vilka krav rättsordningen bör uppställa för att ett religiöst samfund skall kunna anses som ett rättssubjekt framhålls i remissprotokollet, att det stora flertalet av de religiösa samfund, som finnas i vårt land, i privaträttslig mening torde få betraktas som ideella föreningar. Ehuru lagbestämmelser om sådana föreningar icke finnas, ha i praxis utbildats vissa regler om de förutsättningar, som böra vara uppfyllda för att en ideell förening skall kunna anses som ett rättssubjekt. Skäl kunna väl anföras för att i lag upptaga vissa bestämmelser i angivna hänseende. Det kan sålunda vara av betydelse för ett samfund, t. ex. vid förvärv av fast egendom, att redan på förhand äga visshet om att det kommer att erkännas som ett rättssubjekt. Emellertid torde något större praktiskt behov av sådana föreskrifter icke föreligga, särskilt med hänsyn till att de allra flesta nu verksamma religiösa samfund torde äga en sådan organisation, att de fylla anspråken på rättssubjektivitet.

Förslaget till religionsfrihetslag.

Justitieråden Ekberg, Strandberg och Ljunggren:

Beträffande den föreliggande lagstiftningens uppgift och allmänna omfattning framhåller departementschefen i remissprotokollet, att det huvudsakligen vore fråga om dels att närmare utveckla och bestämma den religiösa friheten i anslutning till stadgandet i § 16 regeringsformen och dels att fastställa rätten till utträde ur svenska kyrkan, vilken rätt icke kunde bestämmas utan att samtidigt medlemskapet i sin helhet reglerades. Bestämmelser i dessa hänseenden ha sammanförts i det förevarande lagförslaget. Den föreslagna lagen har fått titeln »Religionsfrihetslag» och första avdelningen har erhållit rubriken »Om religionsfrihet», medan den andra avdelningen kallas »Om medlemskap i svenska kyrkan» och den tredje betecknats »Särskilda bestämmelser».

Rubriken till den föreslagna lagen och rubriken till dess första avdelning äro i viss mån missvisande. Lagförslagets innehåll och jämväl dess syfte är ej så vittomfattande som dessa rubriker synas giva vid handen. I synnerhet den föreslagna lagtiteln leder tanken till att lagen innehölle och åsyftade en fullständig reglering av rätten till religionsfrihet. Så är emellertid ej förhållandet. Huvudregeln om religionsfrihet förekommer icke i lagförslaget utan gives alltjämt i ovan omnämnda paragraf i regeringsformen. Den viktiga principen om tanke- och yttrandefrihet i religiösa ting har ej heller fått ett klart uttryck. Dissenterlagskommittén hade i 1 § av sitt förslag upptagit ett uttryckligt stadgande i sistnämnda ämne. Denna bestämmelse har ej medtagits i departementsförslaget i vidare mån än att första stycket i 1 § inletts med en erinran om den i regeringsformen fastställda rätten för envar att fritt utöva sin religion. Två skäl synas härvid ha varit avgörande, nämligen dels att det ansetts tveksamt huruvida den av kommittén föreslagna bestämmelsen, med hänsyn till däri gjorda inskränkningar, stode i överensstämmelse med regeringsformens religionsfrihetsstadganden, dels ock att det syntes obehövt att på sådant sätt upprepa vad regeringsformen redan innehölle. Dessa skäl äro tvivelsutan välgrundade, men att det sålunda lämpligen ej låter sig göra att i förevarande lag giva uttrycklig bestämmelse angående tanke- och yttrandefriheten i religiösa ting visar, hur vanskligt det är att i denna lag införa regler av mera allmän natur angående religionsfrihet. Sådana regler höra närmast hemma i § 16 regeringsformen.

Lagförslaget torde ej heller åsyfta att giva en uttömmande reglering av vad till religionsfriheten hör utan, såsom framgår av departementschefens uttalande i remissprotokollet, främst att »gentemot föråldrade betraktelsesätt närmare bestämma grundlagsstadgandets innebörd». Mot denna bakgrund torde framför allt det föreslagna stadgandet i 1 § första stycket böra ses. Häri utsäges till en början, att »till följd av den i regeringsformen fastställda rätten för envar att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse, skall

det stå var och en fritt att för religiös gemenskap deltaga i sammankomst». Vad stadgandet sålunda avser att lagfästa utgör i själva verket allenast en närmare förklaring av grundlagsbudets innehåll. Att detta också är meningens bestyrkes av departementschefens ovan återgivna uttalande. Den fria religionsutövning, vid vilken var och en enligt grundlagsstadgandet skall skyddas, torde nämligen framför allt avse rätt till deltagande i gudstjänst eller liknande sammankomst. Frånsett det förhållandet, att grundlagsbudets innebörd i sist berörda hänseende torde vara så otvetydig, att någon närmare förklaring härutinnan knappast kan anses erforderlig, lär det emellertid ur konstitutionell synpunkt sett vara ägnat att ingiva vissa betänkligheter att i en lag, som ej är grundlag, giva förtydligande bestämmelser angående innebörden av ett grundlagsbud. Ett sådant bestämmande torde nämligen icke utan fog kunna betraktas som ett slags lagförklaring, i all synnerhet när det framträder i den form, som valts här. Enligt § 83 regeringsformen får någon för framtiden gällande förklaring av grundlagen icke stadgas i annan ordning än den som gäller beträffande grundlagsändring. Med »förklaring» lär i sagda stadgande avses ett auktoritativt uttalande, som med den förbindande kraften hos en lagstiftningsakt fastslår, huru ett visst lagrum skall förstås. Rörande denna fråga må jämväl hänvisas till konstitutionsutskottets utlåtande nr 7 vid 1891 års riksdag i anledning av väckt motion med förslag till lag om val till riksdagens andra kammare. Däri yttrade utskottet bland annat (s. 5), att det kunde vara att befara, att man genom stadganden i vallagen sökte förklara föreskrifter i grundlagen och närmare bestämma förhållanden, vilka grundlagens stadganden avsåge att ordna, samt att detta jämlikt § 83 regeringsformen ej borde ske utan på det sätt som borde iakttagas vid ändringar i grundlagen.

Vad angår senare delen av första stycket uti omförmälda paragraf av förslaget, torde den däri fastslagna rätten att bilda sammanslutning för religiöst ändamål icke kunna inbegripas under rätten till religionsfrihet, såsom denna frihet enligt ordalagen i § 16 regeringsformen stadfästs. Departementschefen synes också mena, att grundlagsbudet i denna del vore ofullständigt och tarvade komplettering. Anses emellertid grundlagens stadgande vara i behov av komplettering, lär detta böra ske icke i en lag av den föreslagnas natur utan genom tillägg till grundlagen. Det torde emellertid kunna ifrågasättas, om en komplettering i det avseende förslaget innehåller är påkallad av ett verkligt behov. Den föreslagna bestämmelsen lär i denna del ej innehålla annat än vad som skulle gälla utan särskilt stadgande, där est såsom föreslås den enligt 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning nu gällande inskränkningen i friheten att bilda religiösa sammanslutningar upphäves. Ehuru begreppet religionsfrihet, såsom lagrådet redan inledningsvis anfört, kan i vidsträckt bemärkelse anses omfatta jämväl rätten för medborgarna att sammansluta sig för religiös gemenskap, är denna rätt dock på samma gång att betrakta som en sida av den medborgerliga rätten till föreningsfrihet. Såvitt vi ha oss beaktat har under senare tiden föreningsrättens okränkbarhet icke ens ifråga-

satts, utan anses det allmänt, att densamma, ehuru ej direkt lagfäst, är inbegripen under svenska folkets urgamla frihet. Lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt innehåller visserligen bestämmelse, att den föreningsrätt, som avses i lagen, skall lämnas okränkta, men några allmänna regler om rätt för medborgarna att sammansluta sig t. ex. för politisk eller ideell gemenskap finnas icke i vår lag. Detta må väl anses såsom en brist i lagstiftningen, men så länge denna brist får kvarstå, kan icke utan skäl ifrågasättas lämpligheten av att förevarande begränsade del av föreningsrätten utbrytes ur sitt rätta sammanhang och göres till föremål för speciallagstiftning.

Därest, såsom vi nu ifrågasatt, första stycket i 1 § får utgå, blir otvivelaktigt icke blott lagens titel utan även rubriken till första avdelningen än mer missvisande än vad fallet är med den utformning 1 § nu har. Det kan därför ifrågasättas, om icke lagen borde få en annan, till sitt innehåll mera begränsad titel, förslagsvis »Lag om medlemskap i svenska kyrkan m. m.» Då det torde vara svårt att finna någon annan lämpligare rubrik till första avdelningen, synes det oss böra övervägas — och detta oavsett om 1 § bibehålles oförändrad — huruvida den föreslagna lagen, som icke omfattar flera än fjorton, i allmänhet kortfattade paragrafer, verkligen behöver indelas i avdelningar med särskilda rubriker.

Regeringsrådet Björkholm:

Beträffande det första av de två lagstiftningsspörsmål, vilka departementschefen i inledningen till specialmotiveringen till förevarande lagförslag angivit såsom avsedda att regleras av detsamma — nämligen närmare utveckling och bestämmande av den religiösa friheten i anslutning till det stadgande härom som redan finnes i § 16 regeringsformen — har departementschefen anfört, att det mera varit fråga om att, gentemot föråldrade betraktelsesätt, närmare bestämma innebörden av nämnda grundlagsstadgande än att giva detsamma ett nytt innehåll. Strängt efter orden kan väl detta uttalande tolkas så, att 1 § i lagförslaget skulle innefatta en förklaring av grundlagen, något som enligt § 83 regeringsformen icke får ske i annan ordning än den som stadgas beträffande grundlagsändring. De nyss återgivna ordalagen i departementschefens uttalande, vilka — då varken ändring eller förklaring av grundlagen läser kunna hava åsyftats — enligt min mening blivit olyckligt valda, behöva dock icke nödvändigtvis givas den innebörden, att här är fråga om grundlagsförklaring. Nämnda ordalag synas kunna tolkas så, att man såsom inledning i en för gemene mans läsning avsedd lag om religionsfrihet och efter en erinran om lydelsen av § 16 regeringsformen i nu ifrågavarande hänseende velat i lagen konstatera ett på grund av grundlagsstadgandet faktiskt föreliggande förhållande, nämligen rätten till deltagande i gudstjänst eller liknande sammankomst.

Vad angår den senare delen av första stycket i 1 § av lagförslaget läser den där upptagna bestämmelsen ej innehålla annat än vad som skulle gälla utan särskilt stadgande, därest den enligt 1873 års förordning angående

främmande trosbekännare och deras religionsövning nu gällande inskränkningen i friheten att bilda religiösa sammanslutningar upphävdes. Denna frihet, som ju icke direkt omnämnes i grundlagen, torde ej, om den skulle lagfästas, behöva bli fastslagen i grundlags form. Föreskrift i ämnet synes därför kunna upptagas i en lag av den föreslagnas natur. Att så sker finner jag ej utgöra otillåten komplettering av grundlagen.

Med hänsyn till det anförda har jag icke något att erinra mot att i 1 § första stycket av lagförslaget upptagas föreslagna bestämmelser såsom en inledning till övriga i förslaget givna stadganden. Användning av presens som tempusform i lagtexten synes mig emellertid vara att föredraga.

Mot rubrikerna till den föreslagna lagen och dess första avdelning kan med visst fog den anmärkningen riktas, att de äro för vittomfattande. Där-est åt de tre första paragraferna i lagen gives en lydelse i huvudsak överensstämmande med den de ha enligt det remitterade förslaget, anser jag emellertid, med hänsyn till det hävdande av religionsfriheten, som dock komme att ske genom ifrågavarande bestämmelser, nämnda rubriker kunna bibehållas.

2 §.

Lagrådet:

I 11 § av det remitterade förslaget har angivits vad som i lagen förstås med trossamfund. Sistnämnda ord förekommer emellertid icke annorstädes i själva lagen utan först i tredje stycket av ikraftträdelse- och övergångsbestämmelserna. I nu förevarande paragraf, som innehåller bestämmelser rörande tillhörighet till trossamfund, definieras icke detta begrepp utan där talas allenast om samfund, varom i 11 § förmåles. Det synes lämpligare, att stadgandena i de båda lagrummen sammanföras till en paragraf, därvid innehållet i 11 § torde böra upptagas i 2 §.

Enligt motiven till det remitterade förslaget avses med trossamfund religiösa samfund i vidaste bemärkelse. Däri inbegripes, såsom jämväl framgår av motiven, även svenska kyrkan. Detta synes böra komma till uttryck i lagtexten.

På grund av det anförda torde i ett första stycke av förevarande paragraf böra stadgas, att icke någon må vara skyldig tillhöra trossamfund samt att åtagande i strid häremot skall vara utan verkan, varefter i ett andra stycke, i viss anslutning till 4 § i dissenterlagskommitténs förslag till religionsfrihetslag, torde böra föreskrivas, att med trossamfund förstås, förutom svenska kyrkan, sammanslutning för religiös verksamhet, vari ingår att anordna gudstjänst.

3 §.

Lagrådet:

Förevarande lagrum innehåller, att kloster må inrättas endast med Konungens tillstånd och på de villkor Konungen föreskriver. I olikhet mot kommitténs lagförslag, enligt vilket meddelat tillstånd kunde av Konungen återkallas när omständigheterna det föranledde, saknar det remitterade för-

slaget bestämmelse om återkallande av tillstånd. I remissprotokollet framhålls emellertid, att därest föreskrivna villkor åsidosättas eller verksamheten eljest bedrivs på annat sätt än som förutsattes vid tillståndets meddelande, det torde stå Kungl. Maj:t öppet att återkalla tillståndet. För att undvika all tvekan synes återkallelserätten böra fastslås i lagtexten, varvid denna härutinnan lämpligen torde kunna avfattas i anslutning till departementschefens nu återgivna uttalande. Detta innefattar en tämligen snäv gränsdragning, som i rättssäkerhetens intresse är att förorda. Såsom i den apostoliske vikariens och det apostoliska vikariatsrådets remissyttande framhålls, skulle det nämligen innebära en ekonomisk osäkerhet för klostren, om meddelat tillstånd när som helst kunde återkallas. Även den i kommittéförslaget använda formuleringen, »när omständigheterna det föranleda», synes vara för obestämd och skulle därför lätt kunna tagas till intäkt för återkallelse, som måste te sig mer eller mindre obillig.

Beträffande den viktiga frågan om minimiålder för inträde i kloster har departementschefen på anförda skäl uttalat, att det lämpligen bör såsom villkor för tillstånd att anlägga kloster föreskrivas att den som inträder i kloster skall ha uppnått 21 års ålder. Lagrådet, som delar denna uppfattning, håller emellertid före, att frågan är av sådan vikt att bestämmelsen om minimiålder bör inflyta i lagen. Stadgandet kunde i så fall lämpligen upptagas såsom ett andra stycke under förevarande paragraf.

Lagrådet delar också departementschefens uppfattning, att såsom villkor för tillstånd att anlägga kloster bör föreskrivas, att icke någon, innan han fyllt 25 år, må avlägga klosterlöften, som icke äro tidsbegränsade. I detta avseende synes emellertid någon uttrycklig föreskrift i lagen knappast erfordras.

4 §.

Lagrådet:

Bestämmelsen innebär bland annat, att svensk medborgare, som förlorar sitt svenska medborgarskap, eller en här i riket bosatt utlänning, som flyttar ur riket, därigenom förlorar det medlemskap i svenska kyrkan, som må ha tillkommit honom. Denna stadgandets innebörd skulle måhända tydligare framgå, om lagrummet formulerades så, att endast svensk medborgare eller här i riket bosatt utlänning må vara medlem i svenska kyrkan.

5 §.

Lagrådet:

Jämlikt 1 § lagen den 22 juni 1950 om svenskt medborgarskap skall hittebarn, som anträffas här i riket, anses såsom svensk medborgare, intill dess annat utrönes. Förevarande lagförslag löser ej frågan angående hittebarns samfundstillhörighet i religiöst hänseende. En komplettering av lagförslaget i nu berörda avseende lärer emellertid knappast betingas av ett praktiskt behov. Det torde kunna antagas att ett hittebarn, även utan uttryckligt lagstadgande, anses tillhöra svenska kyrkan, därest ej särskild anledning finnes till annat antagande.

Frågan om föräldrarnas beslutanderätt rörande deras barns religiösa uppfostran och härmed sammanhängande spörsmål höra hemma i föräldrarrätten och böra lösas enligt de regler, som uppställas i föräldrabalken angående vårdnaden om barn, samt de rättsprinciper, på vilka nämnda regler vila. Endast i den mån anledning till avvikelse från vad sålunda eljest skulle gälla föreligger inom området för den lagstiftning, varom nu är fråga, påkallas därför särskilda regler i dessa ämnen i förevarande lag. Lagförslaget innehåller i andra stycket av ifrågavarande paragraf och i vissa efterföljande paragrafer bestämmelser, som reglera behörigheten att göra anmälan eller ansökan, avseende barns medlemskap i svenska kyrkan. Dessa bestämmelser vila på den principen, att sådan behörighet tillkommer allenast den eller dem, som ha vårdnaden om barnet. I huvudsak utsäges dock här icke någonting annat än vad som även utan uttryckliga bestämmelser torde följa av allmänna regler om vårdnaden om barn. I betraktande av förevarande lagstiftnings beskaffenhet och särskilt med hänsyn till att densamma har en stor betydelse för gemene man och skall tillämpas av som regel juridiskt oskolade ämbetsmän, är det emellertid av vikt, att den innehåller klara och fullständiga bestämmelser i de ämnen, som regleras. Härigenom förebyggas missförstånd, som eljest lätt kunna uppstå i den praktiska tillämpningen.

I sista punkten av andra stycket föreskrives, att om föräldrarna före barnets födelse skriftligen med vittnen överenskommit att barnet icke skall tillhöra kyrkan, en av föräldrarna, utan hinder av att även den andre har del i vårdnaden, må göra anmälan som i lagrummet omförmäles. Sådana avtal om barns samfundstillhörighet torde för närvarande vara sällsynta. Däremot lär i många fall, i anslutning till vad i 6 § 1873 års förordning stadgas, avtal ha träffats mellan makar, att deras barn skola uppfostras i främmande troslära, som en av makarna bekänner. Vid tillämpning av den nya lagen synes, även utan direkt övergångsbestämmelse, ett äldre avtal med dylikt innehåll böra tilläggas jämväl den innebörden att makarna avtalat, att barnen icke skola tillhöra kyrkan. Vad den formella sidan angår är däremot att märka, att medan enligt förevarande lagrum avtal skall ingås skriftligen med vittnen, jämlikt 1873 års förordning avtal mellan makar angående barnens uppfostran i viss troslära för att bli gällande skall vara upprättat skriftligen och för vigselförrättaren uppvisat. Har ett i enlighet med sistnämnda föreskrift tillkommet avtal icke bevitnats av annan än vigselförrättaren, torde det alltså icke uppfylla de formella krav, som uppställas i fråga om avtal enligt förevarande lagrum av det remitterade förslaget.

Till klargörande av innebörden av de föreslagna bestämmelserna anser lagrådet lämpligt att något närmare redogöra för den utredning angående vårdnadskapet, som enligt lagrådets mening erfordras vid vederbörande pastors prövning av ansökan eller anmälan, avseende medlemskap i svenska kyrkan. Här kan naturligtvis ej bli fråga om en uttömmande redogörelse i detta ämne utan allenast om några kortfattade anmärkningar i vissa

huvudpunkter. Beträffande vårdnad om barn i äktenskap gäller såsom huvudregel enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken, att barn i äktenskap står under föräldrarnas gemensamma vårdnad till dess barnet fyllt 21 år eller ingått äktenskap. För beslut i vårdnadsfråga erfordras alltså, att enighet föreligger mellan föräldrarna om hur frågan bör lösas. Någon utväg att slita meningsskiljaktighet mellan dem anvisar lagen icke. I vissa fall — såsom då en av föräldrarna gör sig skyldig till grov försummelse vid vårdnadens utövande eller han för ett lastbart eller supigt liv eller han är till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden — kan rätten frångå honom vårdnaden och förordna, att denna skall tillkomma den andre ensam. Inträffar sådant fall i fråga om båda föräldrarna, äger rätten överflytta vårdnaden å särskilt förordnad förmyndare. Ha föräldrarna på grund av söndring i äktenskapet flyttat från varandra, utan att det dömts till hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan dem, kan endera utverka domstols förordnande angående vårdnaden om barnen. Dömes till hemskillnad eller äktenskapsskillnad, måste domstolen giva förordnande, hur vårdnaden skall utövas. Dör en av föräldrarna, tillkommer vårdnaden den andre. Att märka är, att förslaget innehåller de avvikelser från föräldrabalkens regler, att vårdnadshavarens beslutanderätt i fråga om barns samfundstillhörighet upphör, när barnet fyllt 18 år, samt att sedan barnet fyllt 12 år dess samtycke erfordras.

Av nu återgivna regler framgår, att det normala är, att vårdnaden om barnen tillkommer båda föräldrarna gemensamt. Inställa sig föräldrarna inför pastor och förena sig i en anmälan eller ansökan av ifrågavarande slag, läser pastor, försåvitt icke särskild anledning till annat föreligger, kunna nöja sig med en muntlig försäkran, att vårdnaden tillkommer dem båda. En sådan förklaring torde också i allmänhet vara tillräcklig, när anmälan, som avses i andra stycket av paragrafen eller i 6 § andra stycket, eller ansökan om inträde i svenska kyrkan göres i en av båda föräldrarna undertecknad och vederbörligen bevitnad skrift eller utav en av dem personligen under åberopande av fullmakt från den andre. Gör däremot eljest blott en av föräldrarna skriftligen eller muntligen anmälan, som nu sagts, föreligger som regel anledning att fordra närmare utredning, huruvida sökanden är ensam vårdnadshavare eller i fall, som avses i sista punkten av 5 § andra stycket, har del i vårdnaden, såvitt detta förhållande ej är känt för pastor. Så blir också fallet, när allenast en av föräldrarna vidtager åtgärd för barns inträde i eller utträde ur kyrkan. Föreligger hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan makarna, utvisar domstolens beslut i vårdnadsfrågan vem som har vårdnaden. Eftersom barnavårdsnämnden, enligt kungörelsen den 16 december 1949 om skyldighet för domstol att lämna uppgifter i mål och ärenden enligt föräldrabalken, skall erhålla underrättelse om domstols beslut rörande vårdnaden om barn, som ej fyllt 18 år, kan pastor genom förfrågan hos nämnden erhålla upplysningar i ämnet. Till slut vill lagrådet framhålla önskvärdheten av att, om lagförslaget antages, kortfattade anvisningar i sist berörda ämne utfärdas för att tjäna till ledning vid lagens tillämpning.

Justitierådet Ekberg:

Enligt andra stycket av paragrafen inträder i visst fall en lättnad i legitimationshänseende, då anmälan, att barn ej skall tillhöra svenska kyrkan, göres allenast av en utav föräldrarna. Förutsättning härför är, dels att endast en av föräldrarna tillhör svenska kyrkan och dels att sökanden har del i vårdnaden om barnet och kan åberopa en med den andre maken före barnets födelse träffad, skriftligen och med vittnen upprättad överenskommelse i ämnet. Företes en sådan överenskommelse, skall anmälan godtagas, ändå att det ej visas, att den andre maken alltjämt samtycker till densamma, ja till och med om han skulle uttryckligen motsätta sig anmälningen — under förutsättning likväl att det icke styrkes, att avtalet blivit av båda makarna annullerat. En dylik verkan tillkommer emellertid icke ett avtal av liknande beskaffenhet, som upprättats efter barnets födelse. Ehuru väl det får antagas endast ytterst sällan inträffa, att ett sådant avtal slutes på så sen tidpunkt som efter barnets födelse, synes dock ej anledning föreligga att, om så verkligen skulle ske, behandla detta avtal enligt andra regler än dem, som enligt förslaget skola gälla i fråga om en före födseln upprättad överenskommelse. Se ock dissenterlagskommitténs betänkande s. 41 f. En jämkning av förslaget i nu anmärkta hänseende bör därför vidtagas.

8 §.

Justitierådet Strandberg:

Svenska kyrkan räknar enligt gällande förhållanden både döpta och odöpta såsom sina medlemmar. Dissenterlagskommittén framhöll i sitt betänkande, att principiellt och ur rent kyrklig synpunkt ett dop enligt svenska kyrkans ordning rimligtvis syntes böra grundlägga medlemskap i denna kyrka men att, därest man hävdade dopet såsom den enda väg varigenom odöpta skulle kunna bli medlemmar av kyrkan, detta skulle innebära en markerad skillnad mellan de krav som kyrkan ställer på dem som för närvarande äro dess medlemmar och på nytillträdande medlemmar. I remissprotokollet har departementschefen uttalat, att dopet icke bör utgöra någon ovillkorlig förutsättning för medlemskap i kyrkosamfundet. Mot den ståndpunkt som det remitterade förslaget i detta hänseende intager synes tillräcklig anledning till erinran ej föreligga.

I förevarande paragraf regleras frågan om inträde i svenska kyrkan i andra fall än som avses i 5—7 §§. Dissenterlagskommittén framhöll såsom sin mening, att det med hänsyn till rådande förhållanden i fråga om medlemskap i svenska kyrkan vore mest följdriktigt att icke i lagstiftningen upptaga dopet såsom en möjlighet att vinna inträde i kyrkan. Departementschefen erinrar att, såsom från flertalet domkapitel påpekats, dopet visserligen utgör den normala förutsättningen för tillhörighet till en kristen kyrka; det vore emellertid enligt departementschefens mening felaktigt att betrakta dopet enbart som en inträdesceremoni, vilken hänförde sig till det särskilda, lokala kyrkosamfundet. I enlighet med denna uppfattning skall enligt förslaget den inträdessökande, även om han döpes av

pastor i den församling där han är kyrkobokförd, upptagas i kyrkan först genom en därefter följande, åtminstone formellt från dopet skild åtgärd av pastor. Det må i förbigående nämnas att de i andra stycket första punkten använda ordalagen synas mindre väl lämpade för denna situation. Förrättas dopet av annan präst, torde väl enligt förslaget vara avsett att upptagandet sker först då pastor i kyrkobokföringsorten erhåller meddelande om dopet och detta registreras. Det synes med fog kunna ifrågasättas hurvida den sålunda föreslagna anordningen står i överensstämmelse med svenska kyrkans bekännelse och med vad som för närvarande gäller; enligt gängse betraktelsesätt torde i fall varom nu är fråga en människa genom själva dopet upptagas i kyrkan. Även om medlemskap i kyrkan kan vinnas på annat sätt än genom dop, torde dopet dock böra jämväl i rättsligt hänseende anses såsom *en* form för vinnande av sådant medlemskap. Enligt min mening bör därför i förevarande paragraf såsom ett första stycke upptagas ett stadgande med det ungefärliga innehållet att om den, som ej tillhör svenska kyrkan men som enligt 4 § äger inträda däri, varder döpt i svenska kyrkans ordning, han skall genom dopet anses upptagen i kyrkan. Förrättas dopet av pastor i den församling där han är kyrkobokförd, skulle således icke erfordras någon ytterligare åtgärd. I annat fall bör det ankomma på den präst som förrättat dopet att därom ofördröjligen underrätta pastor i kyrkobokföringsorten för vederbörlig anteckning i kyrkoböckerna; själva inträdet i kyrkan skall dock anses ha skett genom dopet. Uppenbart är att det sålunda ifrågasatta stadgandet skulle äga avseende endast å den som icke förut är döpt, vare sig inom svenska kyrkan eller inom annat kristet trossamfund. De i 8 § av förslaget upptagna bestämmelserna torde lämpligen kunna sammanföras till ett andra stycke och bibehållas oförändrade, möjligen med någon jämkning av ordalagen. Dessa bestämmelser skulle således komma att avse alla förut i lagen icke behandlade fall då någon vill vinna inträde i svenska kyrkan.

10 §.

Justitieråden Ekberg och Strandberg:

Förslaget innehåller inga särskilda bestämmelser angående adoptivbarns samfundstillhörighet. Det är även utan uttryckligt stadgande tydligt, att adoptionen ej har någon inverkan i detta hänseende. Barnet kvarstår i det samfund, som det tidigare tillhört. Sätillvida har adoptionen betydelse, att bestämmanderätten i detta ämne — under förutsättning att barnet ej fyllt 18 år och ej ingått äktenskap — överflyttas från föräldrarna eller den av dessa, vilken har vårdnaden, till adoptanten eller, om barnet adopteras av äkta makar, till dessa. Detta följer av reglerna i 6 kap. 11 § föräldrabalken angående vårdnaden om adoptivbarn. I enlighet härmed äga adoptivföräldrarna, därest adoptivbarnet tillhör svenska kyrkan vid tiden för adoptionen, göra anmälan om dess utträde ur denna, liksom för det fall att barnet förut tillhört annat trossamfund ombesörja dess in-

träde i svenska kyrkan i den ordning, som 8 § i förslaget angiver. Har barnet fyllt 12 år, erfordras dock dess samtycke till åtgärden.

Såsom förslaget är avfattat, kunna barnets naturliga föräldrar ej genom förbehåll vid adoptionen förhindra, att barnet byter trossamfund. För närvarande gäller emellertid jämlikt 6 § i 1873 års förordning, att barnets naturliga föräldrar äga rätt att med adoptanten eller, därest barnet adopteras av äkta makar, med dessa avtala, att barnet skall uppfostras i evangeliskt lutherska läran eller i främmande troslära, i vilken barn jämlikt de allmänna reglerna i sagda förordning må uppfostras. Har sådant avtal upprättats skriftligen och ingivits till rätten, innan denna lämnat tillstånd till adoptionen, blir avtalet gällande. Denna bestämmelse tillkom på förslag av lagberedningen i samband med lagen den 14 juni 1917 om adoption. Ur lagberedningens motiv må återgivas följande. »Såsom vid 12 § i förslaget till lag om adoption är anmärkt, var enligt 1734 års lag den allmänna regeln, att barn skulle uppfostras i den svenska kyrkans lära. Med den utvidgade religionsfrihet, som sedermera beviljats främmande trosbekännare, har denna ståndpunkt icke kunnat vidhållas. Det har måst medgivas föräldrar rätt att, när bägge eller endera tillhöra främmande trossamfund, uppfostra sina barn i sådant samfunds lära. Härom finnas i förevarande lagrum meddelade närmare bestämmelser. Då föräldrarnas rätt och plikt att i allmänhet ombesörja barnets uppfostran genom adoption skall övergå på adoptanten eller adoptivföräldrarna, borde dessa få samma rätt att bestämma över barnets religiösa uppfostran som i allmänhet tillkommer föräldrar. Därest föräldrarna tillhöra annat trossamfund än adoptivföräldrarna, skulle emellertid en undantagslös tillämpning av sagda grundsats ofta för barnet föranleda att det komme att uppfostras i annan religionsbekännelse än eljest skolat bliva fallet. Men ett sådant byte bör om möjligt undvikas, i synnerhet om barnets religiösa uppfostran redan påbörjats. Med anledning härav har det funnits lämpligt giva föräldrarna rätt att vid adoptionen träffa avtal om barnets uppfostran i den troslära, vari det enligt de allmänna reglerna i förevarande paragraf kunnat uppfostras, om adoptionen ej mellankommit. För att bereda nödig säkerhet och offentlighet åt sådant avtal har det dock ansetts lämpligt förklara detsamma icke äga bindande kraft, med mindre det upprättats skriftligt och uppvisats för rätten, innan den givit sitt tillstånd till adoptionen. Har avtal sålunda slutits, är det bindande för adoptanten eller adoptivföräldrarna. Icke heller en framtida övergång av adoptivföräldrarna till ett annat trossamfund verkar sålunda förändring i barnets ställning.»

Den närmaste anledningen till oförmälda undantagsstadgande i 1873 års förordning var väl de tvingande regler angående barns uppfostran i viss troslära, som sagda förordning uppställer. Denna anledning bortfaller, därest förslaget antages. Emellertid synas likväl andra skäl tala för bibehållande av avtalsfrihet mellan de naturliga föräldrarna och adoptanten angående adoptivbarnets samfundstillhörighet. Dissenterlagskommittén har också i 9 § andra stycket av sitt förslag till religionsfrihetslag upp-

tagit en liknande bestämmelse. Kommittén har (se s. 46) funnit ett förbehåll av ifrågavarande beskaffenhet vara påkallat särskilt om barnets religiösa uppfostran påbörjats. Med hänsyn till den genomgripande betydelse, som barnets religiösa fostran äger för detta, lär det icke böra vara de naturliga föräldrarna betaget — i fall dessa med hänsyn till barnets bästa anse sig kunna samtycka till en adoption — att kunna erhålla betryggande garanti beträffande dess framtida samfundstillhörighet. Starka skäl tala således för införande i lagen av bestämmelse, att ett mellan adoptivföräldrarna och de naturliga föräldrarna eller i fråga om barn utom äktenskap modern före adoptionen träffat avtal angående adoptivbarnets samfundstillhörighet blir gällande, såframt det avfattats skriftligen och ingives till rätten, innan dess tillstånd till adoptionen lämnas. En förutsättning för avtalets giltighet är naturligtvis, att avtalet ej strider mot vederbörande trossamfunds regler. Detta synes dock vara så självfallet, att uttryckligt stadgande därom icke behövs.

11 §.

Lagrådet:

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad som anförts vid 2 §.

12 §.

Lagrådet:

Då i första stycket stadgas, att under där angivna förutsättningar ansökan eller anmälan må göras hos pastor i församling där sökanden eller anmälaren vistas, avses uppenbarligen allenast församling inom riket. I tydlighetens intresse torde detta böra framgå av lagtexten.

Det uppdrag, som Konungen enligt andra stycket äger meddela åt svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman, avser att handlägga fråga »om inträde i eller utträde ur svenska kyrkan», som enligt lagen ankommer på pastor. Avsikten med stadgandet torde väl vara, att den som fått sådant uppdrag skall äga mottaga även anmälan jämlikt 5 eller 6 § att barn icke skall tillhöra kyrkan. Denna stadgandets innebörd skulle tydligare komma till uttryck, om de ovan citerade orden utginge ur lagtexten.

13 §.

Lagrådet:

Lagrummet torde lämpligen böra avfattas så, att däri först direkt utsäges att över pastors beslut eller åtgärd enligt lagen klagan må föras, varefter om sådan klagan gives föreskrift i enlighet med vad förslaget innehåller.

14 §.

Lagrådet:

I remissprotokollet framhålles, att då det i lagen sägs att ansökan eller anmälan skall göras hos pastor, därmed icke avses, att denna ovillkorligen måste framlämnas till kyrkoherden eller den överordnade präst, som eljest ansvarar för kyrkobokföringen i församlingen, varefter tillägges att även

ansökan eller anmälan, som handlagts av annan befattningshavare med uppdrag att på pastors ansvar biträda med kyrkobokföringen, måste anses rätteligen gjord. Härmed torde väl avses, att biträdet skall äga handlägga ärendet utan att anmäla det för pastor. Till handläggningen kan höra att bedöma giltigheten av avtal om barns samfundstillhörighet, att förvissa sig om att den som å barns vägnar gör anmälan eller ansökan är behörig därtill, att pröva huruvida inträdessökande fått erforderlig undervisning i kyrkans lära, att mottaga sökandens muntliga försäkran att ansökningsen är grundad på allvarliga religiösa skäl, att mottaga anmälan om utträde samt slutligen att göra vederbörlig anteckning i kyrkoböckerna. Frågan huruvida sådan handläggning av ärendena må kunna utan pastors medverkan ombesörjas av en biträdande präst i församlingen torde komma att vålla tveksamhet, helst som i förevarande paragraf uttryckligen fastslås, att med pastor avses den som ansvarar för kyrkobokföringen. I tydlighetens intresse synes därför, lämpligen i ett andra stycke, böra tillfogas en föreskrift av innehåll att fråga, vars handläggning enligt denna lag ankommer på pastor, må handläggas jämväl av annan präst som har uppdrag att på pastors ansvar biträda med kyrkobokföringen.

Ö v e r g å n g s b e s t ä m m e l s e r n a.

Justitieråden Ekberg och Strandberg samt regeringsrådet Björkholm:

I 10 § av 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning stadgas, att främmande trosbekännares församlingar, inrättningar och stiftelser icke utan Konungens tillstånd må förvärva och besitta fast egendom i riket. Departementschefen har anfört, att detta stadgande innefattade strängare regler om religiösa samfunds fastighetsförvärv än vad som i allmänhet gällde om bolags, förenings eller stiftelses rätt att förvärva fast egendom. Enligt departementschefens mening föreläge icke skäl att bibehålla en sådan särställning för religiösa samfund.

Trossamfund enligt förevarande lagförslag synas visserligen, såsom i det föregående anförts, ofta kunna i privaträttslig mening betraktas som ideella föreningar, men tveksamhet kan understundom föreligga, huruvida ett trossamfund, ehuru detta kan anses såsom juridisk person, formellt kan hänföras till förening, som avses i lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Vi ha i sak icke något att erinra mot den mening, åt vilken departementschefen givit uttryck, men ifrågasätta med hänsyn till det nyss anförda, om icke förtydligande i ämnet bör göras i 1925 års lag.

Förslaget till lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken.

Justitierådet Strandberg:

Enligt gällande lag (4 kap. 3 § giftermålsbalken) äga till vigsel inom svenska kyrkan de trolovade välja den präst inom kyrkan de själva åstunda;

skyldighet att viga åligger dock ej annan än präst i församling av vilken endera är medlem. Någon rätt för sålunda vigelskyldig präst att vägra förrättande av kyrklig vigsel, om någon av de trolovade är frånskild, lärers icke finnas. Det remitterade förslaget intager i detta hänseende samma ståndpunkt.

Frågan om skyldighet för präst i svenska kyrkan att viga i sistnämnda fall har sedan lång tid tillbaka varit föremål för diskussion, varvid olika meningar gjort sig gällande. En redogörelse för det huvudsakliga av vad som härutinnan förekommit återfinnes i dissenterlagskommitténs betänkande. Åtskilliga präster — deras antal torde icke vara alltför obetydligt — hysa samvetsbetänkligheter mot att viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andre maken i tidigare äktenskap lever. Dessa betänkligheter torde grunda sig på den uppfattningen att äktenskapet enligt bibelns lära är oryggligt och att en frånskilds ingående av nytt äktenskap följaktligen icke står i överensstämmelse med kristen anda; kyrklig vigsel i nu avsedda fall kommer i strid mot kyrkans egen förkunnelse om äktenskapet, och genom skyldigheten att viga försättes prästen mången gång i allvarlig samvetsnöd.

Att här ingå på ett bedömande av frågan huruvida den åskådning, som sålunda kommit till uttryck från ett icke ringa antal prästers sida, är berättigad eller ej kan naturligen icke komma i fråga. Detta synes ej heller vara av någon avgörande betydelse för spörsmålet om vigelskyldigheten. Varje som helst anledning att betvivla allvaret och uppriktigheten i nu antydda betänkligheter saknas uppenbarligen. Såsom kommittén framhållit utvisar vad som tidigare förekommit i denna fråga en betydande opinion för en ändring av bestämmelserna angående prästs skyldighet att viga. I likhet med kommittén finner jag det rimligt att skälig hänsyn tages till prästens samvete, om detta icke medför att samhällets intresse eller annans rätt därigenom kränkes. Att en präst, vilken hyser samvetsbetänkligheter av ovan antydd art, skall kunna av lagen tvingas att förrätta vigsel i fall varom nu är fråga och att han genom att i enlighet med vad hans samvete såsom kyrkans tjänare bjuder honom vägra sin medverkan till vigseln skall utsätta sig för risken att dömas till ansvar för tjänstefel, måste — även med den uppfattning rörande vigselförrättarens medverkan vid äktenskaps ingående som kommit till uttryck i remissprotokollet — enligt min mening, såsom innefattande ett obehörigt intrång i samvetsfriheten, anses i hög grad stötande.

Den vigselrätt, som enligt det remitterade förslaget skall tillkomma andra trossamfund än svenska kyrkan, är såsom kommittén framhållit icke förknäp med någon vigelskyldighet; vigselförrättare inom sådant samfund kan därför underlåta att viga frånskilda. Det synes jämväl med hänsyn härtill med fog kunna göras gällande att, för vinnande av jämställdhet i detta hänseende, motsvarande befogenhet bör tillkomma präst inom svenska kyrkan. Departementschefen har erinrat, att frågan i vilken utsträckning en frikyrkomedlem har rätt till vigsel av en hos samfundet anställd funktionär är en sida av medlemskapet i detta samfund, vilken lika litet

som medlemskapets innebörd i andra hänseenden bör regleras i lag utan ankomma på samfundets egna bestämmelser; svenska kyrkan har däremot en i lag reglerad ställning, i följd varav också den vigselfskyldighet som åligger präst inom denna kyrka bör vara angiven i lag. Riktigheten härav kan naturligen icke bestridas. Men detta läser icke innefatta något hinder mot att i ena eller andra hänseendet stadga inskränkningar i vigselfskyldigheten.

Att finna en lösning på spørsmålet om prästs skyldighet att viga frånskild är emellertid förenat med betydande svårigheter. I vilken riktning en sådan lösning än sökes kunna alltid betänkligheter anföras. Detta bör dock icke hindra att man söker finna en utväg vilken, samtidigt som den tillgodoser syftet att skydda samvetsfriheten, erbjuder minsta möjliga olägenheter.

En tänkbar möjlighet är naturligen införande av obligatoriskt civiläktenskap. En sådan reform skulle emellertid ha betydelse långt utöver det nu behandlade spørsmålet om prästs skyldighet att viga frånskild; frågan om en lagstiftning i sådan riktning måste bedömas ur delvis helt andra synpunkter. Kommittén har upptagit spørsmålet om obligatoriskt civiläktenskap till behandling men förklarar sig för sin del vara övertygad om att det nu icke finnes anledning att i vårt land införa borgerlig vigsel såsom den enda legala formen för äktenskaps ingående. Uppenbarligen skulle, därest civiläktenskap gjordes obligatoriskt, det helt och hållet ankomma på kyrkan själv att avgöra huruvida och i vilka fall den ville anordna en efterföljande kyrklig ceremoni. Av de skäl som kommittén åberopat synes tanken på en dylik genomgripande reform åtminstone för närvarande böra avisas. Det må för övrigt framhållas, att sådan närmare utredning som är erforderlig för ett bedömande av detta spørsmål icke föreligger.

Såsom en utväg för lösandet av frågan om vigselfskyldigheten har, på sätt kommittén erinrat, i den förda diskussionen anvisats att kyrklig vigsel över huvud icke skulle få äga rum, då någon av kontrahenterna vore frånskild. Kommittén har för sin del funnit ett generellt förbud mot kyrklig vigsel av frånskilda ej vara tillfredsställande. Såsom skäl härför har kommittén anförts, att därigenom skulle från kyrklig vigsel uteslutas också de fall då någon religiöst motiverad invändning mot sådan vigsel icke finnes, att ett dylikt lagbud skulle av många, icke blott bland prästerna, anses vara stridande mot den kristna kärleken och mot den evangeliska kristendomstolkning som den svenska kyrkan företräder samt att den allmänna uppfattningen inom svenska kyrkan icke heller vore att kyrkans medverkan vid ingäendet av nytt äktenskap borde förvägras alla frånskilda. Det vore enligt kommitténs mening omöjligt att i en lagbestämmelse formulera de skäl som böra föranleda en vägran att förrätta kyrklig vigsel. Vad kommittén sålunda anförts synes beaktansvärt. I varje fall torde, om frågans lösning sökes i sådan riktning, möjlighet böra finnas att dispensvägen genom beslut av någon myndighet, väl närmast vederbörande biskop eller domkapitel, kyrklig vigsel tillåtes i fall då från religiös synpunkt någon betänklighet mot sådan

vigsel ej möter. Även en sådan utväg synes emellertid vara förenad med olägenheter. Närmare bestämmelser om de förhållanden under vilka dispens skulle kunna meddelas torde svårligen kunna undvaras. Såsom kommittén framhållit möta vid utformandet av bestämmelser i detta hänseende oöverstigliga svårigheter. Ej heller finnas några garantier att det material, på vilket dispensmyndigheten skulle ha att grunda sitt avgörande, blir uttömmande och lämnar tillräcklig ledning för frågans bedömande.

Kommittén har för sin del förordat en sådan lösning av det föreliggande spörsmålet, att avgörandet överlåtes åt den enskilde prästen, och föreslagit, att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken upptages ett stadgande av innehåll att präst ej skall vara skyldig att viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andre maken i tidigare äktenskap lever. De skäl som kommittén anfört för sin ståndpunkt i detta hänseende (s. 153—154 i betänkandet) synas mig övertygande. Såsom kommittén erinrat finnas liknande bestämmelser såväl i dansk som i norsk lagstiftning, och några olägenheter av den rådande ordningen ha icke försports i vare sig Danmark eller Norge. Av ordalagen i den av kommittén föreslagna bestämmelsen framgår, att prästen äger fri prövningsrätt huruvida han i där avsedda fall vill medverka till kyrklig vigsel eller ej. Han är därvid icke bunden av några närmare föreskrifter; det enda rättesnöret för hans handlande är vad hans samvete bjuder honom. I remissprotokollet gives uttryck åt den meningen att kommitténs avsikt icke varit att giva den enskilde prästen så stor frihet utan att dennes ställningstagande i det enskilda fallet skulle vara ett uttryck för en mera allmänt vedertagen ehuru icke i lag närmare angiven, kyrklig uppfattning, enligt vilken den kyrkliga vigseln bör vägras vissa frånskilda men icke alla; i enlighet härmed skulle alltså varje präst vara skyldig att, då någon av de trolovade är frånskild, ingå på ett bedömande av förhållandena i det tidigare äktenskapet och taga ståndpunkt till om upplösningen av detta äktenskap är förenlig med en kyrklig uppfattning om äktenskapet. Att något sådant skulle hava varit kommitténs mening lär emellertid svårligen kunna utläsas ur dess motivering. Konsekvensen därav skulle väl bliva, att prästen skulle ha att under ämbetsansvar pröva, huruvida ur allmän kyrklig synpunkt vigsel kan medgivas, och att han skulle kunna drabbas av ansvar såsom för tjänstefel i händelse av oriktigt bedömande. En sådan ståndpunkt synes ej rimlig. Såsom kommittén erinrat har avsikten varit att giva den enskilde prästen en sådan frihet att han ej är tvingad att utföra en handling, som skulle stå i strid med hans samvetes övertygelse.

Mot den av kommittén anvisade lösningen kunna naturligen åtskilliga invändningar göras. Vad i detta hänseende uttalats av departementschefen kan emellertid enligt min mening icke tillmätas avgörande betydelse. Ehuru ett visst berättigande icke kan fränkännas de betänkligheter som kommitténs förslag kunna giva anledning till, synas mig dock dessa betänkligheter böra vika för kravet på samvetsfrihet för den enskilde prä-

ten. Den nuvarande situationen på detta område torde i längden vara ohållbar.

På grund av det anförda hemställer jag, att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken upptages ett stadgande sådant som det av kommittén föreslagna.

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Förslaget till lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.

3 §.

Lagrådet:

Enligt första stycket i denna paragraf verkställes jordfästning å församlingens kyrkogård eller annan begravningsplats eller ock å rum, som församlingen för jordfästning anvisat. Uppenbarligen är avsett, att sistnämnda uttryck skall omfatta även kyrka. Detta framgår tydligare av paragrafens andra stycke i dess nu gällande lydelse med hänsyn till den där upptagna undantagsbestämmelsen. Då någon motsvarighet till sagda bestämmelse icke förekommer i förslaget, vill lagrådet ifrågasätta, huruvida ej i andra punkten av första stycket bör uttryckligen utsägas, att jordfästning må äga rum även i kyrka.

8 §.

Justitierådet Strandberg:

Enligt gällande lag må vid begravning utan jordfästning i svenska kyrkans ordning kyrka ej upplåtas, med mindre särskilda skäl därtill äro. Frågan om kyrkas upplåtande i sådana fall var, såsom framgår av disserterlagskommitténs betänkande, under förarbetena till lagen föremål för delade meningar. Lydelsen av det nuvarande stadgandet i 8 § 2 mom. överensstämmer med vad lagrådet uti ett den 27 januari 1926 avgivet utlåtande föreslagit (se N. J. A. 1927 Avd. II s. 117 o. f.). Enligt kommitténs av departementschefen nu upptagna förslag har det ifrågavarande undantagsstadgandet erhållit en positiv formulering, varvid såsom skäl anförts att ett sådant uttryckssätt vore lämpligare och mindre ägnat att framkalla missförstånd. Samtidigt har emellertid framhållits, att det föreslagna stadgandet i sak har samma betydelse som det nu gällande och att avgörande för om kyrka skall få upplåtas alltjämt är att pastor finner särskilda skäl föreligga. Vid sådant förhållande och då den nuvarande ordalydelsen synes giva bättre uttryck åt vad som bör vara den allmänna grundregeln, nämligen att kyrkorummet bör förbehållas kulthandlingar enligt kyrkans ritual, saknas enligt min mening anledning att giva stad-

gandet ändrad avfattning. Jag hemställer därför, att den nu gällande lydelsen måtte bibehållas.

I detta sammanhang torde böra understrykas, att ifrågavarande bestämmelse endast har avseende å sådana fall då den avlidne tillhört svenska kyrkan. Frågan om kyrkas upplåtande vid jordfästning eller begravning av annan avliden lämnas således oregerad.

Övergångsbestämmelserna.

Lagrådet:

Om någon före lagens ikraftträdande skriftligen förordnat, att han skall jordfästas i svenska kyrkans ordning eller att sådan jordfästning icke skall förrättas, skall enligt övergångsbestämmelserna vad i 2 § är stadgat om sådant förordnande äga tillämpning, ehuru förordnandet icke i övrigt är upprättat på sätt om testamente är stadgat. Det synes med fog kunna ifrågasättas, om denna föreskrift är behöfvlig och om den icke rent av kan vara ägnad att vilseleda angående rätta innebörden av 2 §. Enligt detta lagrum har visserligen, då testamentariskt förordnande ej föreligger, bestämmanderätt tillagts de närmaste anhöriga eller den som eljest ombesörjer begravningen, men det är här icke fråga om någon fri bestämmanderätt, utan vad den avlidne kan antagas hava önskat skall iakttagas. Om den avlidne låtit sin önskan bliva uttryckt på ett så klart och bestämt sätt, att han gjort ett skriftligt förordnande, skall detta naturligtvis följas av de anhöriga, såvida ej omständigheter kunna andragas, som otvetydigt visa att den avlidne frångått sin i förordnandet uttalade önskan. Den föreslagna övergångsbestämmelsen synes möjligen kunna föranleda den felaktiga uppfattningen, att man vid nya lagens tillämpning icke regelmässigt skall behöva tillmäta skriftligt förordnande, varom nu är fråga, avgörande betydelse.

Ur protokollet:

Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1951.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets den 19 februari 1951 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 12 januari 1951 remitterade förslagen till

- 1) religionsfrihetslag;
- 2) lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken;
- 3) lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen; samt
- 4) lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.

Föredraganden anför följande.

Lagrådet har i sitt yttrande lämnat de principiella grunderna för förslaget utan erinran. Sålunda ansluter sig lagrådet till den bestämning av religionsfrihetens innebörd, för vilken jag redogjorde i mitt anförande till statsrådsprotokollet den 12 januari 1951. I fråga om behovet av ny lagstiftning och omfattningen av denna förklarar sig lagrådet även dela den av mig uttalade meningen. Av betydelse är vidare att lagrådet, i likhet med vad jag tidigare utvecklat, finner det icke vara erforderligt att i förevarande sammanhang ingå i något närmare bedömande av svenska kyrkans rättsliga natur.

Tre av lagrådets ledamöter anföra att de finna rubriken till den föreslagna religionsfrihetslagen och rubriken till dess första avdelning vara i viss mån missvisande, då lagförslagets innehåll och syfte icke vore så vittomfattande som dessa rubriker syntes giva vid handen. Samma ledamöter framföra även betänkligheter mot avfattningen av 1 § första stycket i förslaget. De uttala att detta stadgande, såvitt det avser rätt att för religiösa gemenskap deltaga i sammankomst, kunde betraktas som ett slags lagförklaring samt erinra om att enligt 83 § regeringsformen någon för framtiden gällande förklaring av grundlagarna icke får stadgas i annan ordning än den som gäller för grundlagsändring. Dessa ledamöter ifrågasätta, om icke

1 § första stycket och underrubrikerna kunde utgå samt lagen få en annan, till sitt innehåll mera begränsad titel; såsom sådan föreslå de »Lag om medlemskap i svenska kyrkan m. m.».

Till en början vill jag om de nu berörda frågorna framhålla att de tre lagrådsledamöterna icke göra gällande, att 1 § första stycket i förslaget skulle ha ett innehåll som vore oförenligt med regeringsformens stadgande om religionsfrihet. Tvärtom uttala dessa ledamöter att den fria religionsutövning, vid vilken var och en enligt grundlagsstadgandet skall skyddas, framför allt avser rätt till deltagande i gudstjänst eller liknande sammankomst samt att grundlagsbudets innehåll i detta hänseende vore så otvetydigt att någon närmare förklaring knappast kunde anses erforderlig. Anmärkningen avser således endast att stadgandet i 1 § första stycket formellt utgör en lagförklaring genom att upptaga bestämmelser i ett ämne som redan är reglerat i regeringsformen.

Innan jag närmare ingår på denna fråga vill jag vidare framhålla att lagrådets ledamöter särskilt fäst uppmärksamhet vid att jag i redogörelsen för de särskilda lagförslagen — i anledning av den i vissa yttranden uttalade meningen att man borde vidtaga ändringar i 16 § regeringsformen — anfört att det mera borde vara fråga om »att, gentemot föräldrade betraktelsesätt, närmare bestämma grundlagsstadgandets innebörd än att giva detta ett nytt innehåll». Strängt efter orden kan naturligtvis detta yttrande tolkas så, att jag velat förordna en lagförklaring. Yttrandet har emellertid fått en olycklig formulering, som icke riktigt återger vad jag åsyftat. Vad jag på detta ställe ville säga var att jag fann en grundlagsändring vara onödig och att det borde vara fråga om att tillämpa grundlagsstadgandet i enlighet med dess innebörd och ej att ändra stadgandet.

Med lagförklaring torde, såsom lagrådet framhåller, avses ett auktoritativt uttalande, som med den förbindande kraften hos en lagstiftningsakt fastslår, hur ett visst lagrum skall förstås. Sådana lagförklaringar voro i äldre tid vanliga men ha numera så gott som helt fallit ur bruk. Uppenbart är att en dylik förklaring kan ha samma verkan som en lagändring. Därför har också regeringsformen genom stadganden i 83 och 88 §§ intagit den ståndpunkten till lagförklaringar, att dessa skola ske i samma ordning som gäller för ändring av den lag de avse; förklaring av grundlag skall alltså beslutas på samma sätt som ändring av grundlag. Begreppet lagförklaring torde emellertid härvid icke äga en så vidsträckt innebörd att däri inbegripes varje behandling av ett ämne som redan finnes reglerat i lag. Med en sådan bestämning av begreppet lagförklaring skulle möjligheterna att författningsmässigt behandla frågor som redan äro berörda i lag bli alltför inskränkta. I den vetenskapliga litteraturen har också framhållits att den naturliga förutsättningen för en lagförklarings utfärdande tydligtvis är, att tvekan råder om gällande rätts innebörd, samt att lagförklaringsmakten är makten att häva sådana tvivelsmål — varav följer att ju otvetydigare den gällande rättens innebörd är, desto mindre kan vara att invända emot en annorledes än enligt 88 § regeringsformen gjord lagtolkning i överens-

stämmelse med denna innebörd.¹ På samma sätt torde man, då det gäller grundlag, få anse att 83 § regeringsformen icke utgör något hinder för att ett ämne, som är reglerat i grundlag, behandlas också i författning av annan natur, under förutsättning att denna författning överensstämmer med vad som är grundlagens otvetydiga innehåll. Vad som därigenom sker är icke någon förklaring av grundlagen utan allenast en tillämpning av denna. I all synnerhet torde någon tvekan icke behöva uppkomma om det behöriga i ett sådant tillvägagångssätt, då grundlagsstadgandet, såsom i detta fall, ålägger Kungl. Maj:t en förpliktelse att skydda en viss medborgerlig rättighet. Det måste då stå Kungl. Maj:t öppet att vidtaga erforderliga åtgärder för att fullgöra denna förpliktelse, varvid något hinder att giva tillämpningsbestämmelser formen av lag icke gärna kan föreligga. Att i detta fall den föreslagna lagbestämmelsen på ett otvetydigt sätt överensstämmer med grundlagens innehåll ha de tre lagrådsledamöterna själva framhållit och bestyrkes även av vad den fjärde ledamoten yttrar.

Det skulle väl kunna anföras att, oavsett vilken ståndpunkt man intar till det nu behandlade spörsmålet, varje tvekan skulle undanröjas genom en sådan omredigering av lagen som lagrådets majoritet förordat. Uppenbart är emellertid att lagen därigenom skulle i viss mån få en annan karaktär. I den praktiska tillämpningen skulle måhända skillnaden icke bli väsentlig, men det principiella hävdandet av religionsfriheten skulle försvagas. Lagrådets majoritet synes också hysa den uppfattningen att detta moment i den föreslagna lagstiftningen vore obehövt. Denna uppfattning kan jag icke dela. Visserligen är det naturligtvis riktigt att religionsfriheten i främsta rummet framgår såsom ett resultat av att lagstiftning och rättstillämpning icke i något hänseende uppställa något hinder för åtnjutandet av denna frihet. Men därutöver kan det också vara av betydelse att de olika moment som ingå i religionsfriheten komma till ett positivt uttryck. Mot att man i detta hänseende skulle nöja sig med vad regeringsformen innehåller talar att denna behandlar religionsfriheten i en mera inskränkt mening och att alltså vissa däri ingående moment icke komma till uttryck i grundlagsstadgandet. Så är bland annat förhållandet med rätten att bilda sammanslutning för religiöst ändamål. Lagrådets majoritet har visserligen anført att denna rätt är en sida av föreningsrätten, vilken, ehuru icke lagfäst, inbegripes under svenska folkets urgamla frihet. Denna synpunkt kan väl äga sin tillämpning, då det gäller sammanslutningar för politiska eller ideella syften i allmänhet. Men sammanslutningar för religiösa syften bilda ett undantag. De ha ingalunda varit tillåtna, utan ända in i modern tid betraktats som något otillbörligt, mot vilket samhället borde ingripa med maktmedel. Det torde därför icke vara utan betydelse att rätten att bilda sammanslutningar för religiöst ändamål kommer till uttryck i en positiv bestämmelse. Av än större betydelse torde vara att 2 § i förslaget också har till uppgift att giva uttryck åt ett i religionsfriheten ingående moment, nämligen rätten att stå fri från religiös gemenskap. Då det framför allt är i detta hän-

¹ Herlitz: Om lagstiftning s. 190.

seende som den föreslagna lagstiftningen innefattar en principiell nyhet, är det av vikt att stadgandet härom kommer till uttryck på ett sådant sätt att dess principiella innebörd klargöres. Detta kan knappast ske om stadgandet infogas såsom en underordnad och i viss mån främmande detalj i en lag om medlemskap i svenska kyrkan. Stadgandet bör därför sammanställas med en positiv bestämmelse om rätten att för religiös gemenskap deltaga i sammankomst och sammansluta sig med andra. Det har också varit avsett att 1 och 2 §§ skulle bilda en helhet, varav måhända ur aktuell synpunkt 2 § är den praktiskt viktigare men vars olika led belysa varandra.

Av nu anförda skäl finner jag det lämpligast att låta 1 § första stycket behålla i huvudsak samma lydelse som i det till lagrådet remitterade förslaget. Såsom en av lagrådets ledamöter förordat har jag dock ändrat lagtextens tempusform till presens. Då regeringsformens stadgande om religionsfrihet efter ordalagen icke fastställer den enskildes rättigheter utan handlar om Konungens skyldighet att skydda dessa rättigheter, är det icke fullt adekvat att tala om den i regeringsformen »fastställda» rätten för envar att fritt utöva sin religion. Det torde vara riktigare, och därtill mindre ägnat att ingiva den föreställningen att här skulle föreligga en grundlagsförklaring, om man i stället talar om denna rätt såsom den i regeringsformen »förutsatta». Därför har jag ändrat lagtexten i sådant hänseende.

Av vad jag nu anført torde framgå att jag icke heller anser lagens titel böra ändras på förslaget sätt. Även om det teoretiskt vore tänkbart att från olika ämnesområden sammanföra bestämmelser, som äga någon betydelse för religionsfriheten, torde knappast någon, såsom lagrådets majoritet ifrågasätter, vänta sig att lagen skall ha ett sådant innehåll, även om den bär namnet religionsfrihetslag. Denna titel torde alltså icke medföra några praktiska olägenheter. De särskilda rubrikerna i lagen torde vara av betydelse bl. a. för att särskilja bestämmelser av mera allmän karaktär rörande religionsfriheten och bestämmelser av kyrkolags natur rörande medlemskapet i svenska kyrkan.

Vid behandlingen av 5 § andra stycket sista punkten har lagrådet påpekat att, medan avtal som avses i detta lagrum skall vara upprättat skriftligen med vittnen, avtal enligt 6 § 1873 års förordning mellan makar om barns uppfostran i viss troslära för att bli gällande skall vara upprättat skriftligen och uppvisat för vigselförrättaren före äktenskapets ingående. Lagrådet anför härom att, om ett i enlighet med sistnämnda föreskrift tillkommet avtal icke bevitnats av annan än vigselförrättaren, avtalet icke uppfyller de formella krav som uppställas i fråga om avtal enligt 5 § andra stycket sista punkten i förslaget.

Detta av lagrådet påpekade förhållande synes icke vara tillfredsställande. Det kan icke vara riktigt att en sådan tillfällig omständighet skulle vara avgörande för om ett i enlighet med äldre lag tillkommet avtal skall kunna vinna beaktande, då avtal är av betydelse enligt den nya lagen. Bland

övergångsbestämmelserna till den nya lagen torde därför böra tillfogas ett stadgande, enligt vilket det nyss angivna lagrummet i den nya lagen skall äga tillämpning i fråga om dylikt äldre avtal, även om detta icke skett med vittnen.

Vid granskningen av 10 § i förslaget till religionsfrihetslag ha två av lagrådets ledamöter funnit starka skäl tala för införande i lagen av bestämmelse, att ett mellan adoptivföräldrar och de naturliga föräldrarna eller, i fråga om barn utom äktenskap, modern före adoptionen träffat avtal angående adoptivbarnets samfundstillhörighet blir gällande, såframt det avfattats skriftligen och ingives till rätten, innan dess tillstånd till adoptionen lämnas. Övriga två ledamöter ha icke i denna del framställt någon anmärkning.

Nu gällande bestämmelser om barns uppfostran i viss troslära anknyta till föräldrarnas samfundstillhörighet såsom det för barnets uppfostran avgörande. Den nya lagen behandlar över huvud taget icke frågan om barns uppfostran i viss troslära utan endast barns samfundstillhörighet. Den principiella innebörden av dessa regler är att, sedan frågan om barns inträde i kyrkan vid födelsen blivit avgjord enligt vissa, i allmänhet automatiskt verkande regler, det överlåtes åt vårdnadshavaren att fatta beslut om ändring av barnets ställning till kyrkan, utan att vårdnadshavaren därvid är bunden av några särskilda regler. Härav följer att, om vårdnaden genom adoption övergått på adoptivföräldrar, rätten att besluta i sådan fråga tillkommer dem. Det kan enligt min mening icke vara lämpligt att det härvid skall föreligga en möjlighet att begränsa adoptivföräldrarnas handlingsfrihet genom ett avtal rörande barnets samfundstillhörighet. En sådan bestämmelse synes tvärtom strida mot grunderna för adoptionsinstitutet, vilket bör innebära att adoptivföräldrarna helt träda i de naturliga föräldrarnas ställe såsom utövere av vårdnaden om barnet. Otillfredsställande resultat skulle kunna uppkomma, om adoptivföräldrarna genom ett sådant avtal vore utestängda från att vidtaga en sakligt motiverad, och måhända även av barnet själv önskad, ändring av barnets samfundstillhörighet. Jag har därför icke funnit tillräckliga skäl att ändra förslaget i det hänseende som nu är i fråga.

Vid remissen till lagrådet framhöll jag att 10 § av 1873 års förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning, enligt vilket stadgande främmande trosbekännares församlingar, inrättningar och stiftelser icke utan Konungens tillstånd må förvärva och besitta fast egendom, innefattade strängare bestämmelser om religiösa samfunds fastighetsförvärv än vad som i allmänhet gällde om holags, förenings eller stiftelses rätt att förvärva fast egendom. Då det icke förelåg skäl att bibehålla en sådan särställning för religiösa samfund, förordade jag att stadgandet skulle upphävas utan att ersättas med någon annan särskild bestämmelse.

Tre av lagrådets ledamöter anföra att de i sak icke ha något att erinra mot den sålunda uttalade meningen men ifrågasätta om icke förtydligande

i ämnet borde göras i 1925 års lag angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Såsom skäl härtill anföres att trossamfund visserligen ofta kunde i privaträttslig mening betraktas som ideella föreningar, men att tveksamhet understundom kunde föreligga, huruvida ett trossamfund, ehuru detta kunde anses såsom juridisk person, formellt kunde hänföras till förening som avses i 1925 års lag.

På grund av denna erinran vill jag framhålla att 1925 års lag, som har till syfte att skydda jordbruksnäringen, till en början förbjöd endast bolags och ekonomiska föreningars förvärv av fast egendom. Då det emellertid visade sig att fastigheter, vilka icke kunde förvärfvas av bolag, överlätos på bolagen närstående stiftelser, ansågs en utvidgning erforderlig. En sådan vidtogs år 1932, och därvid hänfördes även ideella föreningar under lagen för att icke sådana på samma sätt skulle kunna utnyttjas för att kringgå lagen.

Vid upphävandet av 10 § 1873 års förordning bör tillses att denna lagändring icke medför några olägenheter ur de synpunkter som legat till grund för 1925 års lag. I detta sammanhang kan man emellertid bortse från alla sådana trossamfund, vilka äro utländska rättssubjekt; beträffande deras fastighetsförvärv finnas andra lagbestämmelser. Vidare kan bortses från religiösa organisationer, vilka icke uppfylla kraven på rättssubjektivitet; dessa kunna över huvud taget icke förvärva egendom. De samfund som där- efter återstå torde vara antingen ideella föreningar eller stiftelser och således falla under lagen.

Vad lagrådet anfört vid granskningen av 2, 3 och 4 samt 11—14 §§ religionsfrihetslagen ävensom 3 § jordfästningslagen och övergångsbestämmelserna till denna lag torde böra iakttagas. Dock synes vid komplettering av 13 § religionsfrihetslagen (14 § i det remitterade förslaget) endast mottagandet av förklaring enligt 8 § andra stycket böra uttryckligen förbehållas präst; i övrigt bör det kunna anförtros även åt annan än präst att biträda pastor vid handläggning av ärende enligt lagen.

Utöver vad nu anförts torde även några redaktionella jämkningar böra vidtagas i de av lagrådet granskade förslagen.

Föredraganden hemställer att följande förslag måtte genom proposition framläggas för riksdagen, nämligen

A) för riksdagens prövning i grundlagsenligt ordning:

1. *förslag till ändrad lydelse av 4 och 28 §§ regeringsformen; samt*
2. *förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.*

B) för antagande av riksdagen:

1. *förslag till religionsfrihetslag;*
2. *förslag till lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken;*
3. *förslag till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen;*
4. *förslag till förordning om ändrad lydelse av 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469);*

5. förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse;

6. förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm;

7. förslag till lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner;

8. förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253); samt

9. förslag till lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning.

C) för inhämtande av riksdagens yttrande:

1. förslag till kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet; samt

2. förslag till kungörelse om upphävande i vissa delar av de mosaiska församlingarnas, av Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Karl Gustaf Grönhagen.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Utdrag av statsrådsprotokollet för den 12 januari 1951	25
Inledning	29
Medlemskapet i svenska kyrkan och andra religiösa samfunds rättsliga ställning	32
Kommittén	32
Yttrandena	38
Departementschefen	47
Om konfessionella behörighetsvillkor för innehav av ämbete och tjänst m. m.	61
Kommittén	61
Yttrandena	68
Departementschefen	75
Om kyrklig vigsel	81
Kommittén	81
Yttrandena	86
Departementschefen	90
Om jordfästning m. m.	96
Kommittén	96
Yttrandena	99
Departementschefen	101
Om ordnar och kloster	106
Kommittén	106
Yttrandena	111
Departementschefen	113
Om de mosaiska församlingarna	116
Kommittén	116
Yttrandena	122
Departementschefen	123
Övriga frågor	126
Redogörelse för de särskilda lagförslagen	134
Utdrag av lagrådets protokoll för den 19 februari 1951	174
Utdrag av statsrådsprotokollet för den 23 februari 1951	193